behöfliga, ansetts vara så svårt att fullgöra, att man af denna anledning funnit den mindre skjutslegan förmonligare än den större. Det synes ock vara klart, att, om t. ex. fyra hästar på en gästgifvaregård skola vid anfordran lemnas, då öfverhufvud taget knappt en utgår inom dygnet, den högre skjutslegan ej kan ersätta entrepreneurens förlust. Men blifva dessa missförhållanden undanröjda, skola skjutsentreprenader mera allmänt uppkomma. — Hvad den reservation angår, i hvilken Ridderskapet och Adeln instämt, så, om den antages, skall litet och intet i hufvudsaken vinnas. Den afser ingen verklig lindring för de skjutsnings-skyldige, men endast för dem, som skola befordra entreprenaderna till verkställighet. Man har derföre mycket klandrat de många och svåra reglementariska föreskrifterna i Betänkandet, hvilkas verkställighet skall öka tyngden af Landshöfdingarnes göromål. Men efter mitt förmenande bör en del af detta besvär, såsom att i Dagböckerna hopräkna det miltal, som från hvarje station under året är skjutsadt, lätteligen af de underordnade tjenstemännen kunna verkställas.

I vidsträcktare mon än som skett har Utskottet icke tilltrott sig kunna lösa den svåra uppgiften angående skjutsningsbesväret, hvarföre föreslås en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t, i hvilken Rikets Ständer anhålla om sammansättningen af en sakkunnig Committé, hvilken bör fullständigt utreda alla förhållanden samt uppgifva förslag till jordbrukets befriande från den tryckande bördan. Allt detta i förening med den billighet och rättvisa, som genom Betänkandets antagande skall tillskyndas både skjutsningsskyldige och resande, är för mig tillräckligt att detsamma till alla delar bifalla.

Contracts-Prosten **Emanuelsson**: Med anledning af en föregående Talares förmenande, att, då hufvudsaken vore, att en Committé till frågans utredning blefve nedsatt, det skulle vara likgiltigt, hvilketdera af de framställda förslagen till skrifvelse i ämnet af Rikets Ständer antoges, får jag erinra, att, enligt hvad erfarenheten gifver vid handen, lång tid torde erfordras, innan man sålunda kan uppnå det åsyftade ändamålet, och att således man borde vara betänkt att jemväl dessförinnan vidtaga några åtgärder för skjutsningsbesvärets reglerande på annat sätt; och vågar vid sådant förhållande och enär Friherre Åkerhjelms förslag, på sätt förut blifvit ådagalagdt, är behäftadt med flera bristfälligheter, jag förnya min hemställan om bifall till Utskottets förslag.

Öfverläggningen förklarades härmed fulländad; hvarefter och då uppå *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* proposition å bifall till hvad Utskottet uti förevarande Betänkande yttrat och hemställt skiljaktiga meningar förspordes samt vo-

tering begärdes, framställdes och godkändes en så lydande voterings-proposition:

Den som bifaller hvad Utskottet uti ofvannämnde Betänkande yttrat och hemställt, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, anses Ståndet hafva med antagande af Ridderskapets och Adelns inbjudning öfver berörde Betänkande fattat enahanda beslut som bemälde Riks-Stånd och således godkänt hvad Friherre Åkerhjelm i sin Betänkandet vidfogade reservation i hufvudsaken tillstyrkt.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns efter voterings-sedlarnes öppnande och summering hafva utfallit med 20 Ja emot 17 Nej; och hade således Ståndet fattat det beslut, som Ja-propositionen innehåller; kunnande såsom följd häraf ofvanberörde Protocolls-Utdrag ej föranleda annan åtgärd än att *läggas till handlingarne.*

§ 6.

Till bordläggning anmäldes *Lag-Utskottets* Betänkanden:

N:o 43, i anledning af väckt motion om förändring af 2 § i 12:te Capitlet Rättegångs-Balken; och

N:o 44, i anledning af väckt motion, angående kärandeparts skyldighet att kungöra svaranden Under-Rätts uppskofsbeslut; samt

Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets Betänkande, N:o 111, i fråga om indragning eller förändring af Krigs-Academien på Carlberg.

§ 7.

På derom gjord anhållan beviljades Prosten *Melén* 14 dagars förlängning af honom förut meddelad ledighet från Riksdags-göromålen, samt Contracts-Prosten *Tegnér* dylik ledighet under 14 dagar från och med den 24 innevarande månad.

Ståndet åtskildes kl. ½2 e. m.

Ut supra

In fidem.

S. H. Almqvist.

Den 21 September.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Föredrogs och *lades på bordet Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 46, angående Riks-Styrelsens förande under Hans Maj:t Konungens sjukdom.

§ 2.

Föredrogs ånyo *Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 122, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens *Sjette* Hufvud-Titel; hvarvid i ordning förekommo:

1:sta punkten. *Bifölls.*

2:dra punkten.

Första hemställan.

Doctor **Gumælius** begärde ordet och yttrade: Jemte det jag ber att få erinra derom, att vid förhandlingarne om 5:te Hufvudtiteln Ståndet antog Kongl. Maj:ts Nådiga förslag, hvarigenom Expeditions-Secreterarnes aflöning bestämdes till 4,500 R:dr, får jag hemställa, att för consequensens skull äfven ifrågavarande Expeditions-Secreterares löneförmoner må bestämmas till enahanda belopp.

Häruti instämde Professor *Lindgren* och Prosten *Melander.*

Doctor **Sandberg**: Just för consequensens skull, som föregående Talare åberopade, kan jag för min del ej annat än tillstyrka bifall till Höglofl. Utskottets förslag, eller att löneförmonerna för Expeditions-Secreterarne i Kongl. Civil-Departements-Expeditionen fastställas till 4,000 R:dr; och åberopar jag såsom skäl för detta mitt tillstyrkande hvad jag anfört, då

fråga var om aflöningen för Expeditions-Secreterarne i Landt- och Sjöförsvars-Departementens Canzli-Expeditioner.

Häruti instämde Kyrkoherden *Schönbeck*.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Samma consequens, som Utskottet iakttagit, då det föreslagit 4000 R:dr, bör förmå Ståndet att bestämma summan till 4,500 R:dr, enär Ståndet redan för Expeditions-Secreterarne i tvenne Departement anslagit denna summa. Jag tillstyrker derföre bifall å hvad Doctor Gumælius föreslagit.

Efter härmed slutad discussion blef på derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* i behörig ordning gjord proposition denna hemställan af Ståndet *bifallen*, likväl med den förändring, att aflöningen för Expeditions-Secreterarne uti Civil-Departementets Canzli-Expedition fastställdes i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts Proposition att utgå med 4,500 R:dr R:mt årligen för hvardera.

Andra hemställan. *Bifölls.*

Tredje hemställan.

Den af Utskottet tillstyrkta anslagssumman för Civil-Departementets Expedition skulle rättas i enlighet med ofvannämnda beslut.

3:dje punkten.

Första hemställan. *Bifölls.*

Andra hemställan.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Utskottet har nedsatt den i Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition för Commerce-Collegii President föreslagna aflöning, som jemte det från Manufactur-Discont-fonden uppburna arfvode skulle komma att utgöra 9000 R:dr, till 8000 R:dr. Denna nedsättning synes mig mindre billig. Ty när Bergs-Collegium blifver med Commerce-Collegium förenadt, komma göromålen naturligtvis att för ifrågavarande President betydligt ökas. Någon skälig ersättning synes böra derför lemnas, hvarför de föreslagna 9,000 R:dr icke böra anses för högt tilltagna. Jag tillstyrker således, att Ståndet bifaller hvad Kongl. Maj:t för ifrågavarande ändamål

före-

föreslagit och bestämmer aflöningen för Commerce-Collegii President till 9000 R:dr.

Häruti instämde Biskop *Bergman*, Professor *Lindgren* och Prosten *Melander*.

Doctor **Sandberg**: I samma syftning som jag förut yttrat mig, då fråga var om aflöningssumman för Presidenterne i rikets Hof-Rätter, anser jag, att man vid bestämmandet af aflöningen för Presidenten i Commerce-Collegium bör stadna vid 8000 R:dr, såsom Utskottet föreslagit. Mig vill synas, att Justitiæ-Råden innehafva både ansvarsfullare och vida mödosammare befattningar än dessa Collegii-Chefer, hvadan dessa sednares löneförmoner icke böra vara större än de förras, hvilken åsigt äfven Höglofl. Utskottets majoritet hyllat och tillämpat.

Efter härmed slutad discussion bestämdes på derom i behörig ordning gjord proposition med ändring af Utskottets i förevarande hemställan framställda förslag aflöningen för Commerce-Collegii President, på sätt Kongl. Maj:t föreslagit, till 9000 R:dr R:mt årligen.

Tredje hemställan *bifölls*.

Fjerde hemställan *bifölls*.

Femte hemställan.

Anslags-tillökningen för Commerce-Collegium med Bergslags-staterna förhöjdes med 1000 R:dr R:mt utöfver det belopp, Utskottet föreslagit.

Hvad Utskottet dessutom tillstyrkt och föreslagit i förevarande punkt, blef af Ståndet *godkändt*.

4:de punkten.

Första hemställan.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Vid Stats-Utskottets tillstyrkande i denna del har jag en och annan anmärkning att göra. Utskottet fäster såsom vilkor för samtliga tjenstemännens vid Statistiska Tabell-Commissionen åtnjutande af de föreslagna löneförmonerna nödvändigheten att icke med sina beställningar förena annan allmän befattning. Hvad Föreståndaren och Secreteraren beträffar, så har en sådan bestämmelse för sig fullkomlig grund, i thy att deras tid säkerligen kommer att blifva helt och hållet upptagen af tjensten åtföljande och åliggande

göromål; men hvad angår de öfrige tjenstemännen, så synes mig den nämnda föreskriften vara nog hård. Hvarföre skall man hindra dem från att befatta sig med andra göromål, då deras egna tjensteåligganden icke kunna upptaga hela deras tid? Archivarien bör nemligen få mycken tid öfrig, då honom åliggande arbete icke gerna kan upptaga mer än vissa timmar dagligen. På samma sätt förhåller det sig med Revisorn. Vissa tider af året torde han blifva nog öfverhopad med arbete; men under andra tider torde intet hindra honom att kunna sköta äfven annan befattning. Under sådant förhållande anser jag, att det sagda förbudet mot förenande af annan tjenst bör, hvad Archivarien och Revisorn beträffar, borttagas. För öfrigt faller det sig något underligt att tala om löntillökning för nyinrättade tjenster, för hvilka ingen lön förut funnits. Jag hemställer derföre, att hela det föreslagna beloppet må såsom lön anslås.

Doctor **Sandberg**: Tabellen N:o 3 synes mig vara upprättad efter samma grunder som dem man följt i afseende på Bankens tjenstemän. Dessa fingo äfven lönetillökning för den dyra tidens skull; men lönen sattes särskildt och tillökningen särskildt. Detta sätt förefaller mig fullt ändamålsenligt; och hemställer jag, att det måtte tillämpas vid lönsättningarne för alla andra verk likaledes, emedan sådant gör förhållandet åskådligt och bibehåller äfven i minnet för framtiden, huru härmed tillgått, hvilket annars lätt kunde glömmas. Hvad således Tab. 3 angår, så bifaller jag för min del gerna densamma. — Men hvad beträffar det af den föregående talaren föreslagna borttagandet af vilkoret för Archivarien och Revisorn att icke få förena andra tjenster med sina befattningar uti den Statistiska Central-bureaun, så är det väl möjligt, att dessa tjenstemän komme att få någon tid öfrig. Detta beror dock hufvudsakligen af det sätt, hvarpå de sköta sina egentliga göromål; och då Utskottet föreslagit 2.500 R:dr i lön åt hvardera af dem, synes man hafva beräknat, att de skulle odeladt egna sig åt sina tjenster, hvilka utan tvifvel, om de skola fullt ändamålsenligt skötas, påkalla sin man hel och hållen. Hvad Revisorn särskildt angår, så får han ganska mycket att göra, om han skall noggrannt granska alla från hela Riket inkommande tabeller och uppgifter. Det torde derföre vara rådligast att äfven i detta afseende godkänna Utskottets framställning.

Häruti instämde Prosten *Gahne* och Kyrkoherden *Schönbeck*.

Doctor **Gumælius**: Visserligen kan man föreskrifva, att Statistiska Tabell-Commissionens tjenstemän icke få förena med sina sysslor andra allmänna befattningar; men då en af dem

åtminstone eller Revisorn blott vissa tider af året får sin tid strängt upptagen, så synes det mig hårdt att vilja stänga honom från annan sysselsättning.

Hvad beträffar den af en föregående talare klandrade anordningen att sätta en del af ifrågavarande tjenstemäns aflöning såsom lön och en del såsom löntillökning, så har nämnde talares anmärkning om oegentligheten af uttrycket lönförhöjning, då fråga är om en ny tjenst, utan tvifvel sin grund. Det gifves visserligen skäl att bestämma hela aflönings-beloppet såsom lön; men Utskottet saknar icke heller anledning till sitt förfarande att uppställa en del såsom löntillökning. Ty frånser man det oegentliga i benämningen, så kan man aldrig neka vigten af denna bestämmelse i och för framtida pensionering. Bestämmes allt såsom lön, så ökas derigenom icke så litet utgifterna på pensionsstaten. För min del tror jag dock, då lönerna icke blifvit högre tilltagna, skäl vara att utan afseende på de större utgifterna för pensioneringen fastställa alla lönförmånerna såsom egentlig lön.

Jemte det jag ber att få rätta ett tryckfel, som förekommer i Utlåtandet sid. 12 r. 2, der det heter: "*jemnkning i aflöningsbeloppet för Secreteraren*", då det tydligen menas "*Föreståndaren*", anser jag det vara obilligt att för denne tjensteman nedsätta den af Kongl. Maj:t föreslagna aflöningen. Han är Chef för Verket och skall, på samma gång han sjelf arbetar, vaka deröfver, att andra riktigt utföra sina åligganden. Under sådana förhållanden synas 5000 R:dr, såsom Kongl. Maj:ts på giltiga beräkningar fotade förslag upptager, icke vara för mycket. Då frågan icke gäller mer än 500 R:dr, synes man mig utan betänkande kunna bifalla hvad Kongl. Maj:t föreslagit.

Professor **Lindgren**: I likhet med den föregående talaren anser ock jag lönen till Föreståndaren för Statistiska Central-Bureaun böra bestämmas i enlighet med Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition till 5000 R:dr R:mt, men medgifver gerna, att af denna summa 500 R:dr upptages såsom lönetillökning. Då man på enahanda sätt gått tillväga med alla andra tjenstemän, synes mig billigt vara, att äfven för denna nya tjensteman någon mindre del af den honom anslagna lönen uppföres under rubrik af lönetillökning; hvarigenom jag ej eller tror, att något synnerligt äfventyr löpes, emedan jag vill vara öfvertygad, att det aldrig kommer i fråga att taga ifrån tjenstemännen den löneförhöjning, som åt dem vid denna Riksdag blifvit beviljad, hvilken de så väl behöfva, skulle än hädanefter prisen för lifsförnödenheter något nedgå. Att Revisorn och Archivarien skulle förbjudas att derjemte möjligen innehafva någon annan tjenst, anser jag på skäl, som blifvit af Biskop Annerstedt an-

förda, obilligt, hvarför jag i denna del af Utskottets tillstyrkande yrkar på Ståndets afslag.

Häruti instämde Biskop *Bergman*.

Doctor **Nordlander**: I likhet med föregående talare anser jag lönen för Föreståndaren i Statistiska Tabell-Commissionen böra bestämmas till 5000 R:dr. Hans plats är af mycken vigt och göromålen, hvarom jag genom deltagande i Tabellverksarbetena har en liten kännedom, så mångfaldiga och ansträngande, att han säkerligen förtjenar nyssnämnda lönbelopp.

Hvad angår det ifrågasatta medgifvandet för Archivarien och Revisorn att med innehafvande befattningar förena annan allmän tjenst, så är jag tveksam, huruvida en sådan tillåtelse vore gagnelig för det Statistiska Embetsverkets anseende och framtid. Andra Registratorer och Archivarier få icke innehafva annan tjenst, för att de uteslutande skola egna sig åt det embetsverks göromål, hvilket de tillhöra; och jag är öfvertygad derom, att för nu ifrågavarande Archivarie ingen mera tid blir öfrig än för andra sådana. Den Statistiska Tabell-Commissionens tjenstemän komma alla att få mycket att göra, ty deras verksamhet blifver ganska omfattande. På dessa grunder tillstyrker jag bifall till hvad Utskottet i nu väckta fråga föreslagit.

Sedan discussionen förklarats härmed slutad, blef på derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställd proposition Utskottets i förevarande hemställan gjorda förslag jemte dithörande Tabell N:o 3 af Ståndet *godkändt* med ändring endast i så måtto, att dels aflöningen för *Föreståndaren* inom Statistiska Tabell-Commissionen fastställdes i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts proposition till 5000 R:dr R:mt, deraf 4,500 R:dr skulle beräknas att utgå såsom egentlig lön och 500 R:dr såsom löntillökning, dels att stadgandet, det Commissionens tjenstemän icke få med sina beställningar förena annan allmän befattning, ansågs böra gälla endast i afseende på Föreståndaren och Secreteraren, men icke de öfrige tjenstemännen.

Andra hemställan *bifölls*.

5:te punkten. *Bifölls*.

6:te punkten. *Bifölls*.

7:de punkten.

Första hemställan *bifölls*.

Andra hemställan.

Doctor **Sandberg**: För polisväsendet i Stockholm bidrager Statsverket, såsom bekant är och Utskottet i sitt Utlåtande äfven uppgifvit, *årligen* med 15,000 R:dr B:co. Om Staten bör göra några anslag för sagda ändamål, hvilket väl skulle kunna sättas i fråga, enär hvarje annan större eller mindre stad sjelf måste underhålla sin polis; så tyckes dock ofvannämnda summa vara allt hvad billigtvis kan fordras. Den rika hufvudstaden torde kunna umbära den föreslagna tillökningen under en tid, då Statsverkets tillgångar anlitas uti en vida högre grad än någonsin tillförene.

Häruti instämde Kyrkoherden *Schönbeck*.

Doctor **Gumælius**: Förhållandet är helt annat med Stockholm än med andra orter. Hit komma en mängd resande; här samlas Rikets Ständer, o. s. v. Och när man ser på hvad underhållandet af polisen i Stockholm kostar och hvad staden sjelf dertill bidrager; så synes den summa, Utskottet föreslagit, vara den minsta, som billigheten fordrar.

Häruti instämde Professor *Agardh*.

Contracts-Prosten **Almqvist**: Det skäl, som den föregående talaren anfört för det förökade anslagets beviljande, har i min tanke icke synnerlig giltighet. Ty för de förhöjda kostnader, som Stockholms polis uppgifvits fordra för den mängd resande, som årligen hitkomma, och för Rikets Ständer, som långa tider här vistas, har Stockholm riklig ersättning i de derigenom förökade inkomster i alla vägar. För mig vill det synas påtagligt, att staden bör sjelf bekosta underhållet af sin polis, hvarföre jag instämmer med Doctor Sandberg i afstyrkandet af bifall till hvad Utskottet föreslagit.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Stockholm är Rikets hufvudstad, der Regeringen har sitt säte och många för landet vigtiga inrättningar och samlingar finnas. Det är af största nödvändighet fördenskull, att ordning och skick der upprätthållas, så mycket mer som exemplet derifrån inverkar på hela landet; och Staten kan i min tanke sannerligen icke anses bidraga till detta ändamål med för stor summa, om den anslår en femtedel i jemförelse med de utgifter, som Communen måste vidkännas.

Efter härmed slutad discussion *biföll* Ståndet på derom vederbörligen gjord proposition Utskottets ifrågavarande tillstyrkande.

Tredje hemställan *bifölls.*

8:de punkten.

Hemställan sid. 22 *bifölls.*

Mom. a) *bifölls.*

Mom. b).

Prosten **Eurén**: Det är blott en förfrågan eller anmärkning, som jag önskar göra i afseende på den af Utskottet här uppställda tabellen N:o 6. Aflöningen för Länsbokhållarne, står det der att läsa, skall i de sju betydligare Länen höjas till 1000 R:dr och i de öfriga Länen till 800 R:dr. När jag nu sett hvilka Län blifvit af Utskottet för betydligare ansedda och derföre anmälts till erhållande af högre anslag, så kan jag icke annat än finna Wermlands nog stjufmoderligt behandladt. Wermland är enligt nyligen utdelade Statistiska Tabeller bland Länen det tredje i ordningen i afseende på folkmängden; men det oaktadt har det icke blifvit bland de betydligare Länen upptaget. Jag hemställer, om icke något förbiseende kan hafva härvid egt rum. Utan tvifvel äro Landsstatens alla tjenstemän i Wermland öfverhopade af göromål.

Prosten **Millén**: Jag är förekommen af den siste talaren och vill till hvad han anfört blott tillägga, att det mycket förundrat mig att finna bland de "betydligare Länen" ett, nemligen Stockholms, som är hälften mindre än Wermlands.

Härut instämde Professor *Agardh.*

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Samma ordalag, som Prosten Eurén anfört ur Bilagan N:o 6 till Utskottets Utlåtande, tror jag återfinnas i Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition. Jag har densamma icke med mig, så att jag med full säkerhet ej kan påstå detta; men jag vill minnas att så är förhållandet.

Prosten **Millén**: Jag kunde icke fatta annat än att Prosten Eurén gjorde något yrkande. Om så ej är, så yrkar jag, att Länsbokhållaren i Wermlands Län i afseende på lönförmoner sättes i paritet med dem i de af Utskottet kallade sju betydligare Länen.

Doctor **Gumælius**: Uttrycket "de sju betydligare Länen" är hemtadt från Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition. Något fel kan således icke i detta afseende tillräknas Stats-Utskottet. Men hvarföre det icke bland de betydligare Länen upptagit

Wermlands, eller rättare hvarifrån listan på de anförda Länen är hemtad, kan jag ej nu upplysa. Att det verkligen synes vara af den betydenhet, som äfven vissa talare uppgifvit, bör medgifvas. Men som sagdt är, jag kan icke bestämdt erinra mig huru saken hänger tillhopa. Det blir väl derföre nödvändigt att återremittera punkten för att få utredt, hvarföre Wermland ej är upptaget ibland de sju *"betydligare Länen."*

Prosten **Lagergren**: Onekligen har Prosten Millén rätt i afseende på folkmängden i Wermlands Län, hvadan också billigheten synes fordra, det en deremot svarande löneförhöjning Länsbokhållaren beviljas; men då Stats-Utskottets egna Ledamöter synas vara i en viss tveksamhet, huru saken bör förklaras, så instämmer jag med den föregående talaren i hans tillstyrkan af återremiss.

Contracts-Prosten **Rundgren**: I Stats-Råds-Protocollet öfver Civil-Ärenden sid. 52 finnes något, som upplyser förhållandet. "Länsbokhållarne", säges det der, "upptogos vid förra regleringstillfället i tre classer med löner af 800, 700 och 600 R:dr R:mt. Mitt underdåniga förslag är nu, att i de 7 betydligare Län, der lönen för närvarande utgör 800 R:dr, förhöjning må ega rum till 1000, och att lönen i alla öfriga Län må höjas till 800 R:dr." Här synes således orsaken dertill, att Länsbokhållaren i Wermlands Län icke erhållit den högre aflöningen. Lönerna hafva nemligen blifvit förhöjda i proportion mot deras förra belopp.

Prosten **Lagergren**: Den af Contracts-Prosten Rundgren lemnade upplysning är icke fullt tillfredsställande. Den visar väl möjligen orsaken till Stats-Utskottets förbiseende af folkmängdsförhållandet, enär det helt enkelt följt Stats-Råds-Protocollet och härutinnan utan vidare undersökning litat på detsamma. Men om skälet, hvarför vissa Län anses för betydligare än andra, skall vara folkmängden, så hör Wermlands Län utan tvifvel till de större Länen, och dess Länsbokhållare borde sålunda åtnjuta de högre lönförmonerna, hvadan ock behofvet af återremiss till ärendets närmare utredande qvarstår lika efter som före den meddelade upplysningen.

Efter härmed slutad discussion blef på derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* gjord proposition hvad Utskottet i förevarande moment tillstyrkt af Ståndet *bifallet* med undantag af den del af momentet, som rörer aflöningen för Länsbokhållare, hvilken del med de anmärkningar, Ståndet dervid gjort, till Utskottet *återremitterades*.

Mom. c).

Doctor **Sandberg**: Utan tvifvel behöfva dessa lägre tjenstemän inom lands-staten tillökning i sina löneförmåner. En sådan har äfven blifvit föreslagen och jag har intet deremot att erinra. Mig synes dock, att Kronofogdarnes aflöning icke bör sättas högre än den som Häradsskrifvarne skulle åtnjuta. Med de många extra inkomster, som de förre hafva, bör 2,000 R:drs aflöning för dem vara tillräcklig.

Doctor **Gumælius**: I afseende på de extra inkomsterna hafva de ej ansetts böra intagas i beräkningen af Kronofogdarnes löneförmåner, emedan dessa sportler alltid äro beroende af ökade göromål. Utskottet har utgått från den åsigten, att inkomsterna böra växa i samma mon som tjensten är besvärlig, så att de sportler, som den ene har mer än den andre, böra anses såsom vedergällning för det mera besvär han måste underkasta sig. Hvad nu den af den föregående talaren föreslagna likheten mellan Kronofogdarnes och Häradsskrifvarnes lön beträffar, så har man alltid hållit före, att de förre borde i anseende till deras hela året igenom lika trägna tjenstgöring uppbära en högre lön än de sednare, hvilkas sysselsättning endast vissa tider af året är ganska ansträngande. Vid denna åsigt, som synes mig fullt riktig, anser jag att man allt framgent kan förblifva, hvarföre jag tillstyrker bifall till hvad Utskottet föreslagit.

Häruti instämde Doctor *Nordlander*.

Doctor **Sandberg**: För min del är jag öfvertygad derom, att Häradsskrifvarnes göromål äro mångfaldigt större och trägnare än Kronofogdarnes. Desse sednare hafva mera extra förrättningar; men derför åtnjuta de särskild ersättning. Hvad särskildt beträffar de inkomstgifvande utmätnings-ärendena, så är det ej sällan någon Fogdeskrifvare, till hvilken de utarrendera den del deraf, som de ej sjelfve verkställa. Och hvilken tjensteman skulle finna sig betungad af sådana tjenstegöromål, dem han kan öfverlåta åt en annan och för blotta öfverlåtelsen betinga sig en contant erkänsla af kanske 1,000 R:dr om året? Indrifvandet af restantierna på kronouppbörden och de utmätningar, som deraf föranledas, blifva deremot vanligtvis öfverlemnade åt Kronolänsmännen och socknarnas Fjerdingsmän utan någon ersättning.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Nekas kan icke, att vissa Kronofogdar hafva stora extra inkomster; men dessa äro mycket osäkra och vexlande och kunna icke läggas såsom stabel grund för lönregleringen. De äro till stor del beroende af den

mängd utsökningar som ifrågakomma. Men i afseende på löneförmåner böra Kronofogdarne, oberäknadt dessa ovissa extra inkomster, vara bättre lottade än Häradsskrifvarne, på det att de sednare må finna uträkning att söka befordran till Kronofogde-tjensterna och sålunda en täfling i tjenstenit och skicklighet framkallas.

Doctor **Gumælius**: Kronofogden måste understundom, öfverhopad som han är af göromål, öfverlemna en del deraf åt biträden, då naturligtvis särskilda öfverenskommelser emellan dem och honom ega rum. Att så sker, visar emellertid behofvet af biträden för skötandet af hans syssla.

Professor **Agardh**: Häradsskrifvare-befattningarne äro utan tvifvel särdeles trägna; men detta kan måhända vara ett skäl till förhöjning af deras löneförmåner, utan att de derföre böra nedsättas för andra. Kronofogdarne förtjena säkerligen den för dem af Utskottet föreslagna aflöningen, och med allt erkännande af Häradsskrifvarnes mödosamma befattning måste jag dock anse Kronofogdarne utgöra en vigtigare länk i administrationens stora kedja än de förre. För att vara en duglig Häradsskrifvare fordras hufvudsakligen ordentlighet, flit och ihärdighet, men dessa egenskaper ensamt göra ej tillfyllest för att bilda en duglig Kronofogde, utan fordras derutöfver drift, beslutsamhet och förmåga att göra sig åtlydd.

Häruti instämde Doctor *Björkman* m. fl.

Doctor **Säve**: Det förefaller mig besynnerligt, att man icke tager i beräkning de extra inkomsterna, när fråga är om bestämmandet af Kronofogdarnes aflöning, då man just för de extra inkomsternas skull nedsatt den för Lands-secreterarne föreslagna lönen. Desse tjenstemäns sportler härröra likväl hufvudsakligen från samma osäkra källa som Kronofogdarnes, nemligen utsökningsmålen. Jag tycker derföre, att det icke hänger rätt väl tillhopa med det undantag, som här göres. Mig synes, att bestämmelsen bör gälla för ingen eller för båda.

Efter härmed slutad discussion blef ifrågavarande moment af Ståndet *bifallet*.

Mom. d) och mom. e) *biföllos*.

Mom. f).

Coutracts-Prosten **Almqvist**: Då frågan nyss var om Kronofogdarne, anställdes en jemförelse mellan trägenheten af deras befattningar och Häradsskrifvarnes. Man sade, att desse

sednare icke skulle vara sysselsatta under hela året, utan blott vissa tider deraf. Så är efter all erfarenhet likväl icke förhållandet; deras krafter påkallas tvärtom hela året igenom. De äro nemligen icke såsom Kronofogdarne upptagna vissa tider med uppbörden, utan skola jemte resor under halfva året hemma uppgöra mantals- och skattskrifnings- jemte andra längder, ett arbete, som är så ansträngande, att de aldrig hinna utföra det sjelfva, utan måste för ändamålet skaffa sig och aflöna biträden. Kronofogdarne åter anförtro åt Länsmännen såsom commissionärer en del af sina åligganden, t. ex. utmätningar, restlängder o. s. v., hvilket utan tvifvel är ett af de förres svåraste arbeten. Af denna orsak synas mig Häradsskrifvarne böra åtnjuta åtminstone lika löneförmåner som Kronofogdarne. Det enda skäl, hvarför desse sednare kunde anses berättigade till högre aflöning, vore ansvaret, som de bära för Kronans dem anförtrodda uppbörd; men detta skäl bör kunna uppvägas af Häradsskrifvarnes utan tvifvel trägnare göromål. På dessa grunder föreslår jag, om ock med ringa hopp om framgång, att Ståndet, som visat sig temligen liberalt i fråga om anslag, må höja Häradsskrifvarnes löner från 2,000 till 2,500 R:dr; och är jag öfvertygad, att denna förhöjning skulle såsom ganska billig gillas af hela landet.

Häruti instämde Prostarne *Gahne* och *Gellerstedt*.

Riks-Archivarien Doctor **Nordström**: För min del biträder jag den åsigt, som Doctor Sandberg uttalat i afseende på Kronofogdarne, jemte hvad Professor Agardh yttrat om Häradsskrifvarne och deras tjenst. De sednares göromål äro, om ock icke så själsansträngande, dock särdeles trägna. De skola uppgöra hela debiteringsverket på landsbyggden, vara tillstädes vid uppbördsstämmorna, der de skola controllera uppbördsmännens åtgöranden; de sakna de tillfällen till extra inkomster, som Kronofogdarne ega, och måste slutligen vanligen för alltid qvarstadna på sina platser. Hela deras framtid är således i fråga vid bestämmandet af deras aflöning. Detta allt synes det mig, som man icke borde glömma vid pröfningen af detta ärende och med ledning deraf bestämma lönebeloppen för Häradsskrifvarne,.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Landgren*.

Doctor **Nordlander**: Mig synes, att både Kronofogdarne och Häradsskrifvarne förtjenade tillökning i sina löneförmåner. Bådas tjenster äro särdeles maktpåliggande och synnerligen trägna, hvarförutan de förre äfven ikläda sig ett stort ansvar för uppbörden. Skall likväl någondera af dessa tjenstemannaclasser företrädetvis böra hafva lönförhöjning, så är det utan

tvifvel Häradsskrifvarne. Deras arbete är i min tanke nära nog det trägnaste af alla tjenstemäns. De få sitta vid sina skrifbord med korta afbrott hela året igenom med en mera mechanisk, själsdödande mer än själsansträngande sysselsättning. Mig synes, att man allt för lågt uppskattat deras arbete, då man till lön åt dem anslagit blott 2,000 R:dr; och anser jag i likhet med en föregående talare densamma böra förhöjas till 2,500 R:dr.

Doctor **Gumælius**: En föregående talare sade sig vara förvissad derom, att man ginge hela landets önskningar till mötes, om man höjde lönen för Häradsskrifvarne till 2,500 R:dr. Jag vet icke huru han kan känna *hela* landets önskningar i detta afseende; men säkert är det, att om man får lyssna till de röster inom representationen, som höjts af ledamöter utaf andra Stånd, någon tvekan kan uppstå om riktigheten af den talarens mening.

Jag medgifver gerna Professor Agardhs påstående, att Kronofogdarne, såsom varande en vigtig länk i administrationens kedja, böra väl lönas, och skall för min del icke motsätta mig, om Ståndet åt dem äfvensom åt Häradsskrifvarne vill bevilja tillökning i aflöningsbeloppet. Då måste likväl i min tanke lönen höjas i samma proportion för båda; ty hvad jag bestämdt måste motsätta mig, är förslaget att åstadkomma paritet mellan deras löneförmåner. Innan Ståndet dock beslutar en sådan löntillökning, bör det betänka hvilken stegring i utgifter detta skulle göra. Blott för dessa två tjenstemannaclasser blefve anslaget med $\frac{2}{5}$ förökadt, och skall det ökas på samma sätt för andra, så kommer budgeten att uppgå till en ofantlig summa.

Häruti instämde Doctorerne *Björkman* och *Säve*.

Doctor **Sandberg**: Jag kan icke annat än instämma med Contracts-Prosten Almqvist i hvad hans yttrande rörer trägenheten af Häradsskrifvarnes befattning och behöfligheten för dem af större löneförmåner. Då frågan var om Kronofogdarne, talade jag derföre ock för en sådan åtgärd. Men som min mening var, att Kronofogdarnes aflöning skulle i samma mon minskas, kan jag, sedan Ståndet antagit Utskottets förslag i denna del, numera icke instämma med ofvannämnde talare i hans tillstyrkande, att lönen för Häradsskrifvarne skall förhöjas.

En ledamot af Stats-Utskottet, som näst förut hade ordet, yttrade betänklighet vid den stegring i utgifter, som en sådan lönetillökning skulle åstadkomma, och fästade uppmärksamhet vid den ofantliga summa, hvartill budgeten genom löneförhöjningar för alla tjenstemanna-classer skall komma att uppgå.

Det är ovanligt att få höra sådana ord, särdeles vid denna Riksdagen, och det vore önskligt sådana åsigter kunnat göra sig gällande äfven vid anslagen till de stora lönerna för samhällets högre functionärer. Mig har det städse förekommit minst sagdt högst betänkligt att utan inskränkning åt alla håll bevilja omätliga tillökningar uti statsanslagen, ehuru jag blott någon gång vågat yttra detta under en Riksdag, då man tror sig ega utomordentliga tillgångar och landets blomstrande tillstånd anses mana till frikostighet. Jag undrar dock huru det skall gå, när Riksdagens bokslut skall uppgöras. Måhända blir det ej så lysande, som man ofta förespeglat sig och andra.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Jemte det jag delar Doctor Gumælii åsigter om nödvändigheten af en skillnad i Kronofogdarnes och Häradsskrifvarnes löneförmoner, samt de farhågor han yttrat för höjningen deraf, vill jag tillägga, såsom ännu en orsak till den högre aflöning, som de förstnämnda af berörda tjenstemän åtnjuta, att till deras befattningar fordras män med högre administrations-skicklighet, äfvensom deras egenskap af uppbördsmän gör en något förhöjd aflöning nödig.

Professor **Lindgren**: Till de skäl, som redan blifvit anförda för någon förhöjning utöfver hvad Utskottet föreslagit af Häradsskrifvarnes löner, kommer äfven ett annat, hvarå jag ber att få fästa det Högv. Ståndets synnerliga uppmärksamhet: och detta är det för de flesta af dessa tjenstemän oundgängliga behofvet af skrifvarebiträden åtminstone vissa tider af året, förutan hvilka de omöjligen kunna medhinna att fullgöra sina tjensteåligganden Tages detta i betraktande, så lärer en hvar lätt inse, att äfven 2000 R:dr R:mt torde vara en serdeles knapp aflöningssumma för dessa arbetsdryga tjenster.

Contracts-Prosten **Almqvist**: Att den vid denna Riksdag föreslagna förhöjning i Häradsskrifvarnes aflöning är temligen stark, är jag mer än villig att medgifva. Men huru har också Lands-statens och serskildt Häradsskrifvarnes ställning hittills varit? Deras löner hafva varit i högsta grad otillräckliga och ända sedan tjugotalet hafva deras billiga anspråk på löntillökning afspisats med tomma löften. Man har talat om Kronofogdarnes mångahanda och ansträngande göromål: men de draga säkerligen icke det tyngsta lasset. Ty Häradsskrifvarnes befattning är vida mödosammare och alldeles omöjlig att sköta utan biträden, som uppsluka en stor del af deras lön. Deras tjenst kan ock ej ersättas af andra, då deremot Kronofogdarnes tjenster hafva blifvit föreslagne till indragning på grund deraf, att Länsmännen kunde bestrida dem med mindre kostnad och samma gagn för landet. Skulle likväl den lönförhöjning, som jag föreslagit, anses för stor, så hemställer jag, att

en summa må anslås till Häradsskrifvarnes disposition för skrifvare-biträde af t. ex. 200 R:dr.

Doctor **Säve**: Det är naturligt, att de tjenstemän, som ligga en närmast inom communen, skola veta att genom bekanta göra sina anspråk gällande inom representationen. Men man måste tillse, att lönen för den eller den tjenstemannen icke sättes enstaka, utan i sammanhang med den för andra tjenstemän i Staten, så att alla lönerna stå i någon viss proportion till hvarandra. Jemför man nu aflöningen för Häradsskrifvarne med t. ex. Lärare-staten, så finner man lätt huru stor fördel ligger på den förra sidan. För erhållande af en Häradsskrifvaretjenst erfordras blott cameral-examen; men för att blifva Skol-lärare, måste man först och främst hafva tagit philosophiæ-magister-graden och sedermera undergå ytterligare prof. Med allt detta kommer likväl icke en Collega eller Adjunct enligt sednaste Kongl. proposition till åtnjutande af mer än högst 1,800 R:dr i lön. Förmonerna äro så litet frestande, att det nu mera är svårt att få några lärare för våra Elementar-läroverk. Vid lands-staten deremot har det aldrig varit, ej heller är det brist på tjenstsökande. På dessa grunder och då man icke kan öka lönerna med 500 R:dr för hvar och en annan tjensteman, afstyrker jag bifall till den nu väckta frågan om förhöjning af Häradsskrifvarnes aflöning och bifaller för min del hvad Utskottet föreslagit.

Riks-Archivarien Doctor **Nordström**: Mig synes, att man bör besluta sig för den föreslagna aflöningen åt Häradsskrifvarne af 2,500 R:dr. Jag medgifver visserligen vigten af den sednaste Talarens anmärkning om det ännu större behof af lönförhöjning, hvilket förefinnes med afseende på lärare-staterna; men då man måste betrakta och afgöra en sak i sender, kan sådant icke nu här komma under betraktande. Hvad för närvarande angår Häradsskrifvarne, så är det onekligt, att deras tjenster äro serdeles mödosamma samt att, enär arbetena på vissa tider nödvändigt måste vara afslutade, det oftast är för dem nödvändigt att lega biträden. Dessa äro stundom ganska dyra; derföre böra Häradsskrifvarne så aflönas, att de kunna utan alltför kännbar uppoffring begagna sig af den utvägen. Således under erkännande hvad lärarne beträffar af deras billiga anspråk på bättre lönförmoner, kan jag icke annat än instämma med Contracts-Prosten Almqvist i hans förslag om beviljandet af 2,500 Riksdalers lön åt Häradsskrifvarne.

Contracts-Prosten **Emanuelsson**: Häradsskrifvarne hafva åtminstone i min ort mycket mindre tid öfrig från sina göromål än Kronofogdarne, och desse sednare hafva dessutom många extra inkomster. Hvad de till båda slags tjensterna erfor-

derliga studierna beträffar, så äro de enahanda, nemligen endast cameral-examen. Mig synes derför, som om någon större skillnad i lönefördmoner icke borde dem emellan ega rum, och skulle jag således gerna med min röst bidraga att tilldela Häradsskrifvarne enligt Contracts-Prosten Almqvists första förslag 2,500 R:dr. Då detta likväl skulle kanhända med allt för stor summa öka budgeten, instämmer jag i hvad samme Talare sedermera tillstyrkt, nemligen att ett anslag göres för skrifvare-biträde åt Häradsskrifvarne; och föreslår jag, att detta anslag bestämmes till 200 R:dr för hvar och en.

Häruti instämde Doctor *Nordlander*.

Sedan efter härmed slutad discussion *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* proposition å bifall till hvad Utskottet i förevarande moment hemställt blifvit med blandade Ja och Nej besvarad, samt votering begärd, framställdes och godkändes följande voterings-proposition:

Den som bifaller hvad Utskottet i förevarande mom. *f*) hemställt, röste *Ja;* den det ej vill, röste *Nej*. Vinner Nej, så har Ståndet utöfver det i berörda moment för Häradsskrifvare tillstyrkta aflönings-belopp 2000 R:dr R:mt beviljat hvardera af sistnämnde tjenstemän ett årligt arfvode af 200 R:dr R:mt till skrifvare-biträde.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 18 Ja och 19 Nej, hvadan Ståndet stadnat i det beslut, som Nej-propositionen innehåller.

Mom. *g*) *bifölls*.

Mom. *h*, *i*, *k* och *l*) *biföllos*.

Mom. *m*) *bifölls;* och ansåg Ståndet derjemte på Doctor *Gumælii* derom gjorda erinran det enligt förberörda beslut Häradsskrifvarne beviljade arfvodes-belopp af 200 R:dr R:mt till skrifvare-biträde jemväl böra tilläggas den nya Häradsskrifvare-lön, som i detta moment blifvit föreslagen.

Mom. *n*, *o*, *p*, *q* och *r*) *godkändes*, med erinran dock, att det i sistnämnda mom. beräknade tillöknings-belopp i anslagssumman för lands-staterna bör rättas i enlighet med Ståndets beträffande lönevilkoren för Häradsskrifvare nu fattade och för Länsbokhållare framdeles blifvande beslut.

Jordbruket, handeln och näringarne.

A) Skiften och Afvittringar.

9:de punkten. *Bifölls.*

10:de punkten.

Prosten **Gahne** begärde ordet och yttrade: För min del måste jag på det högsta beklaga, att Stats-Utskottet saknat antingen medel eller god vilja att bevilja det understöd, som jag i min motion begärt för tillvägabringande af laga skiften på Gottland. De stora kostnader, som dylika förrättningar medföra i synnerhet å nyssnämnda ö genom nödvändigheten att flytta der brukliga stenbyggnader och stenhägnader, göra det omöjligt för de små jordegarne derstädes att utan Statens mellankomst tillegna sig skiftesverkets fördelar. Kongl. Maj:t har likväl redan förlidne Riksdag föreslagit ett anslag af 2000 R:dr b:co för befrämjande af detta vigtiga ändamål; men Utskottet afstyrkte bifall till denna framställning. Utskottet har nu afgifvit sitt Utlåtande i enahanda syftning. Öfvertygad att ett bifall till motionen skulle hafva ledt till landets sanna fromma, kan jag icke annat än reservera mig mot detta beslut.

När ingen Talare vidare anmälde sig, gjorde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition å bifall till hvad Utskottet i förevarande punkt hemställt; och blef denna proposition af Ståndet med *Ja* besvarad.

B) Undervisnings-anstalter för jordbruk och landtmanna-näringar.

11:te punkten.

Doctor **Sandberg**: Jag vill icke yrka förhöjning i anslagssummorna; men när jag jemför det nu ifrågavarande beloppet med dem, som Utskottet under andra rubriker tillstyrkt, kan jag icke annat än tycka, att Utskottet hade kunnat gå i detta afseende något längre i frikostighet. De lägre landtbruksskolorna afse allmogens undervisande och öfning i ett rationellare jordbruk, och icke såsom de högre Landtbruks-Instituten endast bildandet af inspectorer och förvaltare för större egendomar. Af huru stor vigt hvarje förbättring i landets modernäring jordbruket i allmänhet är, samt huru önskvärdt derföre det varit, att de anslag, som visat sig behöfliga för ifrågavarande skolors ändamålsenliga ordnande, hade beviljats, är af hvar och en nogsamt insedt. Men Utskottet har ansett sig icke kunna tillstyrka bifall till hvad en enskild motionär före-

slagit, om ock öfverensstämmande med Landtbruks-Academiens på detaljkunskap grundade hemställan. På enskild motionärs tillstyrkan har Utskottet likväl höjt till 12,000 R:dr anslaget för hvar och en af de techniska skolorna. Jag säger intet deremot; men mig synes, att man lika väl kunnat föröka anslagssumman för de lägre landtbruksskolorna och i stället något minska de belopp, som man beviljat för andra ändamål. Om man t. ex. bestämt anslaget under N:o 29 för "hästafveln" till en mindre summa än 30,000 R:dr och användt de sålunda gjorda besparingarne till nu ifrågavarande ändamål, så tror jag för min del, att gifmildheten varit för landet af vida större nytta.

Doctor **Gumælius**: Då jag är den enskilda motionär, hvilkens framställning om förökadt anslag till de techniska skolorna vunnit afseende inom Utskottet, så torde jag till följd af den anspelning, som den siste Talaren gjort — en anspelning, som stått förut att läsa äfven i en allmän tidning — böra säga några ord till svar på hvad den värde Talaren anfört. Han tyckes hafva funnit berörda anslag antingen onödigt eller för högt. Jag torde likväl få hänvisa honom till motiveringen, hvaraf synes huru mycket anslaget var påkalladt af behofvet. För min del anser jag också rentaf omöjligt att vinna det med de techniska skolorna åsyftade ändamålet med iakttagande af den njugghet, som i samme Talare vanligen finner en så skicklig förespråkare. Men nog härom. Jag vill icke såsom Doctor Sandberg kasta några sidoblickar. Här är fråga om de lägre landtbruks-skolorna, och i min tanke bör beviljandet af högre anslag för det ena slaget af Skolor alldeles icke utesluta eller undanskjuta ett sådant för de andra. Kongl. Maj:t har föreslagit inrättandet af fyra nya sådana skolor och derför äskat 12,000 R:dr eller 4000 R:dr åt hvardera. Utskottet, som erkänt vigten af sådana undervisnings-anstalter, har beviljat så väl detta anslag som den förhöjning af 1000 R:dr till hvardera af de 16 dylika redan förut befintliga, hvilken tillökning är densamma, som Kongl. Maj:t i Nåder föreslagit. Jag eger icke så noggrann kännedom om berörda skolors behof, att jag med säkerhet kan afgöra, om den begärda summan är fullt tillräcklig. Men under erkännande af dessa skolors nytta och vigt vill jag gerna rösta för dubbla beloppet utan afseende på hvad andra näringar erhållit, om man blott öfvertygar mig, att det förefinnes ett verkligt behof af så stort anslag.

Doctor **Björkman**: Jag har begärt ordet för att förena mig med Doctor Sandberg, hvilkens i förevarande ämne uttalade åsigter jag i allo gillar med undantag af den så kallade "sidoblick", som han kastade på anslagen för hästafvelns befräm-

främjande. Hvar och en sak må tala för sig sjelf. Tillökade anslag torde nog äfven vara af nöden för andra vigtiga ändamål; men hvad jag vill bestämdt uttala och yrka är, att ingen näring bör mera omhuldas än landets modernäring. Då nu Landtbruks-Academien föreslagit anslags-förhöjningen för hvar och en af ifrågavarande landtbruks-skolor till 2000 R:dr, så synes mig Rikets Ständer utan ringaste afprutning böra bevilja denna summa. Det är sannt, att Kongl. Maj:t nedsatt summan till hälften; men det är icke ovanligt, att Rikets Ständer, då de närmare lära känna behofven, på vederbörande motionärers väckelser, upplysningar och förord höja anslagen. Med ett ord, att småaktigt spara här, då fråga är om att befrämja landets vigtigaste näring, synes vara högst orätt, hvarföre jag tillstyrker bifall till hvad Doctor Sandberg på anförde skäl föreslagit.

Contracts-Prosten **Landgren**: I anledning af den förste Talarens tillstyrkande af högre anslag till lägre landtbruksskolor, än som Stats-Utskottet i enlighet med Kongl. Maj:ts proposition föreslagit, vill jag nämna, att i ett annat Utskott fråga väckts om Högskolors inrättande för allmogen, för hvilket ändamål en summa af 24,000 R:dr är föreslagen. Jag yrkade, att dessa Högskolor, i fall de borde komma i fråga, borde ställas i sammanhang med nu ifrågavarande landtbruksskolor, emedan allmogen kunde vid sådana undervisningsanstalter jemte humanistisk bildning äfven hemta undervisning i sitt yrke såsom jordbrukare. Jag har velat nämna detta till protocollet så väl med hänseende till närvarande debatt som i afseende på den öfverläggning, som frågan om nämnde högskolor framdeles kan föranleda.

Doctor **Säve**: Man bör i min tanke icke stöta sig deraf, att någon kastar en jemförande blick på andra anslag. Så väl Staten som den enskilde utbetalar väl först de nödvändiga utgifterna och först sedermera hvad som af behofvet mindre påkallas. Då jag ser på hvad Stats-Utskottet tillstyrkt för ett Landtbruks-Institut i Skåne samt för Hingst-racernas förbättrande, så förundrar det mig, att Utskottet icke haft större tillgångar för understödjande af de lägre landtbruks-skolorna, hvilkas nytta och vigt väl är satt utom allt tvifvel. Det har hittills gått ganska trögt med deras inrättande, hvarföre något kraftigt och allvarligt åtgörande säkerligen bort vidtagas. Den föregående Talaren yttrade, att anslag blifvit begärdt för inrättande af högre folkskolor. Jag är tveksam, huruvida en sådan åtgärd skulle medföra mycken nytta för landet; men utan tvifvel äro de lägre landtbruksskolorna efter mitt förmenande vida mera angelägna; och instämmer jag således med Doctor Sandberg i tillstyrkandet af högre anslag.

Contracts-Prosten **Almqvist**: Jag har någon liten erfarenhet af hvad nytta dessa lägre landtbruks-skolor åstadkomma och tror för min del, att Rikets Ständer icke böra göra något mera än hvad som redan blifvit gjordt, utan snarare mindre för uppmuntran af deras inrättande. Dessa Institut åstadkomma endast halfgjordt arbete. Allmogens söner förlora der mycket, men vinna föga. Vida bättre är det i min tanke att göra anslag till ordentliga Landtbruks-Institut än att hafva sådana rättare-skolor, som säkerligen icke mycket befrämja jordbrukets utbildande. Jag kan för min del icke fatta, huru Landtbruks-Academien kunnat förorda så högt anslag för dessa skolor. Det är en fördel för den enskilde att få inrätta sådana och få sin egendom brukad med elever, men ingen fördel för det allmänna att derifrån emottaga dessa inbilska och odugliga halfherrar, som der uppfostras. På dessa grunder vill jag med min röst ej bidraga till ett förhöjdt anslag.

Doctor **Gumælius**: Den siste Talaren må, så snart han inskränker sig till egen erfarenhet, hafva rätt; men å andra sidan kan man anföra, att platser uti ifrågavarande skolor äro så eftersökta, att man måste långt på förhand anmäla sig för att erhålla inträde derstädes. Detta visar, att allmänheten tänker om dem annorlunda än Contracts-Prosten Almqvist. Hans anmärkning om halfbildning är visserligen sann, men man kan icke vänta sig, att dessa elever skulle kunna utbildas till verkliga agronomer med den ringa underbyggnad, som för intagning fordras, och den korta lärotid, som de härstädes hafva. Om sjelfva undervisningen finge fortgå under hela året oafbrutet, så kunde man hoppas i afseende på bildningen något större resultater; men såsom det nu är ställdt, måste de lemna arbete till ersättning för hvad deras undervisning kostar under den tid, som användes till undervisningen; och den practiska handläggningen af hvad de lärt är lika vigtig som sjelfva de theoretiska lärostyckena. Lärarne äro och blifva äfven härefter ganska tarfligt aflönta. Med ett anslag af 4000 R:dr kan man icke hoppas att erhålla tillräckliga lärarekrafter för meddelande af en så grundlig undervisning i de många olika kunskapsämnena, att halfbildningen skulle helt och hållet kunna undvikas.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Tegnér*.

Doctor **Nordlander**: Icke utan förundran har jag hört, att dessa skolor skola vara icke blott utan mycken nytta, utan till och med skadliga, emedan der bildas allenast halfherrar, som sedermera utsprida halfbildningens förderf öfver landet. Det vore beklagligt, om Rikets Ständers anslag hade till den graden förfelat sitt ändamål. Jag tror detta icke; ty då vore

ju af samma skäl alla lägre skolor utan nytta, och alla undervisnings-anstalter borde vara Academier. Men man måste väl här såsom i allt annat börja från början. Dessa rättare-elever kunna ju ock, om de så önska, sedermera vända sig till de högre skolorna för att fullkomna sin bildning. Hvad det befarade halfherrskapet beträffar, så tror jag, att faran deraf är liten eller ingen. Halfherren blåser snart bort och arbetaren står qvar. För min del anser jag de ifrågavarande skolorna både nödiga och nyttiga, samt anser i likhet med Doctor Sandberg, att anslaget till dem bör, om möjligt, förökas till 5000 R:dr åt hvar och en, öfvertygad att dessa penningar voro på bästa sätt använda.

Contracts-Prosten **Landgren**: En Talare har på grund af egen erfarenhet ogillat inrättandet af lägre landtbruks-skolor, och en annan har försvarat detsamma på samma grund. Jag har ingen serdeles erfarenhet hvarken för eller emot; men mig synes det vara klart, att, hvad direct resultat de än lemna, de måste bidraga att utvidga allmogens synkrets, bryta dess gamla olämpliga sedvanor samt göra den mera intelligent och skicklig att sköta sina affärer. Samma anmärkningar, som blifvit gjorda mot ifrågavarande skolor, kunna med lika mycket skäl anföras mot all folkundervisning i sin helhet. Jag yrkar derföre, att lägre landtbruksskolor må inrättas i alla provinser och allmogen tillhållas att besöka desamma. Om derigenom icke något direct inflytande genast förmärkes på åkerbrukets förbättring, så kunna de dock icke förfela att medelbarligen för framtiden åvägabringa den förbättring i allmogens vilkor, hvartill de äro ämnade. På grund af denna min öfvertygelse tillstyrker jag bifall till Doctor Sandbergs yrkande.

Doctor **Sandberg**: Jag vill blott i någon mon försvara mig mot den förebråelse för "sidoblickar", som en föregående Talare gjort mig. Det tyckes vara oundvikligt att, då Statens tillgångar icke äro outtömliga, gå tillväga vid anslagens bestämmande på ett jemförande sätt. Stats-Utskottet måste äfven göra det, efter hvad jag förmodar.

Mig har det alltid förekommit högst förunderligt, huru man kan finna det klandervärdt, att, när man har tillgångar till ett visst belopp, som kan påräknas, och skall med dessa tillgångar bestrida utgifter till en otalig mängd olika föremål, man då noggrannt och sorgfälligt pröfvar och undersöker hvilka af dessa föremål äro för landet de vigtigaste, de nyttigaste, de mest välgörande m. m. och egnar åt dem i första rummet sin uppmärksamhet, så att de icke blifva tillbakasatta eller mindre omhuldade än sådana föremål, som jemförelsevis icke äro af så stor vigt ej heller af ett så verksamt inflytande på landets och folkets förkofran och det allmänna bästa.

Slutligen må det tillåtas mig att hemställa, det i fall 2000 Riksdalers tillökning beviljas i anslaget för hvar och en af ifrågavarande landtbruks-skolor, man ville fästa det vilkor för åtnjutandet deraf, att controllen å dessa skolor må blifva strängare än den hittills varit.

Sedan discussionen förklarats härmed slutad, framställde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition å bifall till hvad Utskottet i förevarande punkt tillstyrkt. Då denna proposition med blandade Ja och Nej besvarades samt votering begärdes, framställdes och godkändes följande voterings-proposition:

Den som bifaller hvad Utskottet i 12:te punkten tillstyrkt, röste Ja; den det ej vill, röste Nej. Vinner Nej, så har Ståndet i enlighet med Doctor *Sandbergs* yrkande bestämt anslags-förhöjningen för hvar och en af de i riket nu befintlige 16 lägre landtbruks-skolor till 2000 R:dr R:mt.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 21 Ja och 12 Nej; hvadan Ståndet stadnat i det beslut, som ja-propositionen innefattar.

12:te, 13:de, 14:de och 15:de punkterna.
Biföllos.

16:de och 17:de punkterna.
Lades till handlingarne.

Här afbröts föredragningen af *Stats-Utskottets* förevarande Utlåtande för att i nästa plenum fortsättas.

Ståndet åtskildes kl. 1 e. m.

Ut supra

In fidem.

S. H. Almqvist.

Den 22 September.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades protocollen för den 16 innevarande månad, för- och eftermiddagen.

§ 2.

Föredrogs ånyo *Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 46, angående Riks-Styrelsens förande under Hans Maj:t Konungens sjukdom.

Härvid erhöll

Doctor **Sandberg** ordet och anförde: Huru djupt och innerligt den milde Konungen är älskad af hvarje Svenskt hjerta, uppenbarar sig aldratydligast, då han hemsökts af någon sjukdom. Så var det förra gången och så är det nu. Hvem skulle icke innerligen gerna vilja gå den gode landsfadrens önskningar till mötes, och min känsla var färdig att genast bifalla allt sistlidne lördag, då det sorgliga läkare-betyget och den derpå grundade ännu mera hjertgripande framställningen upplästes.

Men i en fråga af så stor vigt är det icke ögonblickets intryck, utan en närmare pröfning, som bör leda öfvertygelsen.

Saken kan betraktas både i afseende på dess förhållande till Grundlagen och i afseende på de förhandenvarande omständigheterna, som framkallat förslaget. Också denna fråga har blifvit så utförligt behandlad från alla håll, att skälen både mot och med äro uttömda. Grundlagstolkning är ytterst slipprig. Den ene framhåller ordalydelsen, en annan förklarar meningen och afsigten hos Grundlagens stiftare. Gerna hade jag velat omfatta Justitiæ-Ministerns yttrande uti Statsrådsprotocollet, att, när fråga ej är om förändring för framtiden, utan endast om ett redan inträffadt specielt fall, begge rikenas representanter förordna om Riks-Styrelsen på det ändamålsenligaste sätt. Men så håller man fram hvad som för ett halft år sedan yttrades af samme högt uppsatte man, Chefen

för lagtillämpningen i riket, att nemligen en grundlagsförändring i sådant afseende var nödvändig, ty när i andra länder vid dylika fall en lag stiftas för tillfället, så låter sådant hos oss sig icke göra, emedan — så heter det — oaktadt det skett tvenne gånger *kan dock en sådan utväg icke vidare komma i fråga, enär den måste anses såsom rent af olaglig och revolutionär.* Då alltså dessa olika tolkningar synas motsäga hvarandra, kan jag för min del beklagligtvis icke sätta förtroende till någondera, ty jag kan icke fatta annat än att *tillvägabringa en lex in casu, hvarigenom regentskapet uppdrages åt en prins,* som den ena gången ansågs olagligt och revolutionärt, vore alldeles samma sak, som det är att uti ett *redan inträffadt specielt fall* på enahanda sätt förordna om Riks-Styrelsen, *hvilket nu icke möter något hinder af Grundlagen.*

Mitt hopp stod då till Constitutions-Utskottet att få denna fråga nöjaktigt utredd. Tiden att begrunda dess Utlåtande har varit alltför knapp; men den bevisningsgrund, att, om Konungen ämnar vistas utrikes öfver 12 månader, han genast kan öfverlemna åt Ständerna att besluta om Regeringen, synes mig icke på ett tillfredsställande sätt kunna förenas med 91 § Regerings-Formen. Det synes icke heller vara så alldeles afgjordt, att orden *lag samma* i 92 § hafva den utsträckning, som Utskottet dem tillagt, ännu mindre att de deraf dragna slutföljderna äro otvungna och nöjaktiga. Betänkligt förekommer mig äfven antagandet, att Svenska Ständerna förbundit sig att med *erkännande af Norrska Grundlagens giltighet,* så länge föreningen med Norrige varar, *anse sin egen för hvilande.*

Ser man bort från alla utläggningar och betraktar 40 § i Regerings-Formen, att när Konungen är sjuk skall Regeringen föras af Stats-Rådet, och dermed jemför sista momentet i 7:de § af Riks-acten, hvarest det heter, att i alla dylika fall skall Interims-Regeringen sammanträda, så äro dessa föreskrifter redan uppfyllda och Interims-Regeringen constituerad. — Huru länge denna Interims-Regering skall fortfara under Konungens sjukdom, innan Ständerna ega att förordna om Riks-Styrelsen, derom har jag icke kunnat finna något annat uttryckligt stadgande än 92 § Regerings-Formen. Vill man derföre hålla på grundsatsen uti 83 § Regerings-Formen, att Grundlagarne skola i hvarje serskildt fall efter deras ordalydelse tillämpas, så inträder denna Rikets Ständers rättighet att förordna om Riks-Styrelsen icke förr än Konungen längre än 12 månader med regerings-ärendena sig icke befattat, Jag kan fördenskull icke nog beklaga, att den i detta afseende erforderliga förändringen i Grundlagarne genom ändamålsvidriga förslag blifvit så länge fördröjd, att den nu, då den så högt vore af nöden, icke är att tillgå.

Deremot om man öfvergår på lagtolkningens område och enligt 42 domare-regeln söker efter dens *mening, som lagen*

gjorde, då vill jag icke bestrida, att resultaten utfalla mera efter önskan. Huruvida sådant är rådligt eller icke, vågar jag ej afgöra. Att man vågat detta steg tvenne gånger förr är oförnekligt. Skulle det väl vara så vådligt, så olagligt, så revolutionärt, att för tredje gången vidtaga en dylik åtgärd, som det sades på Riddarhuset den 18 sistlidne Februari, så kunde man omöjligen icke våga yttra någon benägenhet för detsamma. Men jag kan verkligen icke tro på den stora faran. Vill man en annan gång öfverträda Grundlagarne för att göra en statskupp, så hindras sådant ingalunda deraf, att man nu för ordalydelsen åsidosätter de närvarande omständigheternas kraf. Och jag hoppas, att den hittills fördröjda förändringen i Grundlagen snart kommer till stånd, så att en dylik åtgärd som den ifrågavarande hädanefter icke blir exceptionell, utan kommer att stödjas af ordalydelsen. Då så är, synes mig omständigheternas kraf böra tagas i betraktande. Nödvändigheten kan vara mera eller mindre tvingande och man kan väl icke säga, att den nu är det i en ytterlig grad. Dock äro de olägenheter, som en Intertms-Regering af 10 Svenskar och 10 Norrmän uti ett helt års tid skulle medföra, icke obetydliga, och deras vigt, som i Stats-Råds-protocollet omförmälas, kan ingalunda förnekas. En betänklighet, som jag haft, är nu undanröjd och frågan har kommit uti ett nytt stadium. Norriges Storthing har uppdragit Riksstyrelsen åt Kronprinsen. Visserligen har Norriges Storthing icke sällan förkastat de internationella beslut, som Svenska Riksdagen förut fattat. Men icke bör Svenska Riksdagen gå till väga på samma sätt. Om nu Sveriges Ständer vägra detta och låta Riksstyrelsen i 12 månader förvaltas af en 20-manna-regering, huru skall det då gå med de båda rikenas förening under ett öfverhufvud? Hvem inser icke, uti hvilka betänkliga förvecklingar med brödrariket man härigenom inledes? Det är icke åt en aflägset arfsberättigad Prins, som regeringen skall öfverlemnas, utan åt Thronföljaren, Kronprinsen, som redan uppnått 31 års ålder och som förr eller sednare kommer att såsom Konung intaga thronen. Så vidt jag kunnat inhemta, är också den allmännaste meningen inom Svenska nationen, att en sådan åtgärd är den lämpligaste under närvarande ställning.

Under dessa omständigheter synes det äfven mig vara för riket nyttigast, att Rikets Ständer bifalla hvad Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse uti detta afseende innehåller.

Contracts-Prosten **Almqvist**: Jag hade icke förmodat, att öfver ett så vigtigt Memorial som Constitutions-Utskottets förevarande detta Stånd skulle skynda att fatta beslut framför Med-Stånden, åtminstone förrän det blifvit andra gången bordlagdt. Då emellertid sådant skett, vill jag helt öppet förklara min öfvertygelse vara, att de förenade Rikenas representationer

ega full befogenhet att taga den befattning om rikets styrelse, hvilken de nyttigast finna för den beklagansvärda och sorgliga händelse, som inträffat med vår ädle och milde Konung.

Denna min öfvertygelse grundas på den omständighet, att de förenade rikenas constituerande lagar icke föresett det fall, som nu olyckligtvis inträffat, och derom således ingenting stadgat. Man har här aktat lämpligt till stöd för en motsatt åsigt framdraga dels motsägelser, som skola egt rum emellan Justitiæ-Stats-Ministerns yttranden vid olika tillfällen i förevarande ämne, dels velat finna grundlagarne uppställa betänkligheter emot det förslag, som Constitutions-Utskottet nu antagit.

Det förra påståendet hvilar antingen på missförstånd eller misstydning, hvarförutan man lätt skulle hafva funnit, att det första yttrandet afsåg en nödig grundlagsförändring för att undvika Interims-regering och det andra en underdånig tillstyrkan att, sedan en sådan för nuvarande fall blifvit constituerad, framställa förslag till Sveriges Ständer och Norriges Storthing om regeringens uppdragande åt H. K. H. Kronprinsen.

Hvad betänkligheterna angår, så vill man egentligen anse 92 § Regerings-Formen lägga hinder i vägen för Rikets Ständer att taga författning om Rikets styrelse, innan Konungs sjukdom varat längre än 12 månader. Den som vill utsträcka föreskriften om grundlagarnes tolkning efter deras ordalydelse ända till orimlighet, kan väl hänga sig sjelf på den döda bokstafven, men icke det sunda förnuftet. Det inser, att den i 91 § omtalade præscriptionstid af 12 månader har tillkommit för att bevara Konungens rätt att efter denna tid återtaga Riksstyrelsen på samma gång den angifver den längsta tid, då Stats-Rådet eller efter föreningen med Norrige Interims-Regering eger förvalta Riksstyrelsen. I följd häraf, då Konungens helsa förutses bestämdt fordra en tid af minst ett år för att återställas och Högstdensamme i Nåder förklarat sig vilja öfverlemna åt Rikenas representanter att bestämma om Riksstyrelsen utan afbidan af den tidpunkt grundlagen ytterst bestämt, måste det nu af Constitutions-Utskottet antagna förslag vara i en fullkomlig öfverensstämmelse med allt oförvilladt begrepp om Sveriges grundlag.

Då dessutom härtill kommer, att Riksacten i 40 § uttryckligen stadgar, att Interims-Regering ej skall utöfva makten längre än till dess begge Rikenas representanter äro församlade och hafva anordnat Regeringen, synes det steg, som nu tages, innefatta en politisk nödvändighet. Väl må beklagas, att Sveriges Regeringsform ej står i full öfverensstämmelse med Riksacten. Då likväl denna af Sveriges Konung och Ständer 1815 antogs till bestämmande af de genom föreningen emellan Sverige och Norrige uppkomna constitutionella förhållanden, måste den tjena till ovilkorlig efterrättelse för föreningen, så vida den skall ega fortfarande bestånd.

Således, sedan Interims-Regeringen blifvit tillförordnad, anser jag Rikets församlade Ständer på grund af Sveriges Regerings-Forms rätta förstånd och Riks-Actens tydliga föreskrift fullt berättigade att utan alla betänkligheter antaga Constitutions-Utskottets förslag, det jag för min del godkänner.

Doctor **Säve**: Om också en eller annan torde anse, att denna fråga borde afgöras genom enkelt bifall utan all discussion, så tror jag likväl detta ej vara så alldeles rätt, helst då saken på andra håll verkligen varit och ännu kan blifva omtvistad. Jag anser Preste-Ståndet värdigt att med några ord motivera sin mening. För min del vill jag ej neka, att om man ensamt ser på Sveriges grundlagar, så kan förslaget möta någon tvekan. Ty när 40 § Regerings-Formen säger: "Blifver Konungen så sjuk, att han regerings-ärendena ej vårdar, förvalte Stats-Rådet Styrelsen", och när 92 § Regerings-Formen så väl som 5 § Riksdags-Ordningen tillägga: "Om Konungens sjukdom fortfar af den beskaffenhet, att han längre tid än 12 månader sig med regerings-ärendena icke befattat, så sammankalle Stats-Rådet Rikets Ständer till allmän Riksdag för att taga den befattning om Riksstyrelsen de bäst finna"; så synes deraf följa, att Stats-Rådet bör fortfara med Riksstyrelsen ända till de 12 månaderna af Konungens sjukdomstid gått till ända. Men nu styras Konungarikena Sverige och Norrige icke ensamt efter Sveriges grundlag, utan just i det ifrågavarande fallet efter en för båda rikena gemensam lag, den så kallade Riksacten, hvilkens 7 § insätter en Svensk-Norrsk Interims-Regering i det Svenska Stats-Rådets ställe, och låter denna regera jemnt så länge till de båda rikenas representanter hinna sammankallas. Detta bekräftas ännu särskildt genom 41 § af Norriges *grundlov*. Således kan det ena riket i detta fall ej handla annorlunda än i öfverensstämmelse med det andra, och hvad särskildt Sverige angår, så hafva dess Ständer år 1815 erkänt de stadganden i Norriges grundlag, som på våra ömsesidiga constitutionella förhållanden hafva afseende. 40 och 92 §§ Regerings-Formen måste fördenskull tydas i öfverensstämmelse med den gemensamma Riksacten. Men nu behöfva de begge rikenas representanter icke först sammankallas, utan äro redan församlade, thronföljaren är myndig och Konungen sjelf föreslår att åt honom öfverlemna Riksstyrelsen under sin sjukdom. Jag ser sålunda intet grundlagsenligt skäl, hvarför Rikets Ständer ej skulle gå Kongl. Maj:ts landsfaderliga önskan till mötes, så mycket mera som det är ej blott den sjuke Konungens, utan äfven de förenade rikenas verkliga fördel och trygghet, att landet blir af den fullmyndige och med begge rikenas förhållanden visst ej obekante Kronprinsen under tiden styrdt, samt att slippa en så lång Interims-Regering af tillsammans tjugu regenter, hvilket verkligen skulle

kunna leda till förvecklingar, som nu ej ens äro att förutse. När nu härtill kommer, att Norrska Storthinget redan enhälleligen godkänt det Kongl. förslaget, så kan äfven jag ej annat än gifva Constitutions-Utskottets här gjorda tillstyrkande mitt fullkomliga bifall.

Härmed förenade sig Doctor *Björkman*.

Professor **Lindgren**: Då ingen af de föregående talarne motsatt sig Utskottets tillstyrkande, kunde det måhända synas öfverflödigt, att någon Utskottets ledamot här uppträdde. Också skulle jag icke nu hafva gjort det, så framt jag icke, rörande motiveringen af beslutet, vore af en från Utskottets majoritet något afvikande mening, den jag ber att för det Högv. Ståndet få framlägga, på samma gång jag derigenom får tillfälle att bemöta den första talarens hufvudsakliga inkast mot lagligheten af den af Konungen föreslagna och så väl af Utskottet som besynnerligt nog af talaren sjelf tillstyrkta åtgärden att under Konungens sjukdom uppdraga regeringen åt H. K. H. Kronprinsen.

Jag hade önskat, att Utskottet heldre än att inlåta sig på den slippriga banan af en, huru snillrikt och bindande som helst genomförd, dock alltid i mångas ögon äfventyrlig grundlagstolkning, hade lagt uteslutande vigt på hvad Riksacten för ett så beklagansvärdt fall som det nuvarande stadgar; hvartill Utskottet hade haft så mycket mera skäl att inskränka sig, som enligt min uppfattning af våra grundlagar i dem alldeles ingen bestämmelse förekommer för ett sådant fall som det nu förbanden varande; alldenstund hvad Regerings-Formen i 40 och 92 §§ stadgar, tydligen afser endast den händelsen, att Konungens sjukdom inträffar under tid, då Rikets Ständer *icke* äro församlade, en uppfattning, till hvilkens bevisning genom en vidlyftigare deduction än den jag nu anser lämplig jag förklarar mig beredvillig, i händelse jag dertill skulle af någon här uppmanas. Men skulle jag än i denna min uppfattning af de citerade lagbuden hafva orätt, och dessa verkligen anses innehålla stadganden, som äfven på det närvarande förhållandet voro tillämpliga, så finnes ännu ett annat skäl, som af Utskottet hade med ännu större fog kunnat åberopas för den summariska motivering jag tillstyrkt, och detta skäl består deruti, att om än i vår Regerings-Form stadganden förefinnas, huru med Riksstyrelsen i närvarande belägenhet borde förfaras, så äro dock dessa stadganden de facto suspenderade genom bildandet af den Interims-Regering, som nu med stöd af 7 § i Riksacten är lagenligt tillsatt. Ty att vår Regerings-Form icke om denna tjugumannaregerings-commission innehåller någon bestämmelse, lärer väl vara obestridligt med hänsyn till den väsentliga skillnad, som ligger i en regering, sammansatt af

tio Svenska Stats-Råd, och en, som jemte dessa räknar lika många Norrska ledamöter. Utskottets raisonnement hade således i min tanka bort vara helt enkelt detta: "alldenstund i våra grundlagar alldeles ingen bestämmelse finnes för ett sådant fall af Konungens sjukdom som det närvarande, och, äfven om några sådane der verkligen skulle finnas, dessa dock måste anses vara helt och hållet suspenderade genom den enligt Riksactens stadgande redan nedsatta Interims-Regeringen, anser sig Utskottet endast hafva att tillse, huruvida den af Konungen föreslagna åtgärden verkligen öfverensstämmer med hvad i den åberopade unionela tractaten finnes stadgadt rörande Interims-Regering"; och ingen bevisning är lättare än denna; ty gå vi till Riksacten, hvilken enligt den Svenska Representationens en gång för alla gjorda medgifvande är den enda lag, som har vitsord i en sådan de båda förenade rikena rörande fråga som den närvarande, så mötas vi der af den föreskriften i 6 och 7 §§, att, "om Konung dör, medan Thronföljaren ännu är omyndig, då skall Svenska och Norrska Stats-Rådet genast sammanträda, för att gemensamt utfärda kallelse till Riksdag i Sverige och Storthing i Norrige, och skall rikenas styrelse förestås af det förenade Svenska och Norrska Stats-Rådet intill dess begge rikenas representanter äro församlade och hafva förordnat om regeringen." Vidare heter det i ett sednare moment af samma 7 § och detta är just det här tillämpliga stadgandet. "Vid alla de tillfällen, då efter Sveriges och Norriges grundlagar Rikets styrelse föres af Stats-Rådet, skola begge rikenas Stats-Råd, till lika antal och *efter ofvan anförde grunder*, sammanträda", d. v. s. de skola *genast sammanträdn för att gemensamt utfärda kallelse till Riksdag och Storthing.* Nu är om tiden, inom hvilken Interims-Regering är pligtig att sammankalla National-Representationerna, i Riks-acten visserligen ingenting *expressis verbis* stadgadt, (ehuru i föreskriften att *genast* sammanträda för att gemensamt utfärda Riksdags-kallelserna otvetydigt ligger, att äfven detta bör ske *genast* efter sammanträdandet) men derom finnes en klar och tydlig bestämmelse i Norrska Grundlagens 46 §, som lyder: "underlåta vederbörande att i öfverensstämmelse med §§ 39 och 41 straxt sammankalla Storthinget, då åligger det Höjeste Rätt, som en ovilkorlig pligt, att, så snart fyra veckor förlupit, föranstalta om sammankallandet." Häraf synes nu tydligt, att i händelse af en sådan Konungens sjukdom, som gör honom oförmögen att regeringsbestyret utöfva, skall 1) Interims-Regering genast sammanträda för att regeringsärendena vårda, och 2) är denna Interims-Regering skyldig att sist inom fyra veckor sammankalla national-representationerna, att dessa måtte om regeringens förande förordna.

Har nu Interims-Regering denna icke blott rättighet utan till och med skyldighet att sist inom fyra veckor sammankalla de

förenade Rikenas representanter för att åt dem uppdraga afgörandet huru med Rikets styrelse bör under Konungens sjukdom förfaras, så lärer väl ock deraf otvetydigt följa, både att Konungen sjelf har laglig rätt att till de redan samlade Repretentationerna göra en sådan hemställan som den, hvilken innehålles i den Kongl- Skrifvelsen af den 11 innevarande September, och att Ständerna ega rättighet att deröfver besluta.

Den förste talaren, som, ehuruväl han kom till samma slut som Utskottet, dock tyckte sig finna, att den föreslagna åtgärden icke står väl tillsammans med Regerings-Formens 40 §, som stadgar, att "Stats-Rådet skall förvalta styrelsen, då Konungen blifver så sjuk, att han icke Regeringsärendena vårdar", helst det i Riks-acten, hvilkens tillämpning han obetingadt medgifvit, skulle efter hans uppgift heta, att "vid alla de tillfällen, då efter Sveriger och Norriges Grundlagar Rikets styrelse föres af Stats-Rådet, skola bägge rikenas Stats-Råd till lika antal sammanträda", har, jag vet icke om med afsigt eller af förbiseende, vid sitt citat utelemnat de vigtiga orden "*efter ofvan anförde grunder*", hvilka omedelbart föregå slutordet "*sammanträda*" och innebära, att sammanträdandet hufvudsakligen afser National-representationernas sammankallande för att om Regeringens förande förordna: och hvilket sammankallande i 46 § af Norriges Grundlag bestämmes skola ovilkorligen ega rum sist efter fyra veckor.

Då jag på nu anförda grunder anser den af Konungen föreslagna åtgärden stå i full öfverensstämmelse med Riksacten, den enda lag, som i denna fråga har vitsord, och icke aktar behöfligt att något tillägga om den både af detta Högv. Stånd och, jag vågar säga det, af vida den största delen af de förenade Rikenas befolkning allmänt erkända olämpligheten af den s. k. Interims-Regeringen och önskvärdheten af regeringens uppdragande under Konungens, gifve Gud! snart öfvergående sjukdom åt den myndige Thronföljaren, slutar jag med att i allo godkänna hvad Constitutions-Utskottet i detta sitt Memorial tillstyrkt.

Discussionen förklarades härmed slutad och blef uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* gjord proposition berörde Memorial af Ståndet *bifallet*.

§ 3.

Fortsattes föredragningen af *Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 122, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens *Sjette* Hufvudtitel.

C. Befrämjande i allmänhet af jordbruk och landtmanna-näringar.

I ordningen förekom härvid först 18:de punkten, hvilken af Ståndet *bifölls*.

19:de punkten *bifölls*.

20:de punkten.

Doctor **Gumælius**, som härvid begärde ordet, yttrade: Genom sin Directeur har Landtbruks-Academien framställt ifrågavarande motion för att derigenom sättas i tillfälle att i vidsträcktare mon motsvara sin bestämmelse. Såsom bekant eger Landtbruks-Academien en liten jordlott, det s. k. Experimentalfältet, men man har länge klagat, att detta ingalunda uppfyller de förhoppningar man derom hyst såsom skulle det vara ett verkligt mönsterfält. Denna klagan måste äfven i viss mon anses befogad. Skälet härtill är emedlertid, att Landtbruks-Academiens fond så sammansmält, att den endast räcker till för de aldra nödvändigaste behofven, och att intet återstår för att använda till uppodlingar och iståndsättande i öfrigt af Experimentalfältet. I alla fall måste man medgifva, att Academien sökt uträtta ganska mycket för ett förbätträdt jordbruk medelst berörde sin lilla egendom Den har nemligen genom odling af nya gräs- och sädesslag, samt genom försök i busk- och trädplantering, sökt utvidga kännedomen om förut okända eller föga kända föremål för odling och utsprida dessa i landet, hvilket ock i ej så ringa mon lyckats. Detta bemödande, ehuru kanske obekant för de fleste, är dock ingalunda *obekant* för dem, som gifvit närmare akt på förhållandena. Mest har Academien i detta afseende verkat genom trädskolor och trädgårdsodlingar. Detta allt oaktadt befinner sig Experimentalfältet dock ej i det skick som vederbör, emedan utvägar saknas t. ex. för grunddikning, som visserligen är något dyr, men i alla fall måste anses såsom ett oundgängligt vilkor för ett rätt ordnadt landtbruk. Att ett sådant ej kan åstadkommas utan grunddikning, torde vara en erkänd sak, men, såsom sagdt är, härtill saknar nu Academien nödiga medel. Årliga utgifterna på Academiens stat stiga till omkring 15,000 R:dr B:co. Detta synes ej vara mycket. Men då capitalet, som Academien eger, ej lemnar större tillgång, kan intet fås för extra företag. På personalen nppoffras ej mycket. Aflöningarne utgöra endast 3 à 4000 R:dr B:co, så att man ej kan säga, att dermed något slöseri eger rum. Om nu Academien skall kunna åstadkomma hvad man af densamma har rätt att vänta, är det nödigt att bevilja de 6000 R:dr, som af Academiens Directeur föreslagits till grunddikning af Experimentalfältets jord. Detta anslag har

af ifrågavarande embetsman visats vara oundgängligen nödvändigt och blir genom sina följder småningom af gagn för jordbruket i hela landet. Utskottet har för öfrigt föreslagit anslag till aflöning för en vetenskapligt bildad Inspector på stället, men hvad skall han kunna uträtta, om ej tillräckliga medel finnes för jordens uppodling? Orsaken, hvarföre jag ej mot Utskottets beslut reserverat mig, är, att jag förut ej kände, det medel fattades; men jag har nu blifvit derom närmare upplyst.

Kyrkoherden **Sondén**: Det är väl otvifvelaktigt, att Landtbruks-Academien bör hafva ersatta sina kostnader för de experiment, hvilka till allmän nytta göras i landtbruket, men grunddikning och uppgödning höra ej till sådana experiment. Den enskilde plägar sjelf bekosta allt dylikt, äfven om han genom lån nödgas anskaffa nödigt förlag; då detta i allmänhet lönar sig ganska väl och kan åstadkommas af enskilde, torde det ock vara lika möjligt för Landtbruks-Academiens Experimentalfält. På sådant sätt skulle det åsyftade ändamålet lättast kunna uppnås, hvarföre jag tillstyrker bifall till Utskottets förslag, helst som Kongl. Maj:t ej heller ansett något anslag för berörde ändamål erforderligt.

I detta yttrande instämde Doctorerna *Björkman*, *Säve* och *Nordlander* samt Prosten *Ljungdahl*.

Doctor **Sandberg**: Jag är förekommen af den föregående talaren och vill blott tillägga, att det synes vara conseqvent med det beslut, som fattades rörande Landtbruks-skolorna, att här ej utsträcka anslaget utöfver hvad Stats-Utskottet tillstyrkt.

Doctor **Gumælius**: Icke har jag påstått, att grunddikning i och för sig är ett experiment, men för att kunna göra experimenter måste jorden sättas i behörigt skick just genom grunddikning. Man har häremot invändt, att Landbruks-Academien eger samma utväg som den enskilde, och detta kan väl i viss mon vara sannt, men kan också endast ske genom att upptaga lån, och de Herrar, som nu motsätta sig mitt förslag, torde såsom Ledamöter i Statsrevisioner kanske ej blifva de mildaste vid bedömande af den utvägens vidtagande. Emedlertid må medgifvas, att medel väl kunna anskaffas, om man vill upplåna. Men då meningen är att nu antaga en fullt skicklig Inspector, så borde väl jorden bringas i ändamålsenligt skick, så att något dermed kan uträttas. Att Stats-Utskottet ej tillstyrkt ifrågavarande anslag, är intet gällande skäl, ty äfven Stats-Utskottet lärer väl ej böra anses så ofelbart, att det ju icke stundom skulle kunna misstaga sig. Tvifvelsutan är motionären den, som bättre än någon annan känner behofve i detta fall. Utskottet har i min tanke ej nog reflecterat härpå. Så var det

ock förut med mig sjelf, enär jag förmenade, att medel nog ändå kunde anskaffas, men jag har nu blifvit upplyst och öfvertygad, att inga tillgångar för ifrågavarande allmänt nyttiga ändamål finnas.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad, *biföll* Ståndet hvad Stats-Utskottet i 20:de punkten föreslagit.

21:sta, 22:dra och 23:dje punkterna *biföllos*.

Vid föredragningen af 24:de punkten begärdes ordet af

Kyrkoherden **Otterström**, som anförde: I denna 24:de punkt har Utskottet begått ett svårt misstag, som jag hoppas, att Utskottets ledamöter inom Ståndet skola villigt erkänna, om jag lyckas att derom öfvertyga.

Utskottet hemställer, att förevarande tre motioner må lemnas utan afseende, och anför såsom motiv, "att Staten icke bör betungas med utgifter till understöd för sådane företag, som äro af helt och hållet enskild natur och deraf endast den enskilde kan hemta fördel." Denna grundsats är riktig och har sin fulla tillämpning på den andra och tredje motionen, hvaruti föreslås, i den ena att Staten skulle betala 12 sk. B:co för hvarje sprängskott, som den enskilde verkställer för att befria sin jord från hinderlig sten, och i den andra att Staten skulle betala ända till 1 R:dr för hvarje famn stenmur, som den enskilde uppför på sitt egoområde. Men samma grundsats kan icke med fog tillämpas på den första, Herr Schenströms motion, hvaruti föreslås ett Statens understöd för en *Trädgårds-förening i Skara*, som är af enahanda natur och har samma systemål som den *Trädgårds-förening i Stockholm*, hvilken i föregående punkt omtalas och åt hvilken *ett årligt* anslag af 4000 R:dr är föreslaget och nu af Högv. Ståndet beviljadt. Vid den flyktigaste uppmärksamhet finner man, att Utskottet, i stället för att slå Herr Schenströms motion tillhopa med de sednare, bort behandla densamma i förening med den föregående, då motionen utan tvifvel hade fått röna ett annat öde än att blifva förkastad på den grund, som derföre nu är anförd.

De som i Skara organiserat ifrågavarande anstalt, hafva dermed icke åsyftat egen vinning, utan tvertom dermed underkastat sig enskilda uppoffringar. Genom dessa och genom löfte om årligt understöd från Länets Hushållnings-Sällskap är anstaltens framtida fortgående verksamhet betryggad; men understöd af Staten erfordras och har af motionären blifvit påkalladt för en gång för inköp af den dertill erforderliga jorden.

Då ingen kan förneka dylika inrättningars allmänna gagnelighet och behöflighet, men det är fara värdt, att den ifrågavarande ej kan komma till stånd utan Statens understöd, så

hoppas jag, att Högv. Ståndet icke lemnar Herr Schenströms motion utan all uppmärksamhet eller förblandar densamma med de två följande. Men då jag tror, att Föreningen kunde vara hulpen med ett mindre anslag än det af motionären föreslagna, efter min beräkning 3000 R:dr R:mt, så får jag vördsamt anhålla, att Högv. Ståndet ville för sin del bevilja detta belopp att utgå för en gång till inköp af den för Inrättningen behöfligaste jorden.

Häruti instämde Biskop *Butsch* och Prosten *Collén*.

Doctor **Gumælius**: Jag anser mig skyldig att försvara Utskottet mot den anmärkning, som framställts af den föregående talaren och som i viss mon kan vara riktig. Förhållandet är, att man ofta på en gång företager flere frågor, som höra till samma ämne, och att Utskottets Canzli sedermera efter bästa förmåga uppsätter besluten i det sammanhang, som frågorna sinsemellan synas hafva. Så till vida kan anmärkaren här hafva rätt, att ifrågavarande Förening för trädplantering och trädgårdsskötsel ej är att betrakta såsom något *enskildt* företag, men det utgör i alla fall blott en *communal*-angelägenhet, icke egentligen en Statens allmänna angelägenhet, och det är väl nära omöjligt att kunna gifva anslag till allt hvad communerna önska, huru nyttigt det än må anses vara. För mig är det visst ganska obehagligt att synas uppträda mot trädgårdsodling, helst jag i likhet med motionären anser densamma ega stort inflytande på lands-culturen, ja till och med i viss mon på sedligheten; men en skillnad är dock mellan dylika föreningar som den nu ifrågavarande för en särskild landsort stiftade och Trädgårds-föreningen i Stockholm, hvilken sistnämnda är inrättad för hela landet och äfven har verkat i icke så ringa mon för hela landet. Dessutom är det en vigtig statsekonomisk princip, som Stats-Utskottet i detta fall sökt göra gällande, nemligen att skilja mellan Statens egna företag och communernas. Upptager man de sednare till jemnlikhet med de förra, så blifva kostnaderna för Staten ständigt växande i oberäknelig grad. Om nu ett anslag bifalles för en dylik förening i Westergötland, så bilda sig snart dylika på andra ställen, eller äro de redan bildade, såsom t. ex. i Wermland och Westmanland. Dessa fordra då samma understöd och på sådant sätt nödgas man hjelpa dem allesammans, hvilket icke blir någon obetydlighet. Det är visst ganska nyttigt och vore äfven ganska angenämt att öfverallt i Westergötland få se planteringar, men man kan väl sätta i fråga, huruvida Staten rimligtvis bör åtaga sig sådant. Det öfverstiger icke den enskilda landsortens förmåga. Jag skulle i alla fall, helst som den begärda summan nu blifvit nedprutad, ej motsätta mig ifrågavaran-

varande anslag. Jag fruktar endast, att man dermed tager på hand för alla framtida dylika föreningar, hvarföre jag lemnar frågan helt och hållet till Högv. Ståndets egen pröfning, och jag skall utan missnöje se, om det begärda anslaget blefve beviljadt, ehuru jag tror, att försigtigheten bjuder tvärtom.

Kyrkoherden **Otterström**: Mot mitt anförande har anmärkts, att Trädgårds-föreningen i Stockholm är till för hela landet, men samma anstalt i Skara är till blott för communen. Ingenting kan dock lättare vederläggas än denna invändning. Ty på samma sätt som Trädgårds-föreningen i Stockholm väl i första hand och mest gagnar Stockholm och närmaste landsbygd, men står öppen för hela landet, så blir ock förhållandet med föreningen i Skaraborgs Län, att den väl i första hand kommer att gagna Skara Stad och Skaraborgs Län, men skall derjemte genom sitt centrala läge kanske mera än Föreningen i Stockholm stå öppen för och gagna hela landet. Såsom läroanstalt kommer den i beröring med Skara Folkskolelärare-Seminarium, till hvilket elever komma från alla landsändar och från hvilket elever utgå till alla delar af Riket. Såsom läroanstalt kommer den äfven i beröring med Skara Elementar-Läroverk, som står öppet för hela landets barn och från hvilket ynglingarne utgå att med sin vunna insigt och erfarenhet verka äfven utom Skaraborgs Län. Ädla träd, buskar och vexter i allmänhet kunna väl ock från Föreningen i Skara lätt spridas åt alla håll.

Man har vidare anmärkt, att det skulle vara en orättvisa mot andra provinser att gifva ifrågavarande understöd åt en sådan inrättning i Skaraborgs Län. Jag kan ej finna mer orättvisa häruti än i det, att anslag beviljas för ett Landtbruks-Institut eller andra nyttiga anstalter i ett visst Län. Må andra provinsers innevånare lika med Skaraborgs Läns ådagalägga, att de med nit och uppoffringar vidtagit åtgärder för att med organiserandet af en ändamålsenlig Trädgårds-förening åstadkomma det allmänna gagn, som dermed åsyftas, så är jag öfvertygad, att de hvar för sig förtjena det lilla understöd från Statens sida, som nu för Skara Trädgårds-förening är begärdt. Jag håller före, att man för sitt bifall eller afslag i dylika frågor ej bör ledas af provincial-, stånds- eller annat slags afund.

Contracts-Prosten **Landgren**: Ehuru jag ej förnekar det vackra syftemålet med ifrågavarande Trädgårds-förening och gerna skulle önska dylika företag all möjlig framgång inom vårt fädernesland, så tror jag dock, att det hårda sätt, hvarpå Statens tillgångar för närvarande anlitas, gör det nödvändigt att skilja mellan de anslag, som begäras för oundgängliga eller djupt i samhällets lif ingripande ändamål, och de, som blott afse vis-

serligen vackra, men dock mindre betydelsefulla företag. Från den landsort, som här begär nnderstöd för trädgårdsodling, klagas, att stora landssträckor ligga öde. Man yrkar, att Staten skall förvandla dem till skogar, som dels kunna förse landet med dess trävarubehof, dels gifva climatet en mera gynnsam natur för åkerbruket. Hade nu provinsen åvägabragt en förening för ett så vigtigt ändamål, hade denna förening börjat inköpa och skogbeså de öde trakterna, då hade Staten ej ett ögonblick bort tveka att komma till hjelp. Men jag håller Stats-Utskottet räkning derföre, att det icke för ändamål af andra ordningen förslösar Statens krafter, hvarigenom den blir ur stånd att på ett kraftigt sätt understödja vigtigare företag, och bifaller punkten sådan den finnes i Betänkandet.

Domprosten **Knös**: Jag har begärt ordet egentligen för att i denna fråga afgifva en upplysning. Genom Landshöfdingens i Upsala Län embetsberättelse för de sistlidne fem åren (1851—1855) visar det sig, att äfven i Upsala en trädskola finnes med bidrag af allmänna medel. Det heter nemligen derstädes (sid. 9): "För att allmännare sprida håg till och insigt uti trädplantering och trädgårdsskötsel, samt för att lätta tillgången till passande träd och buskväxter för dem, särdeles af allmogen, hvilka inom Länet vilja företaga några trädgårdsanläggningar eller planteringar, har med dertill nådigst lemnadt statsanslag, 3000 R:dr B:co, en för Länet allmän trädskola blifvit anlagd vid Upsala, och tillfälle derigenom beredt för eleverna i stadens Skollärare-Seminarium att erhålla undervisning i träd- och buskväxters uppdragning, omplantning, förädling och skötsel i öfrigt etc." Här finnes sålunda redan ett præjudicat i detta fall för ett visst Län och man har alltså redan kommit in på det fältet. Då så är, anser jag, att också ett annat Län, som lider af skogsbrist och är försedt med ganska vidsträckta slätter, kunde få komma i åtnjutande af samma förmon, hvarföre jag instämmer med Kyrkoherden Otterström och önskar, att 3000 R:dr för en gång måtte beviljas åt Skaraborgs Läns förening för trädplantering och trädgårdsskötsel.

Doctor **Björkman**: För min del anser jag det ganska vådligt att beträda denna bana, ty beviljar man ett sådant anslag åt *ett* Län, komma säkert alla de andra Länen efter med samma anspråk. På hvad sätt den omförmälda gåfvan till trädskolan i Upsala erhållits, känner jag ej; troligen har den beviljats af de till Kongl. Maj:ts disposition ställda anslagen för befrämjande i allmänhet af landtmanna-näringar. I Westerås Län har man gått en annan väg och skaffat sig för ändamålet erforderliga medel genom actieteckning och sammanskott af Länets Hushållnings-Sällskap. Detta synes mig äfven för ifrågavarande stora och folkrika Län vara den rätta vägen.

I detta yttrande instämde Doctorerna *Säve* och *Nordlander*.

Öfverläggningen ansågs härmed slutad och blef berörde punkt efter derom gjord proposition af Ståndet *bifallen*.

25:te punkten *bifölls*.

26:te punkten.

Härvid erhöll

Doctor **Gumælius** ordet och anförde: Såsom det synes af Betänkandet, har både jag och många med mig reserverat oss i afseende på denna punkt, och jag vill derföre nu anföra mina skäl härtill och sedan lemna frågan till Högv. Ståndets pröfning. Stats-Utskottet har i allmänhet följt den grundsatsen, att Staten ej borde befatta sig med sådant, som lämpligast åstadkommes genom den enskilda omtankan. Denna åsigt medgifver jag gerna i sin allmänhet vara riktig och vill sålunda ej heller för min del bestrida den. Men då fråga är om att införa något förut mindre kändt, men ledande till allmänt gagn, kan det understundom vara nyttigt för hela landet att genom understöd från det allmännas sida underlätta hvad som först småningom och med större svårigheter utan ett sådant understöd skulle kunna af enskilda personer uträttas. Den ifrågavarande Cotswolds-racen är för närvarande af alla får-racer den mest ansedda i England, emedan den bereder såväl största mängden ull som kött och tillika är i hög grad fruktsam. I Sverige är utan gensägelse redan mycket gjordt till får-afvelns förbättrande. Men framgången har ej svarat deremot. I början ifrade man för de finulliga fåren, som dock lemnade kött i ringa mängd, och ej heller äro ullrika. Sedan inträffade ej blott här, utan i nästan alla länder i Europa en reaction emot dem, emedan en sådan massa fin ull kan frambringas på Australiens utomordentligt vidsträckta betesmarker, på Cap och i andra Engelska colonier, att den kan motsvara snart sagdt hela Europas behof och frambringas till vida lindrigare pris än hos oss. Sverige har i detta fall äfven måst följa med sin tid. Således då framgången ej motsvarade de förhoppningar om fördelen af den finulliga får-racen, som man i början hyste, så måste den öfvergifvas och man får nu höra, att flere Schäferier efterhand upplöses, emedan de ej rätt vilja bära sig. I England voro Southdowns och Cheviot-racerna, samt racen New-Leicester, hvar efter annan de mest omtyckta. Dessa racer, hvilka äfven hos oss varit införda, särdeles de förstnämnda, hafva visserligen ett ganska godt kött, men lemna deremot mindre och äfven gröfre ull, så att de ej heller ansetts fullt svara

mot sitt ändamål. Nu är det Cotswolds-racen, som i England tagit lofven af alla de andra, ända derbän att man för en bagge af nämnde race betalt till och med 50 Pund. Denna race är för öfrigt ej obekant ens här i Sverige; nyligen fanns en stor bagge vid Experimental-fältet, men som sjuknade och måste slagtas; köttet af denna bagge såldes för 53 R:dr B:co och ullen vägde ända till 15 skålpund. Alla får gifva naturligtvis ej så mycket, men säkert är, att de gifva betydligt mer än andra slag och att afkastningen är alldeles ovanligt stor. — Nu kan man visserligen säga, att befordrandet af sådana hushållsföretag som införandet af nya kreatursslag ej egentligen angår Staten, utan att den enskilda företagsamheten bäst lämpar sig för deras befrämjande. Men nog vore det väl i högsta grad nyttigt för landet och af yttersta vigt för det allmänna att befrämja äfven denna del af landthushållningen, enär det måste hafva stort inflytande på folkets välmåga, om man genom Statens förmedling erhåller en ypperlig sort af ifrågavarande djur, äfvensom det då lätt kunde öppnas tillfälle äfven för den mindre bemedlade att erhålla del i denna förmon. Man kan sålunda visserligen lemna denna sak åt den enskilda omtankan, men ostridigt är, att man då en ganska lång tid får vänta på några större resultater. Bättre synes det mig således vara, om Staten från början tillskjuter de första medlen, så att ifrågavarande förbättring af fårafveln kan påskyndas och fördelen deraf äfven komma den fattigare till godo, så att racen dymedelst snarare och säkrare spriddes och likasom rotfästes i landet. För min del skulle jag sålunda anse det både af stor vigt och dessutom ganska ekonomiskt, om Staten gjorde början med att skaffa in ett något större antal af dessa kreatur, hvarföre jag anhåller, att Ståndet med afseende på sakens vigt härtill måtte skänka sitt bifall. I mina bemödanden förut i dag har jag ej varit så lycklig att förskaffa de förslag framgång, som jag ansett mig böra förorda. Men då detta föremål synes vara af ännu större vigt och angelägnare än dem jag förut förordat, hoppas jag, att Kongl. Maj:ts Nådiga förslag i denna del rörande anslag af 10,000 R:dr R:mt måtte af Ståndet bifallas.

Professor *Agardh* och Prosten *Melander* instämde.

Contracts-Prosten **Almqvist**: Då jag varit i tillfälle att inhämta någon kännedom af ifrågavarande får-race, är jag lycklig kunna instämma med föregående talaren, äfven om den upplästa calculen skulle tåla någon jemkning och så briljanta resultater icke alltid kunna vara att påräkna. Det vore i sanning ganska väl, om, sedan så mycket i den vägen hos oss misslyckats, Cotswolds-fåren bättre uppfyllde ändamålet och förhoppningarne. Dock hemställer jag, om ej någon nedsättning i det begärda anslaget kunde ega rum, så att t. ex. hälften af

den ifrågavarande summan ansloges, helst man för återstoden kunde skaffa sig medel genom försäljning af nu egande hjordar. Jag tillstyrker sålunda, att 5000 R:dr måtte beviljas.

Doctor **Gumælius**: Jag är väl tacksam för understödet, men hemställer till den värde talaren, om ej saken skulle gå bra nog långsamt, derest summan nedsattes. Något är visserligen mera än intet, men då ändamålet ej så fort vinnes med en mindre summa, får jag fortfarande yrka beviljande af 10,000 R:dr.

Sedan discussionen härefter förklarats slutad, fann Ståndet uppå derom vederbörligen gjord proposition för godt att med ogillande af Utskottets yttrande i 26:te punkten bevilja en summa af 10,000 R:dr R:mt att, på sätt Kongl. Maj:t föreslagit, användas till inköp af en stam s. k. Cotswolds-får.

27:de och 28:de punkterna *biföllos*.

D. Häst-afvelns befrämjande.

29:de punkten.

Härvid yttrade sig

Doctor **Sandberg**: Då fråga var om Landtbruks-skolorna, ansåg jag, att man kunde tillägga dem något af det anslag, som nu är i fråga. Att äfven nu förevarande sak kan ega sin nytta, vill jag väl ej helt och hållet bestrida, men kan ej anse nyttan deraf jemförlig med åtskilliga andra anslag till jordbrukets utveckling, som blifvit förvägrade, hvadan jag för min del yrkar antingen afslag eller åtminstone att anslaget nedsättes till hälften eller ifrån 30,000 till 15,000 R:dr.

Doctor *Nordlander* och Kyrkoherden *Sondén* instämde.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Visserligen känner jag ej specielt den ifrågavarande saken eller behofvet deraf, men jag anser mig dock böra upplysa, att man sagt mig, det ett fel inom en hästrace ökas från generation till generation, och att derföre anslag till recrutering isynnerhet för Cavalleriets behof vore nödvändigt. Såsom ett särskildt vilkor föreslår dessutom Utskottet, att vid inköpet "särskildt afseende skall fästas å sådane hästar, som äro passande för jordbrukets behof", för att ej stuteriernas verksamhet må riktas ensidigt åt ett håll.

Öfverläggningen ansågs härmed slutad och blef berörde punkt af Ståndet *bifallen.*

30:de punkten *bifölls.*

E. Undervisnings-anstalter för Slöjderna.

31:sta punkten.

Vid föredragningen af Utskottets första hemställan sid. 63 erhöll

Contracts-Prosten **Almqvist** ordet och yttrade: För min del inser jag väl behöfligheten af ny local åt en så vigtig läroanstalt, men hemställer dock till den värde Ledamoten, som här responderar å Stats-Utskottets vägnar, om ej något kan få prutas eller om ej bättre vilkor kunde betingas, då anslagssumman gäller en half million och man ej ens känner värdet af det gamla huset. Det goda ändamålet vill jag som sagdt ingalunda hindra, men summan förefaller mig förbålt stor, om icke öfverdrifven.

Härmed förenade sig Doctor *Sandberg.*

Doctor **Gumælius**: Den föregående talarens fråga kan lätt besvaras. Inom Utskottet var i sjelfva verket ej någon tvist om annat än om huset, huruvida köpesumman skulle få användas för den nya byggnaden eller icke, ty i öfriga punkter tycktes alla vara ense. Genom ifrågavarande försäljning af det gamla huset betäckes emedlertid lättast bristen, och att eljest ett icke ringa deficit uppkommer, är klart, när man besinnar, att kostnadsförslaget uppgjordes på en tid, då priserna både på arbete och materialier voro helt annorlunda än nu, äfvensom att plats för byggnaden måste köpas och att dertill 40.000 R:dr B:co äro beräknade. Nu föreslagna summa är visserligen ganska stor, men läget bör vara i möjligaste måtto centralt och ett sådant är icke så lätt att utfinna för någorlunda billigt pris. Man får således ej beräkna platsens värde för lågt. Något kronans hus kan troligen ej erhållas. Ett förslag härutinnan är visserligen gjordt, men får troligen ingen framgång. Äfven af det skälet vill man för öfrigt, att det gamla huset skall tillfalla byggnadsfonden, emedan under vanliga förhållanden Statens eller andra allmänna egendomar för det mesta på auctioner föryttras till betydligt lägre pris än enskilda egendomar, emedan sällan någon med fullt allvar bevakar det allmännas intresse emot enskilda speculanters påpasslighet. Om Technologiska Institutet sjelft blir intresseradt att få försälj-

ningssumman så stor som möjligt, kan man vara säker, att huset ej försäljes för underpris. Och då öfverskottet i alla fall blir Statens, kan sålunda ingen förlust härpå vara att befara. Att pruta på summan har jag dessutom ingen rätt till och jag är äfven förvissad, att den fullt ut behöfves. Nuvarande huset är alldeles otillräckligt och läroverket är i ett starkt tilltagande. Vill man, att det verkligen skall blifva en Polytechnisk läroanstalt i stor scala, som väl är önskligt, och hvartill det bör sträfva, så måste byggnaden äfven tilltagas i stort och platsen vara sådan, att en tillbyggnad framdeles vid inträffande behof kan ega rum. För mig är det sålunda klart, att detta är den bästa hushållsåtgärden, hvarföre jag ej kan annat än på det högsta tillstyrka bifall till hvad Utskottet föreslagit.

Sedan öfverläggningen nu ansågs slutad, blef Utskottets ifrågavarande hemställan af Ståndet *bifallen*.

Hvad Utskottet i 2:dra, 3:dje och 4:de hemställan af berörde punkt föreslagit, blef äfvenledes af Ståndet *bifallet*.

32:dra, 33:dje, 34:de och 35:te punkterna *biföllos*.

F. Undervisnings-anstalter för Handel och Sjöfart.

36:te, 37:de och 38:de punkterna *biföllos*.

G. Undervisnings-anstalter för samt befrämjande i allmänhet af Bergsbruket.

39:de och 40:de punkterna *biföllos*.

H. Fiskeri-näringens understöd.

41:sta och 42:dra punkterna *biföllos*.

Hvad Utskottet i 43:dje och 44:dje punkterna hemställt och föreslagit, blef derefter äfvenledes af Ståndet *bifallet*.

Ståndet företog nu till behandling de särskilda punkter, deruti Utskottet afgifvit yttranden öfver väckta frågor om anslag dels för vissa år eller tills vidare, dels för en gång till föremål, tillhörande Civil-Departementet.

Vid föredragningen af 1:sta punkten, rörande anslag till undersökningar, inspectionskostnader samt expenser för allmänna arbeten, erhölls ordet af

Prosten **Tellbom**, som anförde: I afseende på denna punkt har jag inom Utskottet afgifvit en reservation, som åtföljer Utlåtandet; och då Högv. Ståndets ledamöter sålunda redan torde hafva sig bekanta skälen för min afvikande mening, anser jag ej nödigt att nu upprepa desamma, utan får jag till hvad i reservationen anförts endast tillägga några ord. Frågan är onekligen af stor vigt, större än mången tilläfventyrs förmenar. Under de sednare åren hafva arbeten af flerahanda art och i stor scala utförts med understöd af allmänna medel, och dylika arbeten tilltaga, som bekant är, alltjemt i utsträckning. I samma mon har det blifvit och blifver det af förökad vigt, att de undersökningar, som föregå dessa arbeten, noga utföras, äfvensom ej blott att arbetet ordentligt verkställes, utan äfven att detta, så vidt möjligt är, sker på dertill bestämd tid. Såsom man nyligen af sednaste Revisions-berättelse erfarit, finnas åtskilliga anledningar till anmärkning, beträffande så väl undersökningarna som sjelfva arbetets utförande. Dylikt skulle troligen icke eller åtminstone mindre komma att ega rum, derest tillräckligt anslag för nu ifrågavarande ändamål beviljades, så att Styrelsen blefve satt i tillfälle att nogare controllera både undersökningarne och verkställandet af arbetena. Kongl. Maj:t har visserligen för detta ändamål i sin Nådiga Proposition endast äskat ett lika anslagsbelopp med det hittills varande, emedan detta hittills ansetts tillräckligt; men tillräckligt har det blifvit endast derigenom, att man mera än önskligt varit inskränkt de derifrån utgående utgifterne. För öfrigt hafva sedermera efter den Kongl. Propositionens aflåtande flera ansökningar inkommit och motioner blifvit gjorda om vidtagande af undersökningar för nya förordade arbeten och om anslag till dessa arbetens utförande. Derföre anser jag det vara nödigt att öka ifrågavarande anslag. Ståndet skulle väl härom genast kunna fatta beslut och bevilja det som behöfves; men lämpligare torde det vara, att Stats-Utskottet ånyo finge taga frågan i ompröfvande och dervid fästa afseende ej blott på Kongl. Maj:ts Proposition, utan äfven på de öfriga framställningar, som i detta ämne blifvit gjorda. Under sådant förhållande får jag alltså yrka, att Högv. Ståndet måtte till Stats-Utskottet återremittera denna punkt.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Holmberg* ocb Prosten *Eurén*.

Då inga flere talare anmälde sig, blef ifrågavarande punkt uppå derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* vederbörligen gjord proposition till Stats-Utskottet *återremitterad*.

Punkterna 2, 3, 4 och 5 *biföllos*.

Punkterna 6, 7 och 8 *lades till handlingarne.*

Punkten 9 *bifölls.*

Ståndet *godkände* slutligen samtliga Utlåtandet bifogade *Tabeller*, så vidt ändring deruti ej påkallas af förestående beslut.

§. 4.

Upplästes och *lades till handlingarne* från Höglofl. Ridderskapet och Adeln ankommet Protocolls-Utdrag N:o 386.

Ståndet åtskildes kl. $\frac{3}{4}$1 e. m.

Ut supra

In fidem.

S. H. Almqvist.

Den 23 September.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Föredrogs ånyo *Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 123, i anledning af väckt motion om förhöjning i lösningspriset för inom riket tillverkad salpeter.

Prosten **Melander**, som härvid på begäran erhöll ordet, yttrade: Högv. Ståndet finner pag. 2 i Utlåtandet upplysning rörande såväl inlösningspriset af salpeter som tillverkningens belopp från och med år 1816 till och med sistlidet år, och om man granskar de uppgifter, hvilka härom meddelas, skall man finna, att tillverkningsbeloppet i väsendtlig mon varit be-

roende af inlösningspriset, ty likasom detta, efter att från och med år 1816 till och med år 1834 hafva utgjort 7 R:dr 24 sk. b:co, sedermera tid efter annan blifvit nedsatt: år 1835 till 6 R:dr 32 sk., år 1836 till 6 R:dr och år 1837 till 5 R:dr, hvilket pris fortfarit till och med år 1840, så har också tillverkningsbeloppet i samma mon nedgått; det uppgick nemligen 1816 till 33,270 lispund, men minskades efter 1835 för hvarje år, så att det år 1842 utgjorde allenast 14,645 lispund. Vid denna tid höjdes priset och tillverkningen steg, till dess den under förra året nedgick till 14,655 lispund. Anledningen till denna plötsliga minskning torde böra sökas deri, att prisen å allt slags arbete och å alla varor i så betydlig mon stegrats — man uppgifver t. ex., att blott det qvantum ved, som erfordras till ett lispund salpeter, kostat 5 R:dr b:co; och om följaktligen inlösningspriset nu icke höjes, torde man med temlig säkerhet kunna emotse salpeter-näringens snara undergång i landet, i händelse den icke upphjelpes och uppmuntras. Också hafva Rikets Ständer och deras Revisorer vid flera tillfällen uttalat den åsigten, att det vore för landet af synnerlig vigt, att den inhemska salpeter-näringen befrämjades och uppmuntrades, och jag tror icke, att denna åsigt saknar skäl för sig. *Först och främst* utgör salpeter-tillverkningen en icke ovigtig binäring för flera af våra sädesfattigare provinser, — bland hvilka jag vill nämna Kronobergs, Wester- och Norrbottens Län. *För det andra* är det af synnerlig vigt, att tillgång på denna vara, oberoende af införseln från utrikes ort, kan i behofvets stund inom landet påräknas, enär sådana förhållanden kunna inträffa, att denna vara icke kan för något pris från utlandet införskaffas. *För det tredje* bör man besinna, att en ganska betydlig summa kommer att gå ur landet, om näringen ligger neder. Man beräknar nemligen, att till det erforderliga krutförrådet åtgår omkring 30,000 lispund salpeter, uppgående i värde till ungefär 300,000 R:dr, och redan nu utgår ur landet hälften af denna summa, ty såsom här ofvan är visadt, tillverkas för närvarande allenast omkring 14,000 lispund. *För det fjerde* är det bekant och Afdelningen upptog det också i sitt utlåtande, att varan å utrikes ort under innevarande år betalas med ej mindre än 6 R:dr 8 sk. b:co per lispund, hvilket således öfverstiger det nu stadgade inlösningspriset. Föga lämpligt synes det mig att, då varan utrikes kostar mera, stanna vid 6 R:dr, och snarare borde väl en dyrtids-förhöjning, om hvilken så mycket talas, äfven här kunna billigtvis komma i fråga; och då slutligen till allt detta kommer, att salpeterfonden befinner sig i den belägenhet, att den kan utan ytterligare anslag bära en förhöjning i inlösningspriset, så att detta i öfverensstämmelse med min reservation skulle kunna bestämmas till 10 R:dr R:mt per lispund, tror jag mig hafva

allt skäl att yrka afslag å Utskottets hemställan och anhålla om bifall till nyssnämnda i min reservation framställda förslag.

Häruti instämde Biskop *Bergman*, Doctorerna *Sandberg* och *Säve*, Prosten *Ljunggren* m. fl.

Doctor **Nordlander**: Den föregående Talaren har fullständigt framlagt skälen för en förhöjning uti inlösningspriset och jag behöfver derföre icke tillägga mycket. Inom Wester- och Norrbottens Län, der salpeter-tillverkningen drifves i största scala, har densamma beklagligtvis på sednare tiden aftagit, och då man frågat efter orsaken dertill, har man erhållit det svar, att, enär inlösningspriset är så lågt, det lönar sig vida bättre att nedlägga penningar och arbete på åkerbruket, — och detta svar är så mycket mera allvarligt menadt, som åtskilliga på sednare tider nedlagt handteringen. Priset på varan har en tid utgjort 5 R:dr b:co och så blifvit höjdt. Emellertid klaga denna närings idkare, att priset allt jemnt vexlat, så att de icke hafva någon säkerhet för sin handtering, och derföre är det vigtigt, att priset blir fixeradt så, att tillverkaren kan hafva någon vinst. En motionär har föreslagit 10 R:dr R:mt per lispund, och detta torde kunna anses så tillräckligt, att, om beslut fattades i enlighet dermed, näringen skulle befrämjas och landet icke utsättas för faran att sakna en product af sådan vigt som den ifrågavarande.

Doctor **Björkman**: I egenskap af såväl Riksdagsman som Revisor har jag flera gånger deltagit i öfverläggningar om förevarande sak och kan således intyga riktigheten af hvad Utskotts-Afdelningen yttrar, då den säger, att Rikets Ständer och deras revisorer vid flera tillfällen ansett det vara af synnerlig vigt, att den inhemska salpeter-näringen befrämjas och uppmuntras. Derföre får jag öppet uttala, att jag skulle helst önska att till och med gå längre än Afdelningen gjort: jag ville nemligen i allo bifalla motionen, så att priset höjdes till 7 R:dr b:co. En sådan förhöjning vore ganska tillbörlig och skulle utan svårighet kunna åstadkommas, alldenstund fonden för salpeter-industriens befrämjande fulleligen medgifver en sådan uppmuntran. Mig vill det nemligen synas rättast, att Ständerna åtminstone ännu någon tid fortgå på den väg, de vid föregående Riksdagar beträdt, då de till näringens uppmuntran förordat inlösningsprisets skäliga förhöjning. Utskottet föreslår väl en underdånig skrifvelse, angående Svenska salpeterns uppehållande vid samma pris som den införskrifna, men dermed är icke saken hjelpt, i anseende till arbetskostnadens och alla förnödenhets-varors numera här i landet stegrade pris. På min ort klagas allmänt öfver det låga inlösningspriset och man

anser, att det icke lönar mödan att under sådana omständigheter fortfara med näringens bedrifvande.

Häruti instämde Prosten *Eurén*.

Prosten **Melander**: Jag vill blott nämna, att jemväl på Utskotts-Afdelningen fråga var att höja inlösningspriset till 7 R:dr b:co; men då man ansåg detta för högt, stannade man vid 6 R:dr 32 sk. Jag fortsätter mitt förra yrkande och tror mig hafva funnit ett nytt skäl dertill uti den omständigheten, att efter all anledning Afdelningens förslag kommer att såsom beslut upptagas af ett annat Stånd.

Professor **Agardh**: Ehuru utan hopp om framgång vågar jag likväl tillstyrka bifall till Utskottets förslag. Jag anser det högst olämpligt att höja inlösningspriset, serdeles då Ståndet redan beslutat, att salpeter får tullfritt införas, och följaktligen genom ett höjande af priset Staten utsätter sig för risken att äfven för utländsk i riket införd salpeter få betala det högre pris, som endast borde erläggas för den inhemska tillverkningen. Krutet är en nödvändighetsvara, icke ensamt för försvaret, utan äfven för bergsbruket och den inhemska industrien i allmänhet, och jag skulle önska, att i afseende på denna product, krutet, Högv. Ståndet ville taga närmare kännedom om ett yttrande, som förekommer i Stats-Råds-protocollet vid frågan om Tulltaxan. Der föreslås nemligen, att i stället att förvara krut, som lätt försämras, man skulle hålla förlag af salpeter, en vara, som utan serdeles skada lärer kunna bibehålla sig nära nog huru länge som helst. När man i allmänhet allt mer och mer börjar öfvergifva det såkallade skyddssystemet, utan tillåter hvar och en köpa varorna der de kunna erhållas för billigaste pris, skulle ett sådant fastställande af ett bestämdt pris för salpetern innebära ett afvikande från denna äfven af Högv. Ståndet vid Tulltaxans granskning godkända grundsats. Serdeles tvifvelaktigt synes mig äfven vara, huruvida jordbrukaren, till hvars fördel ett sådant monopolii-pris fastställes, verkligen har gagn af detsamma, enär det med fog lärer kunna ifrågaställas, huruvida han icke äfven med detta högre pris fördelaktigare skulle kunna använda på sjelfva jordbrukets upphjelpande den arbetskraft, hvilken han nu af Staten uppmuntras att nedlägga på tillverkningen af salpeter.

Häruti instämde Prosten *Gahne*.

Biskop **Bergman**: Jag har i denna fråga instämt med Prosten Melander, som fullständigt motiverat sitt från Utskottets afvikande förslag. Hvad åter beträffar förhöjningen från 6 R:dr 32 sk. till 7 R:dr, så har jag egentligen icke något

emot densamma, ty jag anser, att Ständerna icke böra räkna så noga, äfven om priset genom en sådan förhöjning skulle blifva högre än det är på den utländska marknaden, då en så vigtig omständighet är i fråga som den att uppmuntra en inhemsk industri; men en fara kan dervid uppstå, nemligen att, om en dylik förhöjning beviljas, ändamålet med densamma förfelas derigenom, att utländsk salpeter inlurendrejas och utgifves för Svensk, och jag fortfar derföre att med Prosten Melander allenast yrka förhöjning till 6 R:dr 32 sk. b:co per lispund.

Doctor **Säve**: Jag talar icke så mycket i min egen landsorts intresse, då jag instämmer med den reservant, som här framställt sin åsigt om saken, ty i min hemort är salpetertillverkningen nästan alldeles nedlagd; men stora delar af Hernösands Stift, serdeles de båda nordligaste länen, skulle med fördel kunna fortsätta idkandet af denna näring, så framt lämpligt understöd bereddes. Jag ber dervid att i synnerhet få fästa Högv. Ståndets uppmärksamhet på hvad Biskop Bergman antydde om vigten deraf att i fråga om denna näringsgren ställa sig på en sjelfständig ståndpunkt och icke göra sig beroende af utländningen. Hvad Professor Agardh anfört skulle visserligen ega sin riktighet och onekligen vara mycket bevisande, derest icke den omständigheten inträffade, att salpetern likasom saltet förlorar något i kraft, om den längre tid förvaras. För min del bifaller jag således hvad Prosten Melander föreslagit och önskar, att Högv. Ståndet i öfverensstämmelse dermed fattar sitt beslut.

Doctor **Nordlander**: Jag ber att, med anledning af hvad som blifvit yttradt om insmuggling af salpeter, få lemna några upplysningar om sättet, huru denna vara till Kronan levereras. Innan sådant kan ske, måste leveranten förskaffa sig intyg af vederbörande uppsyningsman om qvantiteten af det tillverkade. Sedan räkning öfver hela tillverkningen sålunda blifvit uppgjord, granskas densamma på allmän sockenstämma, och när förhållandet så är, kan väl insmuggling icke gerna komma i fråga. I Finland har salpeternäringen idkats med stor förmon. Lispundet har der kostat 10 R:dr b:co, under det att priset i Sverige uppgått till 5. Några försök att insmuggla hafva visserligen förekommit, men de hafva snart afstannat, ty bevis måste ju alltid anskaffas om stället, hvarest salpetern blifvit tillverkad. Om nu insmuggling likväl skedde, skulle ingen vilja emottaga varan, och derest någon bonde t. ex. försäkrade, att han tillverkat två hundrade lispund utländsk salpeter, skulle de öfriga socknemännen säga nej. Med ett ord, rättskänslan och afundsjukan skulle hindra ett dylikt bedrägligt förfarande. Men i händelse inlösningspriset höjdes så, att

det svarade mot mödan, skulle utan tvifvel näringen åter uppblomstra.

Professor **Ågårdh**: Med anledning af den siste Talarens yttrande ber jag att ytterligare en gång få erinra, att enligt Ståndets beslut salpeter hädanefter får tullfritt införas. Svårighet måste alltid uppstå, då man vill undersöka, om salpetern är inhemsk eller utländsk, och om denna svårighet icke kan lösas, utsätter sig Staten för risken att betala den utländska salpetern med samma höga pris som den inländska. Jag tager mig friheten att uppläsa något ur Stats-Råds-protocollet vid frågan om tullen å krut och salpeter. Det heter der: "Men att hålla ett så stort ständigt krutupplag kan likväl icke ske utan betydliga olägenheter, bland hvilka jag tillåter mig antyda: faran och kostnaden vid krutets förvaring, betydliga uppoffringar för omarbetning af en del krut, som eljest skulle blifva odugligt; och för öfrigt en oundviklig försämring af det upplagda krutet.

Enligt mitt underdåniga förmenande skulle dock så väl dessa olägenheter till stor del kunna undvikas som äfven den önskligaste trygghet vinnas, att riket under alla omständigheter egde utväg att förskaffa sig en tillräcklig qvantitet krut, om den åtgärd vidtages, att, i sammanhang med lämplig minskning af krutförrådet, ett betydligt förlag af salpeter bildades. I troubleradt skick kan detta ämne utan försämring förvaras nästan huru länge som helst, och dermed är hvarken fara eller någon större kostnad förbunden. — — — — Under en tid, då landets jordbruk ännu befann sig på en ganska låg ståndpunkt, samt näringsutvägarne för folket jemväl voro både färre och inskränktare än nu är förhållandet, och då framför allt det i hela den civiliserade verlden hyllade isolerings- och prohibitiv-systemet äfven härstädes med förtroende omfattades såsom vilkor och medel för hvarje lands sjelfständighet och industriella utveckling — under en tid af sådana förhållanden och lagstiftnings-grundsatser vidtog man åtgärden att på mångfaldigt sätt uppmuntra och understödja en inhemsk salpeternäring. Skyddad genom införselsförbud emot all utländsk medtäflan och af Staten tillförsäkrad ovillkorlig afsättning till ett på förhand bestämdt öfverdrifvet pris, har visserligen salpeternäringen åtnjutit stödet af alla hittills kända konstlade medel. Och likväl befinner den sig ännu i dag på en ståndpunkt, som hvarken för näringens idkare eller förbrukningens behof är tillfredsställande."

För egen del kan jag icke annat än finna dessa skäl talande och jag anser således, att Utskottets förslag är fullt betryggande, så mycket mera som erfarenheten redan lärt, att,

om än näringen genom konstlade medel uppmuntras, productionen ändå icke stiger så högt, som landets behof kräfver.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Landgren*.

Doctor **Björkman**: Blott några få ord i anledning af hvad Professor Agardh anfört. Staten har först framlockat och sedan allt hittills uppmuntrat salpeter-näringen, samt till och med understödt den med räntefria lån för salpeter-ladors uppförande. Det vore derföre efter min tanke i högsta grad otillbörligt att nu tvärt ändra system och låta nyare tiders anförda åsigter göra sig så gällande, att hela salpeter-tillverkningen snart skulle alldeles upphöra. Och hvad skulle väl blifva följden, om äfven i alla andra länder samma principer uteslutande antogos? Jo, att all salpeter-tillverkning åtminstone i hela Europa upphörde. Först småningom och med försigtighet bör således ifrågasatta förändring inträda, och med afseende derå yrkar jag bifall till Prosten Melanders förslag, så framt icke motionärens yrkande af något större förhöjning kan beviljas.

Doctor **Gumælius**: Utskottet har just velat bereda en lämplig öfvergång från föregående tiders utan tvifvel förvända sätt att gå tillväga. Salpeter-näringen är nu mera på de flesta orter öfvergifven, och får man nu en sådan förhöjning uti inlösningspriset, som af åtskilliga Talare här blifvit yrkad, kan näringen visserligen bibehålla sig på de ställen, der den ännu idkas, men då är man också utsatt för äfventyret att för utländsk salpeter få betala lika mycket, som om den vore Svensk. De lurendrejeri-försök, som af en dylik åtgärd utan tvifvel skulle framkallas, äro omoraliska och den lagstiftning, som förorsakar dem, strider mot sanna statsekonomiska grundsatser. Temligen orimligt måste det sålunda förefalla att vilja uppsätta inlösningspriset utöfver hvad utrikes betalas för salpeter, och jag yrkar derföre bifall till Utskottets förslag, hvilket till näringens betryggande medgifver allt hvad lämpligen medgifvas kan.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Almqvist* och Prosten *Gahne*.

Sedan discussionen härmed ansetts slutad, gjorde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition på bifall till hvad Utskottet i anledning af Riksdags-fullmäktigen *Westermarks* motion hemställt; och då denna proposition med blandade Ja och Nej besvarades, samt votering begärdes, framställdes och godkändes en så lydande voterings-proposition:

Den som bifaller hvad *Stats-Utskottet* i Utlåtandet N:o 123 i anledning af Riksdags-fullmäktigen *Westermarks* motion hemställt, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet beslutat, att i öfverensstämmelse med de Utlåtandet vidfogade reservationer Rikets Ständer uti underdånig Skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla, att kronans lösningspris för inhemsk salpeter måtte för innevarande års tillverkning och framgent tills vidare bestämmas till 10 R:dr R:mt per lispund.

Voteringen, som derefter i behörig ordning försiggick, befanns hafva utfallit med 23 Ja emot 12 Nej, hvadan Ståndet stadnat i beslut, som Ja-propositionen innehåller.

Emot beslutet reserverade sig Prosten *Melander*.

Hvad Utskottet för öfrigt uti förevarande Utlåtande hemställt, *bifölls*.

§ 2.

Föredrogs ånyo *Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 124, i anledning af erhållna återremisser å Betänkandena N:is 42, 43, 71 och 72, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens andra, tredje, fjerde och femte Hufvud-titlar.

Härvid förekommer följande delar af

Betänkandet N:o 42 (Andra Hufvud-Titeln).

2:dra punkten, mom. *b*.

Professor **Agardh**, som på begäran erhöll ordet, yttrade: Då det vill synas, som hade Ståndet återremitterat denna punkt i den syftning, att lönen i öfverensstämmelse med hvad Kongl. Maj:t föreslagit borde bestämmas till 3,000 R:dr, hemställer jag, om icke Ståndet anser lämpligt att med afslag å Utskottets hemställan vidblifva och i sitt beslut uttala den åsigt, Ståndet förut visat sig hylla.

Doctor **Sandberg**: I förevarande Utlåtande, som är svar på återremiss, omförmäles, att tre Stånd ansett aflöningen för ifrågavarande Registrators-tjenst böra bestämmas högre än Utskottet i sitt förra Betänkande föreslagit, och då Utskottet med anledning deraf och i öfverensstämmelse dermed ändrat sitt förslag sålunda, att det i stället för 2,000 nu föreslagit 2,500 R:dr, torde väl vara lämpligt att stanna vid sistnämnde summa.

Doctor

Doctor **Gumælius**: Jag ser ingen nödvändighet för Högv. Ståndet att stanna vid 2,500 R:dr. Ståndet har en gång uttalat såsom sin åsigt, att aflöningen borde bestämmas till 3000 R:dr; och då till stöd för denna åsigt anfördes skäl, hvilkas riktighet man torde hafva svårt att jäfva, bland andra det, att angeläget vore att söka förekomma täta ombyten i en befattning, der en genom längre tjenste-utöfning förvärfvad vana vid göromålen utgjorde ett af de förnämsta vilkoren för platsens behöriga skötande, kan jag för min del icke finna, att Ståndet har skäl att nu nedsätta det belopp, Ståndet för någon tid sedan icke ansåg för högt.

Häruti instämde Biskop *Bergman* och Prosten *Melander*; och, sedan discussionen förklarats slutad, beslöt Ståndet med ogillande af Utskottets hemställan, att aflöningen för Registratorn inom Justitiæ-Stats-Expeditionen skulle i enlighet med Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition fastställas till 3000 R:dr R:mt.

2:dra punkten mom. c. *Lades till handlingarne.*

4:de punkten mom. *a*.

Uppå hemställan af Vice-Talmannen Biskop *Annerstedt* beslöt Ståndet, som ogillade Utskottets här gjorda tillstyrkande, att aflöningen för Secreteraren inom Justitiæ-Canzlers-Expeditionen skulle bestämmas till 4,500 R:dr R:mt, eller lika belopp, som Kongl. Maj:t föreslagit.

4:de punkten mom. *b*.

Uppå hemställan af Vice-Talmannen Biskop *Annerstedt afslog* Ståndet likaledes hvad Utskottet här föreslagit och beslöt, att aflöningen för Registratorn i Justitiæ-Canzlers-Expeditionen må i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition fastställas till 3000 R:dr R:mt.

4:de punkten mom. *c* och 5:te punkten mom. *a*, *b* och *c*. *Lades till handlingarne.*

8:de punkten, sednare mom.

Uppå hemställan af Vice-Talmannen Biskop *Annerstedt afslogs* Utskottets i Betänkandet N:o 42 gjorda och här vidhållna hemställan.

Betänkandet N:o 43: (Tredje Hufvud-Titeln).

2:dra punkten, förra delen.

Uppå hemställan af Vice-Talmannen Biskop *Annerstedt* fastställde Ståndet, som ogillade Utskottets förnyade förslag, aflöningen för hvardera af de i Utrikes Departementets Expedition anställde fyra Andre Secreterare till 2000 R:dr R:mt.

Betänkandet N:o 71. (Fjerde Hufvud-Titeln).

8:de punkten.

Lades till handlingarne med förklarande, att Ståndet vidblifver sitt i fråga om denna punkt fattade beslut.

20:de punkten mom. *c* och 21:sta punkten.

Lades till handlingarne med förklarande, att Ståndet vidblifver sina der omförmälda beslut.

23:dje punkten. *Lades till handlingarne.*

33:dje punkten.

Uppå hemställan af Vice-Talmannen Biskop *Annerstedt* *afslog* Ståndet Utskottets hemställan och *biföll* Utgifts-Afdelningens å sidorna 14 och 15 upptagna förslag.

Derefter förekom Utskottets i 1:sta punkten å sidan 10 gjorda hemställan om ett anslag af 252,000 R:dr R:mt till underhållande af bevärings-manskapets beklädnad.

Vice-Talman Biskop' **Annerstedt**, som erhöll ordet, yttrade: Jag fruktar, att den beräkning, som här är följd, icke ledt till en summa, som motsvarar de behof, hvars uppfyllande man afsett. Utskottet upptager endast kostnaden för 2:ne år, under hvilka 2:ne classer hvardera året skulle exerceras, och fördelar denna kostnad på 3:ne år, men tager icke i beräkning samma kostnad för en årsclass, hvilken skulle exerceras under loppet af 1858. Det är uppenbart, att härigenom en brist måste uppstå; men som den icke är synnerligen betydlig och möjligen kan af besparingar fyllas, vill jag icke yrka någon annan summa än den af Utskottet föreslagna.

Doctor **Gumælius**: Utskottet har ansett ett belopp af 252,000 R:dr, fördeladt på de 3 åren 1858, 1859 och 1860, böra blifva för ändamålet fullt tillräckligt; och då Utskottets förslag härom grundar sig på noggranna beräkningar öfver hvad som kan

åtgå för hvarje af de båda nästkommande åren, tror jag, att samma förslag förtjenar det bifall, hvarom jag nu vågar anhålla.

Discussionen ansågs härmed slutad; och blef ifrågavarande anslag af Ståndet *beviljadt* att utgå på sätt Utskottet föreslagit.

Det af Utskottet i 2:dra punkten å sid. 10 tillstyrkta anslag af 130,000 R:dr R:mt till anskaffning af 1,300 stycken tält för bevärings-manskapet blef af Ståndet likaledes *beviljadt* att utgå på sätt Utskottet föreslagit.

35:te punkten mom. *m*. *Lades till handlingarne.*

39:de punkten.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**, som på begäran erhöll ordet, yttrade: Genom sitt beslut i fråga om denna punkt anvisade Ståndet första årets anslag, 13,000 R:dr, att användas på sätt i den Kongl. Propositionen blifvit föreslaget; men man förbisåg då, att verkliga behofvet för en stallbyggnads uppförande är, om jag rätt minnes, 18,000 R:dr. Jag anser mig skyldig att härpå fästa Högv. Ståndets uppmärksamhet för den händelse, att Ståndet skulle vilja höja första årets anslag till nämnde summa.

Doctor **Gumælius**: Vid närmare påseende finner man, att Utskottet frångått sitt förra beslut och framlagt ett nytt förslag, och då så är, skulle det kanske med skäl kunna förefalla mången besynnerligt, om Högv. Ståndet, hvars åsigt vid framläggandet af det nya förslaget till alla delar gjort sig gällande, nu icke vidhölle samma åsigt, utan fattade beslut om en förhöjning i anslaget, som, låt vara att den i och för sig vore önskvärd, likväl under förhållanden af den beskaffenhet som de här förekommande knappast kan anses lämplig.

Discussionen ansågs härmed slutad; och blef Utskottets med Preste-Ståndets beslut hufvudsakligen öfverensstämmande förslag *godkändt*.

Tillfälliga eller extra anslag: 6:te punkten. *Lades till handlingarne* med förklarande, att Ståndet vidblifver sitt i frågan fattade beslut.

Till utgående för en gång äskade extra anslag, mom. *g*. *Lades till handlingarne.*

Betänkandet N:o 72. (Femte Hufvud-Titeln.)

9:de och 11:te punkterna. *Lades till handlingarne.*

13:de punkten. Utskottets förändrade tillstyrkande *bifölls.*

33:dje punkten. *Lades till handlingarne.*

Serskilda eller extra anslag Litt. *A* mom. *c.* *Lades till handlingarne* med förklarande, att Ståndet vidblifver sitt i ämnet fattade beslut.

§ 3.

Föredrogs ånyo och *bifölls Banco-Utskottets* Utlåtande N:o 47, i anledning af väckt fråga om anskaffande af ny ändamålsenlig byggnad för Rikets Ständers Bank.

§ 4.

Föredrogs ånyo *Banco-Utskottets* Utlåtande N:o 48, i anledning af Riks-Ståndens beslut öfver Betänkandet N:o 37, med förslag till reglering af Bankens låne- och creditiv-rörelse.

Härvid förekommo:

Utskottets främst å sid. 8 upptagna yttrande. *Lades till handlingarne.*

14:de punkten.

Med vidblifvande af sitt i ämnet fattade beslut *godkände* Ståndet den föreslagna voterings-propositionen.

30:de punkten mom. 1. *Lades till handlingarne* med förklarande, att Ståndet vidblifver sitt i frågan fattade beslut.

32:dra punkten.

Professor **Ågardh**, som härvid erhöll ordet, yttrade: Jag var en af dem, som, då denna fråga förra gången utgjorde föremål för öfverläggning inom Ståndet, röstade för återremiss. En dylik åtgärd beslöts äfven icke allenast hos detta Högv. Stånd, utan jemväl hos Ridderskapet och Adeln; men såsom förevarande Utlåtande visar, hafva hos de Talare, som yrkat återremiss, meningarne varit delade; Utskottet har vidblifvit sitt förra förslag, och jag tager mig friheten hemställa till Högv. Ståndet att i enlighet med samma förslag fatta sitt beslut. Någon våda deraf skall, såsom jag tror, icke kunna uppkomma, ty om missbruk förmärkas, kan anledningen till dem lätt ge-

nom förändrade stadganden vid en kommande Riksdag undanrödjas.

Flera Talare anmälde sig icke, och *biföll* Ståndet Utskottets förslag, sådant det i 32:dra punkten af Betänkandet N:o 37 förekommer.

39:de punkten mom. litt. *e*.

Lades till handlingarne med förklarande, att Ståndet vidblifver sitt förut fattade beslut.

47:de punkten.

Med vidblifvande af sina här omförmälda beslut *godkände* Ståndet den föreslagna voterings-propositionen.

48:de punkten.

Utskottets yttrande *gillades*.

52:dra och 53:dje punkterna.

Utskottets tillstyrkande rörande dessa båda punkter *bifölls*.

Sedan Utlåtandet sålunda blifvit afgjordt, begärde

Riks-Archivarien Doctor **Nordström** ordet och yttrade: Då vid punkten 39, mom. under Litt. *c* i Betänkandet N:o 37 fråga var om vilkoren för medels emottagande på upp- och afskrifnings-räkning, förbisåg jag, att i sammanhang dermed förslaget om medels emottagande på s. k. deposit-räkning äfven hade bort till discussion upptagas. Serskild motion hade nemligen derom blifvit väckt af en Ledamot i Borgare-Ståndet, och då jag hade den tro, att denna motion, såsom ske bort, utgjorde föremål för serskildt yttrande af Utskottet, uraktlät jag att i denna fråga yttra mig vid föredragningen af punkten 39. Motionen omnämnes emellertid icke i Utlåtandet, och då jag icke kan fordra, att discussionen derom åter skall upptagas, vill jag blott tillkännagifva, att jag åberopar och till alla delar vidhåller min Utlåtandet vidfogade reservation, hvilken lyder som följer:

"Den af Ridderskapet och Adeln beslutade återremiss af punkten 39 mom. *e* åsyftade införandet af en s. k. deposit-räkning bland Riks-Bankens rörelsearter, och formlig motion derom väcktes i sammanhang dermed äfven af en bland Borgare-Ståndets Ledamöter i Banco-Utskottet. Då emellertid Utskottets pluralitet ansett sig böra afstyrka detta förslag på

skäl, som anföras i Betänkandet, torde äfven minoritetens mening i denna för Riks-Bankens soliditet och förmåga att inom omfånget af sin rörelse underlätta circulationen ganska vigtiga fråga böra framställas till Rikets Höglofliga Ständers kännedom.

Emellan den redan införda upp- och afskrifnings-räkningen och räkning för penning-depositioner mot ränta finnes, såsom kändt är, ej någon annan väsendtlig skillnad, än i fråga om tiden för uttaget. Då insättaren på den förra räkningen är berättigad att genast vid anfordran utbekomma så stort belopp af sitt saldo, han önskar, eger insättaren på deposit-räkning ej rätt att af sitt saldo utbekomma något förr, än efter det en viss på förhand genom aftal eller annorledes bestämd tid från anfordringen förlupit. Insättningar på deposit-räkning kunna derföre med desto större fördel af Banken placeras uti dess rörelse, som här någon ögonblicklig återbetalning icke kan ifrågakomma; och någon högre ränta kan derföre ock för sådana insättningar beviljas än för medel på upp- och afskrifnings-räkning, hvilka när som helst kunna återfordras. Bestämmes räntan å deposit-medel något så när i naturligt förhållande till den, Banken på de i dess rörelse placerade medel erhåller, skola utan tvifvel icke obetydliga capitaler på denna räkning inflyta, och Banken, som på denna väg, likasom äfven i upp- och afskrifningsväg, får tillbaka sina inom sedelstockens maximi-belopp förut utgifna sedlar, försättes derigenom i tillfälle att ånyo, utan att öka sin sedel-emission, utskicka dem i den allmänna rörelsen, från hvilken de eljest måhända till större eller mindre del blefve undanhållna, och att sålunda utan något anlitande af sin metalliska valuta consolidera sin sedelstock på samma gång dennas fruktbärande kraft förökes och förstärkes.

Det vill synas, som skulle dessa fördelar af en deposit-räknings öppnande inom Banken förtjena större afseende än de nu vunnit. Hvad man anmärkt om vådan deraf, att nu i Banken räntelöst hvilande deposita skulle, om en depositräkning mot ränta komme att öppnas, blifva på denna räkning insatta, kan äfven anmärkas mot upp- och afskrifningsräkning, ehuru hvad denna angår den redan vunna erfarenheten talar deremot. Men om ock så skulle ske, borde väl sådant icke anses vara något ondt, så länge circulationen fortfar att behöfva ökadt rörelse-capital och sedelstockens maximum, hvaruti äfven de nu räntelöst hvilande deposita inberäknas, i alla fall ej får öfverskridas.

Hela den nu omtvistade frågan skulle, såsom det vill synas, enklast kunna regleras sålunda, att en viss tid bestämdes, under hvilken de på deposit-räkning insatta medlen minst borde innestå för att få beräkna högre ränta än medel på upp- och afskrifnings-räkning, att denna högre ränta bestämdes till minst en procent lägre, än den Banken sjelf tillgodonjuter,

och att Fullmäktige blefve bemyndigade att efter pröfning af tid och omständigheter bestämma, om deposit-räkningen borde få fortlöpa eller inställas för längre eller kortare tid."

§ 5.

Föredrogs ånyo *Banco-Utskottets* Memorial N:o 49, i anledning af Riks-Ståndens beslut öfver Utlåtandet N:o 38, med förslag till vissa förändrade föreskrifter, angående Bankens vexlings-cassa och depositions-rörelse.

Härvid förekommo:

Utskottets hemställan sid. 23 med afseende på Banco-Reglementets 133 §. *Bifölls.*

1:sta punkten af Utlåtandet N:o 38. *Lades till handlingarne.*

3:dje punkten. Utskottets hemställan *bifölls.*

9:de punkten. *Lades till handlingarne* med förklarande, att Ståndet vidblifver sitt i ämnet fattade beslut.

13:de punkten. Ståndet *biföll* hvad Utskottet i Memorialet N:o 49 rörande sedelstockens beräkning hemställt och föreslagit.

§ 6.

Uppå hemställan af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* beslöt Ståndet, att *Enskilda Utskottets Lag-Afdelnings* Utlåtande N:o 4, i anledning af väckt motion, angående ordnandet af bibelspridning, af uppbyggelseskrifters spridning samt af missionsväsendet, hvilket utlåtande nu i ordning förekom till handläggning, skulle sättas främst på föredragnings-listan för nästkommande plenum.

§ 7.

Föredrogos ånyo och *biföllos Stats-, samt Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Utlåtanden:

N:o 17, i anledning af väckt motion om förflyttning af skyldigheten att fortskaffa resande från ett enskildt åliggande till ett statens bestyr, samt att i sådant afseende ett statsanslag af minst tre millioner R:dr måtte anvisas och ställas till Kongl. Maj:ts disposition; och

N:o 18, i anledning af väckt motion, angående skjutsersättning till Indelta Arméens öfver- och under-befäl, samt civil-stat för en del resor i tjenste-ärenden.

§ 8.

Föredrogos ånyo och *bordlades* andra gången *Constitutions-Utskottets* Memorial:

N:o 31, med förslag till ändring i 13, 19 och 22 §§ Riksdags-Ordningen, angående representationsrätt för lärarne vid Elementar-läroverken;

N:o 32, med förslag till ändring uti 15 § Riksdags-Ordningen, angående hemmans-egares representationsrätt; och

N:o 33, med grundlags-ändrings-förslag, rörande vissa Riksdags-ärendens behandlande af Riks-Stånden gemensamt uti så kallad Riks-Nämnd.

§ 9.

Föredrogos ånyo *Constitutions-Utskottets* nedannämnde Memorial:

N:o 38, med voterings-propositioner rörande Constitutions-Utskottets uti Memorialet N:o 13 framställda förslag till ändring uti 12 § Regerings-Formen, angående Stats-Rådets hörande öfver afhandlingar och förbund med främmande makter;

N:o 39, med voterings-propositioner, angående det af Constitutions-Utskottet uti Memorialet N:o 14 föreslagna tillägg till 12 § Regerings-Formen, att Konungen icke må utan Rikets Ständers samtycke blifva regerande furste af utländsk stat;

N:o 40, med voterings-propositioner rörande den i Constitutions-Utskottets Memorial N:o 15 föreslagna ändring i 72 § Regerings-Formen, angående inlösen af Rikets Ständers Banks sedlar;

N:o 41, med voterings-propositioner rörande de af Constitutions-Utskottet uti Memorialet N:o 16 föreslagna tillägg i 109 § Regerings-Formen och 80 § Riksdags-Ordningen, angående uppskof i Riksdag;

N:o 42, med voterings-propositioner rörande det af Constitutions-Utskottet uti Memorialet N:o 17 framställda förslag till ändring uti 27 § 1 mom. och 28 § Riksdags-

Ordningen samt 53 § Regerings-Formen, angående tiden, dels för öfverlemnande af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition om Statsverkets tillstånd och behof, dels för Utskotts-val;

N:o 43, med voterings-propositioner rörande det af Constitutions-Utskottet uti Memorialet N:o 18 framställda förslag till ändring af 76 § Riksdags-Ordningen, angående den af Stats-Rådet för dess åtgärder vunna decharge;

N:o 44, med voterings-propositioner rörando det af Constitutions-Utskottet uti Memorialet N:o 19 föreslagna tillägg till 59 § Regerings-Formen och 27 § 1 mom. Riksdags-Ordningen, angående Propositionen om Statsverkets tillstånd och behof; och

N:o 45, med voterings-propositioner rörande det af Constitutions-Utskottet uti Memorialet N:o 20 framställda grundlags-ändrings-förslag, angående utländsk undersåtes rätt att i Riket förvärfva och besitta fastighet.

Preste-Ståndet *godkände* samtlige i dessa Memorial af Constitutions-Utskottet föreslagna voterings-propositioner.

§ 10.

Vid förnyad föredragning af *Bevillnings-, Lag- samt Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Memorial N:o 8, i anledning af Riks-Ståndens skiljaktiga beslut beträffande § 26 i Utskottets förslag till Förordning, angående vilkoren för försäljning af bränvin och andra brända eller distillerade spirituösa drycker, *godkände* Ståndet Utskottets i förevarande Memorial afgifna yttrande.

§ 11.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Lag-Utskottets* Betänkande N:o 42, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående ogift qvinnas rätt att vid viss ålder vara myndig.

§ 12

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 43, i anledning af väckt motion om förändring af 2 § i 12 Cap. Rättegångs-Balken.

Domprosten **Bring**, som på begäran erhöll ordet, yttrade: Då detta Betänkande rörer en juridisk special-fråga, har jag

icke ansett nödigt att å detsamma låta anteckna mig såsom reservant, ehuru jag är af samma mening som Herr Adlercreutz, nemligen att stadgandet i 12 Cap. 2 § sista mom. Rättegångs-Balken, sådant det nu lyder, har sin goda grund och att en förändring deri, långt ifrån att vara af behofvet påkallad, tvärtom, såsom reservanten riktigt antyder, måste vara förenad med stora betänkligheter. Ty det kan icke bestridas, att, om Utskottets förslag vunne framgång, man lemnade processlystna och trätgiriga personer det ypperligaste tillfälle att trakassera, så att de, som hade olyckan att med dem råka i delo, aldrig kunde vara säkra för anspråk, hvilkas fullföljande försummades kanske just i afsigt att icke betaga vederbörande möjligheten att när som helst genom förnyade hotelser om rättegång tilltruga sig fördelar. Mig synes derföre, att rättvisa och jemnlikhet bäst befrämjas, om det nu varande stadgandet bibehålles oförändradt, och jag yrkar således afslag å Utskottets hemställan.

Häruti instämde Vice-Talman Biskop *Annerstedt* och Domprosten *Knös*.

Domprosten **Björling**: Ehuru ej heller jag är antecknad såsom reservant emot Utskottets förslag, är jag dock af samma mening som den föregående talaren, och det af skäl, som dels i hans anförande och dels i Herr Adlercreutz' reservation äro uppgifna. Högst angeläget måste vara att bibehålla den likhet i rättigheter parterna emellan, som lagen åsyftat, men som i väsentlig mon skulle rubbas, derest till lag upphöjdes ett stadgande sådant som det af Utskottet nu föreslagna. Jag förenar mig således med Domprosten Bring och yrkar afslag å Betänkandet.

Discussionen ansågs härmed slutad; och blef förevarande Betänkande af Ståndet *afslaget*.

§ 13.

Föredrogs ånyo och *bifölls Lag-Utskottets* Betänkande N:o 44, i anledning af väckt motion, angående kärande parts skyldighet att kungöra svaranden under-rätts uppskofsbeslut.

§ 14.

Föredrogs ånyo och *lades andra gången på bordet Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 111, i fråga om indragning eller förändring af Krigs-Academien på Carlberg.

§ 15.

Föredrogos och *bordlades Sammansatta Banco- och Lag-Utskottets* nedannämnde Memorial och Betänkande:

N:o 2, i anledning af återremiss af Utskottets föregående Betänkande, så vidt detsamma innefattar yttrande i fråga angående penninge-räntans frigifvande: och

N:o 3, i anledning af väckt motion derom, att anställande af tulltjenstemän vid jernvågarne i Rikets stapelstäder för utöfvande af särskilda controller måtte upphöra, samt att af derigenom uppkommande besparing skäligt arfvode måtte lemnas åt vågbetjening för ökade göromål m. m.

§ 16.

Upplästes och *lades till handlingarne* från Med-Stånden ankomna Protocolls-utdrag, nemligen från Vällofl. Borgare-Ståndet N:o 354; och från Hederv. Bonde-Ståndet N:o 388.

Ståndet åtskildes kl. $\frac{1}{4}$1 e. m.

Ut supra

In fidem
S. H. Almqvist.

Den 24 September.

Plenum kl. 6 e. m.

§ 1.

I anseende till *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* bortovaro intog Vice-Talmannen Biskop *Annerstedt* Talmansstolen för att leda Ståndets öfverläggningar.

§ 2.

Upplästes till justering och *godkändes Expeditions-Utskottets* förslag N:o 134 till Rikets Ständers underdåniga skrifvelse, angående Riksstyrelsens förande under Hans Maj:t Konungens sjukdom; hvarefter

Professor **Lindgren** begärde ordet och yttrade: Då den nu justerade skrifvelsen tvifvelsutan öfver Civil-Departementet till Interims-Regeringen ingår och der qvarstadnar, samt icke i officiel väg kommer Hans Maj:t Konungen personligen tillhanda, hemställer jag vördsamt till Högv. Ståndet, om ej skyldig vördnad och tacksamhet för den sjuke Konungen borde uppmana Rikets Ständer att till Högstdensamme aflåta en underdånig condoléance-skrifvelse, hvaruti Rikets Ständer uttryckte sitt deltagande i Konungens vacklande helsotillstånd, och derjemte underrättade Hans Maj:t om det beslut, hvaruti de rörande Riksstyrelsens förande stadnat med anledning af Kongl. Maj:ts till Ständerna aflåtna Nådiga Skrifvelse af den 11 innevarande September.

För den händelse att det Högv. Ståndet skulle bifalla denna min hemställan och för sin del en sådan skrifvelse som den af mig föreslagna besluta, torde Med-Stånden genom Protocolls-utdrag böra derom underrättas.

Med enhälligt bifall till denna hemställan beslöt Ståndet för sin del, att Rikets Ständer må aflåta och genom Herr Landtmarskalken samt Riks-Ståndens Herrar Talmän öfverlemna till Hans Maj:t Konungen en underdånig skrifvelse i den syftning, som nu blifvit föreslagen; och skulle de öfriga Riks-Stånden vördsamt och vänligen inbjudas att med Preste-Ståndet i detta beslut sig förena samt för sådan händelse Expeditions-Utskottet anmodas inkomma med förslag till ifrågavarande skrifvelse.

§ 3.

Anmäldes och *lades på bordet* följande från *Sammansatta Stats-, Bevillnings- samt Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottet* inkomna Utlåtanden:

N:o 20, i anledning af väckt motion om beviljande af pension åt Grefve Thorsten Rudenschöld;

N:o 21, i anledning af väckt motion om förändradt papper till de nu brukliga skrifchartorna;

N:o 22, i anledning af väckt motion om införande af ett medelporto för skrifvelser, som inom Riket genom electriska telegrafen befordras.

Ståndet åtskildes kl. ½7 e. m.

Ut supra

In fidem.

S. H. Almqvist.

Den 26 September.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades Protocollet för den 19 innevarande månad.

§ 2.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen hemställde, att, i enlighet med hvad på sist hållna Talmans-Conference föreslaget blifvit, *Constitutions-Utskottets* Memorial N:is 31—33 skulle till behandling inom Ståndet företagas nästkommande Onsdag den 30 dennes, äfvensom att Onsdagen den 7:de instundande October skulle förrättas val af Electorer för utseende af Justitiæ-Ombudsmannens Suppleant; och blefvo dessa hemställanden af Ståndet *godkända.*

§ 3.

Doctor Säve, som på begäran erhöll ordet, anförde: Ifrån 49 §:ns Regerings-Formen och 2 §:ns Riksdags-Ordningen ursprungliga föreskrift: "Rikets Ständer skola sammankomma, när fem år från den sist hållne Riksdagens slut förflutit", kom man genom 1815 års riksdagsbeslut till Rikets Ständers sammanträdande

hvart femte år, utan afseende på när den förra Riksdagen upphörde, samt slutligen vid 1844—1845 års Riksmöte till det stadgandet, att "Rikets Ständer skola hvart tredje år sammankomma", hvilket i sjelfva verket blifvit blott tvänne år sedan den nyssföregående Riksdagens slut. Visserligen anfördes såsom giltiga skäl för det nya stadgandet en större enhet och sammanhang i Riksdagarnes förhandlingar samt i följd af national-representationens oftare sammanträdanden äfven Styrelsens jemnare verksamhet. Det kan dock mycket sättas i fråga, om Ständerna efter år 1845 visat sig mindre benägna att omgöra eller förändra allt hvad föregående Ständer åtgjort, — ty huru många nya eller omarbetade banco-ordningar, tull-taxor och ekonomiska lagar hafva vi ej sedan nämnde tidpunkt — samt om icke tvärtom Regeringens jemnare verksamhet för landets väl på ett olyckligt sätt blir afbruten eller rubbad genom det oupphörliga jäktandet från Riksdag till Riksdag med nya utarbetade författningar och lagförslag, dem den knappt fått tid att ställa i verket, än mindre att erfara deras verkningar, innan åter en ny Riksdag är förhanden med sina ofta öfverdrifna, sällan tillfredsställda anspråk och en hel skur af icke lätt verkställbara motioner och reformförslag i alla riktningar. Men hvad som är alldeles obestridligt är, att Riksdagarnes återkommande hvart tredje år icke i samma mon verkat till Riksdagarnas förkortande, ty om man förut på 10 år hade 2:ne Riksdagar, hvardera på 17 eller 18 månader, det är tillsammans upptagande högst 3:ne år, så hafva vi sedan år 1847 i November haft 4 Riksdagar från 8 till 13 månader, så att tiden för Riksdagars hållande under detta tiotal upptager 3 och ett halft år. Det bekymmersammaste är, att oaktadt de flere grundlagsförändringar, som tyckas hafva åstadkommit förenkling i riksdagsarbetet, såsom t. ex. den sista om remitterande directe till Ståndens plena af de sammansatta Utskottens afgifna Betänkanden och beslut, så hafva de sednare Riksdagarnes längd oupphörligt ökats, så att då 1850—51 årens Riksdag upptog knappt 10 månader, så upptog förra Riksdagen nära 13, och den närvarande skall, om den får sträckas öfver Julhelgen, säkert räcka 15 eller 16 månader, såsom af flere verkligen blifvit förutsagdt. Jag vill ej bestrida, att denna Riksdag haft flere och vigtigare göromål än de närmast föregående, ej heller att Utskottens ledamöter hvar och en på sin plats nitiskt uppfyllt sina åligganden. Särskildt får man erkänna, att Höglofl. Stats-Utskottet genom både Jernvägs-Betänkandet och den nya löneregleringen vid denna Riksdag fått en betydlig utvidgning af sitt arbete, som i sin mon verkat till Riksdagens förlöngning. Skillnaden i stats-regleringens framskridande är likväl så betydlig, att, oaktadt förra Riksdagen började en hel månad sednare, 8:de och 9:de Hufvudtitlarne då inkommo på Ståndets bord redan den 8 April, och den 14 Juni

bordlades äfven den extra statsregleringens Betänkanden, hvaremot nu de nämnde Hufvudtitlarne ej lära vara att förvänta förrän i halfva October, det är 6 månader sednare, och måhända återstår då mycket ännu af den extra statsregleringen jemte alla voteringarne. Ännu fattas ock åtskilliga vigtiga Betänkanden från Lag-Utskottet såsom om religionsfriheten, om våld mot person etc. samt sammanjemnkningsförslag och voteringar öfver tulltaxan. Detta allt kan nog utdraga till närmare Julen. Som det emellertid vore ganska obehagligt, om Riksdagen komme att fortsättas inpå nya året, då det för åtskilliga af Ståndens ledamöter knappt är möjligt att före våren uppnå sina hem, och som vi näst åliggandet att på bästa sätt afsluta riksdagsärendena äfven hafva en pligt att möjligast förminska våra committenters redan nog dryga kostnader; får jag vördsamt hemställa, om ej, sedan genom talmans-conferencen en öfverräkning skett af de göromål som återstå, och i fall dessa ej äro för många, Rikets Ständer borde ingå till Regeringen med en underdånig anhållan om utsättande af en bestämd dag i December för Riksdagens upphörande. Jag är öfvertygad, att detta enkla medel, som visst ej kommer för bittida, sedan Riksdagen redan fortvarit i nära 12 månader och Grundlagen bestämmer endast 4 månader, skulle mycket bidraga till Riksdagens förkortande. Ett kraftigt hjelpmedel vore äfven, om, sedan åtskilliga Utskotts-Canzlier uu blifva lediga, dessa tjenstemän kunde något användas till understöd för Stats-Utskottets Canzli, hvilket utan tvifvel nu är mest öfverhopadt. Hvad särskildt Preste-Ståndet vidkommer, få vi icke förgäta, att vi både hafva ett annat kall och att församlingarne på oss hafva andra anspråk än att vi hvart tredje år sysselsätta oss öfver året med rent af verldsliga åligganden såsom statsreglering och jernvägar, hvilka, så fort man äfven på dem åker, likväl föra ingen längre på den andliga upplysningens och förbättringens väg. Dock detta allt öfverlemnar jag vördsamt till det Högv. Ståndets beprövande, öfvertygad att så väl Högv. Herr Erke-Biskopen och Talmannen som det Högv. Ståndet skall villigt vidtaga den åtgärd, som leder till riksdags-ärendenas snara afslutande.

Häruti instämde Doctor *Sandberg* och Prosten *Gahne*.

Doctor **Gumælius**, som på begäran erhöll ordet, yttrade: I afseende på det Höglofliga Stats-Utskottet har föregående talare gjort all rättvisa åt dess verksamhet och vitsordat dess arbetsamhet, hvarom förmodligen icke heller någon hyser tvifvel. Det är också icke i anledning deraf jag begärt ordet. Men jag vill begagna detta tillfälle och i afseende på arbetets fortskridande inom detta Utskott lemna den underrättelsen, som säkerligen icke torde vara känd af flertalet, att Utgifts-Afdel-

ningen för närvarande är sysselsatt med *9:de Hufvudtiteln*, hvilken efter all sannolikhet blifver färdig om Måndag eller Tisdag. Att arbetet med nämnda Hufvudtitel icke gått långsamt, derom bör man kunna öfvertygas, om man blifver upplyst derom, att endast de enskilda motionerna rörande pensioner uppgingo ända till hundrade. Sannt är dock, att de flesta affärdades temligen lätt och hastigt.

Ståndet *godkände* härefter *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* gjorda hemställan, att Doctor *Säves* gjorda framställning skulle tills vidare blifva *på bordet* hvilande, till dess *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* i samråd med Herr Grefven och Landtmarskalken samt öfrige vederbörande hunnit anställa en öfverräkning öfver de Riksdags-göromål, som ännu återstå, samt Ståndet derom upplysning meddela.

§ 4.

Föredrogs ånyo *Preste-Ståndets Enskilda Utskotts Lag-Afdelnings* Utlåtande N:o 4, i anledning af väckt motion, angående ordnandet af bibelspridning, af uppbyggelse-skrifters spridning samt af missionsväsendet; och *godkände* Ståndet *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* hemställan, att de i detta Utlåtande föreslagna "Stadgar för Svenska Kyrkans Missionsverk" skulle föredragas och discuteras paragrafvis.

§ 1.

Biskop **Fahlcrantz**, som härefter på begäran erhöll ordet, yttrade: Den åsigt, som ligger till grund för detta förslag, är af stor vigt och jag har redan haft tillfälle att uttala min mening derom, då förslaget först framställdes inom detta Stånd. Det anger den kraftigaste åtgärd att uppfylla den inre missionspligtens kraf inom kyrkan; men i afseende på det föreslagna missions-verkets dubbla bestämmelse må det tillåtas mig att göra en erinran. Jag anser nemligen en oegentlighet ligga deruti, att man under benämningen "Missions-verket" sammanfattat så väl bibelspridning och utdelande af uppbyggelse-skrifter som ock Missionärers utsändande och understöd. Missionens egentliga betydelse uttryckes genom Apostelens ord: "Vi äre sändningebud i Christi stad och ställe." Vi, hvarje menniska såsom christen och isynnerhet såsom prest, hafva en sådan mission att förkunna ordet och utbreda sanningens ljus, hvar och en inom den krets han kan verka. Men samma egenskap af Christlighet, som ålägger individen denna pligt, åligger äfven samhället. Derföre anser jag, att dessa tvenne olika pligter hade bort åtskiljas. Det förra åliggandet eller att be-

sörja

sörja och befrämja bibelspridning och uppbyggelseskrifters utdelande, tillhör Presterskapet mera uteslutande; men det sednare eller Missionärers utsändande tillkommer Staten, hvarföre mig synes, att ämnet i denna del bör annorlunda behandlas, nemligen af statsmakterna. Jag erkänner, att denna anmärkning af mig bort göras förut, då motionen framställdes och innan den remitterades till Ståndets Enskilda Utskott, men den af mig nu uttalade uppfattningen af saken vaknade hos mig sednare. Likväl har jag icke ansett mig böra dölja densamma, utan framlägga den till Ståndets öfvervägande.

Prosten **Melander**: Innan Ståndet skrider till pröfningen af dessa stadgar, torde böra öfvervägas i hvad förhållande det ifrågavarande Missions-verket kommer att stå till det som redan finnes för handen. Hos oss hafva, som bekant är, förut funnits tvänne Missions-sällskaper, nemligen i Lund och i Stockholm, men dessa äro nu sammanslagna till ett enda, som, af Kongl. Maj:t sanctioneradt, inom hufvudstaden eger ett institut, hvarest för närvarande 38 elever undervisas. Är meningen den, att detta sednare skall upphäfvas, sedan det nya trädt i verksamhet? Eller skall det deruti upptagas eller förblifva fristående för sig? Det sednare anser jag isynnerhet olämpligt. Här finnas för öfrigt många inrättningar och sällskaper, som visserligen kunna vara både välmenande och välgörande hvar för sig, men arbeta utan inbördes sammanhang, såsom Evangeliska Fosterlands-stiftelsen, Evangeliska Alliancen, Tractatsällskapet o. s. v.; hvartill kommer, att, om dessa också icke arbeta alldeles utanför Kyrkan, de likväl sakna vederbörlig sanction. Likaså är det i sednare tider bildade colportör-systemet mycket utbredt och bidrager, ehuru det ofta verkar mycket godt, dock stundom till stor oreda och villervalla inom församlingarne. Om nu meningen vore att reda och undanrödja den rådande villervallan samt införa enhet och ordning, så vore detta för kyrkan en ganska nyttig och önsklig sak, ty Gud är icke oskicklighetens, utan fridens och ordningens Gud. Jag har framställt min fråga, i hvad förhållande det nu föreslagna Missions-verket skall stå till det, som redan finnes, emedan angeläget är att bestämma, om det under sig skall sammanfatta all missions-verksamhet eller icke.

Biskop **Butsch**: Att bibelspridning och utdelande af uppbyggelse-skrifter samt missions-väsendet äro att anse såsom en hela församlingens angelägenhet, hvilken icke helt och hållet bör öfverlåtas åt enskilda personers eller sällskapers mera tillfälliga verksamhet, erkänner jag af allt hjerta. Men då jag således erkänner riktigheten af den idée, som framkallat detta förslag, anser jag mig likväl dervid böra göra en eller annan,

om ej så väsentlig, dock icke alldeles ovigtig anmärkning; och då de särskilda §§ af dessa stadgar, i fall jag icke missförstod H. H. Erke-Biskopens och Talmannens framställning, komma att hvar för sig i ordning föredragas, får jag nu inskränka mig till att med Biskop Fahlcrantz instämma uti hans anmärkning emot det oegentliga i sjelfva benämningen "Missions-verk." För min del kan jag nemligen icke under benämningen Missionsverk innefatta äfven bibelspridning och utdelande af uppbyggelse-skrifter inom församlingen. Men då jag icke misströstar om möjligheten att utfinna en lämpligare benämning än den nu föreslagna, och som tillika bör innebära enhet för de olika delarna af förevarande ämne, anhåller jag, att 1 § måtte till Afdelningen i detta ändamål återremitteras.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: De anmärkningar, som blifvit gjorda emot förslaget, vill jag söka att besvara, så vidt för mig möjligt är, alldenstund jag på Afdelningen icke deltagit i beredningen af detta ämne. Då jag till följd af Ståndets förtroende inträdde såsom ordförande i Lag-Afdelningen, var detta Betänkande redan uppsatt. I afseende på hvad som blifvit anmärkt om oegentligheten i sjelfva benämningen, erkännes detta villigt, ty nekas kan ej, att missions-verksamheten i egentlig mening icke omfattar bibelspridning och utdelande af uppbyggelse-skrifter. Jag har för min del sökt en benämning, som bättre motsvarade hvad man vill uttrycka och tillika innehölle enhet, men har icke lyckats deri. Hvad spridande af religiösa skrifter angår, så har det blifvit af behofvet påkalladt, att denna angelägenhet ordnas; kyrkan måste sjelf taga denna verksamhet i sina händer och ej längre öfverlemna den ensamt åt enskilda personer och sällskaper, som icke alltid visat den bästa urskiljning i valet af colportörer och skrifter. Det åligger den Christna församlingen att utsprida ljuset och minst må hon derföre förbise den pligten att utdela andeliga skrifter. Gifvet är, att med det behof af läsning, som på sednare tiden framträdt, Kyrkan också bör vaka öfver valet af och renheten uti de skrifter, som lemnas menigheten i händer. Hittills hafva blott enskilda sällskaper befattat sig dermed. Hvad nu angår förhållandet mellan dessa enskilda sällskaper och det nya Missions-verket, så utvisas detta af den sista §. Meningen vore, att denna stiftelse såsom Kyrkans egen skulle uti sig småningom upptaga sällskapernas verksamhet; men detta har naturligtvis icke kunnat bestämmas genom reglementering. Beträffande enskilda sällskaper utan vederbörligt erkännande, så äro dessa att anse såsom utväxter, hvilka man önskar måtte frivilligt nedlägga sin verksamhet. Det är således icke meningen, att det nya Missions-verket skall upphäfva vederbörligen auctoriserade sällskaper, blott underlätta deras inträde i Kyrkans stiftelse.

Biskop **Butsch**: Äfven den föregående talaren har erkänt oegentligheten i benämningen och lemnat den upplysningen, att man icke inom Afdelningen lyckats utfinna någon mera passande. Ehuru jag icke tilltror mig att nu gifva förslag till en dylik, som på samma gång är kort och tillika återgifver de särskilda här ifrågavarande syftemålen, så hemställer jag dock, huruvida, i händelse en sådan benämning icke kan finnas, man icke kan uttrycka saken genom flere ord och sätta rubriken t. ex. "Stadgar för Svenska Kyrkans bibelspridning, utdelande af uppbyggelseskrifter samt missions-verksamhet."

Biskop **Björck**: Det kan icke bestridas, att ju den angelägenhet, hvarom här är fråga, är af största vigt och i hög grad tillhör Kyrkan; och blott af en inom densamma länge rådande förslappning och svaghet måste det förklaras, att uppmärksamheten så länge varit vänd derifrån. Men såsom ett inre lif i Kyrkan förutsättes för möjligheten af en rätt kyrklig missions-verksamhet, så kommer den riktning, som det påtänkta Missions-verket skall erhålla, samt lifaktigheten i och gagnet af dess verksamhet jemväl att bero på det kyrkliga lifvets utveckling och förkofran. Att åter härtill bidraga tillhör i allmänhet hvarje sann christen, men i främsta rummet dem, som hafva embeten inom Kyrkan. De böra först och främst vara angelägna om den sanna Christendomens befrämjande i sina egna hjertan, ty endast derigenom sättes man i stånd att i Herrans tjenst med framgång arbeta för andras andliga väl. Jag är visserligen tillfredsställd deraf, att ett förslag nu blifvit framställdt till ordnande af Svenska Kyrkans missions-verksamhet; men vilkoret för dess lyckliga utförande är och blir, såsom jag nu sagt, det af Guds anda frambragta och ledda nitet att verka för Guds rike. Då jag anser 1 § framställa det omfattande syftemålet, eller att Kyrkan skall med sig införlifva all slags missions-verksamhet, önskar jag i den händelse, att återremiss beslutas för förändring af sjelfva benämningen, att Ståndet dock måtte till en början godkänna hvad i 1 §:n uttryckes, eller att hela Kyrkan bör åtaga sig Missionssaken och bibelspridningen. Jag hemställer derföre vördsamt, att H. H. Erke-Biskopen och Talmannen behagade göra proposition å §:n i det hela af dess syftning, så att återremissen blott kommer att gälla benämningen. För öfrigt, då jag är öfvertygad, att Kyrkan skall verka för de nyss uppgifna 2:ne ändamålen, tvekar jag ännu om ändamålsenligheten af uppbyggelseskrifters utdelande, ehuru jag icke ovilkorligen yrkar uteslutande af detta moment. Jag fruktar dock, att, om Presterskapet äfven tager denna angelägenhet om hand, och t. ex. misstag, som här så lätt kunna göras, inträffa, många Kyrkans både vänner och fiender deraf skola få skäl och anledningar att fatta och väcka misstroende för hela saken. Men det är af vigt,

att denna redan från början hos allmänheten vinner ett förtroende, hvilket man derföre framgent bör vara mon att icke förverka. Härom torde jag likväl få ytterligare tillfälle att tala vid 15 §:n.

Hvad nu angår förhållandet mellan detta Missionsverk och andra religiösa sällskaper, så är jag öfvertygad derom, att dessa sistnämnda på intet annat sätt skola kunna sammansmälta med Kyrkans stiftelse än derigenom, att denna småningom vinner allt större förtroende. För oss är således nödvändigt att begynna vårt verk med ödmjukhet och bön om den Högstes bistånd samt från början med öppen panna möta våra bröder. Då skall riktningen icke blifva skef eller opposition möta oss, men efterhand en önskvärd enhet uti den splittrade verksamheten inträda. Utan att göra skillnad mellan auctoriserade och icke auctoriserade sällskaper, anser jag, att begge slagen endast på öfvertygelsens väg och genom sanningens makt kunna vinnas att förena sig med Kyrkan. På sjelfva namnet ligger dessutom mindre vigt, ty dels gäller ordspråket: *verba valent ut nummi,* dels torde det icke vara aldeles obibliskt att nyttja benämningen "mission" äfven för en verksamhet inom Kyrkan; och sjelfva saken gäller Christendomens befrämjande både utom och inom henne.

Doctor *Sandberg* instämde.

Domprosten **Knös**: Jag beklagar, att den aktade motionären är frånvarande, så att han icke sjelf kan svara på de inkast, som blifvit gjorda emot hans förslag. Men då jag fått förtroendet att vara ledamot af Enskilda Utskottets Lag-Afdelning och i denna egenskap deltagit uti ämnets behandling, vill jag så godt jag kan upplysa, huru motionären derstädes sjelf förklarade sig öfver sitt arbete. Angående den præliminära delen af frågan hafva redan så riktiga åsigter blifvit uttalade, att jag i detta afseende icke behöfver tillägga något; endast från historisk synpunkt vill jag lemna några upplysningar. Man har förut sträfvat till samma mål, som nu uppställes för det blifvande Missions-verket. Svenska Bibel-Sällskapet satte sig i förbindelse med Dom-Capitlen och arbetade på detta sätt inom Kyrkan, och Evangeliska Sällskupet var ungefär bygdt på samma grund. Som dock åtskilliga i sednare tid bildade sällskaper synas hafva frånträdt denna princip, har det nu gjorda förslaget funnits vara af behofvet påkalladt. Den första gjorda anmärkningen har träffat namnet "missions-verk", och samma anmärkning gäller om alla *termini technici*, som i ett kort uttryck utmärka en viss spher af nära hvarandra liggande, ehuru icke med hvarandra identiska ämnen eller föremål. Vid alla dylika, således ock vid det här föreslagna, nemligen benämningen "Missions-verk", får man icke använda

den grammatiskt-etymologiska linealen. Ordet är, såsom lätt faller i ögonen, sammansatt af tvänne andra välbekanta, nemligen *mission*, som man blifvit van att nyttja både om en inre och en yttre missions-verksamhet, i hvilken sednare mening ordet väl icke är alldeles obibliskt; vidare af ordet *verk*, som förekommer i många andra dylika sammansättningar, (t. ex. embetsverk, läroverk o. s. v.), och uttrycker concentrationen af den angifna verksamheten, således här på stället allt hvad som utom eller bredvid fullgörandet af de embetspligter, som särskildt efter Guds ord och Kyrkolagen åligga det i församlingens tjenst arbetande Presterskapet, afser Christendomens utbredande och det christliga troslifvets befrämjande. Vill man såsom Biskop Butsch yrkat genom en parafras uttrycka hvad man åsyftar, så kan det visserligen ske, ehuru benämningen då blifver mycket vidlyftig och föga passande för ändamålet med en sådan technisk term. Skulle man ock i början anse ordet "Missions-verk" vara ett obestämdt och sväfvande uttryck, så skall det enligt min öfvertygelse snart genom bruket vinna en viss och bestämd bemärkelse, nemligen den, i hvilken ordet här påtagligen har blifvit taget. Det vigtigaste skälet för bibehållande af ordet "Missionsverk" i den åt detta ord här gifna betydelsen är, att man sålunda negative tillkännagifver, att Svenska Kyrkan icke vill erkänna, ja icke ens tillåta något annat missionsväsende, och framför allt icke någon anan *inre* missionsverksamhet än den, som på här angifna sätt från Kyrkan sjelf utgår. I vår tid är det af vigt, att denna regel blir offentligen uttalad och göres gällande, så vidt på Kyrkan beror. Beträffande åter de anmärkningar, som Biskop Björck gjort emot 15 §:n, vill jag för närvarande icke ingå i något svaromål; men jag instämmer med honom om antagande af 1 §:n i hufvudsaken, eller godkännande af sjelfva idéen, att Kyrkan skall framträda och sätta sig i spetsen för den verksamhet, som nu till mesta delen öfvas af enskilda sällskaper eller föreningar.

Prosten *Schram* och Doctor *Norström* instämde.

Biskop **Fahlcrantz**: Af hvad som redan blifvit yttradt märker jag, att man icke riktigt förstått min mening. Hvad jag velat säga, är, att man uppfattat Kyrkan såsom isolerad och skiljd från samhället. Men samhället har, såsom christligt betraktadt, icke blott den pligten att verka för christendomens förkofrande inom sig, utan äfven den att arbeta för dess utbredande utom sig och tillfölje deraf åtaga sig missionsverksamhet. Detta ämne bör således icke anses såsom en presterskapets enskilda angelägenhet, ehuru dertill visserligen och mera uteslutande kan räknas bibelspridning och utdelande af uppbyggelse-skrifter; frågan om Missionsverket i egentlig mening, såsom tillhörande både Kyrkan och Staten, bör rätteligen be-

handlas af Lag-Utskottet. Jag inser alltför väl, att en sådan behandling af ämnet numera icke kan ifrågasättas vid denna Riksdag, emedan det är för sent, men jag önskar och hoppas att vid ett annat tillfälle få fästa Svenska folkets uppmärksamhet på denna dess pligt och vigtiga angelägenhet.

Doctor **Säve**: I hufvudsaken är jag af samma mening som de fleste föregående talarne, ty en organisation sådan som den föreslagna ligger både i Kyrkans idée och är af behofvet högeligen påkallad. Att Svenska Presterskapet nu sätter sig i spetsen för denna angelägenhet, utesluter icke, att frågan får betraktas såsom en allmän fråga, och hindrar icke församlingen att deltaga uti dess lösning, hvilket så mycket mindre är förnekadt, som det uti de framlagda stadgarna för missionsverket bestämmes, att Styrelsen skall bestå af hälften lekmän. Den af Biskop Björck uttalade betänkligheten, att vid uppbyggelseskrifters utdelande sådana kunna befinnas dåligt valda eller till sitt innehåll felaktiga med afseende på renlärigheten, hvilket skulle väcka misstroende för missionsverkets sträfvanden, kan jag icke dela, då det i dessa stadgar påbjudes, att skrifterna förrän de utdelas skola noggrannt pröfvas och granskas. Ja i 15 §:n synes man i detta afseende tvärtom hafva gått alldeles för långt. Om för öfrigt alla tre föremålen för den åsyftade verksamheten förtjena Presterskapets omvårdnad och folkets uppmärksamhet, anser jag sjelfva benämningen eller titeln icke olämplig, emedan de alla tre höra till hvad man med skäl kan kalla "mission." Hvad åter beträffar förhållandet mellan detta missionsverk och andra hos oss förut befintliga sällskaper, som hafva ungefär samma syftning, så är derom taladt i 13 §:n, såsom mig synes, just hvad i detta afseende kan bestämmas. Någon föreskrift, som ginge ut på att utesluta andra sällskaper, kan naturligen icke uppställas. Jag gillar öfverskriften sådan den är och bifaller 1 §:n oförändrad.

Prosten **Melander**: Den fråga jag framställde har blifvit besvarad af Biskop Annerstedt, som uttalat den önskan och förhoppning, att andra religiösa sällskaper skulle ingå uti och förena sig med missionsverket; men jag är icke af samma tanke som han, att man icke ens bör påpeka, huru en sådan förening skall verkställas. Hvad sjelfva benämningen angår, så instämmer jag med Domprosten Knös och anser den fullt lämplig, samt bifaller äfven 1 §:n, sådan den här är föreslagen.

Biskop **Björck**: I afseende på mina betänkligheter vidkommande andra föremålet för missions-verksamheten eller utdelande af uppbyggelseskrifter, yttrade jag, att denna fråga skulle komma under ytterligare öfverläggning vid 15 §:n. Emedlertid förefaller det mig, som de i åberopade § angifna försig-

tighetsmåtten innebära så mycken svårighet och lemna lastarenom rum för så många anmärkningar, att jag för att undanrödja allt misstroende föreslår, det andra föremålet för missionsverksamheten må lemnas åsido, och således det *andra* momentet ur 1 §:n uteslutas. Eller torde jag kanske kunna modifiera mitt förslag så, att man till en början antager §:n i öfrigt, men tills vidare lemnar öppet och låter på den fortsatta discussionen bero, huruvida äfven det *andra* momentet kan och bör antagas. Vidare kan jag ej föreställa mig, att detta vigtiga ämne i allmänhet, ehuru det nu af Preste-Ståndet behandlas, skall anses såsom en Presterskapets ensak; ty att frågan endast här är föremål för discussion, kommer deraf, att vi ännu icke hafva någon egentlig och lämplig representation för Svenska Kyrkan. Om kyrkomötena hos oss voro organiserade, skulle saken hafva sin rätta plats.

Contracts-Prosten **Landgren**: Emot Biskop Fahlerantz' förslag, att saken bort komma under Lag-Utskottets pröfning, hyser jag en dubbel betänklighet. Först och främst skulle Lag-Utskottet utan tvifvel enligt sin vana mera betraktat saken från den *allmänna civilisationens*, *menniskovärdets* och *hederskänslans* synpunkt än ifrån skriftens och christendomens. Dernäst torde det väl ej vara tvifvelaktigt, att man omöjligen kan lyckas i att absorbera de redan förhandenvarande föreningarne, derest man bjuder till att i statslifvets trånga former intvinga äfven detta slag af verksamhet. Huru högt man än må uppskatta den förhandenvarande identiteten af Stat och Kyrka, så lär det väl vara bekant, att denna identitet ej är synnerligen i smaken för dem, hvilkas medverkan här borde förnämligast tagas i anspråk, om företaget skall komma ur fläcken. Biskop Björcks åsigt, att ingen utdelning borde ske af uppbyggelseskrifter, kan jag ej dela. Att föreningar för sådana ändamål uträttat mycket godt, se vi af Englands exempel. Redan i förra århundradet åvägabragtes derstädes sådana föreningar, hvilka icke blott utgifvit flygskrifter, utan grundliga Bibel-förklaringar samt andra christliga verk, hvilka just derföre med så stort förtroende af allmänheten omfattas, emedan de af ett insigtsfullt och aktningsbjudande sällskap äro till sin inre halt vitsordade. Om den ifrågavarande institutionen lemnar ett så trängande behof ouppfylldt, så kan man vara säker, att andra sällskaper skola taga denna sak om hand, och det icke alltid till Kyrkans vinning.

De invändningar, som här blifvit gjorda mot Stiftelsens namn, synas mig fullkomligen obefogade. Redan den vid all språkbildning herrskande *denominatio a potiori* vore tillräcklig att häfda namnets giltighet. Men dessutom lärer det väl vara klart, att man i det gängse språket med mission förstår all den extraordinära verksamheten för Christi rike till skillnad

från den ordinära, som bedrifves genom Prest-embetet. Man må ogilla denna benämning huru mycket som helst, så är den dock ett factum, hvaremot protesten kommer för sent. Den skygghet man här hyser för namnet, torde icke anses vara ett godt förebud för sjelfva saken. Korteligen, jag finner den första punkten fullkomligen bestå prefvet mot de gjorda anmärkningarne och lemnar till densamma mitt odelade bifall.

Prosten *Eurén* samt Kyrkoherden *Sondén* instämde.

Prosten **Håhl**: Emot 1 §:n i de framlagda stadgarna har jag väntat en anmärkning, som med skäl torde kunna göras. Här framställas tre olika ämnen, hvilka alla kunna subsumeras under en enda idée; af dessa ämnen har det förstnämnda, nemligen bibelspridningen, för länge sedan blifvit försatt i önsklig verkställighet. Det dröjde icke länge, innan det i England inrättade Bibelsällskapet hos oss väckte uppmärksamhet och vann förtroende och efterföljd samt medförde organisation af Svenska Bibelsällskaper och en ordnad verksamhet i detta afseende. Detta glädjande förhållande har oafbrutet fortfarit och vunnit uppmuntran genom collecter och donationer, stundom till ganska betydliga belopp, hvilka jag fruktar skulle indragas eller förminskas, om Bibel-spridningen uteslutande komme att subordinera under det ifrågavarande missionsverket. Man har dessutom redan hunnit så långt, måhända i flere Stift än det hvilket jag tillhör, att alla hus genom Bibelsällskapernas försorg nu kunna antagas ega åtminstone Nya Testamentet, så att i detta ärende föga är öfrigt att önska. Men i afseende på så kallade uppbyggelseskrifters utdelande, så vore önskligt, att denna angelägenhet lades under ordnad controll och en Central-Styrelse. Vid sidan af Bibelsällskaperna hafva nemligen uppstått andra sällskaper och från dessa hafva stundom utgått colportörer, hvilka icke blott utdelat eller försålt skrifter, utan jemväl uppträdt såsom lärare, synnerligen på landsbygden. De ströskrifter, som på denna väg och genom colportörers försorg i hela landet utspridas, kunna mången gång vara christliga, uppbyggelserika, det må erkännas, men ofta innehålla de incendiära ämnen, som icke lätt urskiljas af de enfaldiga, hvilkas samveten oroas, och hvarigenom stora vådor både inom familjen och det borgerliga samhället framkallas. På grund af det redan anförda hemställer jag, att hvad de i föreslagna stadgarna om *"Bibel-spridning"* förekommer, må ur dem utgå, men önskar för öfrigt, att de tvenne andra föremålen för missionsverksamheten må ordnas under en gemensam styrelse.

Doctor *Björkman* instämde i hufvudsaken.

Prosten **Tellbom**: Då ingen förnekat vigten af det föreslagna missionsverkets inrättande, behöfver jag ej orda derom;

äfven jag tror, att den verksamhet, man på detta sätt vill befordra, skall blifva gagnelig, och önskar den derföre all framgång. Jag har begärt ordet med anledning af ett och annat, som yttrats under discussionen, och särskildt med afseende på den af Biskop Björck uttalade farhåga och gjorda hemställan, som jag icke kan biträda. Deremot instämmer jag med honom i motsats mot hvad Prosten Melander anmärkt, och tror, att om denna stiftelse blir väl ordnad och vinner förtroende, skall den med sig småningom införlifva andra enskilda sällskaper, som hafva ungefär samma syftemål. Men Biskop Björcks hemställan, att Ståndet måtte antaga 1 §:n med utelemnande af det andra föremålet för missionsverksamheten eller utdelande af uppbyggelse-skrifter, bestrider jag, emedan knappt någon del af ifrågavarande verksamhet synes mig vara vigtigare.

Det är kändt, att en mängd skrifter under de sednare åren blifvit spridda i landet, hvilka vår Kyrka måste anse såsom mer eller mindre irrläriga och missledande. Jag tror, att Kyrkan på intet bättre och kraftigare sätt kan motarbeta detta onda än derigenom, att den drager försorg derom, att renläriga och i sanning uppbyggliga skrifter hållas folket tillhanda. Det skulle derföre vara beklagligt, om man ur 1 §:n borttoge detta föremål för Missions-verkets åligganden. Hvad Bibel-sällskaperna angår, är det sannt, att de hafva verkat mycket godt; likväl vill jag erinra, att deras verksamhet varit olika i olika Stift. Bland skälen, hvarför Missions-verket äfven bör sysselsätta sig med Bibel-spridning, vill jag nämna endast det, att, då Bibeln utgör den grund, hvarpå Missions-verkets hela verksamhet skall stödja sig, underlåtenhet att befrämja Bibelns spridning vore stridande emot inrättningens idée. På denna grund afstyrker jag Prosten Håhls hemställan. För öfrigt blott en anmärkning. Det heter i början af 1 §:n: "*Svenska* Kyrkans" m. m. och mot slutet af samma §: "för *hela* Kyrkan" m. m. Då äfven på sednare stället Svenska Kyrkan menas, bör denna benämning der begagnas; men om man vill undvika detta upprepande, så kunna orden "för hela Kyrkan i dessa mål" uteslutas.

Contracts-Prosten *Holmberg* instämde.

Domprosten **Bring**: Sedan siste talaren besvarat Prosten Håhls framställning, kan jag med honom instämma och ville blott tillägga, att i afseende på första momentet gäller detsamma som Contracts-Prosten Landgren yttrat om det andra. I fall någotdera momentet utelemnas, förfelas det hela. Det helas idée är väl, att Kyrkan skall öfvertaga *hela* den här s. k. missionsverksamheten. Förut hafva de Svenska Bibelsällskaperna, äfven om Biskoparna stått i spetsen för dem, varit enskilda sällskaper och dessa böra nu göras öfverflödiga. Jag befarar icke, att de med Bibelsällskaperna förenade donationer-

na skola indragas eller förminskas, emedan jag hoppas och tror, att Bibelsällskaperna, såsom varande mest kyrkliga, aldraförst skola inträda uti Kyrkans allmänna Missionsverk. Med Contracts-Prosten Landgren instämmer jag i afseende på uppbyggelseskrifters utdelande. De betänkligheter, en vördad talare rörande den saken uttalat, delar jag ingalunda; ty är saken riktig, bör man väl icke lemna den åsido af fruktan för inträffande enskildt klander. Hvad namnet angår, så tror jag, äfven med erkännande af Biskop Butsch's välgrundade anmärkningar, att ett bättre svårligen kan utfinnas. Vill man genom en omskrifning sådan som den af Biskopen föreslagna uttrycka hvad man här åsyftar, så skall detta blifva mera obestämdt, och svårligen skall det synas, att det är för en särskild bestämd *institution*, som ifrågavarande stadgar skola gälla.

Biskop **Butsch**: Då de fleste talare, som här uppträdt, ansett, att en institution för spridning af Biblar och uppbyggelseskrifter rätt väl kunde inbegripas under benämningen "Missionsverk", så ber jag korteligen få antyda skälet till min motsatta mening. Jag skiljer nemligen bestämdt emellan hedningar och christet folk och vill alltid se denna skillnad sorgfälligt iakttagen. Ett Missionsverk till hedningarnes omvändelse har jag allt ifrån min ungdom hört omtalas, och hvar man lärer godkänna denna benämning; men en mission till christna eller den så kallade inre missionen har jag först på en sednare tid hört omtalas och kan med denna benämning mig icke förlika. Med afseende på hvad en värd talare nyss anfört, ber jag för öfrigt få anmärka, att man väl alltid bör med lätthet kunna skilja emellan Svenska Kyrkans bibelspridning, d. v. s. en bibelspridning, som sker i hela Kyrkans namn och å dess vägnar, och en bibelspridning, som sker inom Kyrkan af enskilda dess medlemmar.

Contracts-Prosten **Rundgren**: För min del har jag i hufvudsaken ingenting emot att antaga 1 §:n oförändrad; men anhåller att få framställa ett par frågor, angående de delar af denna §, som stå i sammanhang med tvenne andra §§. I 1 §:n säges det ena föremålet för missionsverksamheten vara "utdelande af uppbyggelseskrifter", men i 15 §:n talas jemväl om utgifvande af skrifter med anledning af särskilda villfarelsers vunna insteg eller annan anledning; kunna dessa sednare subsumeras under benämningen uppbyggelseskrifter, så har jag ingen anmärkning att göra, men i annat fall torde man böra i 1 §:n välja en allmännare benämning, t. ex. andeliga skrifter eller något dylikt.

Ett annat föremål för verksamheten angifves vara: "Missionärers utsändande och understöd." Då man nu ser på 16 §:n, finnes der blott taladt om "understöd åt Evangeliskt-Lu-

therska Missionärer i *andra* länder." Deraf skulle man kunna draga den slutsatsen, att Missionsverket icke skulle komma att afse något understöd för missionen i Lappmarken. Då likväl denna sednare utan tvifvel bör vara ett angeläget föremål för det Svenska Missionsverkets arbete, torde en ändring böra göras i ordet "*ut*sändande" i 1 §:n, i händelse detta uttryck skulle antyda ett hinder för verksamhetens riktning äfven åt Lappmarken. Man kunde använda ordet "sändande", hvarigenom tvetydigheten vore förebygd.

Doctor **Nordlander**: Med stor uppmärksamhet har jag åhört discussionen och kan medgifva, att ganska många af de framställda anmärkningarne äro grundade: men jag anser det vara af stor vigt, att vi här icke alltför mycket fästa oss vid specialiteter och detalj-bestämningar och kanske derigenom förbise sjelfva det stora ändamålet. Just medan vi tala, utsår måhända ovännen med fulla händer ogräs på Herrans åker. Tiden är inne, att Svenska Kyrkan vidtager några åtgärder att hämma det onda. Om vi nu stadna uti skiljaktiga meningar, så fruktar jag, att vår söndring skall vara till fiendens fördel. Jag godkänner derföre hufvudsakligen dessa stadgar, och anser särskildt med afseende på benämningen, att, oaktadt den icke är alldeles egentlig, derunder likväl kan innefattas spridning af Biblar och uppbyggelseskrifter, som på sitt sätt äfven kan kallas missionsverksamhet.

Prosten **Schram**: I afseende på en föregående talares förmenta inconseqvens emellan 1:sta paragrafens uppgift om Missionsverkets andra ändamål, eller utdelandet af uppbyggelseskrifter, och innehållet i 15:de §:ns 2:dra mom, såsom skulle i det sednare mindre vara afsedt *uppbyggelseskrifters* än *stridskrifters* utdelande, beder jag att få hänvisa dels till 1:sta mom. af sistnämnda §, der det ju uttryckligen talas om helst Kyrkans äldre Lärares författade *positiva*, för renlärighet, uppbygglighet och kyrklighet allmänt ansedda skrifter, som af Missionsverket böra spridas, dels ock till 2:dra mom. derstädes, i hvilket ock medgifves utgifvandet af sådana nyare skrifter af ett mera *negativt* eller polemiskt innehåll, hvilka dock påkallas af särskilda villfarelser, hvarvid det väl icke heller bör kunna förbises, att äfven detta sednare slagets skrifter måste hafva för ändamål att först negativt vederlägga och öfverbevisa lärans motståndare i deras afvikande satser, och sedan att äfven genom practiska tillämpningar af deremot svarande positiva sanningar verka fasthet i Kyrkans lärobegrepp samt erforderlig reda och upplysning för uppmärksamma läsare af dylika Kyrkans polemiska afhandlingar. Äfven dessa kunna väl således ock på intet sätt frånkännas arten af sannt kyrklig uppbyggelse, hvadan ock deras utgifvande af Missionsverket alls icke

kommer att stå i strid med det i 1 §:n uppgifna ena verksamhets-ändamålet.

Beträffande åter frågan, huruvida ej genom jemförelse af det tredje verksamhets-ändamålet i 1:sta §:n, eller Missionärers utsändande och understöd, samt fordringarne i 16:de §:n om understöd för Evangeliskt-Lutherska Missionärer i andra länder m. m. ett hinder må synas vara lagdt för Missionsverket att hädanefter o k kunna få genom Missionärers afsändande äfven inom fäderneslandet medverka till Lapp-allmogens undervisning och befästande i vår troslära; så torde det icke af ordalydelsen i dessa paragrafer kunna dragas någon slutsats, att en sådan mission till Lapparne hädanefter vore för Missionsverket hindrad eller förbjuden, aldraminst som i den 13 §:n uttryckligen är föreskrifvet, att om vid gåfvor till Missionsverket *särskildt vilkor* vore fästadt, som ej strider emot lag och dessa stadgar — och ett sådant kunde ju möjligen blifva gifvarnes föreskrift, att de skänkta medlen skulle användas för Missionärers afsändande också till Lapparne; — så skall Styrelsen ansvara, att ock samma vilkor varder uppfyldt. Den värderade talarens anmärkningar torde således få anses vara nöjaktigt besvarade och de tvifvel han yttrat skäligen böra vara skingrade.

Kyrkoherden **Otterström**: Såsom tillförene några gånger nödgas jag nu reservera mig mot den rådande benägenheten att draga vigtiga allmänna frågor under Högv. Ståndets enskilda lagstiftningsmakt; ty jag kan aldrig medgifva riktigheten af den åsigt, att Preste-Ståndet i något mål ensamt representerar Kyrkan. Jag har den öfvertygelse, att detta Högv. Ståndets sätt att gå till väga i vår oroliga tid, långt ifrån att ingifva förtroende, snarare väcker och underhåller misstroendet till de institutioner, som man vill på egen hand införa eller förändra, utan att erkänna folkets rätt att i frågan varda hördt. Jag sluter mig derföre helt obetingadt till den åsigt, som blifvit uttryckt af Biskop Fahlcrantz, att närvarande fråga, synnerligast i sin hufvudsakliga del, är af den allmänna natur, att den bort blifva föremål för Lag-Utskottets och hela representationens behandling, hvarigenom den icke ens fått skenet af att vara ett presterligt påfund för att undertrycka den öfver allt omkring sig gripande fria kyrkliga rörelsen — en beskyllning, som jag är långt ifrån att göra, men som skall af tusen riktas mot Högv. Ståndets tillgörande. Väl har äfven Biskop Björck i hufvudsaken synts mig vilja medgifva lekmännens rätt att i frågan varda hörde, men då han beklagat, att man utom Preste-Ståndet nu saknar den lämpliga kyrkliga representation, som han älskar se förverkligad i *kyrkomötet*, då det kommer till stånd; så får jag dervid erinra, att det aldrig varit fråga om att gifva kyrkomötet någon lagstiftningsrätt, samt att, då en allmän kyrklig fråga är å bane vid Riksdag,

de öfrige Stånden hafva lika mycken rätt som Preste-Ståndet att i dess behandling deltaga. Att annorlunda gå tillväga, att i allmänna frågor vilja gå förbi lekmanna-ståndet, strider efter mitt förmenande mot klokhetsregeln att "skicka sig efter tiden", om det före detta gått an för Högv. Ståndet att uteslutande vilja föra Kyrkans talan; och hvad man åsyftar skall svårligen vinnas på detta sätt.

Att införa en institution kan vara ganska lätt, men att i densamma inblåsa en frisk lefvande anda, låter sig icke göra med formens bestämmande. Att fixera ordförandeskap och ledamotskap vid ett visst embete, är redan i och för sig något, som gör den lefvande andan mera tillfällig, än hvad den kan förutsättas vara i dessa fria föreningar för samma ändamål; och att bestämma lekmännens antal i Styrelsen lika stort som presternas, men gifva Preste-Ståndet ensamt rätt att välja äfven lekmännen, skall gifva hela institutionen prägeln af ett högkyrkligt påfund.

Jag instämmer med Prosten Håhl, att vi med afseende på bibelspridningen hafva allt hvad vi behöfva i våra fria Bibelsällskaper, som hittills arbefat med mycken välsignelse. En annan ärad talare har från institutionen velat afskilja afdelningen för uppbyggelseskrifters spridande, och äfven jag tror, att med denna afdelning ingenting väsendtligt vinnes, ej heller att de fria föreningarnes och private mäns verksamhet i samma riktning derigenom kan regleras. Jag fruktar snarare, att Styrelsens hallstämpel på dess skrifter blir för partiernas colportörer och schismatici i allmänhet en äggelse till förkättrande, en sporre att göra både Styrelsen och dess skrifter misstänkta inför den stora hopen. Jag anser alltså hela denna fråga hafva framkommit på en oriktig väg, ledande från det vackra mål, åt hvilket man syftar, och nedlägger derföre i Protocollet min reservation deremot.

Biskop **Björck**: Jag har nu begärt ordet till att förekomma ett missförstånd. Mitt förra yttrande gick ingalunda ut på att förneka Ståndets rätt att taga ett initiativ i denna vigtiga angelägenhet, så mycket mindre som Preste-Ståndet är den enda synodal-inrättning vi ega, hurudan den än må vara. Tvärtom anser jag det vara Preste-Ståndets både rätt och pligt att taga detta initiativ. Att saken för öfrigt skulle stanna i Presterskapets händer uteslutande, ligger visst icke i förslaget, såsom man ser redan i 3 §:n. Hvad vidare angår uttrycket "uppbyggelseskrifter" i 1 §:n, så finner jag dervid ingen motsägelse emot 15 §:n, emedan jag anser hvarje skrift, som skingrar dunkel eller tvifvel, vara uppbyggande.

Domprosten **Knös**: Må några få anmärkningar tillåtas mig. Jag kan icke föreställa mig, att Stiftens Bibelsällskaper skulle

upphöra, då det på dem ankommer att sätta sig i hvad gemenskap de behaga med detta Missionsverk. Och hvad frågans behandling af Lag-Utskottet angår, så hade detta påstående varit befogadt, i fall man velat förbehålla åt detta s. k. Missionsverk och dess Styrelse rättighet att ensamt bedrifva all dithörande verksamhet med upphäfvande och uteslutande af alla andra sällskaper; men deremot finnes en uttrycklig reservation inlagd i 18 §:n. Här är ju blott fråga om en ny institution *bredvid* dem som redan finnas.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen: I ett ämne af sådan beskaffenhet som det förevarande anser jag mig icke blott berättigad, utan äfven i vissa fall förpligtigad att uttala min egen åsigt. Hvad nu särskildt beträffar den fråga, hvarom discussionen hufvudsakligen vändt sig, så öfverensstämmer min mening närmast med den af Biskop Butsch framställda derutinnan, att jag gör skillnad mellan mission till hedningarne och en verksamhet inom Kyrkan till christendomens utveckling och förkofran. Kan man således finna en benämning, som icke tillintetgör denna skillnad, vore det godt; och om jag hade votum i denna sak, skulle det utfalla så, att Ståndet måtte genom en återremiss anmoda Afdelningen att antingen söka utfinna en lämpligare benämning genom ett enda ord eller, i fall det icke låter sig göra, genom en omskrifning förekomma all slags tvetydighet eller oegentlighet.

Sedan *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* härefter framställt proposition å huruvida Ståndet gillade den föreslagna öfverskriften *"Stadgar för Svenska Kyrkans Missionsverk"*, hördes denna proposition med blandade Ja och Nej besvarad, och begärdes votering, som anställdes efter följande godkända voterings-proposition:

Den som gillar och antager den föreslagna öfverskriften: *"Stadgar för Svenska Kyrkans Missionsverk"*, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, anser Ståndet nämnda öfverskrift böra återremitteras med anmodan till Utskotts-Afdelningen att söka utbyta ordet "Missionsverk" mot något lämpligare eller föreslå en kort omskrifning för uttryckande af hvad som med ifrågavarande anstalt åsyftas.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 13 Ja och 22 Nej, till följd hvaraf Ståndet stannat vid det beslut, som Nej-propositionen innehåller.

Sedan Prosten *Tellbom* vidare hemställt, att orden: *"för hela Kyrkan i dessa mål"* måtte ur 1 §:n utgå, men Biskop

Annerstedt fästat uppmärksamhet på svårigheten att, så att säga *"stante pede"*, företaga någon redactions-förändring, samt tillstyrkt återremiss, blef ifrågavarande § uppå derom i vederbörlig ordning gjord proposition *återremitterad* i syftning, att Afdelningen må taga i öfvervägande, huruvida ej orden: *"för hela kyrkan i dessa mål"* kunna uteslutas.

§ 2.

Professor **Lindgren** begärde härvid ordet och yttrade: Mig synes, som blefve en återremiss af denna § nödvändig, alldenstund ordalydelsen af dess sednare moment är så sväfvande, att deraf svårligen med någon säkerhet kan inhemtas, åt hvilkendera vice Ordförandeskapet må uppdragas, i händelse både Pastor Primarius och Öfver-Hofpredikanten på en gång voro tillstädes.

Contracts-Prosten **Landgren**: Det är ej blott på grund af formela brister, som jag ogillar denna punkt, utan sjelfva saken synes mig högst betänklig. Att Erke-Biskopen är Missions-verkets ständige ordförande, är en vigtig anordning, emedan församlingen derigenom förvissas, att stiftelsen öfvervakas och att anmärkning kommer att göras, i fall dess verksamhet skulle taga en okyrklig rigtning. Men detta kan för ingen del anföras som skäl till bestämmande af en eller tvenne fasta vice ordförande. Detta är ett misstag, som kan tillintetgöra hela stiftelsens ändamål. Det vill synas, som om ingenting bort hafva varit vigtigare än tillfället att få sätta i spetsen för detta verk en man, som af hela sitt hjerta omfattade denna angelägenhet och deråt egnade all möjlig uppoffring. Detta är så mycket nödvändigare, som ingen gemensam Secreterare ens finns för hela institutionen, hvilken således kommer att sakna någon egentlig driffjäder. Med all aktning för Storkyrko-Församlingens öfverlägsna intelligens och christliga sinne, så kan man ej vara förvissad, att den alltid med sitt val träffar män med ett så varmt christligt sinnelag, som denna befattning kräfver. Och om äfven alltid utmärkta fromme män för denna plats voro att påräkna, så följer ej heller deraf, att deras håg och fallenhet just precist vore riktad på förevarande verksamhet; tvertom räknar kyrkan ibland sig många aktningsvärda män, som likväl icke äro eller lära blifva några vänner och nitälskare för missions-väsendet. Tillfölje häraf yrkar jag, att frihet må lemnas att välja till ordförande hvilken som helst bland hufvudstadens Kyrkoherdar; emedan en restriction i detta hänseende skall göra det för mången tvifvelaktigt, huruvida afsigten verkligen är att befrämja Christendomen eller endast bereda makt och inflytande. Att understödja sådana falska misstankar synes mig öfverflödigt.

Häruti instämde Doctor *Gumælius*.

Prosten **Schram**: Om hvad af en Talare är anmärkt rörande brist på förcskrift om en *Secreterare* för Styrelsen, torde 6:te §:n lemna tillräcklig upplysning, enär der för hvarje Missions-verkets 3 Afdelningar är stadgadt att välja Skattmästare och Secreterare med det tillägg, att derest samma person finnes villig och företrädesvis lämplig, att *inom flera* — och således för *alla* — afdelningar, det vill väl ock säga i Styrelsen för hela Missions-verket, enahanda Skattmästare- eller Secreterare-befattning bestrida; så må det ock ske. Men att vidare för dessa verkets tjenstemän i stadgarna ej äro bestämda de serskilda bestyren och åliggandena, som dem hvar och en böra närmare tillkomma; så är klart, att i ett reglemente af *allmänna* stadganden hvarje *speciel* föreskrift för alla tjenstemännens åtgöranden ej lämpligen kunnat få rum, desto mindre, som de synnerliga och mera serskilda föreskrifterna i dessa hänseenden böra enligt slutmeningen i samma 6:te § och 1:sta mom. tillkomma Styrelsen och Afdelningarne att framdeles *vidare* bestämma, då det der heter: "pröfvas ytterligare fördelning af göromålen vara af nöden, förfares efter omständigheterna".

Hvad slutligen beträffar ordinarie Ordföranden eller vice Ordföranderne, såsom intagande hedersplatser inom verket; så är väl derom föreskrifvet i denna 2:dra §, att H. H. Erke-Biskopen skall i Styrelsen föra ordet, och, såsom tydligen meningen är, främste Ledamöterna för tillfället i Stockholms Stads- och Hof-Consistorium, allt efter som de tillstädes äro och i den ordning här nämnes, vara vice Ordförande, samt att dessa sjelfskrifna ordinarie och vice Ordförande jemväl *ega tillträde* enligt 6:te §:ns 1:sta moment, och derjemte äfven rösträtt i Styrelsen, eller Afdelningen, i de mål der förekomma, enligt samma paragrafs 2:dra mom. Men den ofullständigheten torde dock härutinnan böra anmärkas, att nemligen alls ingen föreskrift är gifven, *hvilken* skall i *Styrelsen* föra ordet i de ganska möjliga och tänkbara fall, då ej mindre den sjelfskrifne Ordföranden än begge de likaledes sjelfskrifne vice Ordföranderna vore hindrade alla 3 att närvara. Det borde väl derföre föreskrifvas, att Styrelsens Ledamöter må ega samma rätt att vid sådana tillfällen ibland sig sjelfva utse en Ordförande eller vice Ordförande. I denna syftning torde, om någon återremiss af 2:dra §:n blir beslutad, ett närmare bestämmande skäligen vara af nöden.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Jag tager mig friheten att bemöta några anmärkningar. Man har önskat återremiss af denna §, emedan det skulle vara ovisst, hvem som skulle efterträda Erke-Biskopen i Ordförandeskapet; men jag föreställer mig, att detta kan ske såsom i många andra fall efter

fullmakts

fullmakts dato. Vidare har man ansett lämpligare, att vice Ordföranden skulle utses genom val, för att man måtte vara förvissad, det fullt driftig och arbetsför person dertill alltid må vara att påräkna; — men dervid vill jag fästa uppmärksamheten uppå, att det egentliga arbetet ligger hos Afdelningarne och åt dem öfverlemnas att utse Ordförande sjelfva. Deremot synes mig Ordförandeskapet för det hela icke med samma fördel kunna ställas på val.

Häruti instämde Biskop *Bergman*, Doctor *Säve* och Prosten *Melander*.

Biskop **Björck**: Med fullt erkännande af första momentet anser jag deremot det andra böra återremitteras på de af Professor Lindgren och Contracts-Prosten Landgren andragna skäl. Likväl kan jag icke förena mig med den sistnämnde Talaren deri, att vice Ordföranden skulle utses endast bland Stockholms Kyrkoherdar: utan må det ankomma på Styrelsen att inom sig taga en vice Ordförande bland de sex prestmännen, och detta af det skäl, att vice Ordföranden bör med sin håg och insigt verksamt ingripa icke blott i öfverläggningarna vid plena, utan äfven i arbetet inom någondera afdelningen. Om för öfrigt någon af Styrelsens Ledamöter utses till vice Ordförande, försvinner ur 6:te §:n den oformligheten, att clerici skulle erhålla 7 röster. Eljest skulle ock, då Erke-Biskopen är närvarande, vice Ordföranden kunna antagas blifva frånvarande, hvarigenom man mindre kan påräkna hos honom ett jemnt underhållet intresse för saken och kännedom om densamma. Orsaken åter, hvarföre jag yrkar, att vice Ordföranden skall väljas uteslutande bland de 6 prestmännen, är den, att jag anser dem böra i denna sak till följe af deras embetes idé vara ledande.

Doctor **Gumælius**: Ehuru jag till en viss grad delar Biskop Björcks åsigter, kan jag likväl icke fullt instämma med honom i det hela. Det är visserligen sannt, att presterskapet bör taga initiativet, men den fortgående verksamheten, om den skall hafva någon framgång, bör göras lefvande bland Styrelsens alla Ledamöter. Lägger man deremot för mycken vigt, ja hela vigten endast på formen, så förutser och förutsäger jag, att af det hela blir intet resultat. Hvad Ordförandeskapet beträffar, så är man ense derom, att det bör uppdragas åt Erke-Biskopen; men då han förmodligen ofta blifver frånvarande, bör man tillse, att vice Ordföranden blir en man med både hufvud och hjerta för den vigtiga sak, hvilken han i första hand skall pådrifva, befrämja och ordna, och det skulle då kunna hända, att den lämpligaste och bäste finnes just

bland de Ledamöter, som äro laici. Äro dessa med i Styrelsen, böra de också sättas på samma linea som prestmännen, icke anses såsom en slags bisittare. Paragrafen bör enligt min tanke ändras så, att vice Ordföranden väljes inom Styrelsen. Skall han åter i enlighet med förslaget, såsom det af Biskop Annerstedt blifvit tolkadt, inträda efter fullmakts dato, så kan man till vice Ordförande få alltför gamla eller med en mängd andra göromål och befattningar alltför mycket sysselsatta personer, som icke med tillräcklig kraft, nit eller ledighet kunna egna sig åt denna verksamhet. På det sättet blir då fara värdt, att icke mycket lif kan utveckla sig inom så strängt utstakade skrankor. Man borde derföre i afseende på ifrågavarande val rättast bestämma: tag den inom Styrelsen tjenligaste! Först då kan man hoppas, att framgång skall följa och att en lefvande ande inom verket skall röra sig och befrämja dess utveckling.

Häruti instämde Doctor *Sandberg*, Proston *Collén*, Kyrkoherden *Schönbeck*, jemte flere af Ståndets Ledamöter.

Contracts-Prosten **Landgren**: Biskop Annerstedt har sagt, att min farhåga för följderna af vice Ordförandeskapets fasthet vore tillintetgjord derigenom, att afdelningarne hade serskilda valda Ordförande, på hvilkas skuldror arbetet egentligen hvilade. Men om sakerna i alla fall skola discuteras och beslutas i institutionens plenum, så kommer icke desto mindre vice Ordförandens personlighet att på densamma utöfva ett mäktigt inflytande, och jag kan ej annat förstå än att, om en af afdelningarnes Ordförande, som tillika med odeladt nit handlagt en del af målen, tillika finge föra ordet i plenum, så skulle en vida friskare och kraftigare ande genomgå förhandlingarne. Tvenne föregående Talare hafva ännu längre utsträckt sina fordringar på frihet. Biskop Björck har sagt, att vice Ordförande måtte väljas bland de 6 prestmän, som äro institutionens valde Ledamöter. Jag föreställer mig åter, att man bör kunna taga för afgjordt, att ibland alla hufvudstadens Kyrkoherdar alltid bör finnas någon, som är lämplig för denna befattning, och att man utan fara kan genom denna inskränkning gå den motsatta åsigten till mötes. Skulle åter val till Ordförande lemnas öppet både bland lekmän och prester, så fruktar jag, att tvenne stridiga elementer kunna börja kämpa inom institutionen och att segern icke alltid tillkomme den andliga insigten, utan den verldsliga rangen.

Domprosten **Bring**: Mig synes återremiss här på stället vara aldeles obehöflig, men skall en sådan ske, så torde det blott böra vara för att få tydligare uttryckt, hvem som skall i ordningen inträda såsom vice Ordförande. Den i paragrafen

för öfrigt anmärkta tvetydigheten synes icke farlig, ty ser man på 3:dje §:n, så framgår den meningen tydligt, att vice Ordföranden är sjelfskrifven Ledamot af Styrelsen. Hvad åter angår sjelfskrifvenhet eller val af vice Ordförande, så måste jag uttala en öfvertygelse, som är i rak motsats mot Doctor Gumælii åsigt. Han tror, att, om vice Ordförandeskapet blir en fast plats, ingen äkta "spiritus" skall kunna ingjutas i Stiftelsen; men detta påstående bevisar alldeles för mycket, ty vore det riktigt, så skulle det öfverhufvud gälla mot befogenheten af alla fasta embetsverk. Då här afses att få en varaktig institution, anser jag för min del förmonligast, om Styrelsen kunde helt och hållet organiseras såsom ett fast embetsverk; men då detta icke låter sig göra, bör man åtminstone så mycket som möjligt närma sig målet, på det att Styrelsen icke må underkastas ständiga ombyten. Hvad Secreterare-platserna beträffar, så instämmer jag i den anmärkningen, att bestämningarna i detta afseende äro ofullständiga, alldenstund 6:te §:n allenast talar om Secreterarne för de olika Afdelningarna, men ingenting säges om hvem som i nämnde egenskap skall tjenstgöra inom sjelfva Styrelsen.

Biskop **Björck**: Jag anser sjelfva idéen af prest-embetet innebära, att presterna skola vara ledare i alla de ärenden, som röra den Christna Församlingen. På det likväl från början ingen skugga må kastas på Stiftelsen, afstår jag från mitt förra yrkande och anser mig kunna förena mig med Doctor Gumælius, så mycket mer som jag hörde flera af Ståndets Ledamöter med honom instämma. Jag är benägen för att tro, att om presterskapet är sådant det bör vara, skall man icke gå det förbi i de angelägenheter, som ligga detsamma så nära.

Domprosten **Knös**: Ehuru jag fruktar, att jag kommer att tala emot mångas mening, är det likväl min pligt att framställa min egen öfvertygelse, som närmast öfverensstämmer med den af Domprosten Bring uttalade. Då förslaget uppgjordes, ville man från början lägga största vigten på afdelningarna och ansåg derföre, att dessas Ordförande borde väljas, på det att den, som mest nitälskade för saken och bäst kunde drifva verket, skulle få främst och kraftigast framträda. Men å andra sidan tänkte man ock på sammanhanget mellan Missionsverket och Kyrkans öfriga organisation samt sökte intörlifva och sammangjuta det förra med den sednare, och af denna anledning ansåg man Erke-Biskopen böra vara Styrelsens Ordförande. Hade man alltid att påräkna honom såsom närvarande, så hade något vidare stadgande i denna väg icke behöfts; men då så icke är förhållandet, ville man för att supplera honom förordna en vice Ordförande bland dem, som stå i spetsen för de kyrkliga angelägenheterna i hufvudstaden. Ordningen an-

gifves för öfrigt i §:n, nemligen först Pastor Primarius och derefter Öfver-Hofpredikanten. Emedan det i dessa stadgar heter, att Styrelsen skall sätta sig i communication med Biskopar och Dom-Capitel, ansåg man behöfligt, att vice Ordföranderne skulle vara de, som äro Ordförande i Consistorierna i Stockholm. Af anförda skäl har motionären icke velat, att Styrelsens vice Ordförande skulle tillsättas genom val.

Prosten *Tellbom* instämde.

Doctor **Gumælius**: Till hvad jag förut yttrat har jag föga att tillägga, men vill med några ord vända mig serskildt emot de Herrar Domprostar, som i ämnet sig yttrat. Jag är öfvertygad om, att vi i grunden åsyfta detsamma, nemligen en lifaktig verksamhet, hvilket är vilkoret för vinnande af betydande och goda resultater. Deremot hade jag icke trott meningen vara att inrätta ett nytt "fast embetsverk", utan blott att gifva allmänna föreskrifter för en inrättning, som hvarken kan eller bör bindas af för stränga former. Det kan väl finnas spiritus uti fasta embetsverk, men den är likväl fängslad inom vissa bestämda gränser. Här skall man skapa sjelfva verksamheten och det är derföre jag fruktar den alltför stränga bundenheten och regelbindningen. Det skulle i sanning glädja mig, om verksamheten blefve fruktbringande och välgörande äfven under fasta former; men utan att vara revolutionär, är jag dock icke rädd för en större rörlighet, när en ny sak skall bringas å bane. På grund af hvad jag anfört anhåller jag om återremiss.

Contracts-Prosten **Landgren**: Domprosten Bring har talat mycket om vigten af att hafva fasta embeten. Härvid må likväl erinras, att om man äfven medgåfve, att det förhåller sig alldeles lika med embetena inom Kyrkan som inom Staten, hvilket väl ej fullt ut kan vara förhållandet; så måste man likväl anmärka, att här icke är fråga om sådana saker, som egentligen höra till embetet, utan just om en utomordentlig verksamhet för Guds rike. Hvarje institution måste organiseras utur sin egen natur och med hänseende till sitt syftemål. Missionsverket är i sanning icke belåtet med någon embetsmannarontin, vare sig af den aldrasäkraste art. Sådant går an i ett räkenskapsverk eller ett Canzli. Men här fordras framför allt hvad Engelsmännen kallar "*missionary spirit*", en frivillig uppoffring. I samma mon som missionssaken börjar bedrifvas som ett naket embetsåliggande, tror jag, att dess undergång är förhanden. Jag vidblifver mitt yrkande i den form det från början af mig blifvit framställdt.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Att all spiritus, för att upprepa detta ord, skulle ur Stiftelsen bannlysas derföre, att

Ordföranden ej tillsattes genom val, kan jag ingalunda antaga; tvertom anser jag, att pligten här mer än något annat skulle mana till en lifaktig verksamhet. Att valen skulle ingjuta en lefvande anda, vågar jag icke hoppas; men å andra sidan har man att tillse, att verksamheten går icke blott med fart, utan äfven säkert och på den rätta stråten. Att deröfver vaka tillhör utan tvifvel mera de clericala ledamöterna, som äro ansvariga för renlärighetens bevarande. Ehuru jag hört flere instämma uti Doctor Gumælii åsigt, inverkar detta icke på mig. Ty skall målet vinnas, nemligen en sund lifaktighet, så bör denna institution sammanknytas så nära som möjligt med Kyrkans öfriga organisation.

Doctor **Säve**: Jag vill icke ingå uti någon discussion om hvilketdera kan vara bättre, om ordförandeplatsen blifver *fast* eller om den kommer att besättas genom *val*. I förra fallet skall man måhända bättre befrämja continuitet uti Styrelsens verksamhet, i sednare fallet åter mera energi. Men huru som helst, i fall återremiss beslutas, anser jag vigtigt, att man bestämmer Ledamöternas antal, så att de blifva lika många af hvarje class, samt i händelse af *paria vota*, hvem som har den afgörande rösten.

Professor **Lindgren**: Om jag ock skulle medgifva, att i det af mig omnämnda fallet vice Ordförandeskapet borde tillkomma Pastor Primarius på grund deraf, att i den ifrågavarande §:n Stads-Consistorium är nämndt i första rummet, så återstår alltid tillräcklig grund för återremiss *dels* i det olyckliga sätt, hvarpå den meningen är uttryckt, som jag nu hört verkligen vara Afdelningens, att både Pastor Primarius och Öfver-Hofpredikanten skola i kraft af sina embeten båda vara vice Ordföranden (en mening, som, jag erkänner det, af mig icke blifvit förstådd) och *dels* i den tvetydighet, som ligger i uttrycket "de främste Ledamöterne", hvilket alldeles icke bestämdt inskränker meningen till den man, som i hvartdera Consistoriet verkligen är den främste, utan likaväl kan förstås om flera, på hvilka detta epithet relativt till yngre underordnade kamrater kan vara tillämpligt.

Jag fortfar således att påyrka återremiss.

Biskop *Bergman* och Doctor *Björkman* instämde.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen: Jag tager mig friheten att äfven här yttra några ord, lemnande derhän, om det kan vara lämpligt, att Erke-Biskopen blir Styrelsens Ordförande. Men nog finner jag, att detta åliggande för honom skall blifva svårt och tungt och stundom omöjligt att fullgöra. Erke-Biskopen har sin hufvudsakliga verksamhet dels i sitt

stiftsresidens dels också i sitt Stift och kan derföre icke ofta påräknas vid den ifrågasatta functionen i hufvudstaden. Om vidare Ordföranden är beständig, synes äfven Vice-Ordföranden böra vara det, så vidt fastheten är af mycken vigt. Finner Ståndet för godt att återremittera denna §, hemställer jag, att Ståndet må bestämdt uttala sin mening i sak och angifva den riktning, hvarefter Afdelningen har att rätta sig, då den skall omarbeta eller revidera förslaget.

Domprosten **Knös**: I sammanhang med hvad jag förut yttrat, hemställer jag såsom ett förmedlings-förslag, att vid hinder för Erke-Biskopen ordet i Styrelsen föres af Pastor Primarius, och vid förfall för denne sednare af Öfver-Hofpredikanten samt vid förfall för båda dessa sistnämnde af främste Ledamoten i Stockholms Stads Consistorium. Äfven om Ordföranden sjelf fungerar, borde vice Ordföranderne alltid hafva rätt att öfvervara Styrelsens sammanträden och kunna deltaga i öfverläggningarne, ehuru utan rösträtt. Genom begagnande af denna rätt blifva de med ärendena fullt bekanta och för dem fullt intresserade, hvilket annars svårligen kan ske.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad och *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställt proposition å huruvida Ståndet bifölle, att vice Ordföranden skulle tillsättas i enlighet med hvad 2:dra §:n antyder och såsom den af Domprosten *Knös* blifvit närmare förklarad, hördes denna proposition med blandade Ja och Nej besvarad, hvadan votering begärdes, hvilken anställdes efter följande godkända voteringsproposition:

Den som bifaller, att Ståndet uttrycker den mening, att åt sednare punkten af 2:dra §:n gifves mera tydlighet och deri bestämmes, att vid hinder för Erke-Biskopen ordet föres i Styrelsen af Pastor Primarius, och vid förfall för denne sednare af Öfver-Hofpredikanten samt vid förfall för båda desse sistnämnde af främste Ledamoten i Stockholms Stads Consistorium, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, anser Ståndet, att vice Ordföranden bör tillsättas genom val bland Styrelsens Ledamöter.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns efter rösternas summering hafva utfallit med 18 Ja och 17 Nej, till följd hvaraf Ståndet stannat vid det beslut, som Ja-propositionen innehåller.

§ 3.

Domprosten **Bring** begärde härvid ordet och yttrade: I afseende på denna § har jag ett par anmärkningar att göra,

den ena i sak, den andra rörande sjelfva redactionen. Jag bekänner uppriktigt, att jag icke har mycken sympathi för att betrakta prester och lekmän såsom tvenne motsatta makter, hvilka genom ziffran skola balancera hvarandra. Stadgandet, att Styrelsen skall utgöras af 6 prester och 6 lekmän, kunde gerna gå ut; men jag fäster dock dervid mindre vigt. Vidare kan anmärkas, att följande bestämning är ofullständig: "Då Kyrkomöte är församladt, träde det i Preste-Ståndets rätt, såsom här sägs". Vi hafva ännu intet Kyrkomöte organiseradt. Om vi erhålla ett sådant och det kommer att sammanträda på reguliera tider, så kan kyrkomötet visserligen fullgöra det här ifrågavarande uppdraget; men då måste ock hela stadgandet om Preste-Ståndet försvinna och paragrafen alltså förändras. Skulle åter Kyrkomötet komma att sammanträda irreguliert, blir det här föreslagna stadgandet en orimlighet. "När Kyrkomöte är församladt, heter det, träde det i Preste-Ståndets rätt, såsom här sägs". Men hvad är då Preste-Ståndets här omtalade rätt? Jo, att välja Ledamöter i Missions-verkets Styrelse, som skola fungera intill påföljande Riksdag. Då kan det hända, att Kyrkomöte sammanträder straxt efter Riksmöte och det förra skall då genast välja nya Ledamöter i Missions-Styrelsen, hvilka likväl aldrig komma till utöfning af sitt kall, enär deras uppdrag blott skall gälla för tiden "till nästa Riksdag", och intilldess skola de af Preste-Ståndet sednast valde tjenstgöra. Redactionen är i denna punkt mycket sväfvande och dunkel, hvarföre jag tillstyrker återremiss.

Prosten **Tellbom**: Jemte det jag instämmer med Domprosten Bring, får jag tillika föreslå, att ordet "tillsvidare" i 3:dje §:n må utelemnas, äfvensom att sista punkten ur samma § må utgå. Först när Kyrkomöten hos oss kommit till stånd, blifver det möjligt att bedöma, om den här föreslagna rättigheten kan åt Kyrkomöte öfverlemnas. Kyrkomöte, sådant det under den sistlidna Riksdagen blifvit förordadt, kan icke innehafva den. Vidare förekommer mig uttrycket "fortfarande *bibehålla*" icke vara rätt lämpligt, utan torde denna mening böra ändras till: "ankomme dock på de väljande att Styrelsens Ledamot "*omvälja*" eller "*återvälja*", emedan bibehållandet väl endast medelst förnyadt val bör kunna ske. Ytterligare heter det: "På enahanda sätt och med enahanda vilkor väljas" m. m.; men då i det föregående icke är fråga om några vilkor, torde väl här stadgandet böra ändras till: "På enahanda sätt och för samma tid väljas m. m." För att dessa ändringar må verkställas, anhåller jag, att denna § må återremitteras.

Prosten **Ljungdahl**: Jag instämmer med de föregående Talarne uti de af dem gjorda anmärkningar emot 3:dje §:n. Det är bekant, att samme motionär, som väckt nu förevarande för-

slag om organisationen af ett omfattande Missionsverk, äfven väckt motion om införande af Kyrkomöten. Jag kan nu lemna den upplysningen, att Lag-Utskottet redan pröfvat denna sistnämnda motion; men om Utskottets förslag går igenom, blir det omöjligt att bibehålla stadgandet uti sista punkten af denna §, emedan Kyrkomötena komma att hållas på obestämda tider och erhålla för öfrigt icke beslutande rätt. Det blifver således nödvändigt att uppskjuta afgörandet af hvad i sista punkten bestämmes och anhåller jag, att §:n må till Lag-Afdelningen återremitteras.

Doctor **Björkman**: Jag gillar fullkomligt principen, att Missionsverkets Styrelse bör utgöras af hälften prester och hälften lekmän. Deremot anser jag serdeles svårt att afgöra, huruvida Preste-Ståndet ensamt bör utvälja samtliga Ledamöterna. Jag skulle tro, att sjelfva saken vunne större uppmärksamhet och Styrelsen mera förtroende, om lekmännen sjelfva fingo utse sina Ledamöter. Man finge då åtminstone icke höra invändas, att Preste-Ståndets inflytelse vid ifrågavarande val och ärendens behandling blefve alltför stor. Jag hemställer derföre, om icke denna § kunde återremitteras, på det något lämpligare sätt att välja de 6 lekmännen må kunna uttänkas. Möjligen kunde de 3:ne öfriga Riks-Stånden välja 2:ne hvardera eller någon annan val-institution för dem utfinnas.

Ståndet ansåg sista punkten uti förevarande stadgande böra utgå.

§ 4. — *Godkändes.*

§ 5.

Godkändes endast med den af Prosten *Tellbom* gjorda anmärkning, att ordet *"eller"* på 4:de raden synes böra utbytas mot *"och"*.

Discussionen afbröts här för att fortsättas i nästkommande plenum.

§ 5.

Anmäldes och *lades på bordet Bevillnings-Utskottets* Memorial N:o 25, angående ytterligare förändringar i föreskrifterna om stämplade pappers-afgiftens utgörande.

§ 6.

Upplästes och *lades till handlingarne* följande från resp. Med-Stånden inkomne Protocolls-Utdrag, nemligen från Hög-

lofl. Ridderskapet och Adeln N:is 387—389; från Vällofl. Borgare-Ståndet N:is 353, 355—358; samt från Hederv. Bonde-Ståndet N:is 388—396.

§ 7.

Beviljades uppå derom gjord anhållan Doctor *Gumælius* ledighet från Riksdagsgöromålens bestridande under trenne veckor, räknade från och med Onsdagen den 30 dennes.

Ståndet åtskildes kl. $\frac{1}{4}$3 e. m.

Ut supra

In fidem.

S. H. Almqvist.

Den 26 September.

Plenum kl. 5 e. m.

§ 1.

Fortsattes föredragningen af *Högv. Preste-Ståndets Enskilda Utskotts Lag-Afdelnings* Utlåtande N:o 4, i anledning af väckt motion, angående ordnandet af Bibel-spridning, af uppbyggelse-skrifters spridning samt af Missions-väsendet; hvarvid i ordningen förekom

§ 6.

Prosten **Melander** begärde härvid ordet och yttrade: Denna § har redan blifvit berörd; men underlät jag då att härom yttra mig, enär jag alltid kunde få tillfälle dertill vid föredragningen af sjelfva §:n. Denna innehåller bland annat, det hvarje Afdelning skall åt sig utse en Skattmästare och en Secreterare. Bättre synes mig dock vara, likasom för ända-

målet tillräckligt, att Styrelsen har hos sig anställd en för alla Afdelningarne gemensam Skattmästare och Secreterare. Förhållandet här synes mig analogt med det, som vid våra Riksdagar förefinnes emellan ett Utskott och dess Afdelningar. Likasom dessa sednare ega sina Notarier, så kunde en sådan tjensteman äfven tillsättas vid hvarje af Styrelsens Afdelningar. Jag skulle derföre vilja föreslå, att ifrågavarande 6:te § kunde få denna lydelse: "Styrelsens Ordförande — — — — synes. Styrelsen väljer Skattmästare och Secreterare, äfvensom Notarier för Afdelningarne. Afdelning väljer inom sig Ordförande och Vice-Ordförande." Det öfriga af 1:sta momentet anser jag deremot kunna utgå.

Professor **Lindgren**: Jemte det jag biträder de anmärkningar, som af den föregående talaren blifvit gjorda mot denna §, ber jag få tillägga ännu en annan. Det synes mig nemligen, sedan nu upplyst blifvit, att meningen med stadgandet i 2:dra §:n verkligen är den, att två Vice-Ordförande skola ordinario loco finnas, som hade man ock i första momentet af denna §, der det talas om Vice-Ordförandens rätt till tillträde i Afdelningarne, bort begagna numerus pluralis i stället för singularis, och följaktligen ordalydelsen bort vara denna: "Styrelsens Ordförande och de båda Vice-Ordförandena hafva tillträde till hvilkendera Afdelningen dem godt synes."

Domprosten **Bring**: I den siste talarens redactions-anmärkning instämmer jag; men deremot kan jag icke dela den föregående talarens åsigt, så vida jag annars rätt uppfattat densamma. Anställandet af en för alla Afdelningarne gemensam Skattmästare anser jag ej rä t lämpligt. På Afdelningarne kommer det hufvudsakliga arbetet att försiggå, och äro de ärenden, som blifva föremål för hvarje Afdelnings verksamhet, af helt olika art. Mången, som skulle vilja lemna bidrag för den ena Afdelningens verksamhet, skall icke finnas benägen att understödja den andras. Olika cassa-förvaltning för de olika Afdelningarne blifver derför nödvändig, hvilken olikhet äfven torde erfordra anställandet af särskilda Skattmästare, som med nit och intresse deltaga hvar i sin Afdelnings arbeten. Enahanda är förhållandet med Secreterarne. Likväl torde det vara nödvändigt att bestämma hvem som skall föra protocollet vid de gemensamma sammanträdena; och synes mig lämpligast, att Secreteraren vid den Afdelning, till hvars handläggning ett föredraget ärende hörer, dervid äfven tjenstgör vid de gemensamma sammankomsterna, så att anställandet af någon särskild Styrelsens Secreterare icke kunde vara erforderligt.

Häruti instämde Kongl. Hofpredikanten *Nordlund*.

Biskop **Björck**: Jag kan aldrig föreställa mig, att det varit författarens åsigt, att det skulle samtidigt finnas 2:ne Vice-Ordförande; och hade han i sådant fall säkerligen icke begått det grammaticaliska felet att här nyttja den singulara formen: *"har"* och *"honom."* Det ligger dessutom för sjelfva sakens skull vigt derpå att fatta meningen så, att, när här talas om *Ordförande* eller *Vice-Ordförande*, dermed förstås den permanenta eller för tillfället fungerande Ordföranden; ty, om vi antaga förutom Erke-Biskopen såsom Ordförande dessutom 2:ne i följd af sina embeten gifna Vice-Ordförande, så blifva Clerici i Styrelsen *nio* emot endast *sex* Laici. Häri ligger ett olämpligt missförhållande, och jag kan icke föreställa mig, att Motionären åsyftat sådant. Hvad nu frågan om Skattmästare beträffar, så skall jag finnas benägen att i afseende derå antaga Prosten Melanders förslag. Ehurn cassorna måste blifva trenne, så är derföre icke nödvändigt att hafva trenne Skattmästare. En enda kan väl föra bok med trenne Conti för de 3:ne Afdelningarne. Hvarje särskild Afdelnings inkomst påföres dess Conto och hvarje utgift afföres uppå Afdelningens vederbörliga anordning. Deremot anser jag hvarje Afdelning behöfva sin Secreterare, hvilken jag vill antaga tillika kunna vara Ledamot i Afdelningen. Dessutom torde väl en gemensam Secreterare erfordras, hvilken Styrelsen borde ega att efter eget beprövande tillsätta, på sätt lämpligast synes.

Häruti instämde Biskop *Bergman* och Doctor *Sandberg*.

Prosten **Melander**: Skulle enligt en föregående värd talares förslag Secreteraren i den Afdelning, till hvilkens handläggning ett ärende till sin natur hörer, i Styrelsens plenum tjenstgöra, så kunde det hända, att de tre Afdelningarnes trenne Secreterare finge oupphörligt aflösa den ene den andra under en och samma session, och olämpligheten af en sådan anordning torde vara lätt funnen. Sjelfva detta motförslag tyckes just vara af natur att understödja min åsigt om behofvet af en gemensam Secreterare. — Att, oaktadt cassorna äro *trenne*, likväl endast *en* Skattmästare kan vara erforderlig, har föregående värde talare redan ådagalagt, enär man väl bör kunna antaga, att denne *ende* Skattmästare må kunna föra tre olika Conti för de tre särskilda Afdelningarnes räkenskaper. Hvad frågan om Vice-Ordförande beträffar, kan jag ej fatta den såsom den föregående värde talaren, och jag förmenar, att redan under förmiddagens plenum den åsigt gjorde sig gällande, att det skulle vara 2:ne sådana embetsmän, nemligen en från hvartdera af de i hufvudstaden varande Consistorierna.

Professor **Lindgren**: I händelse den af Biskop Björck lemnade förklaringen, att meningen är, det endast den Vice-Ord-

förande, som för tillfället såsom sådan fungerar, skall ega tillträde till Afdelningarnes öfverläggningar, är den rätta, så hade ju detta bort vara i lag-paragrafen utsatt. Men då hade det ock bort heta, att tillträde till Afdelningarnes sammanträden endast skulle vara medgifvet den Vice-Ordförande, som i nästföregående sammanträde in Pleno hade såsom sådan fungerat, och icke såsom nu verbet bort användas *in tempore præsenti.*

Kongl. Hofpredikanten **Nordlund**: Så vidt jag kunde fatta Ståndets i förmiddagens Plenum uttalade åsigt, så skulle endast *en* Vice-Ordförande i Styrelsen ingå, nemligen Pastor Primarius i Stockholm, eller i händelse af förfall för honom, Konungens Öfver-Hofpredikant, eller, derest begge dessa Embetsmän voro förhindrade, främste Ledamoten i Stockholms Stads Consistorium. Skulle nu, såsom en värd talare i förmiddagens Plenum förmälde, meningen här i 6:te §:n vara, att så väl Ordföranden som den fungerande Vice-Ordföranden skulle ega tillträde till hvilkendera Afdelningen dem godt syntes för att i öfverläggningarne deltaga, så borde det väl icke heta såsom nu: "Styrelsens Ordförande *eller* Vice-Ordförande har tillträde" etc., utan: "Styrelsens Ordförande *och* Vice-Ordförande hafva tillträde" etc. — Ehuru jag redan instämt med Domprosten Bring i afseende å hans åsigt om behofvet af särskild Skattmästare och Secreterare för de olika Afdelningarne, så tror jag likväl derjemte, att äfven Styrelsen behöfver en särskild Secreterare. Man kan väl förutse, att, om Styrelsen kommer i den verksamhet, som är åsyftad, en ganska vidlyftig correspondence blifver häraf en nödvändig följd och tillsättandet af en Secreterare sålunda erforderligt. Likväl vore det måhända lämpligast, att Styrelsen öppet lemnas att härvid förfoga efter omständigheterna.

Domprosten **Knös**: Jag utbeder mig att få fästa uppmärksamheten vid de olika bestämningarne i de båda här förekommande momenterna. I första momentet talas endast om "tillträde", i det sednare deremot om "rösträtt." Dessa båda uttryck måste naturligtvis hafva hvartdera sin egen betydelse. Jemför man båda momenterna, så blir skiljaktigheten lätt insedd. Att ordet rösträtt betyder och innebär vida mera än ordet tillträde, faller väl temligen af sig sjelft. Följaktligen blifver skillnaden den, att när uttryckligen icke medgifvandet af rösträtt är uttryckt, så kan denna rätt ej på grund af dessa stadgar yrkas. I Afdelning eger derföre Afdelningens egentliga Ledamöter rösträtt, men icke de, som till Afdelnings-sammanträdena hafva blott tillträde. Detta är ock orsaken, hvarföre Afdelning fått rätt att inom sig välja Ordförande och Vice-Ordförande. Annorlunda är förhållandet med Styrelsen. Der eger intet sådant val rum Den Ordförande (jfr 2 §) förer or-

det vid ett sammanträde af Styrelsen (det är vid hvad man kunde kalla en plenar-sammankomst), han har då ock rösträtt. Grunden till denna skiljaktighet, nemligen att de i 2:dra §:n nämnda personerna väl få, om de behaga, bevista Afdelnings-sammanträdena, men der deltaga endast i öfverläggningarne, icke i besluten, hvaremot den Ordförande (således ock den Vice-Ordförande), som verkligen förer ordet i ett plenar-sammanträde, der fått rösträtt, ligger deri, att man föreställt sig det egentligaste arbetet komma att bedrifvas på Afdelningarne, och att detta skulle vinna större enhet och likstämmighet, om oafbrutet samma personer der fattade besluten, hvaremot ett tillfälligt inträdande af de i 2:dra §:n nämnda såsom äfvenledes beslutande kunde understundom rubba denna enhet och likstämmighet. Särskildt med afseende på cassaförvaltningen, hvilken man tänkt sig hufvudsakligen komma att besörjas af Afdelningarne, eftersom medlen voro anslagna än åt det ena, än åt det andra, än åt det tredje af de i 1:sta §:n nämnda ändamålen, är icke blott för enhet i besluten, utan ock för ansvaret vid medlens förvaltande af vigt, att blott de egentliga eller, om man så vill kalla dem, ordinarie ledamöterna af Afdelningen besluta om hvad till denna förvaltning hörer. Detta är så mycket angelägnare, som beslut på Afdelning kunna fattas af endast tre röstegande ledamöter. Deremot har man ansett den vid ett plenar-sammanträde närvarande Ordföranden ej böra förnekas rösträtt. Dels torde frågor, som höra till cassaförvaltningen, här sällan eller aldrig förekomma med undantag af revision öfver förvaltandet, i hvilken revision Ordföranden gerna må deltaga, dels, och detta skäl är af stor vigt, fordras för besluts fattande vid ett plenar-sammanträde, att minst fem af Styrelsens Ledamöter i beslutet deltaga, hvarföre Ordförandens röst här ej får lika stor betydenhet, som den skulle hafva vid Afdelnings-sammanträdena, om honom der inrymdes rösträtt. För öfrigt synes ganska väl af denna §:s hela innehåll, att man vid förslagets uppgörande tänkt sig dessa plenar-sammanträden hufvudsakligen från synpunkten af central-organ för sammanhållande af de särskilda Afdelningarne, mellan hvilka det egentliga arbetet skulle fördelas och inom hvilka således det vigtigaste skulle afgöras. Derföre talas ock i förslaget om tre Secreterare samt om tre Skattmästare, en för hvardera Afdelningen, men icke om någon för Styrelsen gemensam Secreterare eller Skattmästare. Man tänkte sig nemligen, att någon af dessa tre Secreterarne lätt kunde åtaga sig att fungera äfven vid Styrelsens af mig ofvan benämnda plenar-sammankomster, hvilka efter regel skulle inträffa blott en gång i månaden och hvarvid hufvudsakligen skulle förekomma att öfverlägga om de vid Afdelningarnes sammanträden af dem fattade beslut och att stadfästa dessa, något, som ej kunde föranleda vidlyftig protocolls-

föring. Dock finnes äfven i förslaget intet hinder för Styrelsen att för sina sammanträden antaga särskild Secreterare.

Domprosten **Bring**: När nu en sådan mängd detalj-anmärkningar mot denna § redan blifvit framställda, att det skulle falla sig svårt, för att icke säga omöjligt, att med ledning deraf här på stående fot bringa §:ns innehåll till enhet och sammanhang med det hela; så torde en återremiss blifva nödvändig, och det så mycket mera, som denna § måste omredigeras äfven i enlighet med den åsigt, som Ståndet i afseende å 2:dra §:n uttalat. Ett sådant arbete företages lämpligast på Afdelningen, dit jag anhåller, att §:n må få återgå med de gjorda anmärkningarne, jemte, om Ståndet så vill, ett tillika fattadt beslut i afseende å den riktning, dit anmärkningarne anses böra i vissa hänseenden leda.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen: Äfven jag tror en återremiss blifva nödvändig för beredandet af sammanhang mellan denna § och öfriga, samt af tydlighet i dess stadganden. För det första är det dunkelt, huruvida både Ordförande och Vice-Ordförande eller endast den för tillfället fungerande Ordföranden skall ega tillträde till Afdelningarnes sessioner. Samma dunkelhet råder äfven öfver den frågan, huruvida de ega, när de sig infinna, deltaga i rådslagen och besluten, eller endast i de förra, eller om de blott skola leda öfverläggningarne. I dessa afseenden borde väl §:ns föreskrifter vara tydliga och bestämda.

En annan här uppkastad fråga är, om hvarje Afdelning skall ega sin Skattmästare eller det skall vara en gemensam för dem alla. Egde jag votum, så komme jag att rösta för det förra. Ju mera penningar samlas på en hand, desto svårare blir controllen. Af olika art är ock hvarje Afdelnings verksamhet, och det vore då önskligt, att hvarje Afdelning egde till Skattmästare en person, som egde ett lifligt intresse för dess sak.

En tredje fråga är den om Secreterare eller om hvarje Afdelning skall hafva sin särskilda. Jag förmenar, att en sådan anordning är den lämpligare, och att hvarje Afdelning skulle ega rätt utse denna sin tjensteman antingen inom eller utom Afdelningen allt efter omständigheterna. Samma rättighet borde äfven tillkomma Styrelsen, som icke heller lärer kunna undvara Secreterare-biträde.

Emedlertid böra väl tydliga föreskrifter härom i Stadgarne icke heller saknas och till ledning för vår Lag-Afdelning må väl Ståndet, om en återremiss beslutas, uttala sin åsigt härutinnan

Doctor **Säve**: Jag delar fullkomligen Herr Doctorn och Erke-Biskopens åsigt, att Ståndet bör till ledning för vår Lag-Af-

delning vid handläggningen af den återremiss, som jag förmodar kommer att beslutas, uttala en bestämd mening rörande förevarande frågor. Deribland är, huruvida både Ordförande och Vice-Ordförande i Styrelsen skola ega tillträde till hvilkendera Afdelning dem godt synes, eller om denna rättighet endast skulle tillkomma den, som för tillfället fungerade såsom Ordförande. Jag lemnar till Ståndets pröfning afgörandet häraf, men ber få erinra, att denna fråga står i det närmaste sammanhang med den om rösträtten. Enligt förslaget skulle Afdelningens Ordförande vika tillbaka, när Styrelsens Ordförande eller Vice-Ordförande sig infunne, och lemna platsen till den sednare. Men nu heter det i 2:dra mom. af §:n: "Den i Styrelsen eller dess Afdelning *ordet förer*, ege rösträtt i de mål der förekomma." Det blefve sålunda Styrelsens Ordförande, hvilken såsom sådan utöfvade rösträtten äfven på Afdelningen. En sådan anordning kan jag icke finna lämplig. Den kan icke heller på något sätt vara nödig, enär Afdelningens arbete endast är ett förberedande, så att Styrelsens Ordförande alltid kommer att i Plenum utöfva rösträtt i de ärenden, som på Afdelningarne förevarit, och om hvilka han genom sitt tillträde derstädes har kunnat på förhand inhemta en närmare kännedom. Här är dessutom den otydlighet att anmärka, huruvida, när Styrelsens Ordförande utöfvar rösträtt på Afdelningen, dennes Ordförande deremot förlorar sin, eller om begge ega denna rättighet, den ene såsom Ordförande, den andre såsom Ledamot. Såsom jag redan antydt, synes mig böra stadgas, det Styrelsens Ordförande och Vice-Ordförande må ega på Afdelningarne deltaga i öfverläggningarne, men icke i besluten. För öfrigt instämmer jag med dem, som anse hvarje Afdelning böra ega sin Skattmästare och Secreterare.

Häruti instämde Doctor *Björkman*.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen: I afseende å Ordförandens i Styrelsen rösträtt delar jag den af Doctor Säve yttrade åsigt. Tjenligt tyckes mig icke vara, att han vid sitt inträde på någon Afdelning skall taga säte och stämma af den utaf Afdelningen valde Ordföranden.

Kongl. Hofpredikanten **Nordlund**: När jag sist hade ordet, underlät jag att anmärka en brist, som tyckes mig vidlåda denna §, i det att, när här talas om Skattmästare något stadgande icke finnes rörande hvem eller hvilka ansvaret skall åligga för förvaltningen af de till Styrelsens eller dess Afdelningars disposition ställda medel. Jag hemställer, huruvida icke i händelse af återremiss äfven denna fråga må öfverlåtas till Lag-Afdelningens öfvervägande.

Efter härmed slutad discussion förklarade sig Ståndet uppå derom gjord proposition anse, att i mera bestämda ordalag må stadgas, att Styrelsens Ordförande och båda Vice-Ordförande böra ega tillträde till hvilkendera Afdelningen dem godt synes, dock utan att der ega rätt att deltaga i omröstning eller träda i Afdelnings-Ordförandens ställe, äfvensom att Afdelningarne hvar för sig böra hafva särskild Skattmästare och Secreterare, samt att Styrelsen må ega frihet att, på sätt lämpligast synes, utse sin Secreterare; hvarjemte Utskotts-Afdelningen anmodades tillse, dels huruvida de båda sista punkterna af §:ns förra moment må kunna utestutas och dels om ej till detta stadgande eller annan § ett tillägg bör fogas, deri bestämmes hvem eller hvilka ansvaret för uppbörden skall åligga.

§ 7.

Professor **Lindgren** begärde härvid ordet och yttrade: Då de särskilda Afdelningarnes verksamhets-spherer i första momentet af denna § blifvit fullt bestämda och noga från hvarannan afskiljda, så synes också det andra momentet: "Göromålen fördelas af Styrelsens Ordförande Afdelningarne emellan" böra utgå.

Domprosten **Knös**: Sista punkten i denna § anser jag visst icke vara absolut nödvändig. Men då correspondencen väl kommer att gå till stor del genom Ordföranden och honom väl tillhörer att bryta de till Styrelsen inkommande skrifvelser. torde väl honom ock böra tillkomma att remittera dylika till Afdelningarne allt efter innehållets beskaffenhet, äfvensom att, då tvetydigt vara kan till hvilken Afdelning ett ärende hörer, derom fatta beslut i första hand.

Häruti instämde Prosten *Melander*.

Biskop **Fahlcrantz**: Denna 7:de § synes lämpligen kunna förenas med den 4:de och utgöra af densamma ett sednare moment. Detta i afseende på formen. Beträffande åter innehållet, tyckas de spherer, som blifvit utmätta för hvarje Afdelnings verksamhet, vara ofullständiga och i behof af någon correction. Så heter det, att "frågor om *Missionärers utsändande eller understöd* tillhöra den tredje Afdelningens förberedande handläggning." Men om, såsom vi väl böra hoppas, Missions-verket blifver en Svenska Kyrkans allmänna angelägenhet, så lära väl *undervisnings-anstalter* äfven blifva för ändamålet nödvändiga. *Vården om dessa* bör väl då ock tillhöra denna samma Afdelning; men derom talas alldeles icke, utan endast om *Missionärers utsändande och understöd.*

"Frå-

"Frågor om Bibelspridningen tillhöra", enligt förslaget, "den första och frågor om utdelandet af uppbyggelse-skrifter den andra Afdelningen." Sålunda talas här endast om *utdelning* af Biblar och uppbyggelse-skrifter, men icke om det arbete, som består deri att tillse, det Bibel-upplagorna, som utdelas, blifva correcta, eller deri att utvalja eller författa lämpliga uppbyggelse-skrifter. Jag anser, att den ena af dessa Afdelningar borde till föremål för sin verksamhet få det arbete jag sednast nämnt, och den andra åter besörja utdelningen af så väl Biblar som uppbyggelseskrifter. På grund af dessa anmärkningar anhåller jag om återremiss.

Professor **Lindgren**: Jag kan icke godkänna hvad som blifvit anfördt till försvar för det sednare momentets bibehållande, enär Styrelsens ordförande äfven utan någon lagparagrafs föreskrift väl lärer förstå att till vederbörande Afdelningar remittera inkomne handlingar. Skall dock någonting äfven om denna solklara skyldighet stadgas, så borde väl detta stadgande röra icke "göromålens fördelning", (ty den är på förhand bestämd) men "inkommande handlingarnes remitterande till vederbörande Afdelningar."

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen: Det sista momentet anser äfven jag öfverflödigt, och icke det allenast, utan äfven förvillande, enär deraf lätteligen kunde dragas den slutsats, att Afdelningarne icke egde företaga till behandling andra ärenden än dem Styrelsens Ordförande bestämt, eller att initiativet alltid skulle tillhöra honom. Vill man bibehålla momentet, torde för att förebygga möjligheten af nämnda slutsats några motord då böra införas.

Hvad beträffar den af Biskop Fahlcrantz föreslagna arbetsfördelning, så torde den väl icke sakna allt skäl, men jag hemställer till Ståndet, huruvida den likväl må kunna finnas utan svårighet verkställbar.

Biskop **Björck**: Jag förenar mig med Biskop Fahlcrantz i den åsigt, att denna § lämpligen må kunna förenas med den 4:de, likväl med undantag af sista momentet, hvilket jag deremot anser kunna såsom öfverflödigt utgå. Denna sista fråga må dock öfverlemnas till Lag-Afdelningens närmare omprövning, enär jag förmodar, att §:n i alla fall blifver återremitterad.

Efter härmed slutad discussion ansågs första punkten lämpligen böra förenas med stadgandet i § 4, och *återremitterades* 7:de §:n jemväl i den syftning, att tillses må, om ej §:ns sednare punkt bör uteslutas.

§ 8.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen behagade yttra: Då tids-bestämmelsen här för Styrelsens sammanträden må kunna synas en och annan något egen, så vill jag förklara anledningen dertill. Jag tillfrågades af motionären, hvilken dag kunde vara den lämpligaste, och uppgaf jag då *Tisdagen*, emedan Stads-Consistorium har sina sessioner på den dagen, och mig tycktes, att Styrelsen lämpligen kunde sammanträda antingen före eller efter Consistorii session. Men då här i hufvudstaden flera andra sammankomster ega rum i första veckan af hvarje månad, så härleder sig häraf förslaget, att Styrelsen skall sammanträda i den andra veckan eller *andra* helgfria Tisdagen i hvarje månad.

§:n *godkändes.*

§ 9 *godkändes.*

§ 10 *godkändes.*

§ 11.

Prosten **Ljungdahl** begärde härvid ordet och yttrade: Mig vill synas, som motionären, när han nedskref denna §, med orden: "I hvarje *Evangelisk-Luthersk* församling inom Riket" etc., haft i sigte möjligheten deraf, att *Svenska Kyrkan* kunde upphöra att vara Evangelisk-Luthersk. För min del tror jag icke på denna möjlighet, hvarföre ock, när här är fråga om *Svenska kyrkan och dess församlingar*, jag anser orden "Evangelisk-Luthersk" böra såsom öfverflödiga utgå. Visserligen finnas andra kyrko-samfund tolererade i landet; men de kunna väl icke anses såsom integrerande delar af Svenska kyrkan, hvilken jag hoppas alltid skola förblifva den Evangelisk-Lutherska.

Häruti instämde Biskop *Bergman* och Prosten *Eurén.*

Biskop **Björck**: När likväl i Riket, isynnerhet i de större städerna, finnas församlingar af annan trosbekännelse än den Evangelisk-Lutherska, så anser jag dessa sednare ord här väl kunna qvarstå, såsom utmärkande de församlingar, af hvilka bidrag väntas för det Evangelisk-Lutherska Missions-verket. Stode det: "inom hvarje församling i Riket", så voro ju äfven de icke Lutherska församlingarne deruti inbegripna, hvilket väl icke vore lampligt.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Om denna § jemföres med den 10:de, med hvilken den står i sammanhang, så är det ju tydligt, att här icke kan vara fråga om andra församlingar än dem, som stå under Rikets Dom-Capitel. I likhet med den förste Talaren tror jag derföre epithetet *Evangelisk-Luthersk* böra såsom helt öfverflödigt utgå.

Discussionen förklarades härmed slutad och ansåg Ståndet, att orden å 1:sta raden "Evangelisk-Luthersk" böra utgå. I öfrigt *godkändes* denna §.

§ 12.

Doctor **Säve**: Här i denna § stadgas, huru de för Missions-verket insamlade collect-medel skola hållas Styrelsen tillhanda, och jag skulle härvid vilja hemställa, om icke med dessa collect-medels insändande och redovisning må förhållas på enahanda sätt som med alla andra dylika medel. I Hernösands stift insändas alla dessa nu till Dom-Capitlet jemte räkning i Maj månad; men om nu, såsom här föreslås, de Missions-verket tillkommande medel skulle af Kyrkoherdarne särskilt aflemnas och redovisas i Februari, så skulle sådant medföra icke endast för dem, men ännu mera för Klockarne, som hafva åliggandet med transporten deraf, ett förökadt besvär, hvilket undvekes, om dessa medel fingo på samma gång som alla de andra collect-medlen afgå. Dessutom hållas Husförhören i Hernösands stift i Februari och Mars månader, vid hvilka tillfällen största insamlingen kan ske, och skulle då dessa medel qvarligga året om till nästa Februari.

Doctor **Norström**: I afseende å tiden för redovisningen af de vanliga ordinarie collect-medlen, som årligen upphemtas i kyrkorna inom riket, får jag upplysa, att dessa tillika med öfriga under året insamlade medel såsom till kyrkobyggnader o. d. alltid insändas genom Contracts-Prostarne till Consistorii-Notarie-Expeditionen i Februari månad hvarje år. Här är nemligen icke fråga om ecclesiastik-, utan om calender-år. Det förra eller ecclesiastik-året tillhör nästan uteslutande blott redovisning för Lazaretts- och Folkskole-medlen; hvaremot all öfrig uppbörd och redogörelse omfattar calender-året. Sålunda practiseras inom det stift jag tillhör, och förmodar jag, att enahanda ordning eger rum jemväl inom de allraflesta af Rikets stift. Att, på sätt Doctor Säve omnämnt förhållandet vara inom Hernösands stift, att nemligen all dylik redovisning derstädes aflemnas först i Maj månad, lärer väl få räknas till undantagen. Likstämmighet tyckes dock i detta hänseende både böra och kunna tillvägabringas inom alla stift. Beträffande nu ifrågaställda collecters i och för Missions-verket afsändande till Dom-Capitlen, så är det väl i sin ordning, att dessa likasom

öfriga exponenda, som skola till Dom-Capitlen från stiftens Presterskap aflemnas, från Kyrkoherdarne aflemnas till Contracts-Prostarne, för att genom dessa vidare inbefordras till Consistorii-Notarie-Expeditionen.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Att med dessa collect-medel bör förfaras såsom med andra sådana, torde väl, såsom den förste värde talaren anmärkt, vara lämpligast, och hvarom Dom-Capitlen bäst äro i tillfälle att hvart för sitt Stift utfärda Ordnings-stadgande. I Strengnäs Stift är förhållandet enahanda som det föregående värde talare uppgifvit, och samma förhållande torde ega rum i Rikets flesta Stift; men när det är annorlunda i några andra, så bör man väl tillse, att §:n ändras så, att tidsbestämmelsen för collect-medlens aflemnande icke medför någon olägenhet för uppbörden i de olika Stiften på samma gång som den kan blifva lämplig för Missions-verkets Styrelse.

Doctor *Sandberg* förklarade sig instämma med Doctor *Norström* och Domprosten *Knös* med Biskop *Annerstedt*.

Biskop **Björck**: Jag hemställer vördsamt, huruvida icke lämpligt kunde vara, att i denna §, som handlar om tiden och sättet för collect-medlens insändande och redovisning, äfven ett stadgande intoges, som ålade Styrelsen att på bestämda tider genom trycket meddela allmänheten redogörelse för dess verksamhet och resultatet af försiggången revision af räkenskaperne.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen: I Lunds Stift insändas alla under året samlade collect-medel på en gång till Dom-Capitlet genom Herrar Contracts-Prostar. Enahanda torde förhållandet vara i andra Stift, fastän tiden för detta insändande är olika i olika Stift. Emellertid bör väl lämpligast förhållas med nu ifrågavarande som med alla andra collect-medel, hvadan man väl bör se till, att tidsbestämmelsen för medlens aflevererande ställes så, att deraf icke någon olägenhet för uppbörden i de särskilda Stiften förorsakas. Derjemte torde väl vara skäl anmoda Lag-Afdelningen att taga i öfvervägande den af Biskop Björck väckta fråga, huruvida icke redogörelse för Styrelsens verksamhet jemte revisions-berättelse borde allmänheten årligen genom tryck delgifvas.

Efter härmed slutad discussion blefvo de vid denna § gjorda anmärkningar hänvisade till Afdelningen, som eger uppgöra ett i så måtto ändradt förslag, att tidsbestämmelsen för de influtna medlens aflemnande dels blir lämplig för Styrelsen dels ej förorsakar olägenhet för uppbörden i de olika Stiften, hvar-

jemte åt Afdelningen uppdrogs att taga i öfvervägande, om ej här borde antagas stadgande såväl om åliggande för Styrelsen att på bestämda tider genom trycket meddela allmän redogörelse jemte årsberättelse öfver sin verksamhet som ock om revision af räkenskaperna.

13 § *godkändes.*

14 §.

Biskop **Björck**: När man jemför 12:te §:n med de 2:ne följande, finner man, att i dessa äro de närmare bestämmelserna gifna för hvarje Afdelnings verksamhet. Så innehåller denna § stadganden rörande bibelspridningen. Här omtalas huru denna utdelning skall ske, antingen mot fullt eller nedsatt pris eller ock för intet; men om något åliggande för Styrelsen att tillse, att de Biblar som utdelas äro correcta eller fullt öfverensstämmande med den antagna Bibel-öfversättningen, nämnes intet. Likväl skulle jag tro, att något stadgande härom äfven borde finna rum i detta Reglemente och lampligast torde hända i denna §.

Prosten **Schram**: Enligt denna § skola i hvarje Stiftsstad så ock i Hufvudstaden genom försorg och utseende af Missions-verkets Styrelse finnas den eller de personer, hos hvilka efter omständigheterna och vederbörande Dom-Capitels reqvisition mot fullt eller nedsatt pris eller ock för intet komma att erhållas Biblar m. m. Till Dom-Capitlen skola således församlingarna anmäla sina behof och ansökningar härom. Deraf vill synas, som skola egentligen Depots-föreståndarne ega den slutliga pröfningen af *omständigheterna* för böckernas utlemnande till olika pris eller för intet. Men straxt derefter i samma § heter det ock, att *Dom-Capitlen* skola *pröfva* de till dem inkomna ansökningarna ocb derå göra det *afseende, som med rättvisa och tillgångar är förenligt.* Hvad der med ordet *"tillgångar"* menas, faller mig oklart, antingen det är de reqvirerande *församlingarnas* penningetillgångar eller de respective *Stifts-depoternas* bokförråd eller sjelfva *Missionsverkets* samtlige tillgångar för ändamålet, som här skola af Dom-Capitlen afses. Är det Missions-verkets *tillgångar* i böcker och contanta medel för deras anskaffande, som här skola af Dom-Capitlen tagas i betraktande, så lärer det väl falla Dom-Capitlen temligen svårt att dem känna och derefter pröfva ansökningarna till bifall eller afprutning. Att åter här icke kan afses *Dom-Capitlens* egna tillgångar för ändamålet, hvilka dock onekligen bäst skulle kunna af samma Dom-Capitel kännas, faller sig desto tydligare, som Dom-Capitlen veterligen icke ega eller enligt dessa stadgar komma att härefter få några

egna tillgångar för dylikt ändamål af utdelning i Biblar m. m. till församlingarna. Uttrycket synes mig derföre såsom ganska otydligt böra i händelse af återremiss få ett närmare bestämmande.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Hvad de anmärkta orden beträffar, så äro just de dicterade med afseende å det förhållande, som äfven nu eger rum. När reqvisitioner å Biblar och Nya Testamenten till Dom-Capitlen inkomma, pröfvas de med fästadt afseende å egande *tillgångar*. Samma förhållande kommer naturligtvis äfven att ega rum inom Styrelsen. När fråga är om utdelning för intet, fordrar dessutom *rättvison*, att något afseende fästes å beloppen af de bidrag, som de särskilda församlingarne må kunna hafva lemnat för ändamålet. Någon återremiss tror jag derföre icke erforderlig för vinnande af klarhet i det af sista talaren anmärkta hänseende.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen: Biskop Björcks anmärkning anser jag förtjena afseende. Tager man i närmare skärskådande de Biblar, som hittills blifvit utdelade, finner man dem ofta sakna den correcthet som önskvärd vore. Olämpligt tror jag derföre icke vara, att något stadgande om tillsyn i detta hänseende intoges antingen i denna § eller någon annan, alltefter som Afdelningen kunde pröfva tjenligast.

Efter härmed slutad discussion blef berörde 14:de § uppå derom vederbörligen gjord proposition *återremitterad* till Afdelningen med anmodan att i denna § eller på annat lämpligt ställe låta inflyta ett tillägg, deri Styrelsen tillförbindes vaka deröfver, att genom dess försorg icke andra än correcta Bibel-upplagor bland allmänheten spridas.

15 §.

Domprosten **Bring**: Mot denna § har jag åtskilliga anmärkningar att anföra, synnerligast i afseende på redactionen.

I sak må jag likväl anmärka, att, när det heter, att af Styrelsen utsedde Theologiska Facultets-medlemmar eller andra lärde män skola icke allenast granska, utan äfven *afgöra* hvilka skrifter böra från trycket utgå, dessa sålunda komma att vid dessa tillfällen bilda Styrelsen. *Afgörandet* borde väl annars tillkomma denna.

När det heter, att "Styrelsen skall ibland de Theologiska Faculteternas medlemmar eller andra lärda, renläriga och i Svenska Kyrkan aktade män utse flera eller färre, "till att granska", etc. så kan härvid frågas: skola desse män vara *en gång för alla* utsedde? Jag tror icke meningen vara denna; men då bör ock sådant tydligen uttryckas. I den ställning

ordet *"granska"* i §:n intager, saknar det object. Det säges icke hvad de utsedde männen skola granska. När det vidare heter: "granska och afgöra hvilka skrifter, *helst* af Kyrkans äldre lärare", så häntyder ordet *"helst"*, att äfven *nyare* skrifter kunna blifva föremål för deras granskning, förmodligen då öfversättningar af utländska skrifter.

Men äfven i 2:dra mom. talas om *nyare* skrifter. Hvad menas då med dessa? Äro de af en annan art än de under 1:sta mom. hänförlige. Månne dermed skola förstås sådana nya skrifter dem Styrelsen anser sig böra utgifva? En sådan ny skrift skall då *tillika* meddelas Biskopar och Dom-Capitel till granskning. Hvad vill ordet *"tillika"* här innebära? Skall den först granskas af de utsedde lärde männen och sedan af Rikets Biskopar och Dom-Capitel? Men i 1:sta mom. sades, att afgörandet tillhörde de förra; här åter heter det, att utgifvandet ej må ske, "der skrift ej blifver af minst två-tredjedelar af Biskopar och Dom-Capitel uttryckligen godkänd." Hvad menas här med två-tredjedelar? Är det två-tredjedelar af Biskoparnes och Dom-Capitlens sammanräknade antal, eller två-tredjedelar af hvartdera slaget? Att denna redaction behöfver i mer än ett hänseende förtydligande, torde vara gifvet, och anhåller jag derföre om återremiss till Afdelningen med anmodan att tillse, att §:n erhåller den bestämdhet och tydlighet, som sakens natur kräfver.

Häruti instämde Prosten *Eurén*.

Doctor **Säve**: Jag skall ej fästa mig vid §:ns redaction, hvilken jag tror vara tydlig nog, om ej just den bästa. Men här förekomma 2:ne slags censur; den ena då fråga är om utgifvandet af *äldre* lärares skrifter, i hvilket fall dessa skola pröfvas såväl af Styrelsen sjelf som af de Theologiska Faculteterna jemte andra lärda män; och den andra, när *nya* skrifter utkomma, som kunde synas tjenliga för att möta någon villfarelse. Då vill man hafva en ännu ytterligare granskning, nemligen af Rikets samteliga Biskopar och Dom-Capitel. Men månne en sådan tidsödande omgång skall för ändamålet kunna behöfvas eller befinnas tjenlig? Det kunde ju hända, att Styrelsen fick kännedom om en mot Baptismen t. ex. riktad skrift, hvars utdelning bland allmänheten man ansåg omständigheterna fordra. Kunde ej vara tillräckligt, att den Theologiska Faculteten eller några lärde män eller Styrelsen sjelf, deruti Rikets Erke-Biskop eller Præses i Stockholms Stads- eller Hof-Consistorium förer ordet, finge bedöma tjenligheten af båda dessa slag af skrifter? Jag anser §:n böra återremitteras för beredande af någon förenkling åtminstone i det sednare censurförslaget.

Häruti instämde Biskop *Bergman* samt Doctorerna *Sandberg* och *Nordlander*.

Prosten **Melander**: Klart synes vara, att de utsedde Facultets-medlemmarne eller andra lärda männen skola bilda en granskningsnämnd, som pröfvar och till Styrelsen yttrande aflåter om de skrifter, som hos Styrelsen ifrågakomma till utgifvande. Denna nämnd skall således *afgöra* hvilka skrifter kunna innehafva de egenskaper, att Styrelsen må dem till trycket befordra; men Styrelsen tillkommer det naturligtvis att *besluta*, om den ena eller andra, eller alla de sålunda godkända skrifterna skola utgifvas. — Hvad som menas med ordet "*tillika*" i 2:dra mom., anser jag tydligt nog. Ordet "*nyare*" tror jag lämpligen böra utbytas mot *nya*. — Men hvad som egentligen fästat min uppmärksamhet är innehållet af 2:dra mom., der i afseende på skrifter, som skola motverka utspridda villfarelser, en granskning-åtgärd föreslås den jag icke kan finna lämplig. Skola sådana skrifter medföra det gagn som åsyftas, böra de väl så skyndsamt som möjligt utkomma, men omöjligen lärer denna skyndsamhet kunna ega rum, om alla Biskopar och Dom-Capitel i Riket skola sig deröfver utlåta. Jag instämmer med Doctor Säve i den åsigt, att det synes för ändamålet tillräckligt, om den ofvannämnde granskning-nämnden efter verkställd pröfning tillstyrker utgifvandet af de ifrågasatta skrifterna, och jag ville derföre vördsamt föreslå, att 2:dra momentet måtte erhålla denna lydelse:

"Skulle särskilda villfarelsers — — — — af nöden: då skall sådan skrift, innan den, under Styrelsens inseende, från trycket utgår, likaledes granskas, såsom ofvan sagdt är. Uppstå emot sådan skrifts innehåll betänkligheter, som ej kunna genom rättelser häfvas, då må ej den skriften i Styrelsens namn utgifvas. Är sådan skrift af enskild rättsinnehafvare åt Missions-verket öfverlåten, och vill Styrelsen skriften ej utgifva, gånge gåfvan åter."

Biskop **Björck**: I likhet med Domprosten Bring finner jag en omarbetning af första mom. erforderlig. Ordet "*helst*" tror jag skäligen böra utgå, så att det kommer att heta: "allmänt ansedda skrifter af Kyrkans äldre lärare." Momentet komme i sådant fall att bilda en bättre motsats till innehållet i det andra. Epithetet "*allmänt ansedda*" anser jag böra förbehållas ensamt åt de *äldre skrifterna*, hvilka genomgått tidens pröfning. Det kan hända, att en ny skrift kan hafva partier som slå an såsom man säger, och derigenom vinna för sig en allmännare opinion; men att en noggrannare pröfning kommer med tiden att jäfva det tycke, som först vid skriften fästades. Tager man nu, såsom jag föreslagit, bort ordet "*helst*" i 1:sta momentet, så synes ordet "nyare" kunna bibehållas i det 2:dra, såsom uttryckande dels sådane skrifter, som genom Styrelsens försorg komma att författas, dels andra in- och ut-

ländska af en sednare tid och för hvilkas renlärighet man nog behöfver söka all möjlig garanti.

Prosten **Eurén**: Den af Biskop Björck yttrade mening, att ordet *helst* i första momentet af denna § borde utgå, kan jag icke biträda. Biskopen synes antaga, att inga andra skrifter än de af Kyrkans äldre lärare rättvisligen skulle kunna för sin renlärighet, uppbygglighet och kyrklighet vara *allmänt ansedde*. Visst kan det vara sannt, att de i 2:dra momentet nämnda *nyare* skrifter företrädesvis torde finnas af nöden, när serskilda villfarelser inom församlingen vunnit insteg, men endast för *detta* ändamål — att motverka villfarelserna, — böra de väl icke alltid afses. Många ibland dem kunna ju utan någon sådan biafsigt tjena till sann uppbyggelse, till förkofran i det christliga lifvet, — de kunna bland våra trosförvandter i andra länder ega och förtjena ett allmänt anseende. Hvarföre skulle de då icke äfven bland oss få begagnas? Genom ordet *helst* hafva ändock de äldre skrifterna framför andra blifvit till Styrelsens omtanka anbefallda, — och jag önskar, att detta ord måtte få qvarstå.

Häruti instämde Domprosten *Bring* och Contracts-Prosten *Landgren*.

Contracts-Prosten **Rundgren**: Jemte det jag instämmer i de anmärkningar Domprosten Bring anfört emot denna §, ber jag få fästa uppmärksamheten på en annan icke förut omförmäld omständighet. Här är taladt om granskning och mycket stora omvägar för denna granskning äro föreslagna; men intet åläggande för Styrelsen finnes upptaget att ombesörja, det skrifter finnas till granskning eller ens att dessa granskade skrifter blifva utdelade. Jag hade väntat att här finna en föreskrift för Styrelsen att uppmuntra till författande eller öfversättande af goda andeliga skrifter, hvilka kunde underkastas granskning, eller i allmänhet en föreskrift om verksamhet i detta syfte. Jag hyser nemligen den tanken, att det är just i afseende på dessa uppbyggelseskrifter Missionsverket skall göra mesta gagn och utöfva största inflytande; och det hade derföre varit af vigt att i stadgarne antyda eller bestämma detta. Och hemställer jag vördsamt, att i händelse af en återremiss Afdelningen må fästa sin uppmärksamhet vid den nu anmärkta bristen i stadgarne.

Biskop **Björck**: Jag kan icke inse, att Styrelsen skulle i följd af den redaction jag förordat förhindras att utgifva nyare vare sig polemiska eller uppbyggelse-skrifter. Momentet skulle ju komma att lyda, såsom nu är föreslaget: "Skulle serskilda villfarelsers vunna insteg eller annan anledning dertill verka, att Styrelsen anser nyare skrifters utgifvande vara af

nöden" etc. Härmed äro ju fria händer i berörde fall Styrelsen förlänade. Orden: "*af nöden*" torde likväl böra utbytas mot ordet: "*tjenligt*". Hvarje polemisk skrift, som sprides bland folket, bör enligt min öfvertygelse tillika vara uppbygglig för att rätt motsvara sitt syftemål. Men hvad nyare skrifter och i synnerhet dem af utländsk hand beträffar, så upprepar jag hvad jag sagt, att den största varsamhet här är erforderlig. I Tyskland skulle dessa skrifter förmodligen vara att företrädesvis söka; men der finnas flera confessioner än vår, och oaktadt sednare tiders reaction i bättre anda spårar man ännu i den Tyska theologiska litteraturen allt för många qvarlefvor af ett förgånget århundrades rationalism. En sträng granskning af nyare theologiska skrifter är derföre alldeles nödvändig, innan de i Styrelsens namn utgifvas och derigenom liksom erhålla en pregel på full renlärighet.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen: Denna § är onekligen en af de vigtigare. Nödvändigt är att tillse, att de skrifter, som i Styrelsens namn utgifvas, — de må nu afse beredandet af uppbyggelse eller vederläggandet af spridda villfarelser — blifva de för ändamålet *tjenligaste*. En noggrann pröfning är sålunda af nöden. Men hvad polemiska skrifter beträffar, är det äfven nödvändigt, att de utkomma med erforderlig *skyndsamhet*. Med den granskningS-åtgärd, som 2:dra momentet föreslår i afseende å sådana skrifter, tyckes fordran på skyndsamhet dock icke kunna väl uppfyllas. Skulle en sådan bok i manuscript — såsom oftast torde vara fallet — circulera till granskning bland Rikets Biskopar och Consistorier, så kunde åratal förflyta, innan den hann till tryckeriet och derifrån i allmänhetens händer. Nödvändigt torde derföre blifva att omarbeta denna § i det syfte, att den lemnar garanti för *tjenligheten* af de skrifter, som i Styrelsens namn utgifvas, utan att lägga hinder i vägen för *skyndsamhet* i utgifvandet, när omständigheterna så fordra.

Efter härmed slutad discussion blefvo de gjorda anmärkningarne hänvisade till Afdelningen, som vid nödig ansedd omredigering af denna § borde hufvudsakligen tillse, att stadgandet kommer att innehålla full garanti för de till spridning afsedda skrifternas renlärighet och tjenlighet äfvensom föreskrift om deras utgifvande med största möjliga skyndsamhet, när sådant af omständigheterna påkallas.

§ 16.

Domprosten **Bring**: Äfven mot denna § har jag ett par anmärkningar, ehuru obetydliga, att anföra: den ena rörer en uteslutning af några ord, som här stå, och den andra ett tillägg

af några andra ord, som jag finner mig sakna. Sålunda skulle jag vilja hemställa, om icke orden: "*i andra länder*" må kunna uteslutas. Det är i alla fall klart, att Missionsverket skall hufvudsakligen söka sin verkningskrets i andra länder: men om man borttager dessa ord, så har det ock sig öppet lemnadt att, då omständigheterna så föranleda, lemna understöd till missionärer inom Lappmarken.

Längre ner i §:n står: "Ej må Styrelsen såsom missionär utom riket anställa den ej ordentligen är prestvigd". Jag för min del skulle anse det ändamålsenligast, om det finge heta: *inom Svenska Kyrkan prestvigd.* Jag anser det vara för saken af vigt, att inga andra än Svenska prester användas i Missionsverkets tjenst.

Prosten **Melander**: I §:ns 2:ne första rader förekommer en otydlighet, som jag anser böra afhjelpas. Då det heter: "Till understöd åt Evangelisk-Lutherska Missionärer i andra länder, och serskildt ibland Svenska utvandrare", så kan det så förstås, som om det hette: *Till understöd åt Evangelisk-Lutherska Missionärer i andra länder, och serskildt till sådana bland Svenska utvandrare.* Jag tror likväl icke, att detta har varit motionärens mening, utan torde denna bättre uttryckas, om det finge heta: "*Till understöd åt Evangelisk-Lutherska Missionärer i andra länder, och deribland serskildt de Svenska*".

Biskop **Björck**: Mig förekommer det äfven, som tillägget: "*i andra länder*" må kunna utgå. Jag anser, att hvarje lands uppgift i missions-saken är närmast den att understödja sådane Lärare, som stå i mera omedelbar gemenskap med det landets kyrkosamfund och arbeta såsom i moderlandets colonier eller under andra likartade förhållanden. Härpå tror jag ock orden: "serskildt ibland Svenska utvandrare" egenteligen syfta. Jag skulle vilja, att det i §:n antyddes, att de missionärer, som kunna blifva föremål för understöd härifrån, skola ega åtminstone en stödjepunkt i vår Kyrka. Komma Svenska Församlingar att mer och mer bildas i America, såsom man numera väl kan antaga, så kunna dessa blifva den länk, som derstädes sammanhåller Missionärerna med vår Kyrka och hindrar, att de bortföras genom beblandelse med andra confessioner.

Kyrkoherden **Sondén**: Orden: "*serskildt ibland Svenska utvandrare*" har jag fattat i likhet med den siste värde Talaren så, att dermed skulle afses Missionsverkets pligt att sända Lärare till Svenska Emigranter. Likväl kan jag icke förlika mig dermed att kalla dessa Lärare *Missionärer*, enär detta namn liksom häntyder på en tanke, som icke kan vara

min, att de Svenska Emigranterne skulle sjunkit ned till hedningarnes ståndpunkt. Men bibehåller man nu ordet *Missionärer*, hvilket torde vara det rätta, när man afser dessa Lärares verksamhet ibland hedningar, så blifva orden: "*i andra länder*" öfverflödiga, emedan sjelfva namnet *Missionär* innefattar begreppet om ett *utsändande* till främmande land. Dessa ord kunna sålunda utgå och med dem må gerna följa äfven de andra: "*och serskildt bland Svenska utvandrare*".

Biskop **Björck**: Jag har blifvit af den siste värde Talaren missförstådd. Min mening var icke att anse de vid Svenska Församlingarne i America anställda Prester för Missionärer eller så benämna dem, utan att dessa Lutherska Prester kunde blifva en stödjepunkt för de i America arbetande härifrån understödde Missionärer. Förhållandet borde enligt min åsigt vara der enahanda som för närvarande i detta hänseende i våra Lappmarker; och jag anser det så mycket angelägnare, som Missionärerne i America äro omgifna af en mängd från vår lära afvikande confessioner, bland hvilka de annars lätteligen kunde borttappas.

Domprosten **Knös**: Af föregående Talare har om innehållet och syftningen af denna § ett och annat blifvit yttradt, hvarpå visst ingen inom Afdelningen tänkt och som utur de föreslagna ordalagen i §:n icke kan utan mycken dialektisk konst och fyndighet utletas. Hvarken är här fråga om att anställa Svenska prester vid Församlingar, som t. ex. i Norra America bildas eller blifvit bildade af Svenska utvandrare, ty dessa, sedan de organiserat sig till Församlingar, anskaffa nog och välja åt sig sjelfva prester, utan att dermed besvära det här s. k. Svenska Missionsverket; än mindre har man tänkt på dylika utvandrare, såsom de der kunde hafva blifvit förvildade till hedningar och dymedelst föremål för en missionsverksamhet af dylik eller nära nog dylik art som missionärers utsändande till icke christna folk. Hvad man här tänkt sig, då man i denna § upptagit orden: "ibland Svenska utvandrare", är utsändande af en eller annan Svensk prest, som med presterlig tjenstgöring kunde tillhandagå sådana Svenska utvandrare, hvilka t. ex. i Norra America lefva här och der förströdde, utan att bo tillsammans till det antal, som fordras för att kunna bilda en egen församling. Bekant är, att sådana antingen måste umbära presterlig vård eller ock, hvad väl oftast inträffar, sluta sig till och öfvergå till någon bland dem existerande församling af främmande bekännelse. Man har derföre såsom föremål för Svenska Kyrkans omvårdnad tänkt sig dessa från Kyrkan afskilda och aflägsna medlemmar och med missionärer förstås derföre här kringresande predikanter, som utsändas att betjena dem, till dess de kunna bland sig bilda en kyrklig or-

ganisation. I den vidsträckta mening, hvari ordet Missionsverk uti detta Betänkande tages, är ock ordet missionär här användt. Jag är dock visst icke emot, att ett bestämdare uttryck här väljes, då det här begagnade har kunnat leda till så oväntadt och för mig nära oförklarligt missförstånd.

Prosten **Eurén**: Enligt min uppfattning åsyftar denna § två ändamål. Det första och önskvärdaste af dessa är utan tvifvel, att Svenska Kyrkan sjelf måtte bilda, utsända och underhålla missionärer i hednaländerna, eller serskildt bland Svenska utvandrare. Men enär icke alltid, åtminstone icke till en början, detta ändamål fullt torde kunna uppnås, så återstår ett annat, nemligen att genom bidrag understödja de Missionssällskaper, som inom kretsen af våra trosförvandter i andra länder blifvit bildade och länge med välsignelse verkat. Det är ju blott på dessa sednare år, som från Sverige Missionärer börjat utgå, men i ungefär 3 decennier hafva Missionssakens vänner skickat understöd till en och annan af utlandets föreningar, t. ex. till den i Basel. Jag ser icke, att §:n på något sätt lägger hinder i vägen för ett sådant användande af de inom vårt fädernesland insamlade medel; tvertom tyckas dess första ord uppmuntra dertill. Men jag har ej hört någon Talare förklara dessa ord så och anhåller derföre att få upplysning om, huru Lag-Afdelningen tänkt sig saken.

Biskop **Björck**: Det kan väl vara, att de första raderna kunna tolkas så, som den siste Talaren förmenat; men en omarbetning torde ändå blifva nödvändig, om tydlighet och bestämdhet skola vinnas. Det syfte, som härvid bör afses, är enligt mitt förmenande, att Missionsverket först använder sina krafter inom våra egna landamären eller på befordrande af missionssakens framgång inom våra Lappmarker, och dernäst, att det understödjer Missionärer af vår kyrka, hvilka arbeta bland hedningarne, men med stödjepunkter i Svensk-Lutherska Församlingar, såsom händelsen kan vara i America. Kunde dess verksamhet ännu mera utvidgas, så att äfven det mål kunde vinnas, som Domprosten Knös omnämnt, så är jag gerna villig att med min röst understödja ett sådant förslag. En återremiss af §:n torde emellertid blifva nödvändig.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen: De anmärkningar, som emot denna § blifvit framställda, åsyfta i allmänhet vinnandet af mera tydlighet och bestämdhet än der nu förefinnes. Jag vill tillägga en ytterligare. Sista momentet lyder: "Finner Styrelsen omständigheterna kräfva och medgifva, att inom Riket undervisnings-anstalt för Missionärers bildande inrättas, *utnämne då Styrelsen de män, som dervid böra användas*". Detta åliggande att utnämna de män, som dervid skola använ-

das, tyckes mig otillräckligt. Dermed lärer icke allt vara gjordt. Organisationen är något vigtigare och Styrelsen bör väl hafva i sin hand ledningen af det hela i berörda fall.

Biskop **Björck**: Jag ber om ursäkt, att jag åter begärt ordet, men jag önskade göra ett tillägg till hvad jag förut yttrat. Det heter i §:n: "Ej må Styrelsen såsom Missionär utom Riket anställa den ej ordentligen är prestvigd", till hvilket stadgande jag skulle vilja foga orden: *och någon tid inom Svenska Kyrkan tjenstgjort.* Dermed förfölle frågan om det af Domprosten *Bring* föreslagna tillägg och en större garanti vunnes för personens trohet och skicklighet i utöfvandet af sitt vigtiga kall. Jag anser en sådan pröfningstid ganska behöflig, när jag besinnar de mångfaldiga frestelser, en sådan man går till mötes uti främmande land, dit han kommer ut såsom på det vida hafvet. Det fordras då någon erfarenhet för att kunna undvika skeppsbrott. — I sådant fall synes mig äfven sista momentet mera öfverflödigt. Det enda, han då nödvändigt behöfde lära, vore det *språk*, på hvilket han skulle förkunna Guds ord; och kunskapen derom torde svårligen kunna i allmänhet vinnas vid ett inom Sverige inrättadt Missions-Institut.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen: Den siste Talarens nu yttrade åsigt kan jag ej dela. "*Någon tid*" är ett mycket obestämdt uttryck. Skall dermed förstås en månad, ett år eller flera? Det ena som det andra är alltid *någon tid.* Om nu en ung man med brinnande håg egnat sig åt missionärskallet, blifvit pröfvad af Styrelsen, examinerad och prestvigd, månne icke då det föreslagna vilkoret af någon tids tjenstgöring inom Svenska Kyrkan stundom skulle kunna mera skada än gagna? Genom detta hinder, som lades för honom att följa sin kallelse, kunde det brinnande begäret betydligen mattas, Jag tror icke heller, att ett Missions-Institut derföre blefve öfverflödigt, enär missionärs-kallet fordrar en egen undervisning, och ej blott i språk. Derföre finnas ock sådana anstalter organiserade i andra länder och något stadgande härom tror jag äfven böra förekomma här, men dock icke så knapphändigt som det förevarande.

Efter härmed slutad discussion blef uppå derom vederbörligen gjord proposition 16:de §:n *återremitterad*, på det med ledning af de gjorda anmärkningarne Afdelningen må kunna åt denna § gifva större tydlighet och bestämdhet.

§ 17. *Godkändes.*

§ 18. *Godkändes.*

För öfrigt förklarade Ståndet, att med de beslutade återremisserna jemväl åsyftades, att Afdelningen må underkasta förslaget i dess helhet ytterligare pröfning och deri vidtaga de jemkningar i afseende på redactionen, hvilka kunna med ledning af de gjorda anses behöfliga.

§ 2.

Upplästes och *lades till handlingarne* Vällofl. Borgare-Ståndets Protocolls-Utdrag N:o 360.

Ståndet åtskildes kl. 8 e. m.

Ut supra.

In fidem.

S. H. Almqvist.

Den 30 September.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades protocollen för förmiddagarne den 21 och 22 innevarande månad.

§ 2.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen behagade yttra: Med anledning af Doctor Säves i ett föregående plenum gjorda och då bordlagda hemställan derom, att Rikets Ständer måtte till Kongl. Maj:t ingå med en underdånig Skrifvelse, innefattande anhållan om utsättande af en bestämd dag i December månad för Riksdagens upphörande, har jag i ämnet haft öfverläggning med Herr Grefven och Landtmarskalken samt andra vederbö-

rande, och får jag nu meddela upplysning om hvad resultat som deraf erhållits.

Det är klart, att Riksdagen icke gerna kan afslutas före det den nya Statsregleringen blifvit uppgjord, och tillhöra således de ärenden, af hvilka Riksdagens förlängning hufvudsakligen är beroende, Stats-Utskottets handläggning. Emot nämnde Utskotts hittills ådagalagda verksamhet torde någon anmärkning icke skäligen kunna framställas. För dess arbetens påskyndande åtgöres för det närvarande allt hvad göras kan. Af de tre ännu återstående Hufvud-Titlarne är den 7:de redan i Utskottets plenum bordlagd, den 8:de å Utskottets Utgifts-Afdelning genomgången och under uppsättning af 2:ne serskilda tjenstemän, och lärer jemväl den 9:de, som icke kan erfordra lång tids behandling å Afdelningen, kunna snart nog till Utskottet införväntas. Med hänseende härtill har man beräknat, att nämnde Hufvud-Titlar skola med iakttagande af erforderlig skyndsamhet vid deras behandling och slutliga uppsättning inom Utskottet kunna tryckta till Stånden inkomma under loppet af November månad.

Vidkommande åter de öfrige Utskotten, så äro med undantag af Lag-Utskottet deras göromål icke af beskaffenhet, att desamma gerna kunna föranleda Riksdagens förlängning, och hvad angår sistnämnde Utskott, torde dess hufvudsakliga göromål, serdeles om Ståndets Ledamöter deri benäget ville dertill medverka, redan före November månads utgång kunna medhinnas.

Vid sådant förhållande och då tiden för Riksdagens afslutande är beroende af förverkligandet af omförmälde beräkningar, skulle för det närvarande en underdånig Skrifvelse i ämnet icke kunna till något gagna; och får jag derföre hemställa, att med denna frågas afgörande må få anstå till längre fram uti nästa månad, då sig visat, huru förhållandena kunna sig vidare utveckla.

Doctor **Såve**: För den utredning af förhållandena, H. H. Erke-Biskopen och Talmannen med anledning af min ifrågavarande motion behagat anskaffa och meddela, får jag betyga min tacksamhet. Omförmälda utredning gifver dock föga förhoppning derom, att Riksdagen skall hinna afslutas före årets utgång. Detta måls uppnående lärer hufvudsakligen vara beroende af Utskotts-Canzliernes verksamhet; och då denna, enligt hvad erfarenheten gifver vid handen, ofta förlamande inverkar å ärendenas gång, får jag, som med min motion egentligen derå haft afseende, hemställa, att densamma måtte få tills vidare blifva hvilande samt först vid något kommande tillfälle, sedan ärendenas gång hunnit vidare sig utveckla, till afgörande företagas.

Contracts-

Contracts-Prosten **Almqvist**: Jag, som vid tvänne föregående tillfällen framkommit med enahanda hemställan, som den Doctor Säve nu framställt, hade åt densamma önskat och förväntat en bättre framgång. Sedan Riksdagen snart nog erhållit en längd af icke mindre än ett år, hado man skäligen kunnat hoppas, att hinder för dess afslutande i någon dag i December månad ej skolat möta. Enligt hvad en nu beklagligen frånvarande Ståndets Ledamot i Stats-Utskottet vid ett föregående tillfälle omnämnt, bör dock, på sätt H. H. Erke-Biskopens och Talmannens nu meddelade utredning jemväl gifver vid handen, Statsregleringen redan dessförinnan kunna uppgöras. Genom Riksdagens förlängning utöfver nämnde tid skulle, flere andra olägenheter att förtiga, för Landtstats-tjenstemännen vållas stora svårigheter för Mantals längdernas upprättande och Bevillnings-Förordningens tillämpning för nästa år. Emedlertid och ju längre man dröjer att utsätta viss dag för Riksdagens afslutande, desto svårare blir det att få den förkortad; och tvärtom, ju förr sådant sker, desto fortare skola Riksdagsärendena bedrifvas intill den bestämda dagen för dess afslutande. Vid sådant förhållande, och ehuru motionären sjelf medgifvit anstånd med förslagets afgörande till medio af October, vågar dock jag i strid dermed hemställa, att frågan redan nu måtte till pröfning företagas, samt att de öfriga Riks-Stånden inbjudas att med Högv. Ståndet sig förena om aflåtandet af en underdånig skrifvelse med anhållan, det Riksdagens afslutande måtte utsättas till någon viss dag i medio af nästinstundande December månad.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Före det någon åtgärd vidtages, bör man vara betänkt deruppå, huruvida det med densamma åsyftade ändamål möjligen kan vinnas. För min del befarar jag, att förslaget om Riksdagens afslutande å någon dag i December månad innefattar något, som omöjligen kan verkställas, enär Statsregleringens uppgörande och Riksdagsbeslutets uppsättande svårligen kunna dessförinnan medhinnas. Det kan väl vara möjligt, men är dock ingalunda visst, att de återstående trenne Hufvudtitlarne kunna redan i medio af November till Stånden inkomma; men äfven om så skedde, bör man vidare besinna, dels att åtskilliga punkter då kunna af Stånden till Utskottet återremitteras, samt att Ståndens olika beslut erfordra sammanjemkning och kunna föranleda voteringar i Förstärkt Stats-Utskott, dels att åtskilliga vigtiga till extra Statsregleringen hörande frågor ännu icke ens blifvit af Stats-Utskottet till någon behandling företagne, dels ock att förestående voteringar i Förstärkt Bevillnings-Utskott troligen komma att upptaga flere dagar, hvarunder både Stånden och Utskotten blifva förhindrade att med andra göromål sig befatta, och får

slutligen med anledning af den nästföregående talarens ordande om olägenheterna af Bevillnings-Förordningens fördröjda afgörande jag erinra, att nämnde fråga tillhör Bevillnings- och icke Stats-Utskottets handläggning.

Doctor **Sandberg**: Med kännedom om mina Committenters önskan, att Riksdagens slut må i möjligaste måtto påskyndas, tog jag mig redan för längre tid tillbaka friheten att framkomma med förslag i enahanda syftning som det nu ifrågavarande. Jag vill visserligen ej bestrida, att Riksdagsärendena derefter tämligen ifrigt fortgått; men sådant oaktadt, och ehuru i början af Juli månad, då 4:de och 5:te Hufvudtitlarne till Ståndenn inkommo, lofte meddelades, att jemväl de följande snart nog derefter skulle kunna förväntas, hafva vi dock ännu icke fått emottaga mera än den 6:te. Vid sådant förhållande och då man anmärkt, att Riksdags-göromålens gång hufvudsakligen är beroende af Cancelliernes arbetskraft, hvilken är särdeles elastisk, samt, enligt hvad erfarenheten från både Riksdagar och revisioner gifver vid handen, utsättandet af en viss bestämd slutdag har en stor inverkan på göromålens fortskyndande, så vore det i högsta måtto önskligt att, så snart det någonsin blir möjligt, fa denna slutdagen på förhand utsatt, hvarom också jag för min del vördsamt anhåller. Att emedlertid denna fråga hålles öppen och understundom tages i allvarligt betraktande, torde icke heller sakna all inflytelse på göromålens behandling, särdeles vid erinringen om denna Riksdagens utomordentliga längd och vid jemförelsen med hvad man under den föregående vid samma tid hade medhunnit.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed fulländad, blef uppå derom gjord proposition beslutadt, det skulle med afgörandet af ofvan omförmalda utaf Doctor Säve framställda motion tills vidare anstå.

§. 3.

Föredrogs ånyo *Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 31 till Rikets Ständer, med förslag till ändring i 13:de, 19:de och 22:dra §§:ne Riksdags-Ordningen, angående representationsrätt för Lärarne vid Elementar-Läroverken.

Härvid begärdes ordet af

Prosten **Melander**, som yttrade: Det hade varit önskligt, att detta Memorial fått hvila, till dess Stånden genomgått 8:de Hufvudtiteln; ty troligtvis komma betydliga förändringar att göras i den Kongl. Propositionen. Men då ett sådant uppskof numera icke lärer kunna grundlagsenligt medgifvas, så måste

man väl låta sig nöja med det af Utskottet mindre noggrannt uppgifna lärareantal och aflöningsbelopp. Hvad alltså sjelfva frågan beträffar eller inrymmande af representationsrätt inom Preste-Ståndet åt Lärarne vid Elementar-läroverken, så ligger dessas befattning så nära intill den presterliga, eller rattare sagdt sammanfaller i så betydlig mon med densamma, att någon tvekan väl icke på allvar kan uppstå om ändamålsenligheten af den föreslagna åtgärden. Äfven den omständigheten, att Preste-Ståndet är det fåtaligaste bland Stånden och till den grad fåtaligt, att de valde medlemmarne deraf icke ens kunna fylla alla platser inom Utskotten, talar högt för den påyrkade förstärkningen. Man kunde väl invända, hvad äfven förut blifvit invändt, att inom Preste-Ståndet redan finnas utom Herrar Ephorer åtskilliga ledamöter, hvilka bekläda platser vid läroverken, så att skolan och undervisnings-kallet icke alldeles sakna målsmän; men utom det att redan nu dylika målsmän saknas från flere Stift och valet af dem dessutom är ganska tillfälligt, så kunna förändrade förhållanden i en icke så långt aflägsen framtid göra sådana val alldeles omöjliga. En annan vida betänkligare omständighet är, att den redan nu öfverklagade bristen på fullt competenta lärare skulle än mera ökas genom de valda ombudens årslånga frånvaro vid Riksmöten, äfvensom att till sådana ombud troligen komme att utses de erfarnaste och dugligaste, hvarigenom undervisningen skulle så mycket mer förlora. Utskottet har likväl sökt i någon mon förminska denna olägenhet igenom förslaget, att endast 5 ombud skulle komma att för Elementar-läroverken utses, hvarjemte Utskottet bifogat den districts-indelning, som det funnit lämpligast. Jag vill icke underkasta denna indelning någon närmare granskning, ehuru åtskilliga anmärkningar kunde göras emot så väl det uppgifna lärareantalet som aflöningsbeloppet. Men då misstagen äro mindre betydliga och beräkningarne i allt fall komma att på flere ställen undergå förändringar, i händelse det förslag, Stats-Utskottets Utgifts-afdelning uppgjort, går igenom i Utskottet och Stånden, så vill jag icke fästa mig vid uppgifternas mindre riktiga belopp; men sjelfva antalet af valdistricten bör i min tanka förökas till 6. Jag anser nemligen Stockholms Stad böra särskildt representeras dels derföre, att den inom och bredvid sig har så många läroverk, bland hvilka nya Elementar-skolan och Carlbergs Läroverk väl icke få förglömmas, att ett särskildt ombud är behöfligt, dels äfven derföre, att detta ombud icke behöfver så högt dagtractamente som ombuden från Stiftsskolorna, enär den valde representanten i allt fall skulle i och för sin befattning såsom lärare bo och vistas i hufvudstaden, utan möjligen blott så högt, att det betäcker vicariens arfvode. De 12 Stiften åter borde i min tanka indelas i 5 valkretsar; och i fall man härvid fästar mindre afseende å Stiftens närbelägenhet och förut-

varande förening än å lärare-personalens och aflöningens någorlunda lika belopp, så torde indelningen böra blifva följande:

			Lärare-personal.		Aflönings-belopp.	
1:sta	Districtet:	Stockholm	—	58		108,000
2:dra	d:o	Upsala	48	85	100,000	160,000
		Linköping	37		60,000	
3:dje	d:o	Westerås	31	84	60,000	150,000
		Hernösand	53		90,000	
4:de	d:o	Skara	44	91	73,000	155,000
		Wexiö	25		44,000	
		Carlstad	22		38,000	
5:te	d:o	Strengnäs	49	93	89,000	161,000
		Götheborg	33		54,000	
		Wisby	11		18,000	
6:te	d:o	Lund	68	86	119,000	154,000
		Calmar	18		35,000	

Det återstår en omständighet, hvarpå jag utbeder mig att få fästa Högv. Ståndets uppmärksamhet. Utskottet har nemligen ålagt Elementar-läroverkens Lärare såsom en ovilkorlig skyldighet att sända det bestämda antalet ombud till Riksdagarne. Jag vet icke med hvad rätt Rikets Ständer kunna ålägga dem ohörda denna skatt och tunga. Det hade väl varit och borde väl vara i sin ordning att höra dessa Lärare, innan dem ålägges en skyldighet, hvaröfver de skulle kunna med fog beklaga sig. Rikets Universiteter ålades visserligen vid 1840—41 års Riksdag skyldighet att till Riksdagsman i Preste-Ståndet utse hvartdera minst en Professor från de verldsliga Faculteterna med rättighet att sända 2:ne; men härmed är ett helt annat förhållande, emedan Riksdags-kostnaderna för denne ene fullmäktige enligt Riksdags-Ordningens 17 § 2 mom. bestridas ur Academie-fonden, och mig veterligen har intetdera Universitetet begagnat sig af rättigheten att sända 2:ne. Likaledes är rättigheten för Vetenskaps-Academien att utse 2:ne ombud icke betungande, enär dessa enligt Riksdags-Ordningens 13 § 2 mom. icke uppbära något arfvode. Men för Elementar-läroverken skulle bördan komma att blifva icke obetydligt tryckande, om icke vid de lägsta, dock vid de högre lönegraderna. Det torde derföre icke vara ur vägen att ingå till Kongl. Maj:t med en underdånig skrifvelse af innehåll, det täcktes högstdensamme i nåder låta höra Lärarne vid Elementar-läroverken, huruvida de önskade sig representationsrätt på nu uppgifne vilkor. Skulle deremot en sådan skrifvelse anses obefogad, så återstår, som mig vill synas, såsom den enda fullt billiga, men i flere afseenden mindre lämpliga utvägen att i afseende på

representations-rätten lemna Skollärarne samma frihet, som Comministrarne nu åtnjuta. — För att bringa de af mig nu framlagda omständigheterna under närmare ombepröfning, får jag vördsamt anhålla, att detta Memorial måtte blifva till Höglofl. Utskottet återförvisadt.

Domprosten **Bring**: Uti förevarande fråga hyser jag en öfvertygelse, något afvikande från Utskottets; och torde jag derföre böra till uttalande af densamma yttra några ord. Jag får således till en början förklara, att, enär Elementar-läroverkens intressen redan för det närvarande torde vara fullständigt representerade, det kan vara tvifvel underkastadt, huruvida ifrågavarande grundlagsändrings-förslag må tillerkännas egenskapen att vara bland dem, som äro *högst nödige*. Men då billigheten kan fordra, att en så stor och aktningsvärd corps som Elementar-läroverkens Lärare få sig tillagd en direct representationsrätt, samt Preste-Ståndet för riksdags-arbetet i Utskotten har behof af ett ökadt antal ledamöter, vill jag ej i hufvudsaken motsätta mig detta förslags antagande. Emedlertid skulle, på sätt Utskottet riktigt anmärkt, det för den allmänna undervisningen blifva ganska menligt, om för en längre tid ett stort antal af Elementar-lärare och dessa tvifvelsutan bland de erfarnaste och dugligaste, troligen oftast Läroverkens närmaste Styresmän, drogos från deras egentliga sysselsättning och upptogos af en verksamhet, som kanske för framtiden skulle minska deras håg och tålamod i utöfningen af det mödosamma lärarekallet; och då dels kostnaden för underhållet af icke mindre än 5 Riksdagsmän torde blifva nog mycket betungande, dels ock de af dessa Riksdagsmän förväntade sakupplysningar lika väl kunde af färre sådana erhållas, skulle jag nästan förmoda, att deras antal utan olägenhet kunde nedsättas till 3 eller 2. Härförutan skulle den ifrågaställda districts-indelningen leda till flere olägenheter, i hvilket hänseende jag får erinra, att inom det 2:dra och särdeles det 5:te Districtet ett nog mycket öfvervägande antal röster tillkommer ett Stift framför de öfrige, hvilket, då vid skeende val de röstegande naturligtvis inskränka sig till antalet af kända personer och således icke gerna kunna påtänka någon Lärare från ett främmande Stift, skulle leda till den påföljd, att Lärarne från de mindre Stiften icke gerna kunde påräkna, att någon bland dem skulle blifva till Riksdagsman utsedd. Vid sådant förhållande får jag anhålla om återremiss å ifrågavarande Memorial, i syftning att det föreslagna antalet Riksdagsmän för Elementar-lärarne må nedsättas till 2 eller högst 3.

Häruti instämde Vice-Talman Biskop *Annerstedt* och Prosten *Tellbom*.

Doctor **Säve**: Då jag redan vid 1840 års Riksdag yttrade mig för det grundlagsändrings-förslag, som åsyftade att bereda Lärarne vid våra Elementar-läroverk representationsrätt, så kan jag naturligtvis nu ej vara deremot. Jag understödjer förslaget nu så mycket heldre, som det är mera practiskt utförbart. Sedan det hopp man egde om en mer omfattande representations-förändring gått i qvaf ej så mycket genom de conservativas ihärdiga motstånd som genom de radicalas egen öfverdrift, så torde ej annat medel till förbättring återstå än att Stånden utspädas med nya elementer, som med desamma hafva någon förvandtskap. Hvad sambandet med Elementarläroverken angår, så emanciperas de mer och mer från kyrkan och allt färre deras Lärare skola hädanefter ingå i kyrkans tjenst. Men en annan gemenskap återstår, som är bildningens och den vetenskapliga odlingens. Detta samband förtjenar att vårdas och gör önskligt, att Elementar-läroverkens representanter ju förr dess heldre ibland oss få inträde. Det är äfven mot dem en rättvisa; ty de hafva länge nog varit uteslutna. Betänkligheterna mot förslaget kan jag ej godkänna. De många läroverken i Stockholms stad må man väl unna en representant i förening med läroverkens från ett annat Stift. Ej heller tror jag, att bortovaron vid Riksdagarne af det ringa antalet af 5 fullmäktige på 503 väljande, det är omkring en femtedels procent, kan blifva särdeles kännbart. Hvad tvånget angår, så skulle jag ej haft emot, om representationsrätten blifvit dem här erbjuden, såsom förhållandet är med Comministrarne, i stället för ålagd. Men i principen är det kanhända icke så riktigt att öfverlåta politiska rättigheter utan motsvarande förbindelser. Vi dela i detta afseende med dem lika tunga. Jag är ej för återremiss Svårligen skulle derigenom vinnas ett bättre resultat, då man besinnar den splittring, som skulle uppkomma, om olika meningar remitteras från de öfriga Stånden. Tiden är ock långt framskriden, så att man bör undvika hvarje återremiss, som ej är af oundgängligt behof påkallad. Jag bifaller.

Professor **Lindgren**: Ehuruväl jag ingalunda kan medgifva, att ifrågavarande grundlagsändrings-förslag är af någon trängande nödvändighet påkalladt, — alldenstund Elementar-läroverken inom detta Stånd vid hvarje Riksmöte räkna talrika målsmän både i det stora antal af Ståndets ledamöter, som öfver skolan inträdt i Kyrkans tjenst, och i de många ännu såsom lärare vid Gymnasierna fungerande valde Stifts-fullmäktige (jag tror, att dessas antal vid denna Riksdag uppgår till sex), — vill jag dock detsamma med min röst understödja, emedan den förstärkning, förslaget afser att bereda åt vårt Stånd, är lika homogen med Preste-Ståndets idé, som den är öfverensstämmande med tidens fordringar. Då nu åtskilliga

anmärkningar blifvit af en föregående talare mot förslaget gjorda, får jag till den anmärkningen, som rörde districts-indelningen och hvilken den nu närvarande Utskotts-ledamoten, som på uppdrag af Utskottet densamma uppgjorde, icke lärer underlåta att i detalj bemöta, endast svara, att denna indelning synes mig vara mera en smaksak än någon af verkliga sakförhållanden påkallad nödvändighet. Åtminstone lärer det icke kunna bestridas, att den på tämligen subjectiva grunder kan på rätt olika sätt uppgöras och försvaras. Men hvad angår samme talares anmärkning, att en sådan beskattning som den, hvilken genom ifrågavarande förslag skulle komma att Elementar-läroverkens lärare åläggas, icke hade bort ifrågasättas utan vederbörandes hörande och dertill afgifna bifall, får jag förklara, att jag anser Staten ega full rättighet att af dem bland sina medborgare, hvilka den pröfvar böra representera vigtiga samhälls-intressen, utkräfva de skyldigheter, som från representationsrätten i vårt land äro oskiljaktiga. Dessutom är jag öfvertygad, att i denna fråga med fullaste skäl kan på vederbörandes bifall anticiperas. Här har äfven blifvit yrkadt, att det af Utskottet föreslagna antalet af fullmäktige för Elementar-läroverken borde nedsättas ifrån 6 till 3 ellor 2. Äfven detta kan vara en smaksak, men jag tror ej, att en sådan reduction af antalet skulle vinna de valberättigades sympathier.

Den således här yttrade farhogan, att den nu föreslagna indelningen af valdistricterna skulle åt de större Stiften bereda en eftertänklig préponderance vid valen, synes mig också tämligen ogrundad, emedan jag tager för afgjordt, att de valberättigade, om de också icke skulle ega personlig bekantskap med alla sina yrkesbröder inom districtet, dock antingen ega eller ock hafva lätt att förskaffa sig den kännedom om de mera framståendes qvalificationer för Riksdagsmanna-kallet, som erfordras för ett lyckligt valresultat. Att tänka något annat vore åtminstone att tilltro dem ännu befinna sig i ett politiskt omyndighetstillstånd, som borde vålla afslag å hela förslaget.

Jag tillstyrker det Högv. Ståndet att till grundlagsenlig hvila antaga det föreliggande förslaget.

Häruti instämde Professor *Agardh*.

Prosten **Söderberg**: Då jag inom Utskottet såsom Suppleant deltagit i handläggningen af förevarande fråga, torde jag icke böra underlåta att härom yttra några ord. Ehuru Elementarläroverkens Lärare, hvilkas talan inom Preste-Ståndet ej mindre Herrar Ephorer än äfven åtskilliga bland dem för Stiften utsedde Riksdagsmän kunna anses föra, således för det närvarande inom Högv. Ståndet icke sakna målsmän, likväl och då i följd af den rådande tendensen af Skolans afsöndrande från Kyrkan antalet af dessa målsmän torde i en framtid var-

da förminskadt, samt enär dessutom hvarje samhällsclass skäligen bör blifva särskildt och direct representerad, får jag likväl hvad hufvudsaken angår förklara, det jag godkänner ifrågavarande grundlagsändrings-förslag. För öfrigt och med anledning af en föregående talares emot den uppgjorda districts-indelningen framställda anmärkningar samt särskildt den befarade olägenheten af ett Stifts nog stora öfvervigt uti röstantal inom några districter får jag tillkännagifva, att då inom Utskottet uppmärksamheten häråf af mig fästades, meddelades det svar, att till förekommandet af missbruket af dylik supremati blifvit stadgadt, det valen inom de olika districten finge af de väljande förrättas, "*på sätt de inom districtet öfverenskomma*"

Vidkommande slutligen en annan talares framställda förslag om en förändrad districts-indelning, så kan jag ej instämma i ett indelnings-förslag, som inom samma district sammanförer så afskilda Stift som Götheborgs och Gottlands. Hvad kännedom kunna personer från så skilda orter ega om de förnämsta capaciteterna för Riksdagsmanna-kallet? Bland de flera förslag till uppgörande af valdistricter, som förekommo inom Utskottet, anser jag det ifrågavarande vara det lämpligaste, hvarföre jag för min del bifaller detsamma.

Häruti instämde Doctor *Björkman*.

Professor **Selander**: Uti hufvudsaken är jag förekommen af och instämmer med Professor Lindgren samt får, hvad angår Utskottets förslag till indelning af de särskilda valdistricten, hvilket, efter det ett af en nu frånvarande Ståndets Ledamot af Utskottet uppgjordt annat förslag dertill af förekomne skäl befunnits icke kunna antagas, blifvit af mig utarbetadt, jag erinra, att emot sammansättningen af första valdistrietet, bestående af Upsala och Hernösands Stift, det andra, bestående af Stockholms Stad och Westerås Stift, samt det fjerde, bestående af Skara, Götheborgs och Carlstads Stift, torde någon anmärkning icke skäligen kunna framställas; och har, vidkommande tredje och femte valdistricten, bestående det förra af Linköpings, Strengnäs och Gottlands samt det andra af Wexiö, Lunds och Calmar Stift, jemväl vid deras sammansättning nödigt afseende blifvit fästadt bland annat dels å locala förhållanden dels ock å Skollärarnes inom de olika Stiften möjligen egande närmare bekantskap med hvarandra i följd af gemensamma studier vid samma Universitet, så att anledningarne till anmärkningarne emot sammansättningen af sistnämnde districter svårligen torde genom en förändrad indelning kunna undanrödjas eller förminskas; hvarförutan, på sätt Prosten Söderberg redan omnämnt, olägenheter af ett Stifts öfvervägande antal röster inom något district lätt nog kan förekommas medelst en emellan de valbe-

rättigade inom disstrictet träffad serskild öfverenskommelse rörande sättet för valrättens utöfning.

Vid sådant förhållande och då i fall af återremiss en gemensam tanke borde uttryckas, men Högv. Ståndet icke lätteligen torde kunna om en sådan sig förena, får jag hemställa, att ifrågavarande Grundlagsändrings-förslag må antagas att i oförändradt skick hvila till Grundlagsenlig behandling vid nästa Riksdag.

Comminister **Beckman**: Det kan för Högv. Ståndet visserligen vara likgiltigt af hvad anledning Talaren godkänner ifrågavarande Grundlagsändrings-förslag, men sådant oaktadt vill han dock i ämnet öppet uttala sin mening och får derföre förklara, att, ehuru Läroverkens intressen inom Högv. Ståndet redan äro så fullständigt representerade, att giltig grund till förevarande förslag ingalunda kan hemtas från något förhandenvarande synnerligt behof, han dock med nöje lemnar sitt bifall till förslaget af den orsak, att detsamma dels innefattar ett, om ock litet steg framåt på classvalens bana och bereder det Högv. Ståndet en behöflig tillökning af dess förut nog fåtalige Ledamöter, dels innebär en vacker efterföljd af Vällofliga Borgare-Ståndets medgifvande af en förändring uti dess sammansättning och borde kunna medföra ett godt föredöme för ej mindre Höglofl. Ridderskapet och Adeln än äfven Hederv. Bonde-Ståndet, hvilka båda Riks-Stånd synas väl behöfva ny anledning att icke vidare motsätta sig ifrågaställda högt påkallade representations-förändringar.

Prosten **Melander**: Enligt min förut uttalade mening borde Stockholms stad utgöra ett serskildt valdistrict samt districternas antal bestämmas till 6, och har hvad till genmäle å denna min åsigt blifvit anfördt ingalunda innefattat någon anledning att frångå densamma. Till hvad jag förut andragit får jag nu tillägga den erinran, att, ehuru vid valdistrictens bestämmande ett hufvudsakligt afseende borde fästas derå, att ej mindre Lärarnes antal än äfven aflöningsbeloppens sammanlagda storlek måtte i de serskilda districten blifva i möjligaste måtto lika, Utskottets förslag härutinnan mindre väl lyckats, enär det 5:te valdistrictet skulle komma att innefatta ett antal af icke mindre än 19 Lärare samt ett aflöningsbelopp af icke mindre än 40,000 R:dr utöfver hvad det 2:dra districtet innehåller. För åstadkommande af rättelse uti anmärkte delar medelst en återremiss förefinnes dock föga förhoppning, och har jag således endast velat få denna min mening i Protocollet antecknad.

Biskop **Butsch**: Då förevarande fråga utgjorde föremål för Utskottets handläggning, var jag i anseende till bortovaro

från Riksdagen icke i Utskottet tillstädes, utan har jag endast vid ärendets justering uti Utskottets förhandlingar deltagit.

På en tid, då det alltmera visar sig en benägenhet att utvidga och förstärka de båda ofrälse Stånden, anser jag det vara af vigt, att jemväl Högv. Ståndet icke vägrar att inom sig upptaga nya homogena elementer.

Hvad emot ifrågavarande Grundlagsändrings-förslag blifvit anmärkt är dels mindre grundadt dels ingalunda af den vigt, att förslagets förkastande eller återremitterande till Utskottet må deraf föranledas. Vid sådant förhållande och då, på sätt Professor Selander erinrat, någon gemensam tanka rörande förändring af valdistrictens indelning, hvarom i fall af återremiss Ståndet borde sig förena, svårligen kan åstadkommas, får jag, under instämmande i hvad Professor Lindgren hufvudsakligen yttrat och andragit, tillstyrka, det ifrågavarande Grundlagsändrings-förslag må antagas att i oförändradt skick hvila till grundlagsenlig behandling vid nästa Riksdag.

Professor **Carlson**: Det är med serdeles tillfredsställelse jag erfar det allmänna bifall, hvarmed Högv. Ståndet omfattat idéen om upptagande inom detsamma af Elementar-Läroverkens Lärare. Emot förslagets antagande har, hvad hufvudsaken beträffar, icke en enda röst höjt sig och innefattar denna omständighet för mig ett bevis derom, att benägenheten för en småningom skeende utveckling af vår national-representation vunnit och vinner alltmera terräng. Jag vill således nu ej orda om hufvudsaken, utan endast om detaljerna af frågan: och får jag förklara, att, hvad först angår det ifrågaställda antalet af Elementar-Lärarnes Riksdagsmän, Utskottets förslag synes mig innefatta en giltig medelväg, och då lärarnes ifrågaställda representationsrätt är af så obestridlig vigt, att den svårligen kan tillbakavisas, kan jag för min del ej biträda en föregående Talares förmenande, att densamma skulle blifva endast facultativ och icke ovilkorlig. Deremot hyser jag någon betänklighet vid förslaget derom, att den uppgjorda district-indelningen, som enligt min åsigt borde uti en serskild Ordnings-Stadga bestämmas, blifvit uti Grundlagen upptagen; men då frågan härom icke är af någon väsendtlig vigt samt vid omförmälda indelnings uppgörande behörigt afseende synes hafva blifvit fästadt å locala och ekonomiska förhållanden, finner jag mig ej af berörde betänklighet förhindrad att godkänna förslaget i oförändradt skick och får således tillstyrka dess antagande att hvila till grundlagsenlig behandling vid nästa Riksdag.

Kyrkoherden **Otterström**: Såsom motionär i frågan vill jag yttra några ord. I mitt till Höglofliga Constitutions-Utskottet ingifna Memorial hade jag uttryckt den önskan, att Stiften äfvensom Stockholms stad skulle hvar för sig hafva

rätt att välja en representant, dock med frihet för två eller högst tre valkretsar att sig om samma representant förena, såsom förhållandet är med de mindre städerna. Jag ansåg, att de serskilda districternes valfrihet icke annorlunda kunde väl bevaras; ty ett district borde ej enligt mitt förmenande genom ett annat prædominerande se sig tvingadt att bekosta en representant, som det ej önskade sig, då det var villigt att bekosta sin egen. Höglofl. Utskottet har dock gifvit skäl för sitt frångående af denna åsigt och jag medgifver gerna, att Utskottets förslag är såvida bättre, att derigenom vinnes *bestämdhet* och jemnare fördelning af kostnaden. Med antagande af detta förslag kan icke vid hvarje annalkande Riksdag uppkomma disput inom valkretsarne, om de böra välja sin egen representant eller förena sig med andra. Man vet på förhand icke allenast med hvilka valkretsar man är till en enhet förenad, utan man känner ock kostnaden per månad. Välbetänkt har Utskottet ock föreslagit, att åt valkretsarne sjelfva öfverlåta att bestämma röstberäkning m. m., hvarigenom det blir möjligt att genom fria öfverenskommelser så ordna detaljförhållandet, att det ena Stiftets Lärare ej behöfva anse sig obilligt undertryckte af ett annat Stifts större lärarepersonal. Möjligheten att härom vid möten och sammanträden komma till tals och att närmare lära känna hvarandras önskningar i hithörande mål är ock för lärarne underlättad derigenom, att de Stift, som ligga hvarandra närmast, blifvit till samma valkrets sammanförde. För min del är jag följaktligen belåten med Utskottets förslag och antager det att hvila till nästa Riksdag.

Här borde jag sluta, men jag kan ej med tystnad förbigå en Talares fruktan, att Lärarne vid Elementar-Läroverken kunde anse den åt dem medgifna representationsrätten såsom ett "tvång", en "skatt och tunga". Jag förundrar mig deröfver, att någon kan tänka sådant. Är väl delaktigheten i denna dyrbara rätt af så ringa värde för någon, att han vill sakna den för att slippa en utgift, så är han ej förtjent af att räknas bland sjelfständige män. Jag har den öfvertygelse, att bland rikets lärarecorpser finnes den patriotism och det medvetande af deras kalls värde och vigt, att de icke utan stor förödmjukelse kunna se sig från representationen uteslutne. Väl har deras enskilda sak äfvensom den Institution, för hvilken de lefva och verka, upplysta och nitälskande vänner inom alla fyra Stånden; men likväl måste de önska, att icke i medborgerligt hänseende varda tillbakasatte såsom hittills, utan att de må anses berättigade att få både valrätt och valbarhet inom riksförsamlingen.

Jag erinrar mig hvad som hände vid sista valet inom Skara Stift. En högt förtjent lärare vid Gymnasium och tillika Consistorii-Ledamot hade på tre valsedlar blifvit uppförd, ehuru lekman. Valsedlarne casserades naturligtvis, ty denne man,

som åtnjuter Stiftets stora förtroende, var ej valbar och hade ej valrätt; men jag, som nyss lemnat en underordnad plats vid samma Läroverk, jag hade både valrätt och valbarhet af den tillfälliga anledning, att jag några månader förut tillträdt pastorat. Jag var närvarande vittne till händelsen, jag erfor en pinsam känsla dervid och under intrycket af denna känsla nedskref jag mitt vördsamma memorial till Höglofl. Constitutions-Utskottet, åt hvars förslag jag icke misströstar om framgång, ty tiden dertill är nu öfvermogen.

Professor **Selander**: Med anledning af en föregående Talares yttrade förmenande, att den föreslagna valdistrict-indelningen borde bestämmas uti en serskild Ordnings-Stadga och således icke uti Grundlagen upptagas, får jag upplysa, att frågan härom inom Utskottet utgjorde föremål för en vidlyftig öfverläggning, och att med hänseende till vunnen erfarenhet om de olägenheter, hvarmed den medgifna friheten att omändra districten för val af Bergsbrukens Riksdagsmän inom Borgare-Ståndet funnits vara förenad, Utskottet ansett sig böra föredraga det andra alternativet för reglerandet af Skol-lärarnes valdistricter.

Doctor **Sandberg**: Man har med skäl klandrat, att många betydande medborgare-classer finnas, som icke hafva någon röst vid Riksdagarne uti landets angelägenheter. Alla försök att genom representationens ombildning afhjelpa detta, hafva saknat framgång. Deremot har det gått bättre att uti de 3:ne ofrälse Stånden införa nya beståndsdelar, som dermed äro likartade. Mig synes man derföre bör fortgå på denna väg för att mer och mer undanrödja all anledning till ofvannämnde klander.

Preste-Ståndet har förut med sig förenat representanter från de högre vetenskapliga Institutionerna. Det är icke först nu, som fråga blifvit väckt om de lägre. Ett sådant förslag som det förevarande afslogs inom detta Stånd vid 1840—41 årens Riksdag till följe af någon otydlighet i redactionen. Det som nu är framlagdt är tydligt och bestämdt. Det kan väl icke förnekas, att en duglig Skol-lärare, som blir vald till Riksdagsman, kommer under tiden att saknas vid Läroverket; men samma förhållande är det med Kyrkoherdarne i Församlingarne och Universiteternas Professorer, som bevista Riksdagarne, att icke tala om Stiftens och Läroverkens styresmän, som här äro sjelfskrifne representanter. — Antalet af 5 Riksdags-ombud för rikets 500 Lärare vid Elementar-Läroverken synes ingalunda för stort, när t. ex. i Calmar Stift 2:ne ombud väljas af omkring 40 Kyrkoherdar. — Såsom förslaget är uppställdt och districts-indelningen blifvit uppgjord, synes en uppoffring af omkring två procent af löne-inkomsten det år

Riksdag hålles icke skola blifva allt för tryckande, då Riksdagsmannarättens utöfvande kostar Pastorerna i det Stift jag tillhör ifrån 6 till 10 procent af deras års-inkomster. — Genom serskilda öfverenskommelser inom de 5 valdistricterna kan sedermera valsättet så ordnas, att, likasom valen ske skiftevis af olika Consistorier, äfven representanter blifva skiftevis utsedda ifrån Elementar-Läroverken inom de olika Stiften, så att fullkomlig rättvisa kan vederfaras alla.

Sedan representanter från Vetenskaps-Academien, Universiteterna och Elementar-Läroverken blifvit härstädes inrymde, så kommer Preste-Ståndet att representera icke blott det kyrkliga elementet i Staten, utan äfven hela den högre och lägre undervisningen och alla dess vigtiga Institutioner i landet: och tycker man ändå, att detta Stånd det oaktadt omfattar allt för litet för att utgöra en fjerdedel af hela Rikets representation, så kan man framdeles vara betänkt på, om man icke också en annan gång borde med sig förena målsmännen för ett par andra Embetsmanna-verksamhets-sphærer inom vårt samhälle.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed fulländad, blef uppå derom gjord proposition ofvannämnde Grundlagsändringsförslag antaget att hvila till grundlagsenlig behandling vid nästa Riksdag.

§ 4.

Föredrogs ånyo *Constitutions-Utskottets* Memorial, N:o 32, till Rikets Ständer, med förslag till ändring uti 15:de §:n Riksdags-Ordningen, angående hemmansegares representationsrätt.

Ofvannämnde förslag blef uppå derom gjord proposition antaget att hvila till grundlagsenlig behandling vid nästa Riksdag.

§ 5.

Föredrogs ånyo *Constitutions-Utskottets* Memorial, N:o 33, till Rikets Ständer, med Grundlags-ändringsförslag rörande vissa Riksdags-ärendens behandlande af Riks-Stånden gemensamt uti så kallad Riks-Nämnd.

Härvid begärdes ordet af

Professor **Carlson**, som yttrade: Ifrågavarande Memorial innefattar ett grundlags-ändrings-förslag, som förtjenar att med stor uppmärksamhet granskas. Syftemålet med nämnde förslag är att åstadkomma förbättringar uti formen för vår

national-repesentations verksamhet på ett med densammas egendomligheter öfverensstämmande sätt. Hvarje försök i omförmälda hänseende är i allmänhet, det erkänner jag, förtjent af tacksamhet; men längre kan icke mitt erkännande sträcka sig, enär förslaget i sig sjelft synes mig innefatta en betydlig försämring och icke en förbättring af nu gällande lagstadganden.

I Gustaf Adolfs tid såg man de fyra Stånden på ett rum; det är sannt. Men huru mycket hafva icke förhållandena förändrat sig sedan dess? Det egendomliga i Sveriges representation är efter min tanke icke Ståndsförfattningen — alla Germaniska länder hafva haft en sådan. Men endast i tvänne af dem har denna Ståndsförfattning bibehållit och utvecklat sin makt — nemligen i Sverige och England. Men England bröt tidigt denna Ståndsform i ett Tvåkammar-system. Sverige åter har blott till en del bibehållit Stånds-författningen ren: ty jemte de trenne Stånd, som under samhällets fortgående lif utbildat sig, fortlefde hos oss allmogens urgamla rätt att rådpläga om offentliga angelägenheter, ehuru äfven den förklädd till likhet med ett Stånd.

Om nu detta är det egendomliga i Svenska representationens utveckling, så följer ej deraf, att med stelt bibehållande af äfven de yttre formerna i denna utveckling en större enhet i öfverläggningen kan vinnas endast genom de fyra Ståndens sammanförande på ett rum, — eller med andra ord — af stånds-elementernas bibehållande följer ingalunda nödvändigheten af ett Enkammar-system.

Till ett sådant skulle det ifrågavarande förslaget, om det blefve lag, ovilkorligen leda. Jag behöfver ej utveckla, huru enhälligt detta system är af all erfarenhet i andra representativa länder förkastadt. I Norrige finnes det till en viss grad, men de olika samhälls-elementerne äro der ingalunda så starkt utpräglade som annorstädes; och i Danmark, då en ganska Democratisk constitution der infördes, aktade man sig sorgfälligt för att antaga ett Enkammar-system. Hvarföre skulle vårt land, gammalt som det är i constitutionel erfarenhet, utan nöd löpa in i farorna af detta system?

Man säger, antingen måste man hafva Tvåkammar-system eller Enkammar-system, och Tvåkammar-systemet är något utländskt, för oss främmande. Jag vill häremot invända, först att ziffrorna verkligen icke uttrycka några local-förhållanden, utan synas hafva en ganska universel betydelse, gällande för oss som för andra folk; för det andra, hvem bevisar Enkammarsystemet vara mera hemmaväxt i Sverige?

Andra länder hade ock sina Stånd, men de hade Tvåkammar-system likväl. Så England, der de tre Ståndens olika caracter är ganska starkt betecknad, men icke hindrande dem att genom en egendomlig sammansättning sitta tillsammans på två kamrar. Så Skottland, så Tyskland, ehuru Stånden der

icke oafbrutet åtnjutit sin politiska rätt, utan efter en mellantid återvaknat till lif.

I Sverige har en tidigare brytning af Stånds-elementerna till ett Tvåkammar-system icke inträffat — som jag tror — dels derföre att enväldet tidtals kastat sin förmörkande skugga öfver Stånds-representationen, dels emedan ett Stånd med dess framstående öfvervigt länge bildat ett slags enhet inom den fyrdelta Representationen.

Men tidens upplösande makt eller rättare culturens omsmältande, jemnande och nybildande inflytelse har verkat äfven på dessa förhållanden. Vi stå, det må vara bättre eller sämre, i ett annat samhälls-tillstånd än det, som såg Stånden på ett rum i 17:de århundradet. Representationens rätt synes försäkrad: ett enda Stånd framstår icke mera såsom ledande framför de andra. Bristen på enhet är kännbar. Må man vid sådana förhållanden icke reformera våra Riksdagsformer på det sätt, att man förutsätter såsom orubblig Ståndens rätt att tillika utgöra särskilda Kamrar och derför sammanslå dem till ett, sålunda utsättande sig på en gång för olägenheterna af det gamla och de alltför tydliga farorna af något alldeles nytt.

Det kan ej förnekas, att Riksdags-Ordningen, hvaruti formen för Representationens verksamhet finnes närmare bestämd, är behäftad med flere olägenheter, ledande till ett onödigt förspillande af krafter och tid; dess största fel består enligt mitt förmenande deruti, att den beslutande rätten blifvit på flere olika håll fördelad. Så för exempel böra Utskotten ingalunda betraktas endast såsom förberedande Committéer, utan utgöra nämnde delegationer i flere ärenden en instans för ärendenas afgörande, som i Utskottens ursprungliga skick är lägre, men i deras förstärkta gestalt åter högre än Ståndens. Deraf, att Ståndén sålunda icke hafva beslutande rätten i yttersta hand, uppkommer ett vacklande, en osäkerhet i beslut, som ej kan annat än vara högst menlig. Men denna sistnämnde olägenhet skulle ingalunda häfvas, utan ytterligare förstoras genom antagandet af ifrågakomne förslag, hvaruti finnas tillskapade två nya delegationer, af hvilka den ena eller Riks-nämnden erhölle en emellan högsta maktfullkomlighet samt den lägsta vanmakt nog mycket sväfvande myndighet, och den andra eller den beslutande nämnden ofta nog kunde komma att afgöra frågor rörande hvilka icke någon af Nämndens ledamöter, utan helt andra personer uti öfverläggningen deltagit.

Huru mycket ändamålsenligare och enklare är det icke då att af de elementer Stånden innehålla bilda tvänne kamrar, hvilka då — och endast genom en sådan förändring kan denna fördel vinnas — ega en verklig och af inga särskilda nämnder inskränkt beslutande rätt.

Ännu innebor i Stånden otvifvelaktigt en motvilja mot en sådan förändring, hvilken för densamma utgör det förnämsta hindret. Men det synes dock, som denna skulle vara i aftagande. Ostridigt befinner sig vår representation på en öfvergång från en Stånds-representation till en representation af samhällsclasser, på samma gång som den sträfvar att sätta sig i större harmoni med förhanden varande sociala förhållanden. Svårligen kan någon påstå, att Stånden numera hvart för sig uttömmande representera en viss afgränsad samhällsspher; de förena inom sig vissa olika nyanserade hufvudgrupper af beslägtade samhälls-elementer. Redan framträder i Borgare-Ståndets förändrade organisation, sådan den blifvit af Rikets Ständer vid denna Riksdag bifallen, *stadsbons* begrepp framför den privilegierade corporationens: i Bonde-Ståndet äfvenså alltmera *jordbrukarens* framför den sjelfarbetande allmogens; och detta Högv. Stånd har nyss godkänt ett förslag, som inrymmer åt undervisningens ädla yrke en mera särskild representationsrätt inom Ståndet än förr.

I samma mon Riks-Ståndens sammansättning på sådant sätt blir mjukare, mindre skarpt afgränsad, i samma mon blir det äfven mera möjligt, att de såsom grundelementer i representationen, men icke mera såsom bestämmande dess yttre form, ingå i en organisation af två kamrar. Detaljerna af en sådan organisation höra icke hit. Att en alldeles likartad process, grundad på likartad utveckling, försiggått i andra länder, är redan anfördt. Hos oss synes den anvisa enda rätta vägen för afhjelpande af de olägenheter man vill undvika.

Det nu föreliggande förslaget *hindrar* från att välja denna riktiga väg genom att föra in på en annan, som otvifvelaktigt är falsk. Det *bibehåller* Stånden och inrättar en Riksnämnd tillika. Följden måste blifva en ännu mera invecklad organisation än förut jemte en nära stående fara, mot hvilken man så väl i den constitutionella frihetens som i det monarchiska samhällsskickets intresse måste taga sig till vara.

Vidkommande förslagets detaljer ber jag få anföra endast några få af de anmärkningar, till hvilka de kunna föranleda, nemligen: 1:o) att öfverflyttningen från Stånden till Riksnämnden af den præliminära behandlingen utaf motioner och Kongl. Propositioner, före det desamma af Utskotten emottagas, icke torde medföra väntade fördelar. Några andra upplysningar än de, som från de nu rådplägande Stånden kunde förväntas, skulle derigenom icke åstadkommas. Den fördel, hvilken skulle bestå deri, att det ena Ståndets ledamöter erhölle kännedom om motioner, som väcktes af de öfriga Ståndens ledamöter, kan redan för det närvarande vinnas och vinnes derigenom, att motionärerne låta sina motioner framställas jemväl i de öfrige Stånden utaf någon deras ledamot eller ock begära

motio-

motionernas meddelande till andra Stånd, hvaremot dels vid fråga om t. ex. vägran af remiss det kunde vara tvist underkastadt, huruvida afgörande-rätten borde tillkomma Riks-nämnden eller det Stånd, af hvars ledamot motionen vore väckt, dels ock, enär Riks-nämndens förhandlingar icke skulle behöfva tryckas, man icke vidare skulle hafva fördelen att i Ståndens protocoller eller annorstädes kunna inhemta kännedom om de vid Riksdagen väckta motioner, hvilket ofta nog är önskvärdt;

2:o att vid ärendenas slutliga afgörande, då i fall af olika beslut emellan de särskilda Stånden sammanjemnkning bör ega rum, skyndsamhet ingalunda är önsklig, utan bör tvärtom mogen öfverläggning och grundligt beprövvande dervid iakttagas;

3:o att justeringen af skrifvelser, grundande sig å Ståndens beslut, icke lämpligen bör öfverflyttas från Stånden till Riks-nämnden, hvilken med de fattade besluten ofta icke haft något att skaffa; och

4:o att, derest öfverlemnandet af ärendenas afgörande till Riks-nämnden verkligen innebure någon fördel, man i sådant fall icke bort inskränka nämnde auctoritets befogenhet endast till de mindre vigtiga Ekonomi-målen, utan borde densamma då gerna kunnat utsträckas till äfven de öfrige och således alla utan något undantag.

Ämnar man stadna härvid, hvartill tjenar då en så vidlyftig apparat? Ämnar man framgå längre, är Enkammar-systemet påtagligt. Det nu föreslagna ser ut som vore man rädd för sig sjelf.

Det onaturliga i hela organisationen visar sig dessutom på talrika ställen i sjeltva formen, såsom till exempel att Riksnämnden skall skicka Protocolls-utdrag till Stånden, således till de delar, af hvilken den sjelf är sammansatt; att man måste införa ett sådant stadgande om detta samma helas förhållande till sina delar som detta: Riks-nämndens beslut *gälle* såsom Rikets Ständers o. s. v.

Men jag vill icke gå längre i detaljgranskning, ehuru det vore lätt att ännu anföra mycket. Då fråga var om införandet af de numera antagna gemensamma Ståndes-sammankomsterna, biträdde jag förslaget derom, enär å desamma endast skulle kunna öfverläggas och genom så beskaffade conferencer dyrbara upplysningar lätt kunna vinnas, men lika bestämdt måste jag motsätta mig hvarje försök att på *ett rum* samla representationen till beslut, såsom ledande sitt ursprung från ett missförstånd af hvad i vår representation är egendomligt och väsentligt samt i sin tillämpning ledande till alla farorna af ett hos oss nytt och oprövvadt, men af alla länder med längre politisk

erfarenhet förkastadt representations-system, och tillstyrker derföre för min del förkastande af detta Grundlagsändrings-förslag.

Häruti instämde Professor *Agardh*.

Riks-Archivarien Doctor **Nordström**: Då den föregående talaren omständligen utredt det i så mångfaldiga afseenden omogna, vådliga och med en Stånds-författning, sådan den hos oss är beskaffad, oförenliga, som ifrågavarande Grundlagsändrings-förslag söker att bringa till lif, kan jag inskränka mig till att hufvudsakligen instämma i bemälde talares ogillande af detsamma med hänseende till både dess tendenser och formela vidunderligheter. Det ena steget är ledande till det andra; och min under Ståndets öfverläggningar rörande den vid bör jan af denna Riksdag afgjorda frågan om införande af för samtlige Riks-stånden gemensamma öfverläggningar yttrade förutsägning, att de gemensamma öfverläggningarne snart skulle leda till förslag om gemensamma beslut och sålunda till ett Enkammar-system, har nu ganska riktigt vunnit bekräftelse. För min del kan jag uti föreskriften om gemensamma öfverläggningar icke finna något förtjenstfullt. Ståndsförfattningen har icke behof af någon sådan särskild föreskrift, enär gemensamma öfverläggningar äfven utan någon dylik lätteligen kunna ega rum. Jag kan således, ehuru jag i hufvudsaken förenat mig med den föregående talaren, dock ej instämma i hans jemväl uttalade varma tacksamhet emot Utskottet för dess framläggande af ifrågavarande förslag. Detsamma synes mig utmärka hvarken statsmannablick eller något slags organiserande förmåga, och är således min tacksamhet derför ytterst sval, om någon, och kan jag endast beklaga, att man genom sådana förslag likasom tyckes vilja aflägsna väl beräknade reformer af vår författning, som tid och omständigheter kunna på- och framkalla. Mycket kunde i detta ämne vidare vara att andraga, men då jag tror mig kunna vara förvissad derom, att Högv. Ståndet icke godkänner detta förslag, vill jag ej ytterligare nu upptaga Ståndets tid.

Häruti instämde Vice-Talman Biskop *Annerstedt* och Professor *Lindgren*.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed fulländad, blef uppå derom i vederbörlig ordning gjord proposition ofvan omförmälda Grundlagsändrings-förslag af Ståndet *förkastadt*.

§ 6.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 42, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående ogift qvinnas rätt att vid viss ålder vara myndig.

Härvid begärdes ordet af

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**, som yttrade: Jag, som deltagit uti Lag-Utskottets förhandlingar endast vid öfverläggningarne om, men icke vid afgörandet af förevarande fråga, kan icke godkänna hvarken det slut, hvaruti Utskottet medeist antagandet af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition i ämnet stannat, eller de motiver, hvarpå detsamma är grundadt. Förmenandet, att qvinnans menniskovärde skulle fordra, det hon i allt jemväl hvad anginge det yttre affärslifvet blefve likställd med mannen, är jag destomera förhindrad att biträda, som jag tvärtom anser sådant vara stridande emot hennes sanna bestämmelse, hvilken är väsentligen olika mannens; och likasom åtskilliga yttre arbeten svårligen kunna af qvinnor förrättas, äro jemväl göromålen inom affärslifvet för deras natur fremmande. Myndigheten skulle för qvinnan medföra icke någon fördel, utan en pröfning, från hvars påtvingande hon bör vara fritagen. Att enkor fått myndighet sig tillerkänd, härflyter deraf, att vid mannens frånfälle den efterlefvande enkan i sjelfva verket blifver familjens öfverhufvud och måste öfvertaga dermed förenade omsorger. Sådant innefattar mera en ålagd förbindelse än en företrädesrätt.

Förordandet af qvinnans myndighet likasom af oäkta barns arfsrätt synes mig innefatta en yttring af enahanda skefva liberalism som har Går-an-systemets införande till syftemål, och får på desse jemte öfrige uti min förevarande Betänkande vidfogade reservation andragne skäl jag yrka afslag å Kongl. Maj:ts af Utskottet förordade Nådiga Proposition.

Häruti instämde Biskop *Bergman* och Prosten *Ljunggren*.

Contracts-Prosten **Holmberg**: Sistliden Riksdag föreslog dåvarande Lag-Utskott en Författning af innehåll, att ogift qvinna skulle vid fyllda 30 år kunna blifva myndig, när hon derom gjorde ansökan hos den Rätt, hvarunder hon i förmyndaremål lyder, och hvilken ansökan Rätten efter förmyndares och närmaste fränders hörande egde att pröfva. Detta förslag antogs af Rikets Ständer, äfven af detta Högv. Stånd, och jag var en af dem, som här understödde detsamma. Mina skäl härför voro inga storståtliga, hemtade från begreppen om menniskovärde och menniskorätt, utan helt enkelt från nuvarande sociala förhållanden. Det kunde icke falla mig in att vilja bestrida, att qvinnans naturliga bestämmelse är att blifva maka och husmoder, och jag instämmer af allt mitt hjerta i de vackra och sanna ord, som härom nyss af Vice-Talman blifvit yttrade, om jag än icke kan komma till alldeles samma slutresultat som han. Jag erinrade, att då till följd af den alltjemt framskridande civilisationen samhällsförhållandena blefvo

allt mer och mer invecklade, ökades dagligen antalet af de qvinnor, som icke lyckades uppfylla deras nyssnämnda naturliga bestämmelse, och lagstiftningen borde således, såvidt den det förmådde, söka lätta utvägen för dessa att sjelfva kunna bereda sig en tryggad framtid. Detta hade ock till en del skett i vårt land genom i sednare tider utfärdade näringslagar, hvilka tillåta myndigblifven qvinna drifva handel och idka handtverk; men mot ett sådant medgifvande syntes det mig stå i alltför stor strid, att sjelfva hufvudvilkoret för detsammas begagnande eller myndigblifvandet fortfarande skulle såsom en dispens eller nåd endast af Konungen kunna beviljas. Man hade väl häremot invändt, att en sådan dispens sällan eller aldrig nekas: men då hade ju saken nedsjunkit till en blott formalitet och för en sådan borde den sökande ej få vidkännas tidsutdrägt och kostnad, lika litet som Kongl. Maj:ts dyrbara tid borde af en dylik upptagas. Jag ansåg således, att rättigheten för ogift qvinna att blifva myndig borde utan denna omväg kunna erhållas genom ansökan hos närmaste Rätt. I sammanhang härmed uttryckte jag äfven den öfvertygelsen, att om en sådan lag som den då föreslagna blefve gällande, skulle den för föräldrar blifva en kraftig påminnelse om att deras döttrar en dag kunde komma i den belägenhet, att de för sin bergning voro hänvisade åt egna krafter och egen omtanka, och skulle den alltså lära föräldrarne inse behofvet af att gifva sina döttrar en bättre uppfostran än den ytliga och flärdfulla, som nu ofta ibland de säkallade bättre classerna är den vanligaste, och hvilken ej sällan endast går ut på att bilda den unga flickan till, såsom jag yttrade mig, en blifvande makes dyrbaraste grannlåtsartikel. Äfven uttryckte jag den förhoppningen, att en sådan lag skulle kraftigt bidraga till att öka mannens aktning för den oförsörjda qvinnan, hvilket i vårt land tyvärr så väl behöfdes, der under mycken yttre ridderlighet mot det svagare könet en stor inre råhet ofta ligger förborgad. Som detta yttrande då missförstods och på det jag ej må misstänkas för att vara bekajad med det nu gängse emancipationsvurmeriet, begagnar jag tillfället förklara, att min mening härmed var ingen annan än den, att den qvinna, som genom en solidare och allvarligare uppfostran inhemtat de kunskaper och färdigheter, som lätta möjligheten för henne att sjelf ärligen försörja sig, i fall hon komme att vandra ensam genom lifvet, skulle just genom denna sin sjelfständigare ställning tilltvinga sig aktning af mannen, i stället för att, såsom nu är det sorgliga förhållandet, åtminstone i de större städerne, serskildt hufvudstaden, den oförsörjda qvinnan af hvarje vållusting anses så godt som hans sjelfskrifna rof. — Det lagförslag, som af Rikets Ständer sistliden Riksdag antogs, blef icke af Kongl. Maj:t gilladt bland annat af det skäl, att då Underrätt egde pröfva ogift qvinnas ansökan om att blifva myndig, kunde för-

myndare och fränder klaga öfver Rättens resolution och fullfölja denna klagan ända till Kongl. Maj:t, hvarigenom utvägen för qvinnan att erhålla myndighetsrätten i stället för att, såsom afsigten var, blifva lättad ofta skulle kunna blifva vida mer försvårad och fördyrad än hittills. Innevarande Riksdag har Kongl. Maj:t tagit initiativet i denna vigtiga och ömtåliga fråga och Kongl. Maj:ts förslag har af Lag-Utskottet blifvit tillstyrkt. Jag nödgas öppet bekänna, att jag icke kan gifva mitt ringa bifall åt detsamma. Jag vågar ej inlåta mig i någon djupsinnig undersökning om hvad qvinnans naturliga rättighet i nu ifrågavarande hänseende må kunna anses fordra. Mer än tillräckligt har härom blifvit både taladt och skrifvet, mycket utan tvifvel temligen omoget. Min enfaldiga öfvertygelse är den, att enligt både naturens och Skriftens lära hafva man och qvinna hvarken samma egenskaper eller samma bestämmelse; att qvinnan är gifven mannen till hjelp och tröst under lifvets sträfvanden och bekymmer. Hon skall således vara mannens hjerta och han hennes hufvud och stöd helt enkelt derföre, att, såsom tusen gånger är sagdt, det beräknande förståndet är hos honom det förherrskande, hos henne åter den varma lifliga känslan. Hvar för sig utgöra de ett ofullständigt halft, men tillsammans jordens skönaste helt. Af denna natur och anordning synes det mig nödvändigt följa, att qvinnan efter regeln icke utöfvar någon myndighetsrätt. Detta kan man väl kalla för ett tvång; men är det något tvång, så är det endast kärlekens, hvilket enligt christendomens lära just är den högsta frihet. Såsom undantag åter kan qvinna utöfva myndighet då, när förhållandena hindra henne ifrån att uppfylla en makas och husmoders heliga kall och hon är nödsakad att för sin utkomst i lifvet lita endast på sig sjelf och på Gud: men då bör ock, just för det hon är menniska likaväl som mannen och har lika högt värde som han, lagen icke lägga några hinder i vägen för henne att kunna sig sjelf försörja, utan bör det vara fullt tillräckligt med en enkel anmälan af henne hos närmaste domstol, att hon hädanefter vill sjelf utöfva myndighetsrätten. Att åter enligt det nu förevarande förslaget ogift qvinna skall efter regeln vid fyllda 25 år vara myndig, men måste inför domstol anmäla, om hon vill blifva omyndig, detta synes mig vara att vända bakfram på naturens egen klara och tydliga inrättning. Likaledes måste äfven jag finna det vara mycket besynnerligt, att, när man velat i lag proclamera qvinnans oinskränkta frihet att sig och sin egendom sjelf råda och förestå, man likväl icke velat tillåta henne fritt få råda öfver sin dyrbaraste egendom, sitt eget hjerta. På skäl, hemtade från sakens egen natur, kommer jag således till samma resultat, som Herr Adlercreutz i dess Betänkandet bifogade reservation; men jag kommer dit äfven på en annan väg, som jag ville kalla för den practiska klokhetens. Om än det nu före-

varande förslaget vore, hvilket jag ej kan medgifva, grundadt på riktiga principer, så tror jag dock tiden ej ännu vara inne att antaga detsamma. Jag har en gång förut tagit mig friheten yttra, att caracteren af innevarande Riksdag syntes mig vara att vilja alltför brådstörtadt ila fram på reformernas en gång lyckligt beträdda bana, och detsamma synes mig vara fallet äfven med denna sak, hvilket jag anser så mycket farligare, som den så djupt ingriper i familjens och således äfven i samhällets innersta grund. Behöfs någorstädes varsamhet, så är det i sanning här. Jag kan omöjligen föreställa mig ann t än att den plötsliga öfvergången från det hittillsvarande tvånget till den nu föreslagna oinskränkta friheten skulle blifva i hög grad förderflig. Det vore väl då bättre och klokare att åtminstone såsom en förmedlings- och öfvergångsåtgärd antaga den nyss åberopade reservantens förslag, hvilket så vidt jag förstår är i sann och verklig mening liberalt. Jag måste således på nu anförda skäl yrka afslag å Utskottets tillstyrkande och bifall till det lagförslag, som i Herr Adlercreutz' reservation finnes intaget.

Häruti instämde Doctor *Björkman.*

Riks-Archivarien Doctor **Nordström**: Från det sekelgamla stadgandet, att ogift qvinna af hvad ålder hon må vara skall stånda under förmynderskap, till det nu föreslagna nya, att ogift qvinna, som fyllt 25 år, skall vara myndig att sig och sitt gods sjelf förestå, är steget i sanning så stort, att man må ursäktas, om man hyser någon tvekan om, huruvida denna lagförändring, så djupt ingripande i familjelifvet och så mäktigt tilibakaverkande äfven på den generation af ogifta qvinnor, som nu befinna sig i nämnde categori, må kunna med full öfvertygelse sägas vara så välgörande, att den *utan någon förberedande öfvergång* obetingadt borde antagas. Det nya förslagets grundtanke vore, att ogift qvinna, ehvad hon lefver inom föräldrahuset eller utom detsamma, skall efter fyllda 25 år anses vara myndig; men om hon hos vederbörlig domstol anmäler sig icke vilja begagna sig af denna frihet, skall hon af domstolen ställas under förmyndare. Valet emellan ovilkorlig frihet och hela det tvång, som af förmynderskapet kan följa, och som tyvärr, efter hvad erfarenheten lärer, väl stundom utöfvas på ett den mogna, tänkande qvinnan ovärdigt och förtryckande sätt, skulle sålunda väl stå henne öppet; men emellan dessa ytterligheter gåfves ett medlande förhållande, som säkerligen för större delen qvinnor af ifrågavarande categori skulle vara både mest nyttigt och mest önskligt, och som, då det på ena sidan lemnade qvinnan full frihet att sjelf råda öfver allt hvad hon kunde förvärfva och öfver all den inkomst henne annorledes tilltölle, likväl på den andra bredvid henne

ställde en *god man* henne till råd och biträde uti vigtigare frågor rörande hennes egendom; — ett förhållande, som likväl det nya lagförslaget icke upptager och som således icke skulle kunna ifrågakomma, icke ens såsom en förberedande öfvergång till framtida fullständig myndighet.

Om man vid pröfningen af det nya förslaget åberopade riktningen af den uppfostran, qvinnan nu vanligen åtnjuter och i hvilken väl i allmänhet icke, åtminstone ej i så hög grad, ingå de kunskapsstycken, som serskildt åsyfta att bilda *ynglingen* för lifvets yttre, practiska värf, så kunde mot denna anmärkning icke alldeles utan skäl invändas, att denna uppfostran både kunde och borde i fråga om kunskap annorledes inrättas. Men hvad som knappt torde kunna genom uppfostran ändras, och som, äfven om det kunde ske, dock väl icke, om allt noga öfverväges, vore att önska, det är detta djupa åt familjelifvets för menskligheten förädling och samhällets sedliga lyftning så ytterst vigtiga verksamhet riktade sinne, som utgör det genomgripande grunddraget i den sanna qvinnans väsende och hos henne alstrar denna naturliga tillbakadragenhet, ja oftast blygsamma skygghet i fråga om det allmänna lifvets mångartade yttre bestyr, hvilken har med sig till följd, att hon, der hon dock vore tvungen att framträda såsom nu för den fullt sjelfständiga vården af sin egendom, i hvilken form den än må befinna sig, alltid skulle känna sig mera säker, om lagen åt henne anvisade en ansvarig rådgifvare, som, med lagens och lifvets yttre förhållanden mera förtrogen, hade till pligt att henne redligen biträda.

Ett sådant förhållande, som skulle utesluta förmyndaren, men dock trygga den ogifta qvinnan under förvaltningen af hennes egendom, vore i vårt land så mycket mer önskligt, som vi här saknade flere af de högst vigtiga institutioner, hvilka från långa tider tillbaka fullt utbildade förekomma i de Europeiska Stater, der qvinnans myndighet vid en viss ålder är genom lagen proclamerad, och som i högst väsendtlig mon kunna för henne underlätta vården och förvaltningen af hennes angelägenheter. Sådana äro *notariats-inrättningen* och *advocats-institutionen*, sådan är ock *familjerådet*, alla ordnade genom lag. I det vestra Europas Stater till exempel äro *notarier* i egenskap af offentliga functionärer fördelade likasom prester och mairer nära nog på hvarje commun, och lagarne bestämma icke blott deras antal, utan ock de synnerligen stränga ordningsreglor, de uti sina functioner äro underkastade, och den disciplinära myndighet, de till säkerhet för gemensam redbarhet ega och böra öfver hvarandra utöfva. Deras functioner äro flerehanda och bland dem äfven den högeligen vigtiga att uppsätta och af *enskilda* till vård och förvar emottaga handlingar af alla slag, öfver hvilkas tillvaro och innehåll af dem utfärdade intyg ega kraften af offentligt document.

Denna notariernas vigtiga function försätter dem, såsom det lätteligen inses, uti en förtrogen rådgifvares nära ställning till familjerna på deras ort, och den ömsesidiga aktning och välvilja, som förenar dem med föräldrarne, öfvergår lätt på barnen, då de komma i den ställning, att de för sin del behöfva deras råd och understöd. *Advocaternas* institution är likaledes genom lagarna ordnad och noga reglementerad, och den stränga disciplinar-myndighet, som äfven de ega och böra öfver hvarandra utöfva, gifver dem ett förtroende och en garanti för redbarhet, som för den rättssökande är af så stor vigt att vara viss om, då han behöfver deras biträde.

I de länder alltså, der dessa institutioner förekomma och der, såsom exempelvis i Frankrike och de stater, som ännu beherrskas af den Fransyska lagen, qvinnan likasom mannen vid 21 års ålder anses myndig, der blefve det för den ogifta myndiga qvinnan vida lättare än hos oss att vid förvaltningen af sin egendom erhålla råd och biträde af erfarna män. I fråga om vården af sin egendom, så vidt den berodde af documenter, antingen sådana som redan existerade och behöfde förvaras eller bevakas eller sådana som behöfde uppsättas, och i allmänhet i fråga om ändamålsenliga ekonomiska åtgöranden, hade hon tillgå den notarie, till hvilken hon med sitt förtroende vändt sig, och der någon hennes rätt rörande angelägenhet inför domstol förekomme, egde hon uti advocaten, ofta henne anvisad af notarien, ett säkert biträde.

Hos oss vore, såsom kändt är, förhållandena i dessa afseenden ganska väsentligt olika. Vi hade hvarken notarier eller ett ordnadt advocatstånd, och just häruti låge efter Talarens omdöme en serskild anledning, att för den i öfrigt myndiga ogifta qvinnan en sådan curator eller god man, hvarom i det föregående vore nämndt, i föreskrifven ordning förordnades för att biträda henne i vården om hennes egendom och dervid i samverkan med henne, men icke mot hennes vilja, handla.

Det vore till en del ock sålunda man i Norrige, detta i fråga om sociala förhållanden samt folkets seder och bruk Sverige i så många afseenden nära liknande land, uppfattat frågan om qvinnans myndighet. Likasom vår lag i 19 Capitlet Ärfda-Balken, beträffande rättigheten att råda öfver sin egendom, skiljer emellan barnet och den minderårige (från 15 års ålder), hvilken sednare i sådant afseende redan erhåller en viss sjelfmyndighet, och likasom samma skillnad öfverallt förekommer, så stadgade ock Christian V:s Norrska lag (B. 3 Cap. 19, art. 34 och 38), att den, som är *aderton* år gammal, (*minderårighetens* början) må sjelf emottaga sin egendom att den förestå, dock att en god man, dertill af öfverheten förordnad, skall öfver honom hafva tillsyn, till dess han fyllt 25 år, på det han ej må sitt gods onödigt bortsätta eller förslösa,

och borde derföre hvarken pant, eller skötning, eller annan förskrifning af den *minderårige* aktas, utan det skedde med sagda curators samtycke: — — — men *dotter* må icke undandraga sig sin faders förmynderskap förr än han gifver henne en annan förmyndare eller husbonde. Genom lagen af den 16 Juli 1845 ändrades likväl hvad här om qvinna var sagdt sålunda, att äfven ogifta qvinnor skulle efter fyllda 25 år anses myndiga, dock under *curator*, *såsom om minderårige manspersoner vore bestämdt*, och hvilket ofvan anförts. Om *enka* vore stadgadt, att hon må till s. k. lovværge taga hvilken hon vill bland sina fränder eller annan god och fridsam man, som henne i hennes angelägenheter med råd och dåd kunde bistå och jemte henne underskrifva, när mera maktpåliggande förhandlingar af henne företogos.

Det sistnämnda vore ett ännu mindre tryckande förhållande än Curatorns, och egde äfven, hvad sjelfva principen anginge, sin motsvarighet uti flere Tyska länders lagar, såsom till exempel den Preussiska, enligt hvilken äfven qvinnan vid fyllda 24 års ålder vore myndig, men likväl, så länge hon förblef ogift, underkastad fadersmakten, så vida hon ej derifrån uttryckligen blifvit lössagd, och äfven i sådant fall icke desto mindre alltid förpligtad att i fråga om vissa hennes egendom rörande angelägenheter af vigt välja sig till råd och biträde en s. k. *Beystand*, hvilken dervid enligt lag häftade för all skada, som genom hans uppsåtliga vållande eller grofva försummelse kunde varda henne tillskyndad.

Talaren erinrade ock derom, att den grundsats, som uti det nu anförda uttalade sig, äfven hos oss för det närvarande icke vore obekant, enär uti de för ogifta qvinnor af Kongl. Maj:t meddelade myndighets-resolutioner förbehållet om en *god man*, som i vissa vigtigare hennes egendom rörande angelägenheter borde henne biträda, icke vore ovanligt. Och hvad för öfrigt beträffade det förhållande, att ogift qvinna ville deltaga uti idkandet af de borgerliga yrken, som våra näringslagar numera för henne öppnat, och hvarvid hon för sina handlingar och sin verksamhet behöfde full myndighet, så kunde ju sådant uti en hithörande lagstiftning särskildt enligt sitt ändamål ganska väl ordnas.

På grund af allt detta och då hvad sålunda önskningsvis blifvit framställdt, långt ifrån att motverka den till viss ålder komna ogifta qvinnans myndighet, tvärtom åsyftade att vid utöfningen gifva densamma mera stöd och styrka, hemställde talaren, huruvida icke goda skäl vore för handen, att uti denna så synnerligen vigtiga och uti qvinnans ställning så djupt ingripande fråga besluta en *återremiss*, på det de anförda omständigheterna måtte varda tagna under öfvervägande och frågan med afseende på dem ännu en gång pröfvas.

Doctor **Såve**: Den föregående talarens grundliga utveckling af förhållandena vid qvinnans myndighet i andra länder befriar mig från att möta de skäl, som äro hemtade från dessa håll. Man erfar derutaf, att i dessa länder oaktadt myndighetstillståndet den svagare qvinnans rätt och fördel äro på annat sätt betryggade. Jag misskänner ej qvinnans förmåga att kunna nyttigt tänka och verka på egen hand så väl som mannen. Men begges ställning i samhället och lifvet är betydligen olika. Mannens verksamhet är vänd utåt till samhällets och statens tjenst. Derpå utgår hans hela uppfostran. Derför sändes han tidigt i de offentliga skolorna och lärer att täfla och brottas med kamrater, med ett ord att värja sig sjelf. Qvinnans tanke och verksamhet böra deremot vara riktade mera på det inre, på familjens förhållanden och omsorger. Dertill är hon af naturen danad. Qvinnans caracter är mildhet, godhet, tro samt uppoffrande hängifvenhet för den hon älskar. Dessa egenskaper, som utgöra hennes prydnad, äro af högsta värde för det husliga lifvets sällhet. Mannens caracter åter är beräknande förstånd samt en viss fasthet och böjlighet, som ganska väl behöfves för det yttre samhället och affärslifvet. Att nu vilja ombyta roler eller att åt begge anvisa en och samma verksamhet i det yttre, vore att handla mot naturen. Både samhället och könen skulle förlora derpå. Vill man uppfostra qvinnan att, som det kallas, göra affärer i stort, så gör man henne till man; hon icke blott förlorar i naturligt behag, utan gör sig ofta sjelf olycklig. Jag bestrider dermed ej, att den ogifta qvinnan kan sköta en mindre handel eller en verkstad, såsom äfven 1846 års Handels- och Handtverks-Ordnungar medgifva. Men ett vilkor är då, att qvinnan blifvit myndig förklarad. Detta är riktigt, ty Staten har deruti en garanti, att hon förmår sköta sig, på samma sätt som, om en gift qvinna vill sköta en sådan rörelse, mannen måste ansvara för dess förbindelser. Man kan tänka sig, att en qvinna förlorar vid 25 års ålder både fader och moder, hvilket i dessa tider af en förödande farsot ej är något oerhördt. Hon kan då ärfva en ganska stor förmögenhet. Huru vill hon reda sig med allt? Den ene efter den andra kommer för att begagna sig af hennes godhet och oerfarenhet. Hon blir skamligt bedragen. Det synes mig ej vara samhället värdigt att blottställa könet för en så vådlig och af detsamma visst ej sökt sjelfständighet. Herr Adlercreutz' förslag att låta myndighetstillståndet inträda icke blott vid viss ålder, utan efter anmälan hos Domaren är bättre, ehuru visst ej tillfredsställande. Det skall, om rättigheten blir gifven och ingen pröfning erfordras, blifva en ambitionssak hos flertalet af unga qvinnor att vid 25 år anmäla sig, äfven om de ej äro uppgiften riktigt vuxna, och samhället har då onödigt blottställt dem. Jag är af Riks-Archivarien Nordströms tanka, att denna tidiga myndighetsförmon ej

bör åt qvinnan erbjudas, innan lagstiftningen så ordnat, att såsom t. ex. i Norrige en god man ställes vid hennes sida, af hvilken hon vid förekommande behof har rätt att fordra biträde för förvaltningen af sin egendom. Detta skulle kunna vinnas genom en återremiss, hvilken jag således tillstyrker.

Professor **Lindgren**: Då jag i den Nådiga Propositionen om qvinnans rätt att vid viss ålder vara myndig och Lag-Utskottets dertill afgifna tillstyrkande ser ett nytt uppslag af den om än välmenta dock särdeles ytliga philanthropi, som med frikostig hand kastar omkring sig gåfvor och rättigheter åt hvar och en, som antingen sjelf eller genom målsmän derå gör anspråk, utan att tillika pröfva, huruvida de personer man omhuldar verkligen äro sådane, vare sig till seder eller förmögenheter, att de kunna dessa gåfvor eller rättigheter till egen eller allmän båtnad utöfva, kan jag icke med min röst understödja det Nådiga förslaget; och följer af det redan sagda, att jag icke anser den tjugufemåriga qvinnan annat än undantagsvis vara utrustad med de egenskaper, att fullmyndig dispositionsrätt öfver hennes egendom må henne utan betänklighet kunna betros. Jag sade "undantagsvis", ty att många finnas, som, vare sig till följd af, om icke just rikare, dock ovanligare naturanlag, eller till följd af de lefnadsförhållanden, hvaruti de från första ungdomen sig befunnit, äro så qvalificerade, att de väl bära upp den fullmyndighet, man vill tillägga dem, vill jag icke bestrida. Men då det icke är för de exceptionela, utan för de allmänna vanliga förhållandena det bör lagstiftas, och det dessutom enligt nu gällande lag står hvarje qvinna, som önskar att blifva myndig, öppet att derom med säkert hopp om framgång hos Konungen ansöka, torde från de citerade undantagsfallen inga skäl för den föreslagna lagförändringen med fog kunna hemtas, helst man genom dess antagande skulle genom den fullmyndighet man påtrugade det säkerligen stora antalet af qvinnor, som icke ville deraf sig begagna, försätta dessa i den tvingande nödvändigheten att till vederbörande domstolar ingå med ansökningar att blifva den påtvingade rättigheten qvitt. Att den Kongl. Propositionen sjelf icke fullt bär upp sina egna præmisser, synes ock bäst deraf, att, på samma gång den vill tillägga den tjugufemåriga mön fullmyndig dispositionsrätt öfver sin egendom, den dock förnekar henne enahanda rättighet att sjelfständigt förfoga öfver sin hand och sitt hjerta, en rättighet, hvilken dock borde vara vida naturenligare. Med det nu sagda är dock ingalunda min mening att yrka, det ingenting i förevarande viktiga ämne bör åtgöras. Af aktning för qvinnan och de egenskaper, hvarmed försynen henne utrustat, anser jag visserligen, att den ifrågasatta myndigheten icke bör henne påtrugas, men medgifver gerna, att det bör vara ett mål för lagstiftningens bemödanden, att, der hon till följd af om-

ständigheters kraf eller egen böjelse behöfver eller önskar myndighetsrätten, denna måtte af henne kunna utan några på förhand lagda hinder eller vidlyftiga omvägar vinnas. Då nu en myndighetsansökan hos Kongl. Maj:t är förenad med omgångar, kostsammare och besvärligare, ju aflägsnare den sökandes bostad är från hufvudstaden, och det för månget sinne kan synas motbjudande att mottaga såsom en Kongl. nåd hvad som tyckes böra vara en naturlig rättighet, och det förslag till lag för qvinnans myndigblifvande, som innehålles i Herr Adlercreutz' reservation, synes mig på ett nöjaktigt sätt lösa den vigtiga frågan, tvekar jag icke att detsamma med min röst biträda; hvarföre jag med yrkande af afslag å den Nådiga Propositionen och ogillande af Utskottets tillstyrkande uppmanar det Högv. Ståndet att sig om besagde reservations antagande förena.

Professor **Agardh**: Jag tillstyrker bifall till hvad Kongl. Maj:t och Lag-Utskottet här föreslagit och ser i detta bifall ingenting annat än ett erkännande utaf en af menniskans naturligaste, heligaste och mest oförytterliga rättigheter, rättigheten att råda öfver sig sjelf och sig sjelf försörja. Äfven om man icke skulle anse sig kunna lemna detta bifall blott och bart ur menniskovärdets synpunkt, blott och bart såsom en gärd åt den ädlare hälften af vårt slägte, framtvingas det enligt min uppfattning af den riktning, den sociala och industriela utvecklingen tagit i våra dagar. Under en förfluten tid, då behofven voro små, concurrensen ringa och arbetet hufvudsakligen utgjordes af handarbete, kunde förbudet för qvinnan att genom fritt och sjelfständigt arbete sig sjelf försörja, uttryckt i vår lag genom stadgandet, "*qvinnan vare icke myndig*", icke kännas särdeles tryckande, kunde skillnaden emellan den myndige mannens och den omyndiga qvinnans samhällsvilkor oaktadt skillnaden i yttre rättigheter icke blifva serdeles påfallande. I våra dagar åter, då behofven blifvit större och handarbetet alltmera undanträngas af machinernas och hufvudsakligen inskränker sig till att styra och leda de otaliga redskap för arbetets underlättande, hvilka förgångna slägten lemnat oss i arf, och hvilka till följe af den gällande lagstiftningen uteslutande blifva den myndige mannens förvärfskällor, måste de ofördelaktiga yttre vilkor, hvarunder qvinnan arbetar, blifva i hög tryckande, måste hon allt bittrare och bittrare erfara följderna af den inskränkande lagstiftningen. Huru qvinnans arbete allt mer och mer underskattas, allt ringare och ringare betalas, huru svårigheterna att sig försörja årligen blifva större, huru hon med största ansträngningar och redbaraste strä vande icke förmår samla sig en sparpenning, tillräcklig att på ålderdomen skydda henne för behofvet, äro företeelser, hvilka äfven ett ytligt betraktande af samfunds-förhållandena kunna lägga i

dagen. Det är endast på bekostnad af sin sedlighet, som den af naturen mera lyckligt utrustade qvinnan förmår *förvärfva* sig hvad man kallar välstånd, och en jemförande blick på sedlighetsförhållandena nu och under en förfluten tid vore måhända ej främmande för den fråga, vi här behandla. Då jag gör en häntydning åt detta håll, bör jag ej heller lemna oarmärkt, att jag är lifligt öfvertygad, att de sedliga känslor, hvilka röra sig i qvinnans bröst, eller den sedliga riktning, som samhället gifver åt hennes uppfostran, icke äro svagare nu än de varit under en förfluten tid; de frestelser hon har att besegra, hafva endast blifvit större, blifvit henne öfvermäktiga derigenom, att de yttre förhållanden, i hvilka hon befinner sig, blifvit förändrade, det omgifvande elementet blifvit ett annat.

Vill man således icke hänvisa qvinnan på att för sitt lifsuppehälle uppoffra sin sedlighet, så måste man i min tanka lossa på de band, hvilka fjettra hennes verksamhet, måste man vidga hennes sedliga och moraliska förvärfskällor. Jag bör slutligen kanske tillägga, att jag här icke talar om den minoritet af Sveriges qvinnor, hvilka äro eller blifva arftagerskor, till hvilkas förmon hela den ifrågavarande gällande lagstiftningen synes vara gjord och hvilka alla föregående talare hufvudsakligen synas hafva afsett, utan att jag talar här om det öfvervägande antal, som lagen förklarar omyndiga utan att skänka dem någon förmyndare, hvilka således uteslutande drabbas af det hårda i lagstiftningen, utan att kunna tillgodogöra sig någon af dess fördelar. Jag förbiser lika litet som föregående talare, huru djupt den af mig förordade förändringen ingriper i alla våra sociala förhållanden, men den framkallas, såsom jag sökt ådagalägga, af dessa förhållanden sjelfva.

Då likväl hvarje förändring i ett bestående, som under århundraden fortvarat och derigenom satt sin pregel på hela det qvinliga slägtets uppfostran, bör ske så varsamt som möjligt, anser jag för min del den nya lagens trädande i fullt gällande kraft först böra ega rum 10 år härefter, intill hvilken tid hvarje ogift qvinna, som önskar blifva myndig, bör anmäla det hos domstol, på sätt Herr Adlercreutz i sin reservation föreslagit. Den af mig förordade förändringen i gällande lagstiftning skulle således blifva följande:

"Ogift qvinna, som fyllt 25 år, vare myndig att sig och sin egendom sjelf råda och förestå; dock att härigenom någon ändring icke sker uti hvad allmänna lagen om giftomannarätt innehåller.

Vill ogift qvinna, som ofvannämnde ålder uppnått, afsäga sig myndighetens utöfning, göre derom anmälan hos den domstol, hvarunder hon i förmyndaremål lyder, och varde af domstolen under förmyndare ställd.

Dessa stadganden träda i verksamhet från och med den 1 Januari år 1868.

Önskar dessförinnan ogift qvinna, som fyllt 25 år, att sig och sin egendom sjelf råda och förestå, göre hos den domstol, hvarunder hon i förmyndaremål lyder, anmälan, att hon myndigheten sjelf utöfva vill, och varde, intill dess sådan anmälan skett, såsom omyndig ansedd."

Prosten **Tellbom**: Då förevarande vigtiga fråga redan blifvit från olika synpunkter betraktad, behöfver jag ej mycket förlänga öfverläggningen derom; utan kan jag inskränka mig att tillkännagifva, att jag, som finner mig förhindrad att antaga Kongl. Maj:ts af Utskottet förordade förslag, men icke heller vill obetingadt afslå detsamma, instämmer i Riks-Archivarien Nordströms yrkande om återremiss i den syftning, att frågan efter förnyad pröfning inom Utskottet må till Stånden återkomma; och får jag slutligen på begäran af en Ståndets och Lag-Utskottets ledamot, Domprosten Björling, som nu är frånvarande, anhålla, att ett af honom afgifvet och till mig öfverlemnadt yttrande i ämnet må få uppläsas och i protocollet intagas.

Domprosten **Björling**: Frågan om qvinnans myndighet, som redan under den förra och isynnerhet under den nuvarande Riksdagen ådragit sig allmän uppmärksamhet, härleder sig utan tvifvel från en aktningsvärd känsla af qvinnans stora värde; och denna grund för nämnda frågas uppkomst är jag ingalunda sinnad att förneka. Men jag tror, att man vid framställandet af förslaget om nämnda myndighet icke rätt uppfattat dens värde, hvars sakförare man velat vara. Man har dervid mycket talat om qvinnans förnuftighet, sparsamhet, försigtighet och idoghet, och deraf dragit den slutsatsen, att hon bör råda sig sjelf eller vara myndig. Men man har förbisett, att dessa och flera egenskaper, hvilka qvinnan eger gemensamt med mannen, dock äro på ett för qvinnan egendomligt sätt hennes tillhörighet; man har ej gått till grunden och forskat efter qvinnans caracter och anlag, hvilka gifva åt alla hennes egenskaper en qvinlig prägel, och man har ej heller rådfrågat qvinnans från hennes caracter sig omedelbart härledande bestämmelse. Om man detta gjort, skulle man hafva funnit, att qvinnan ej bör mätas efter samma måttstock som mannen, och att hon, ehuru omyndig, har ett egendomligt värde, som mannen ej kan upphinna. Den bild af qvinnan, som till sina grunddrag igenfinnes uti christendomens heliga urkunder, och som, närd af christendomens anda, framgått genom tiderna och i oförbleknad gestalt kommit till oss, är nogsamt bekant. Hvem känner icke den försakande, uppoffrande och försonande varelse, som uti sin kärleksfulla hängifvenhet eger sin storhet och sitt värde, och som endast genom dessa sina egenskaper kan upp-

fylla sin bestämmelse af maka och moder! Då jag nu påstår, att det för qvinnan äskade myndighets-tillståndet ej väl låter sig förlika med hennes här ofvan angifna caracter och bestämmelse, skall man måhända anklaga mig att vilja fasthålla qvinnan i en slafvisk undergifvenhet och förneka henne den sjelfständiga utveckling, som vi medgifva mannen. Men om man besinnar, att för qvinnan endast den utveckling är sannt sjelfständig och fri, som framgår ur hennes väsende och som syftar till uppfyllande af hennes bestämmelse, så torde man inse, att qvinnans hängifvenhet under mannens vilja ej är grundad uti ett slafviskt tvång utan i kärlekens frihet, och man torde då äfven upphöra att genom något myndighets-förklarande vilja förskaffa qvinnan en falsk frihet på bekostnad af hennes sanna värde.

Familjen och det husliga hemmet är qvinnans verknings-krets och hennes verld, och den normala gången af hennes utveckling är, att hon öfvergår från familjeförhållanden i fäderneheminet till familjeförhållanden i ett nytt hem, och dermed från ett omyndighets-tillstånd till ett annat eller från hängifvenheten under föräldrarna till hängifvenheten under mannen. Då nu familjens bestånd och väl till en hufvudsaklig del beror derpå, att qvinnan behåller sin caracter af försakelse, stilla förnöjsamhet, kärleksfull tillgifvenhet och tillit, då åter familjens väl är vilkoret för samhällets, så är lätt att inse, det en lag, som syftar att göra qvinnan oberoende och myndig, samt dermed lossa de band, som nära sammanhänga med hennes väsende och bestämmelse, måste i sin tillämpning för samhället blifva vådlig och förstörande. Härmed vill jag ingalunda hafva sagt, att icke omständigheter kunna inträffa, som göra det för qvinnan högst önskligt och nödvändigt att vara myndig, men sådana förhållanden äro undantagshändelser och kunna endast föranleda dertill, att man för qvinnan underlättar utvägen att blifva myndig när så fordras. I detta hänseende tror jag dock, att blotta tillkännagifvandet af qvinnans önskan ej bör anses vara tillräckligt, utan anser jag det vara nödvändigt, att hennes ansökan äfven pröfvas, ty eljest finnes intet återhåll emot godtycket och sjelfsvåldet. För att undanrödja alla omvägar och så snart som möjligt föra qvinnans ansökan om myndighet till afgörande, anser jag derföre bäst vara, att Konungen, såsom nu är fallet, genast får den om hand, och har jag ingen annan förändring i närvarande stadgande att föreslå än att *Konungens utslag i sådana mål måtte gifvas utan någon slags kostnad för den sökande.*

Prosten **Ljungdahl**: Derest enhvar uti ifrågavarande vigtiga ämne skulle yttra allt hvad han hade på hjertat, skulle den redan långa discussionen blifva i oändlighet utsträckt. Jag

vill derföre försöka att i största korthet yttra mina tankar. Det skäl, hvarpå jag förnämligast grundar mitt afslag å Kongl. Maj:ts af Lag-Utskottet förordade lagförslag, består deri, att den nya ställning, hvari qvinnan genom myndighets erhållande skulle inträda, vore stridande emot hennes af naturen sjelf utstakade bestämmelse. Jag styrkes ytterligare i denna min öfvertygelse dels af sjelfva den Kongl. Propositionen, dels af det Stats-Råds-protocoll, som blifvit densamma vidfogad. I den Kongl. Propositionen erkännes, att qvinnans hittills varande omyndighets-tillstånd snarare bör betraktas såsom en förmon än såsom ett tvång. Om så är, så synes mig ingen, som har verklig ömhet för qvinnokönets sanna välfärd, kunna vilja beröfva detsamma denna förmon. I det åberopade Stats-Råds-protocollet anföres såsom skäl, hvarföre nu gällande föreskrifter om gifto-mannarätt icke ansetts böra upphäfvas, att qvinnan af sin känsla lätteligen kunde låta förleda sig till oförsigtighet vid afgörandet af den för hela hennes lif vigtigaste fråga. Jag föreställer mig, att just det i dessa ord antydda förhållande innebär den kraftigaste uppmaning att icke blottställa qvinnan för inflytelser, hvilka äfven i andra fall kunde blifva lika vådliga som vid frågan om ingående af äktenskap.

Vidkommande åter det af Herr Adlercreutz uti hans reservation framställda förslag, hvilket tyckes uti Ståndet hafva vunnit ett allmännare bifall, så enär detsamma är bygdt på enahanda falska principer som Utskottets förslag och derjemte innefattar en halfveringsåtgärd, hvilken art af förslag jag alltid ogillar, så kan jag desto mindre biträda detsamma, som det står i uppenbar motsägelse med sig sjelf, enär den värde reservanten utgår från den grundsatsen, att myndighets-tillståndet för qvinnan i allmänhet hvarken vore önskvärdt eller nyttigt, men likväl kommer till det resultat, att hon i allmänhet vid en viss ålder skall anses myndig.

Hvad vidare beträffar yrkandet om återremiss i syftning, att något på andra grunder bygdt förslag till lag i ämnet måtte af Utskottet utarbetas, så måste jag på det högsta afstyrka bifall till detta yrkande, hufvudsakligen emedan jag anser åsigterna i detta ämne vara hos Utskottets ledamöter så bestämda, att det åsyftade ändamålet svårligen på denna väg torde kunna vinnas.

Slutligen må det tillåtas mig att med anledning af en talares hemställan, att den föreslagna nya lagen först efter 10 års förlopp skulle vinna tillämpning, anmärka, dels att de förutsättningar, hvarpå hans förslag är hvilande, torde vara mindre tillförlitliga, dels ock att ett dylikt lagstiftande först för en aflägsen framtid skäligen torde kunna anses innefatta ett intrång i kommande Ständers rättigheter.

Under

Under åberopande för öfrigt af den reservation, som finnes Utskottets Betänkande bilagd och i hvilken jag instämt, får jag förklara, att jag för min del nödgas afslå den Kongl. Propositionen.

Biskop **Björck**: Jag kan icke annat än finna vigten af alla de skäl, som emot antagandet af den Kongl. Propositionen om qvinnans myndighet blifvit framställda i den reservation, hvilken Biskop Annerstedt och de öfriga Höglofl. Lag-Utskottets ledamöter af Preste-Ståndet bifogat till det Utskottets Betänkande, som nu är föremål för vår uppmärksamhet. För min del är jag öfvertygad, att en djupare grund än fördomens makt föranledt den ovillighet, man hittills så väl i Norrige som i Sverige visat för att lemna bifall till de förslag om ogift qvinnas myndighet, hvilka förut blifvit gjorda. Förstånd och känsla hafva härvid gjort sig gällande uti den riktning, som föranledes ej endast af urgamla seder, utan ock af det gudomliga ordets anvisningar. Dessa beröra de borgerliga förhållandena väl endast i största allmänhet och lemna för öfrigt deras ordnande åt det menskliga förnuftet och framför allt åt den gudomliga skickelsen, som åt folk och samhällen gifver så olika gestalter. Men dock, der det gäller att afgöra hvad menniskovärde kräfver och om ett rätt förhållande mellan man och qvinna samt om hvardera könets särskilda bestämmelse för detta lifvet, uttalar Skriften de grundsatser, hvilka den borgerliga lagstiftningen, om den tillika vill vara christlig, icke får förbise. Samme hedningarnes Apostel, som yrkade, att i afseende på hjertats ställning till Gud är ingen åtskillnad emellan man och qvinna, och dermed erkände den sednares menniskovärde, ville dock, att icke en gång i de christnas sammankomster, som i och för förhållandet till Herran anställdes, qvinnan skulle i det offentliga yttra sig. Hela hennes skick i klädedrägt och beteende skulle vara ett uttryck af hennes ställning i detta lifvet och bära pregeln af den indragenhet, som för henne egnar sig. I förhållande till mannen är ock i Guds ord underdånighet anvisad åt qvinnan, och hon måste, om hon skall kunna blifva en god maka, således alltid i visst afseende uppfostras till en i utvertes måtto beroende ställning, med hvilken dock andans inre frihet och samvetets högre oberoende i christendomens ljus ganska väl stå tillsammans. — Att hon i allmänhet mer än mannen behöfver att vara stödd, är ock en sanning, som det gudomliga ordet bekräftar, då detsamma utmärker henne såsom den svagare. Det kommer således icke af en felaktig uppfostran, då erfarenheten under alla tider härom gifver upprepade vittnesbörd; nej, det ligger i qvinnans natur och i hennes bestämmelse, så vidt den afser jordelifvets förhållanden. — Att ge-

nom sjelfva lagstiftningens beskaffenhet hos qvinnan alstra och underhålla begrepp om en förmåga, som hon i allmänhet icke eger, och håg för en verksamhet, som icke är henne anvisad, anser jag vara en missriktning och en förvillelse, hvaraf de bittra följderna icke skulle uteblifva såväl för det svagare könet sjelft som för den husliga och borgerliga sammanlefnaden. Undantag kunna dock gifvas och äfven dessa böra hafva sin rätt. De fall hafva utan tvifvel inträffat och skola äfven hädanefter komma att ega rum, vid hvilka en ogift qvinna i stället för att i välvilliga slägtingar eller förmyndare erhålla ett stöd ser sig vara utsatt ej blott för lättsinnighetens liknöjdhet om hennes väl, utan ock för egennyttans beräkningar och förtryckets tilltag. Det är då hennes rätt att sjelf vårda sitt gods, då ingen man är tillstädes att stå vid hennes sida; och till denna hennes rätt synes lagstiftningen böra för henne bana en annan väg än den Kongliga nådens. Må hon då vara hänvisad till en anmälan hos domaren i den riktning, hvilken angifves i den af Herr Adlercreutz till Betänkandet bifogade reservation, med hvars innehåll jag dock icke fullkomligt kan förena mig. Lika med nämnde reservant anser jag det dock vara vida naturligare, att den qvinna, som har för afsigt att deltaga i det yttre affärslifvet, framträder i det offentliga och tillkännagifver dermed sin afsigt, än att den, som önskar få lefva ett stilla obemärkt lif, manas fram för att häruti uttala sin önskan. Man har i allmänhet anmärkt, att qvinnan har en finare känsla af det passande och anständiga än mannen. Men icke endast på grund deraf, utan ock i det hopp, att christlig åskådning och oförvilladt förstånd ännu hafva makt hos vårt lands qvinnor, förmodar jag, att de flesta af dem skola finna det bäst skicka sig och vara med deras lycka mest förenligt att icke utan i nödfall lemna sina stilla kretsar och utsätta sig för affärslifvets bryderier och frestelser. Jag hoppas alltså, att de, som önska blifva i borgerlig mening myndiga, hädanefter som hittills skola höra till undantagen. Skulle förhållandet befinnas vara motsatt, anser jag det såsom ett sorgligt tidens tecken. Men ett sådant förhållande skulle möjligen kunna framkallas genom hvad nu blifvit föreslaget: ty troligen skulle det för mångas egenkärlek synas vara en förödmjukelse att, när de genom lagen blifvit myndiga, sjelfva begära att varda försatta i omyndighets-tillstånd. Den naturliga sjelfklokheten och sjelfrådigheten skulle ock härvid utöfva ett stort inflytande och afhålla flera från ett steg, hvartill eljest ett rätt bedömande af deras eget väl borde mana dem. Aldramest påkostande för fåfängan torde det blifva att efter att i myndighetstillståndet hafva pröfvat sin oförmåga härom göra en offentlig bekännelse genom ansökning att åter få anses för omyndig; och blygsel skulle med skäl göra sig gällande till att förhindra ett oftare förnyadt vacklande emellan att vara myndig och att stå under

förmynderskap. Och om i allmänhet männen skulle, i fall den nya lagen antoges, finnas mindre benägna till ett åtagande, hvarifrån lagstiftningen mer än hittills befriade dem, skulle det blifva särdeles svårt för de efter reservantens uttryck "i affärslifvet vilselupna qvinnorna" att erhålla förmyndare, hufvudsakligen för dem, som i detta hänseende visat en ostadig ombytlighet. — Emellertid är jag, såsom ofvan antyddes, icke heller i allo belåten med det af Herr Adlercreutz gjorda förslag, emedan jag i allmänhet anser 25 års ålder vara för tidig till att utgöra epochen för qvinnans fattande af ett beslut så vigtigt för hennes framtid som det hvarom fråga är. Hon behöfver dertill mera erfarenhet af verlden och en mognare reflexion än hvad vid dessa år kan i allmänhet förutsättas hos qvinnokönet. Derföre föreslår jag, att man stannar vid den ålder af 30 år, som i Rikets Ständers vid en föregående Riksdag fattade beslut är angifven; så att, först när denna ålder upphunnits, den ogifta qvinnan må ega rätt att sjelf förvalta sin egendom utan annat vilkor än att hon om sin önskan i detta hänseende ingifver anmälan till domaren i orten.

Öfverläggningen rörande ofvan omförmälda Betänkande, som nu afbröts, skulle i eftermiddagens plenum fortsättas.

Ståndet åtskildes kl. ¼3 e. m.

Ut supra

In fidem

S. H. Almqvist.

Den 30 September.

Plenum kl. ½6 e. m.

Fortsattes den i förmiddagens plenum afbrutna föredragningen af *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 42, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition, angående ogift qvinnas rätt att vid viss ålder vara myndig; hvarvid

Doctor **Nordlander** erhöll ordet och yttrade: Vid öfvervägande af detta vigtiga och ömtåliga ämne har jag gjort mig den frågan: behöfver qvinnan verkligen vara myndig? Då jag märkt antalet dagligen växa af ogifta, men fullvuxna qvinnor, som sjelfva måste sörja för sitt uppehälle och sin utkomst, har jag icke kunnat annat än finna önskliga alla lättade utvägar, som bereddes dem, att kunna försörja sig. Hittills hafva de flesta såsom tjenstehjon eller genom handarbete måst förtjena sitt bröd. Ofta har det varit så sparsamt, att de i ordets egentliga mening lefvat af vatten och bröd. Men alla andra utvägar för qvinnan äro stängda. Vill hon idka handel eller annan näring, så måste hon låna namnet af en man, hvilket ofta kan vara förenadt med mycket obehag, eller ock afstå ifrån sin önskan. Ingen handel utom nipperhandel är henne tillåten; kramhandel, victualiehandel m. m. är henne förvägrad, om hon icke ingår med en myndighets-ansökan till Kongl. Maj:t och får denna af Nåder beviljad. Bor hon i landsorten, så är en commissionär för det ändamålet nödvändig och saken aflöper icke utan uppoffring af omkring 50 R:dr, kanske hennes enda capital. När man vet detta, synes man mig hafva skäl att vilja underlätta för henne möjligheten att blifva myndig för att på samma gång bereda henne mångahanda flera utvägar till försörjning. Man befarar vådor af qvinnans myndighets-förklarande; man påstår, att myndigheten blott skulle förorsaka henne ökade omsorger och bekymmer. Men de bekymmer hon bär såsom omyndig äro i sanning icke mindre. Ty är hon förmögen eller bemedlad, så ser hon sig äfven såsom myndig om efter någon, som tager vården om hennes egendom. Är hon åter fattig, så öppnar myndigheten för henne vägen att genom hvad medel hon finner lämpligast bereda sin utkomst. Och när hon såsom enka vid 15 års ålder kan vara myndig, så ser jag intet skäl, hvarför hon icke såsom ogift kan vara det vid 25 års ålder. Mig förefaller den nu gällande bestämmelsen minst sagdt inconseqvent. Ofta nog måste den ogifta qvinnan sköta en åldrig faders hushåll och angelägenheter samt bära all den tyngd myndigheten skulle medföra. Hvad vådorna beträffar, så anser jag dem mera skenbara än verkliga. Jag är fullt öfvertygad derom, att qvinnan skall göra allt för att motsvara det förtroende som lemnas henne.

De, som talat emot qvinnans myndighet, hafva utan tvifvel gjort det af omtanka för hennes bästa. Deras farhågor för följderna böra dock i det väsentligaste försvinna, då de besinna, att, innan Kongl. Maj:t framlagt förslaget inför Rikets Ständer, ämnet blifvit från alla sidor noga pröfvadt och betraktadt, samt att Bonde-Ståndet, representerande den talrikaste samhällsclassen och kändt för betänksamhet och noggrannt bevarande af sina intressen, redan antagit det Kongl. förslaget. Detta Högv. Stånd bör saken ligga lika mycket, om ej mera

om hjertat att medgifva qvinnan myndighet. Vi böra icke döma de många ogifta fruntimmer, som våra bröder efterlemnat, att sitta och med synålen endast förtjena sitt dagliga bröd. Men om man finner vådligt att, såsom Lag-Utskottet tillstyrkt, förklara hvarje qvinna om 25 år fullmyndig, så må det åtminstone vara tillåtligt i enlighet med reservantens förslag för den, som för sin utkomst behöfver att vara myndig, att genom en anmälan hos domaren vinna sitt ändamål. Man har sagt, att det borde bero af domarens omprövande, om den som anmälde sig ansåges skicklig att sjelf förvalta sin egendom; men denna bestämmelse finner jag vådlig, ty man tänke sig vissa personliga förhållanden, som göra domaren mindre fördelaktigt stämd mot en qvinna än tillbörligt. Hon kan hafva varit i tjenst hos honom och på något sätt framkallat hans agg. På dessa grunder tillstyrker jag bifall till hvad reservanten Herr Adlercreutz föreslagit.

Contracts-Prosten **Almqvist**: Gud har försatt qvinnan i omyndighetstillstånd under mannen. Hon är skapad att vara hans hjelp och stöd. Vill hon något derutöfver, vill hon vara något i och genom sig sjelf, så vill hon en sjelfständighet, som strider emot naturen af hennes både physiska och andliga bestämmelse, hon skall i sin nya karlnatur blifva ett missljud i skapelsen, en carricatur, som framställer för verlden den bedröfliga bilden af en fallen qvinna i annan mening än hittills blifvit fästad vid denna benämning, fallen i sjelfviskhetens snara att vara någonting för sig, liksom mannen afföll ifrån Gud, då han ville vara och betyda någonting såsom sjelfständig personlighet.

Sådant var themat till de varationer, som här i förmiddags uppstämdes och som nästan alla förkastade qvinnans myndighet ur synpunkten af omtanken för hennes eget bästa och af de olyckliga följder, som för henne skulle uppkomma genom den nya lagen.

Om än icke andra länders erfarenhet ådagalagt grundlösheten af dylika farhågor, då qvinnorna i Frankrike, England och Tyskland visat sig kunna förvalta sin egendom lika väl, kanske ofta bättre än männerna, så torde väl saken i första rummet böra betraktas ur rättvisans synpunkt och vi litet hvar fråga oss med hvad rätt qvinnan af oss hålles i omyndighetstillstånd. För att undvika svaret på denna fråga skall man gå så långt, som en talare här i dag gjort, att förklara menniskorätt och menniskovärde icke ega tillämpning på afgörandet om qvinnans myndighet, men i och med detsamma förneka hennes menskliga egenskaper. Ty kan man icke förneka, att äfven hon är menniska i fullständig mening, så återstår bevisa med hvad rätt henne förnekas att förvalta sin egendom. Allraminst borde männerna, som hålla henne under sitt förmynderskap, uppträda såsom i egen sak dömande parter, utan låta lika allmän rättvisa vederfaras båda könen. Man

har åberopat yttrande af qvinnor i den syftning, att de sjelfve icke önska den erbjudna rättigheten. Jag skall också kunna åberopa en qvinnas yttrande, som går derpå ut, att karlarne förtjena oftare att stå under förmynderskap än qvinnan, hvilken aldrig genom sin fåfänga att behaga mannen kan förfalla i en sådan misshushållning som han; men äfven om han måste medgifva detta, är han alltför egennyttig att släppa ifrån sig förmynderskapet öfver qvinnan.

Man talar också om mannens och qvinnans olika anlag och förmögenheter, som hänvisa henne till salongen, barnkammaren och köket, utom hvilka hon icke anses ega någon skicklighet. Detta kommer sig uppenbart deraf, att vi icke låtit henne få någon annan uppfostran än som passar der till vår nytta och vårt nöje; men låt det barn, hvars fötter man bundit, få banden lossade, så skall det snart lära sig konsten att gå. Historien framställer lysande exempel på hjeltinnor, regentinnor, i förståndsförmögenheter öfverträffande de flesta männer, och dagliga erfarenheten på arbetsqvinnor, släpande de tyngsta sysslor, genom tålamod och ihärdighet ersättande hvad som felas i physisk styrka.

För öfrigt är ju här alls icke fråga om att förändra de olika naturanlagen, blott att medgifva en naturlig rättighet. Utan giltigt skäl skyggar man tillbaka för denna eftergift, såsom innebärande stora vådor, då man förespeglar, huru gamla ogifta qvinnor, som förut varit vana att lita på andra, skulle blottställas att sjelfva öfvertaga förvaltningen af sin egendom, men fördöljer eller glömmer, att det icke skall ske i en hastig vändning, utan enligt lagförslaget ett år förflyta, innan lagen träder i verksamhet, under hvilken tid eller när sedan som helst qvinnan kan hos Domstol göra anmälan om sin önskan att erhålla förmyndare.

Den reservation, som här blifvit af många förordad, kan jag icke godkänna. Den låter qvinnas myndighet bero på särskild anmälan vid Domstol och gör således omyndighet till regel och friheten derifrån till undantag. Denna anmälan, som naturligtvis alltid skall föranledas af särskilda omständigheter och antagligen ofta emot föräldrars och målsmäns vilja, måste ofta för den sökande medföra svårigheter och obehag.

Orättvisan står alltid i lagen qvar. Det är denna, som vi icke hafva rätt att bibehålla. Vi skola alltid misstänkas att vilja bibehålla qvinnan såsom vår slafvinna, utan att bemöda oss att förtjena hennes förtroende såsom af henne sjelf valda förmyndare, då vi låta henne fortfarande förblifva rättslös, på sin höjd berättigad att sälja nipper och baka pastejer, men icke lagligen berättigad att ens i en Sparbank uttaga sina ärligt förvärfvade medel, mycket mindre att ingå lagliga afhandlingar, ehuru vi nödgas göra det nästan hvar dag, eftersom det tillgår å torg och i bodar, der vi knappt kunna undvika att uppgöra affärer med den omyndiga qvinnan.

Birger Jarl lät den arflösa qvinnan half rättvisa ske; Konung Oscar lät henne full vederfaras. Om den upplyste Konungen icke får upplefva den dag, då qvinnan sjelf får makt att förvalta sitt arf, skall den likväl snart randas.

Må man derförinnan med uppriktig eller låtsad ömhet för qvinnan qvarhålla henne i hennes närvarande omyndighetstillstånd: min protest inlägger jag till slut emot den beskyllning, som här blifvit framkastad, att den föreslagna friheten skulle medföra osedlighet och befordra Det-går-an-systemet. Detta system befrämjas just genom qvinnans fattigdom och beroende ställning. De äro oftast orsaken till den vanlottades fall, som merendels saknar all annan utväg än att öfverlemna sig i mannens våld såsom ett värnlöst och viljelöst verktyg.

Långt ifrån således att anse det nu framlagda förslaget hvila på en ytlig philantropi, såsom man här aktat tillständigt yttra, finner jag det grundadt på en djup, naturlig och gudomlig rätt: hvarföre jag till detsamma lemnar min röst obetingadt och fullkomligt.

Domprosten **Bring**: Jag har redan instämt med Prosten Ljungdahl och till hvad han och Biskop Annerstedt anfört har jag icke mycket att tillägga. Oaktadt allt hvad nästföregående Talare yttrat, kan jag icke annat än anse det af Lag-Utskottet nu förordade förslag vara i hufvudsaken fullkomligen förfeladt. Detta förslag är en product af den i vår tid inom alla områden mer och mer öfverhandtagande riktning, hvilken i grunden är en förfärlig missriktning, och som går ut uppå att i allt framhålla den blotta individen och dess rättigheter, under det att de samfunds-ordningar och samfundsformer, i hvilka dock all *sann* individuel frihet har sin förutsättning och sitt vilkor, mer och mer skjutas tillbaka. Den samfundsform, hvars betydelse förevarande förslag sålunda förbiser och hotar att nedsätta, är närmast *familjen*. Att så är förhållandet, derom böra vi blott genom att erinra oss den princip, från hvilken nu gällande lagstiftning i denna del utgått, lätteligen blifva öfvertygade. Hela vår nu gällande lagstiftning, så vidt den afser den s. k. privat-egendomen, hvilar nemligen på den lika djupa som sanna grundsatsen, att egendomsrätten är en del af familjerätten, att egendomen icke blott är *individens*, utan derjemte och ytterst äfven *familjens* tillhörighet. Häraf bero lagens nu så ofta i oförstånd klandrade stadganden, angående bördsrätt, testamentsrätt, arfsrätt o. s. v. Och härmed hänger likaledes på det närmaste tillsammans hvad angående vilkoren för myndighet för närvarande finnes föreskrifvet. Då fråga blifver om hvem som skall vara myndig, så beror svaret enligt vår gamla lags grundsatser icke blott på den grad af ekonomisk klokhet och förmåga, som hos olika individer kan förutsättas (berodde svaret *allenast* häraf, så vore

det i sanning svårt att stifta någon allmängiltig lag för myndigheten), utan först och främst på den olika ställning till familjen, som enligt gudomlig och mensklig ordning tillkommer de serskilda individerna. Derföre inträder mannens myndighet vid samma ålder, då han har rätt att utträda ur den familj, som honom fostrat, och sjelf grundlägga en ny familj — blifva familjefader och familjehufvud. Och derföre är äfven qvinnans enkostånd det enda, i hvilket lagen erkänner henne efter regeln vara myndig. Ty då qvinnan blifver enka, så medför denna sorgliga lott för henne visserligen icke nödvändigt större förstånd och kraft till ett utåtvändt affärslif, men så mycket säkrare den ansvarsfulla *kallelsen* och *pligten* att med de krafter hon kan ega sjelf träda i spetsen för sin familj och på egna, om ock än så svaga skuldror bära bördan af alla dess omsorger. I hvarje annan ställning deremot är qvinnans bestämmelse efter regeln att under en familjefaders hägn i familjens sköte utöfva en på dennas inre förhållanden uteslutande riktad verksamhet, och hennes plats är alltså en sådan, vid hvilken myndigheten enligt sakens natur hvarken är eller skall vara fästad. Genom att yrka detta och i följd deraf i förevarande fall försvara den nu gällande lagstiftningen är det långt ifrån, att man skulle, på sätt nyss blifvit påstådt, visa qvinnan missaktning eller behandla henne, såsom vore hon ämnad blott för salongen och dess flärd. Tvertom vågar jag säga, att ju djupare värdet af den äkta qvinnliga kallelsen blifver erkändt, ju bättre man inser och ju högre man uppskattar den oberäkneliga välsignelse, som qvinnan, äfven då hennes lott är den i utvertes måtto mest ringa och obemärkta, kan inom *sin* krets, d. v. s. inom den husliga kretsen, åstadkomma; desto mindre anledning skall man finna att för henne öppna nya banor, liksom skulle hon genom dessas beträdande kunna vinna en större ära och en bättre rätt än den naturlig och borgerlig ordning nu åt henne förvara: den äran och den rätten nemligen att få vara och förblifva — *qvinna*. För min del måste jag åtminstone bekänna, att aktningen för den Svenska qvinnan bjuder mig att med min röst motsätta mig ett förslag, som vill förespegla henne, att samhället kan hafva något ädlare och ärorikare att bjuda henne på än det heliga kall, hvaruti hon af ålder i vårt land funnit sin skönaste berömmelse.

Att en lagstiftning, hvilken hvilar på så rent sedliga grundsatser som de nu antydda, skulle, såsom man här påstått, vara vådlig för qvinnans sedlighet, kan jag icke begripa. Med större skäl synes mig den angifna beskyllningen kunna vändas tillbaka mot den nya lagstiftning, som nu föreslås. Eller när blifver väl qvinnan mest utsatt för förförelser af hvarjehanda slag, antingen då hon anvisas att söka och behålla familjelifvets skydd eller då lagen manar henne att bryta familjeban-

den och såsom ett sjelfständigt individuum, såsom en "man för sig", söka sin lycka på egen hand? På denna fråga torde svaret knappast vara tvetydigt.

Hvad åter beträffar den brist på utvägar till försörjning, hvaraf qvinnorna genom den nu gällande lagen skulle lida, så tyckes det gjorda medgifvandet, att ifrågavarande olägenheter icke serdeles drabba de förmögnare, utan egenteligen de fattigare classerna, innebära den bästa vederläggning af sjelfva hufvudpåståendet. Ty för den, som intet har att vara myndig öfver, kan väl myndigheten icke vara af synnerligt värde, helst i alla fall lagen icke lägger hinder för någon att efter bästa förstånd med sitt arbete förvärfva så mycket han behagar. Visserligen är rättigheten att fritt få skuldsätta sig nu de omyndiga qvinnorna förmenad. Men denna rättighet torde för de flesta bland dem icke vara serdeles afundsvärd, enär densamma, allmänt medgifven, säkerligen mycket oftare skulle blifva en väg till ruin än till lifsbergning. För den qvinna deremot, som till följe af utomordentliga förhållanden och gåfvor verkligen vill och kan och behöfver inlåta sig uti en större ekonomisk verksamhet, finnes för närvarande alldeles ingen svårighet att blifva myndig förklarad. Och då sålunda all den fördel, som genom myndighetens erhållande möjligen kan af qvinnorna önskas eller påräknas, redan nu står dem öppen, så synes den bestående ordningen uti ifrågavarande fall så mycket hellre böra lemnas orubbad, som densamma med största lätthet medgifver undantag från sin regel, på samma gång som den dock icke förvexlar det ena med det andra, utan låter hvartdera blifva af lagen med dess rätta namn framställdt och betecknadt.

Man har förordat det förslag till författning i förevarande ämne, hvilket Herr Adlercreutz i sin reservation uppställt. Detta förslag blefve måhända, om det antoges, i sina practiska följder något mindre vådligt än det som innehålles i Kongl. Maj:ts Proposition; men dess princip är dock densamma som det sistnämndas och det lider dessutom af en inre motsägelse, för hvilken den Kongl. Propositionen icke kan beskyllas. Enligt reservantens förslag skulle nemligen myndigheten blifva den tjugufemåriga ogifta qvinnan tillerkänd såsom en rättighet, hvilken dock icke skulle åtföljas af någon motsvarande skyldighet å hennes sida att myndigheten begagna. Antoges då detta förslag, så vore med detsamma den qvinna, som vid 25 år icke anmälde sig till *utöfvande* af den myndighet, hon likväl *egde*, i sjelfva verket af lagen försatt i ett tillstånd, hvaruti hon på en gång vore myndig och omyndig, eller ock måhända rättare hvarken det ena eller det andra. Införandet af dylika halfheter skulle i min tanke ej vara helsosamt för vår lagstiftning, och jag måste derföre afstyrka bifall äfven till Herr Adlercreutz' förslag.

Slutligen har af Riks-Archivarien Nordström återremiss blifvit yrkad. Klart är mig visserligen, att, om något i frågan nödvändigt skall vidgöras, detta bör ske på det sätt, som den nyssnämnde Talaren tillstyrkt. Men då af förut angifna skäl den gällande lagen synes mig hvila på goda grunder och då det i alla händelser kan vara tvifvel underkastadt, huruvida Lag-Utskottet kan hinna verkställa en ny genomgripande pröfning af detta vigtiga ämne före Riksmötets slut: så kan jag icke annat än anhålla, att Högv. Ståndet ville stanna vid att *afslå* hvad Utskottet i förevarande Betänkande föreslagit.

Contracts-Prosten **Rundgren**: Då den siste Talaren slutade med att uppvisa inconsequenser i reservanten Herr Adlercreutz' förslag. under förklarande att sådana åtminstone icke funnes i det, som Kongl. Maj:t i sin Nådiga Proposition afgitvit; så vill jag, som önskar framgång åt nämnde reservants förslag, fråga, om ej i Kongl. Maj:ts förslag kunna uppletas ännu större inconsequenser. Om man nemligen såsom det Kongl. förslaget bestämmer, att "qvinna, som fyllt 25 år, vare myndig att sig och sin egendom sjelf råda och förestå", så har man dermed uttalat icke blott qvinnans rätt, utan ock hennes pligt att vara myndig; och får då icke göra hennes myndighet beroende af hennes godtycke. Har lagstiftningen funnit tiden vara inne att förklara den ogifta qvinnan myndig, då får icke hennes beqvämlighet eller sorglöshet blifva en anledning till befrielse från denna myndighet. Har hon vunnit rättigheten, då måste hon ock utöfva den, så framt icke hon befinnes dertill alldeles oförmögen. Men förslagets inconsequens ligger just deruti, att hon skall få ovilkorlig rätt att afsäga sig myndighetens utöfning; och denna inconsequens är betydligt större än om man säger, att qvinnan är omyndig, men kan på egen anmälan blifva myndig.

Ser man på vår nu gällande lagstiftning, så är det två stadganden, hvilkas upphäfvande genom ifrågavarande förslag afses; nemligen Ärfda-Balkens 19 Cap. 2 § och Jorda-Balkens 4 Cap. 7 §. Den förra lagparagrafen säger uttryckligen, att mö af hvad ålder hon vara må stånde under förmynderskap, och den sednare förbjuder att sluta köp eller skifte med jungfru om hennes jord. Lagstiftningen har emellertid på sednare tider förmildrat strängheten af denna bestämmelse och gjort ogift qvinnas myndighet beroende af Kongl. Maj:ts nåd, så att efter nuvarande förhållanden den ogifta qvinnan kan vinna önskad rättighet att sjelf förvalta sin egendom, om hon blott ingår till Kongl. Maj:t med en underdånig ansökan; och Kongl. Maj:t plägar icke afslå en sådan begäran, äfven om slägten icke förordar densamma, så framt icke utomordentliga omständigheter lägga hinder i vägen. Herr Adlercreutz' förslag är så-

ledes en consequent utveckling af nuvarande lagstiftning; principen qvarstår, att ogift qvinna är omyndig, men myndighetsblifvandet underlättas, praxis regleras genom bestämd författning och onödiga omkostnader och omvägar undvikas för qvinnan. Den föregående Talaren har utvecklat familjens betydelse för qvinnan och ingen lärer förneka det tänkvärda och vackra i hans framställning. Men vi måste dervid taga i betraktande, att i verkligheten de allra flesta ogifta qvinnor måste utträda ur familjen ganska tidigt för att på egen hand söka sin bergning, ja att en ofantlig stor del icke hafva någon familj att hålla sig till. Om nu en qvinna är i den ställning, att hon vill och kan råda sig sjelf, så må hon inför domstol uttala en sådan önskan och må en sådan enkel anmälan vara nog för att hon skall få sin önskan uppfylld. Att tillerkänna domaren någon pröfningsrätt, anser jag oriktigt; ty jag är förvissad derom, att ingen qvinna utan mogen öfverläggning inom sig sjelf och rådplägning med andra, på hvilka hon mest litar, någonsin tager det vigtiga steget; och äfven om hon det gör, hvad skall domaren pröfva? Dessutom om man betraktar de förhållanden, som egde rum år 1734, då vår nu gällande lag utkom, så finner man lätt huru betydligt förändrad qvinnans ställning är nu emot då. Ett mycket större antal qvinnor måste nu framlefva sitt lif ogifta. Omständigheterna och sedvanorna göra det nödvändigt. Inom de bättre classerna vill mången man icke underkasta sig de försakelser, ett giftermål ålägger; de fattiga blifva ofta förgätna. Det är ej qvinnan, som sökt att undkomma mannens målsmanskap; det är omständigheterna, som tvinga henne att ofta sjelf vara betänkt på sin försörjning. Hvarföre skall man då ej tillåta en sådan qvinna att vinna en rättighet, genom hvilken hon, då hon måste försaka familjens behag, kan finna större frihet att egna sig åt det arbete, som bäst kan passa med hennes anlag och skaffa henne säkraste bergning? Hvad de mindre bemedlade qvinnorna angår, så blir derigenom förhållandet icke förändradt; de hafva, sedan de förlorat fader och moder, vanligen ingen förmyndare, och om ibland dem någon varit nog lycklig att ega ett litet arf och således måste hafva en förmyndare, torde icke alltid förmynderskapet utöfvas till qvinnans sanna gagn; åtminstone har jag inom de kretsar, der jag verkat, mången gång funnit förhållandet sådant. Man må således se på den mera eller mindre väl lottade, så finnas omständigheter, som tala för större frihet i fråga om qvinnans myndighet. Jag har derföre funnit mig tillfredsställd af Herr Adlercreutz' förslag och vill gerna lemna min röst dertill, men då jag tillika i Riks-Archivarien Nordströms anförande funnit många tänkvärda sanningar, skall jag icke hafva något emot en återremiss af Betänkandet, om Ståndet finner en sådan åtgärd bättre.

Professor **Carlson**: Sedan ämnet nu blifvit klart belyst från alla sidor, behöfver jag ej vara mångordig. Jag vill blott säga några ord om formen för beslutet. Vill man, om icke bifalla hvad Kongl. Maj:t i sin Nådiga Proposition föreslagit, åtminstone i någon mon undanrödja de svårigheter, som ligga i vägen för ogifta qvinnor att försörja sig på hvad sätt de kunna, så synas mig i sakens närvarande skick blott tvenne utvägar att vinna detta ändamål finnas, antingen att, såsom en Talare föreslagit, återremittera frågan eller ock bifalla Herr Adlercreutz' reservation. Man har i denna funnit vissa inconsequenser, såsom att sjelfva anmälan att vilja blifva myndig skulle innebära en act af myndighet. Jag kan ej finna, hvari denna inconsequens består; ty grundtanken i Herr Adlercreutz' reservation är tydligen den, att myndigheten är *hvilande*, till dess den person, om hvilken är fråga, tillkännagifver, att hon vill af denna rätt begagna sig. Återremissen har hufvudsakligen yrkats, för att Utskottet skulle föreslå något medel att förekomma de vådor, som under förhandenvarande brist hos oss af Notarial- och Advocat-Institutionerna skulle åtfölja qvinnans myndighet. Om nu icke alla qvinnor, som uppnått 25 år, med ett slag blifva myndiga, utan det endast står dem öppet att i mon af deras önskan dertill anmäla sig, så lär väl äfven deras uppmärksamhet fästas på den nämnde bristen och tillåtelsen med varsamhet begagnas, till dess något i detta afseende blifver stadgadt. Af sådant skäl synes mig antagandet af reservantens förslag vara att föredraga framför en återremiss, hvars resultat är svårt att förutse.

Prosten **Håhl**: Då i det ämne, som nu utgör föremål för Ståndets discussion, det redan är så mycket och omständligt taladt, vill jag söka att fatta mig kort. Jag kan ej annat förstå än att den ogifta qvinnans omyndighetstillstånd är förestafvadt af en viss pietet. Det är ej en boja lagd på hennes frihet, utan en välgerning egnad åt henne af lagen. Man har i Lag-Utskottets Betänkande bland annat åberopat främmande länders exempel, men må man ej blindt efterapa detsamma i ett ärende, som griper så djupt in i nationens lifsrötter. Må de Institutioner, dem Riks-Archivarien Nordström i förmiddagens plenum framställde såsom den ogifta qvinnans pålitliga stöd såväl i Frankrike som de Germaniska Staterna, först jemväl hos oss etableras, innan vi göra en så genomgripande förändring i en uråldrig lagstiftning. Jag vädjar till detta Högv. Stånds egen erfarenhet. Vi känna det Svenska folket, såsom på nära håll skådande dess samlif och familjelif; och vi veta, att den ogifta qvinnans myndigblifvande icke är någon folkets önskan. Om Sveriges ogifta qvinnor vid 25 års ålder tillfrågades, om de ville blifva myndiga, så är det min öfvertygelse, att de med få undantag skulle svara nej. Då det är bekant,

att Kongl. Maj:t till ansökningar af 25:årig ogift qvinna att varda myndig nästan alltid lemnar sitt Nådiga bifall, har jag deruti sett en hufvudanledning till den Nådiga Proposition, hvilken nu af det Höglofl. Lag-Utskottet blifvit understödd. För min del kan jag icke biträda densamma, utan förklarar mig villig att biträda Herr Adlercreutz' reservation, dock icke obetingadt utan med det tillägg, som jag nu får vördsamt föreslå och på hvilket jag begär proposition till detta Högv. Stånd:

"Ogift qvinna, som fyllt 30 år, vare berättigad att sig och sin egendom — — — — utöfva vill: bifoge derjemte frejdebevis och två trovärdige mäns intygande, att hon till myndighet erforderlig skicklighet besitter, och varde, intill dess domstolen sitt samtycke gifvit, såsom omyndig ansedd."

Kyrkoherden **Sondén**: För att börja, der den siste Talaren slutade, anser jag ändamålet bättre vinnas genom antagande af hvad reservanten Herr Adlercreutz föreslagit. Att ändra myndighets-ålderns inträdande för qvinnan ifrån det 25:te till det 30:de året, tror jag vara temligen obehöfligt. Ty kan man bevilja mannen myndighet vid 21 års ålder, så ser jag intet skäl, hvarför man icke kan erkänna qvinnan, som utvecklar sig vida tidigare än mannen, myndig vid 25 år, om ej förut. Och hvad angår den inconsequens, som en Talare funnit uti ofvannämnda reservation, att nemligen den ogifta qvinnans anmälan att blifva myndig innebure redan en myndighet, hvarigenom qvinnan vore på samma gång både myndig och omyndig, så bortfaller denna inconsequens, om man, såsom man i min tanke bör, icke uppfattar reservantens mening så, som skulle ogift qvinna vid 25 år efter regel vara omyndig, utan tvertom, att hon är myndig, men att den första handling hon såsom myndig utöfvar är tillkännagifvandet hos Domaren, att hon vill sjelf öfvertaga vården om sina angelägenheter.

Den siste Talaren yttrade, att, om man skulle fråga de ogifta qvinnorna huruvida de vilja blifva myndiga eller ej, de utan tvifvel skulle lemna ett öfvervägande Nej till svar. Ifrån den landsort vi båda tillhöra har jag icke någon annan erfarenhet att åberopa. Men vill man höra qvinnornas egen mening, så är den bästa utvägen att antaga Herr Adlercreutz' förslag, som just är en dylik fråga till Sveriges qvinnor, hvarpå vi säkerligen innan nästa Riksdag erhålla tydligt svar. Med den erfarenhet, som man till den tiden sålunda hade samlat, skulle man bättre kunna bedöma lämpligheten af en sådan lag, som Kongl. Maj:t föreslagit.

Man har sagt, att qvinnan har obestridlig rätt och pligt att lefva inom familjen; men många äro factiskt beröfvade den-

samma och måste sörja för sig sjelfva. Man har såsom skäl mot qvinnornas myndighet äfven yttrat, att de obemedlade qvinnorna hafva intet att vara myndiga öfver. Detta är ett nog hårdt yttrande; ty att vara myndig öfver sin egen person och kunna huru man behagar använda sin arbetsförmåga, är väl af något värde och för dem, som ej hafva stora tillgångar, af ännu större vigt än för andra.

En återremiss af frågan skulle i min tanke vara långt ifrån önskvärd. Det är sannt, att en Talare, hvilkens djupa insigter Ståndet alltid erkänner, yrkat en sådan åtgärd för undanrödjande af de olägenheter, som bristande Notarial- och Advocat-Institutioner lägga i vägen för qvinnans myndighet; men olägenheterna blifva ju undanröjda genom antagande af reservantens förslag. Ty innan den ogifta qvinnan skrider till det vigtiga steget att anmäla sig hos Domaren för myndighetsbrefs erhållande, är det naturligt, att hon rådfrågar sina anförvandter eller andra, för hvilka hon har förtroende. På de grunder jag nu anfört tillstyrker jag bifall till Herr Adlercreutz' förslag.

Doctor **Sandberg**: Huruvida åtskilliga inskränkningar uti qvinnans jemlikhet med mannen i afseende på borgerliga rättigheter är grundad i naturen eller härleder sig från de tider, då den kroppsliga styrkan hade ett betydligt inflytande på de enskilda menniskornas samhällsställning, torde icke här behöfva undersökas. Mig synes omyndighetstillståndet i den vanliga meningen hafva sin grund uti förutsättningen, att personen icke kan vårda gods sitt, d. v. s. icke kan så förvalta det honom tillhörer, att han deraf utan andras förfång kan hafva sin timliga bergning. Deremot är den myndig som eger en sådan förmåga. Och denna förmåga har man förutsatt skulle finnas hos mannen vid 21 års ålder och vill nu antaga för qvinnan vid 25 års ålder. Att förståndsutvecklingen vid den åldern i allmänhet bör vara tillräcklig för ändamålet, lärer ej förnekas. Huruvida denna olikhet i åldersbestämmelse för olika kön är berättigad, vill jag icke afgöra. Hvad erfarenheten lärt är, att många myndiga ynglingar förslösa hvad dem tillhörer, och att sådant skall ske af många ogifta qvinnor öfver 25 år, kommer väl framtiden att utvisa. Och i allmänhet är hushållning likasom misshushållning med egendom icke företrädesvis befintlig hos vissa åldrar eller kön. I flere fall, kanske de flesta, hushållar qvinnan med mindre tillgångar vida bättre än mannen. Ibland arbetsclassen är det ofta hustrun, som med sin flit och sparsamhet i det längsta uppehåller huset, att icke en ytterlig nöd och armod der intränga. Ibland den bildade medelclassen visar det sig ofta, att dottren hushållar bättre än sonen. Äfven den förras tycke för det vackra och lysande är mindre kostsamt än den sednares lefnadssätt. Utan tvifvel skall det ock inträffa,

att, när en broder förslösat sitt eget fäderne- och mödernearf, hans ogifta myndiga syster af syskonkärlek lånar honom sin andel, som den älskade brodren kanske använder på samma sätt — och aldrig kan betala. Men fall i motsatt riktning kunna ock inträffa, då den ogifta flickan förledes att med sina tillgångar understödja en ung man, som vinner hennes tycke, men förslösar hennes tillgångar, så att hon sedermera utfattig måste emottagas af sina närmaste. Då således man icke kan säga, att någon verklig olikhet uti detta fall råder könen emellan, så synes mig den grundsats, som Lag-Utskottet uppställt, böra antagas.

Men för att icke på en gång taga ett alltför stort steg i denna nya riktning, vill jag för min del också för närvarande tillstyrka bifall till Herr Adlercreutz' uti dess reservation framställda förslag, eller: *Ogift qvinna, som fyllt 25 år, vare berättigad att sin egendom sjelf förvalta och förestå; göre dock hos den domstol, hvarunder hon lyder, anmälan, att hon myndigheten sjelf utöfva vill, och varde, intill dess sådan anmälan skett, såsom omyndig ansedd.*

Härvid må dock anmärkas, hurusom enligt 8:de §:n i Kongl. Förordningen af den 7 Juni 1749 föräldrar och närmaste anhörige ega att på vederbörlig ort begära, det omyndiga ynglingar, om skäl dertill förefinnas, måga än längre och på flere år än lagen utsätter för omyndige förklaras. Då nu denna Förordning icke är i fråga att upphäfvas, så lärer väl icke den deruti medgifna rättighet med afseende på de omyndiga döttrarne genom det nya lagstadgandet blifva föräldrarne eller deras närmaste anhörige betagen.

Biskop **Björck**: Jag menar, att jag redan på förmiddagen, ehuru i korthet, dock tillräckligt angaf orsakerna, hvarför jag icke kunde biträda Lag-Utskottets med Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition öfverensstämmande förslag. Att jag icke kunnat förena mig med de värde reservanterna från detta Högv. Stånd, har jag äfven tillkännagifvit. Denna min ställning har isynnerhet förmått mig att söka en medelväg mellan de olika åsigterna. Då så många qvinnor äro för sin utkomst i behof af myndighet, så bör möjligheten att erhålla densamma icke bero af Konglig nåd, utan vara en genom lag bestämd rättighet. Jag har sett, huru förmyndare kunna förtrycka de omyndiga qvinnorna, och skulle på grund deraf för min del vara benägen att antaga reservanten Herr Adlercreutz' förslag, dock med någon förändring. Ty åldern, då myndigheten skall inträda, är i min tanke för tidig. Qvinnan är vid denna ålder för mycket ledd af sin känsla, samt har för ringa erfarenhet för att kunna med kallt beräknande omdöme sköta sina yttre angelägenheter. Det vore ock under sådant förhållande att blott öka hennes inre strid, om man tvunge henne under de näst föregående åren mellan 20 och 25 års ålder äfven tänka på

sitt myndighetsblifvande utom det myckna öfriga, som då med hvarjehanda frestelser tränger in på det svaga qvinnohjertat. Qvinnans jordiska mål är verkligen att med kärlek sluta sig till en man och i honom finna sitt stöd. Med den vekhet, som ligger i hennes natur, skulle den unga 20—25-åriga flickan, hvilken snart skulle emottaga egendomsförvaltning, i afseende derpå vara utsatt för många impulser, ej blott af egen phantasi, utan äfven af andras inflytande. Vidare, då hon vid den åldern är så nära sin barndom, fruktar jag, att den föreliggande myndigheten skulle menligt inverka på hennes uppfostran. Mig synes derföre myndigheten icke böra inträda förr än vid 30 års ålder. Då lefver qvinnan ej mera så mycket i sin känsla; rosendrömmarne hafva till en del försvunnit. Betänkligheterna äro således mycket mindre att då bevilja henne myndighet. Rikets Ständer hafva också förra gången beslutat sig för en dylik bestämmelse och skulle derföre genom antagande af hvad jag nu föreslår verkligen gå ett steg längre, i det att myndigheten icke blefve beroende af domstols pröfning eller hindrad af förmyndares ränkor. På dessa grunder skulle jag vilja tillstyrka bifall till Herr Adlercreutz' reservation med det amendement, som Prosten Håhl föreslagit, att nemligen myndigheten inträder först vid 30 års ålder efter förutgången anmälan och tvenne trovärdiga personers intyg, att den ifrågavarande qvinnan är i stånd att sin egendom sjelf förestå.

Professor **Lindgren**: Jag vill gerna medgifva vigten af de skäl Domprosten Bring ur familjens begrepp framlagt för den ogifta qvinnans förblifvande i sitt omyndighets-tillstånd; men jag måste på samma gång anmärka, att dessa skäl förlora all sin styrka i afseende på det stora antal af qvinnor, som icke äro nog lyckliga att kunna räkna sig såsom medlemmar af någon familj. Hvad beträffar den motsägelse, som samme talare velat finna i det författnings-förslag, reservanten, Herr Adlercreutz, framlagt, och som skulle bestå deruti, att den ännu omyndiga qvinnan skulle genom sjelfva sin anmälan om önskan att varda myndig förklarad utöfva en vigtig act af myndighet, så skulle med samma skäl kunna påstås, att det alltid ligger en motsägelse mellan begreppen möjlighet och verklighet; och hvilken skulle väl vilja försvara ett så orimligt påstående? Hade Herr Adlercreutz sagt: "Ogift qvinna, som fyllt 25 år, skall sig och sin egendom sjelf råda och förestå; göre dock hos den domstol, hvarunder hon i förmyndaremål lyder, anmälan, att hon myndigheten sjelf utöfva vill, och varde, intill dess sådan anmälan skett, såsom omyndig ansedd", så skulle en sådan motsägelse verkligen kunna läggas förslaget till last. Men nu heter det ej: *skall sig och sin egendom råda och förestå*, utan *"vare berättigad att etc."* Hvaraf tydligen

ligen följer, att den 25-åriga qvinnan, som under vanliga förhållanden alltid är myndig *in potentia*, också blifver det *in actu*, så snart hon tillkännagifver sin afsigt att sig och sin egendom sjelf råda och förestå.

Comminister **Beckman**: En omständighet, som icke blifvit synnerligen framhållen under discussionen öfver ifrågavarande ämne, men hvilken i talarens tanke bör utöfva ett stort inflytande på frågans afgörande, är, att den faderliga hand, hvilken nuvarande lagstiftning vårdande håller öfver den ogifta qvinnan, undandrages henne, om i enlighet med Kongl. Maj:ts Nådiga proposition hon vid fyllda 25 år förklarades för myndig. Hufvudsakligen af denna orsak afstyrker talaren bifall till Utskottets förslag. Deremot skall han gerna se, att qvinnans rättighet att vara myndig, erkänd såsom grundsats, vid tillämpningen icke blifver beroende af det nuvarande Kongliga prærogativet, ehuru dess höga mellankomst hvarken är synnerligen dyr eller i vanliga fall svår att vinna, utan endast af en anmälan hos den domstol, hvarunder den ogifta qvinnan i förmyndaremål hörer och hos hvilken hon endast hade att tillkännagifva sin önskan med företeende af åldersbevis. I detta afseende har talaren ansett sig gerna böra instämma med den välborne reservanten, som framlagt ett sådant förslag. En talare har sagt, att sådan anmälan "skulle öka den unga qvinnans inre strider"; men här behöfdes ju blott tre eller fyra rader, och månne hennes strider blifva mindre, om hon emot sin fallenhet och vilja skulle vid sitt 25:te år behöfva välja emellan nödvändigheten att taga sina angelägenheter sjelf om hand eller genom en motsatt anmälan erkänna sin oskicklighet dertill? Det vore äfven att göra omyndighets-tillståndet till regel, har man sagt. Ja, talarens åsigt är, att det in praxi just så bör vara, undantagen ifrån regeln blifva sedan huru många som helst. Blifver den 25-åriga qvinnan enligt regel myndig, så är det för henne, såsom redan yttrats, förödmjukande att genom en ansökan undanbedja sig den henne beskärda lyckan, och ännu mera påkostande synes det blifva att efter ett olyckligt sträfvande på egen hand nödgas komma inför domaren med förklarande, att hon icke kan gå utan ledare. En lag sådan som den föreslagna vore äfven i det afseendet betänklig, att den ofelbart skall gifva anledning till bedrägerier, då en 25-årig qvinnas myndighet icke vidare får sättas i fråga, ehuru hon dock kan, när hon så finner för godt, styrka sitt omyndighetstillstånd. Mig synes derföre en anmälan inför vederbörlig domstol, att hon vill blifva myndig förklarad, vara vida bättre än det af Utskottet föreslagna. Det protocolls-utdrag, hon der erhåller, kan hon utan stort besvär uppvisa, när hon har behof att ådagalägga sin myndighet, hvaremot hon enligt

lagförslaget skulle nödgas lika ofta framdraga sitt prestbetyg och vid vissa kinkigare tillfällen ett mycket färskt domstolsbetyg, att hon icke i tysthet afsagt sig den henne i lag förbehållna rättigheten. Man har ock här sagt, att, om vederbörande qvinnor tillfrågades huruvida de ville blifva myndiga eller ej, man ofelbart skulle af de flesta få ett nekande svar. Ja, om myndigheten inträdde först vid 25 års ålder, torde få ogifta qvinnor vilja erkänna att de uppnått den åldern Sådant svar har talaren på framställd fråga i detta afseende erhållit. Svaret må vara skämt, men det har dock gifvits. Åtminstone torde detta ännu allmännast vara förhållandet; men kanhända med emancipationens framsteg och då qvinnan har fått röst inom representationen, torde man blifva mera tillförlitligt underkunnig om den allmänna åsigten och qvinnan skall sannolikt då blifva mindre förbehållsam i afseende på sina lefnadsår. På nu anförda skäl tillstyrker talaren vördsamt bifall till Herr Adlercreutz' förslag och instämmer således hufvudsakligen med Contracts-Prosten Holmberg och Doctor Säve.

Professor **Agardh**: Då några af de föregående talarnes anmärkningar träffat det af mig gjorda förslaget och de åsigter, jag för detsamma utvecklat, så ulber jag mig med några ord få bemöta desamma. En af förmiddagens talare har velat finna mitt förslag nära nog grundlagsvidrigt, enär Rikets Ständer enligt hans åsigt ej skulle vara berättigade att utfästa en längre præscriptionstid för en lags fullständiga iverksättande än den tid, som förflyter till näst instundande lagtima Riksdag. Det vore verkligen bra illa ställdt med den lagstiftande makten i vårt land, om den nödvändigt skulle vara inskränkt till att endast stifta sådana lagar, hvilka genast eller inom en så kort tid som den, hvilken förflyter emellan 2:ne Riksdagar, kunna sättas i verkställighet. Den skulle då verkligen vara urståndsatt att göra några mera genomgripande lagreformer, emedan man vid sådana sällan kan på en gång utan alltför våldsamma brytningar i det bestående öfvergå till det förändrade. Jag kan likväl för en motsatt åsigt åberopa ett exempel från förra Riksdagen, om annars något exempel skulle behöfvas för en i sig tämligen tydlig och gifven rättighet, nemligen den nya lagen om mått, mål och vigt, hvilken, om jag rätt erinrar mig, ej fullständigt och ovilkorligt skall tillämpas förrän år 1867.

Domprosten Bring har i sin vackra utveckling om familjens betydelse inom samhället och i sin framställning om, huru hela vår nu gällande lagstiftning om börd, arf och qvinnans omyndighet är bygd på familjens grund, glömt, att grunden för denna lagstiftning numera till stor del försvunnit och ligger begrafven under seklers mossa. Qvinnans bestämmelse, säger han, är familjen, inom den är hennes eviga rätt att verka, der

bör hon söka sin enda ära. Då våra gamla lagar skrefvos, tillhörde hvarje individ en familj, men huru har detta icke ändrat sig i våra dagar? Huru många tusende finnas icke, hvilka ej tillhöra någon familj, och från detta förhållande, som ej kan förnekas, härleder sig den af honom klandrade tidens riktning, som söker ställa individens rätt högre än vissa fordom berättigade samfundsformers. Jag ser deremot i denna tidens riktning, som söker åt menniskan blott och bart såsom menniska utan några yttre qvalificationer vindicera allt större och större rättigheter, ett godt och rent christligt tidens tecken. Samme talare har emot mig påstått, att den förökade frihet, man genom lagförslaget vill tillerkänna qvinnan, skall genom den större beröring, hvari hon genom denna skall komma med det yttre rörliga lifvet, endast ännu mer bidraga att göra henne till ett offer för de henne då mera kringhvärfvande frestelserna. För min del vågar jag hysa en motsatt tanka och vill som stöd härför åberopa den erfarenhet man kan göra i de länder, der qvinnans myndighet är erkänd, att en qvinna utan äfventyr kan såväl på ångbåtar som på diligenser alldeles ensam färdas från den ena ändan af continenten till den andra, då deremot i Sverige ett ensamt fruntimmer ej gerna vågar sig ut på någon längre resa. Det vitsord alla utländningar som besöka Stockholm afgifva, att Sveriges hufvudstad är bland hufvudstäder den sedeslösaste i Europa, talar ej heller mycket för det fördelaktiga inflytande i sedligt hänseende, som den nuvarande inskränkningen i qvinnans frihet skulle medföra. Det är i min tanka just det beroende af mannen, hvari lagen sätter qvinnan, som gör henne så till sägandes till mannens slaf och som kommer denne att betrakta qvinnan såsom ett sig underordnadt väsende, och deraf torde den ringa aktning han i sjelfva verket visar henne äfven förklaras. Sätt åter qvinnan lika med mannen i sociala rättigheter, så skall detta förhållande snart ändras.

Hvarföre, har samme talare sagt, låta de medellösa, de som ingenting ega, blifva, såsom jag yrkat, myndiga? De hafva ju ingenting att vara myndiga öfver? En sådan uppfattning utaf denna sida af frågan synes mig vara alltför ensidig och inskränkt. Kan jag då verkligen ej ega något annat än hvad våra gamla förfäder utmärkte med *liggande fä*, det vill säga penningar och hvad som i penningar kan värderas. Äro ej redbarhet, ordentlighet och duglighet egendomar eller egenskaper, som äfven den fattigaste kan ega? Kan ej egaren af dessa egenskaper förvärfva sig hos egendomsinnehafvarne i mera inskränkt betydelse ett förtroende, hvarpå han kan uppföra sin framtida byggnad? Hvarföre ej låta qvinnan blifva myndig öfver denna sin egendom? Förtroendet, som i affärsverlden under namn af credit spelar en så ofantlig role i hela den nyare tidens materiela utveckling, har ju lyftat mången i öfrigt

alldeles obemedlad man till lycka och välstånd. Hvarföre neka qvinnan genom att förklara henne omyndig att på samma sätt blifva sin *egen lyckas smed?*

Jag fortfar således på de af mig framställda grunder att påyrka, det qvinnan likasom mannen vid en viss ålder må blifva myndig, och kan således ej annat än yrka bifall till Kongl. Maj:ts proposition med den inskränkning jag i afseende på tiden för den nya lagens trädande i fullt gällande kraft framställt.

Contracts-Prosten **Landgren**: En föregående talare afslutade sitt föredrag med den skämtsamma anmärkningen, att man ej behöfde frukta, att så många 25-åriga flickor skulle yrka på sin rätt att sjelfva förvalta sin egendom, emedan ganska få lära vilja erkänna att de äro så gamla. Ehuru jag sjelf och de fleste männer med mig stundom tillåtit oss detta skämt; så måste jag tillstå, att deri ligger någonting mephistopheliskt, och att detta bitande språk hänvisar på en social skada, som den ifrågavarande reformen utan tvifvel har för afsigt att åtminstone i någon mon afhjelpa. Det kan för ingen uti detta Stånd vara obekant, huru, sedan man under den Catholska tiden drifvit ett slags afguderi med det ogifta ståndets helighet, reformationen åvägabragte en reaction i tänkesättena, som slutade med att göra den ogifta qvinnan till en gifven skott-tafla för begabberiet och grinet. Följden har också blifvit, att den känsliga qvinnan vågat allt för att undgå detta grin. Inom de högre samhällsclasserna brådstörtar hon att antaga äktenskapsanbud, som hennes hjerta ogillar. Men om saken stadnade vid att medföra olyckliga äktenskap, så vore anledningen till klagan icke så påtaglig. Nu visar likväl erfarenheten, särdeles bland de lägre folkclasserna, att qvinnan under hopp att bana sig väg till det äkta ståndet och sålunda undgå det allmänna begabberiet inlåter sig i förhållanden till männen, som ofta medföra moralisk förnedring. Det gifves hela landsträckor inom fäderneslandet, der qvinnan räknar sig till ära att mottaga nattliga besök, såsom ett tecken att hoppet icke ännu är ute, att hennes skymf skall blifva borttagen. Att häri ligger en ymnig anledning till sedeförderf, behöfver ej upprepas. Då nu Domprosten Bring i sedlighetens namn motsätter sig denna reform, så skulle jag visserligrn af allt hjerta med honom instämma, i fall Domprosten och den fraction, hvars talan han för, hade något enda annat förslag att motverka den förderfliga åsigt jag här antydt vara osedlighetens flödande källa. Men något förslag i denna syftning har jag från denna sida icke hört påtänkt, än mindre framstäldt. Domprosten har visserligen mycket vackert och riktigt framställt förhållandet sådant det är i enkla, tarfliga och föga utbildade samhällen. Men med stater af gam-

mal cultur och en högt utvecklad luxe förhåller sig saken annorlunda. Svenska folket är här utan tvifvel underkastadt samma historiska utvecklings-lagar som alla både äldre och nyare samhällen. Så länge Roms Senatorer högt yttrade den öfvertygelsen, att det var en dålig medborgare, som ej kunde föda sig och sitt hus på sju plogland jord, ingingos äktenskap allmänt och tidigt, och qvinnan var då säker att inom familjen finna det skydd, som för henne är så önskvärdt. Helt annat blef förhållandet under Kejsartiden. Man hjelpte sig ej mera med 7 plogland jord för att föda ett hushåll, knappt med 7000. Farhågan för äktenskap blef allmän och kunde ej undanrödjas hvarken genom Kejsarenas påbud eller belöningar. Då qvinnan ej mer kunde vara mannens maka, blef hon hans frilla, och sålunda sjönk samhället ned i en pöl af osedlighet. Att någonting sådant försiggår, om ock i mindre scala i de nyare samhällena, behöfver ej bevisas. Den gamla verlden räddades ur denna förnedring just genom den lågande enthusiasm för det ogifta ståndets helighet, som den gamla kyrkan utbredde. Sedan man med bedröfvelse sett den förnedring, i hvilken qvinnan i den gamla verlden nedsjunkit, så ligger det någonting oändligen hänförande att hos Eusebius läsa, huruledes Kejsar Constantin uttalade en vördnad för de "*heliga jungfrurna*", som man skulle hafva förmodat tillkomma endast qvinnor af furstlig rang. Att denna vördnad sedermera urartade till ett formalistiskt afguderi, som med rätta störtades af reformatorerna, är redan omförmäldt; men dermed är det stora sociala problemet icke löst att nemligen bereda den ogifta qvinnan en så aktningsbjudande ställning i samhället, att hon icke må frestas att till sin och samhällets skada blottställa sitt hjertas frid och sin heder. Jag har föreställt mig, att såsom den gamla kyrkan genom den religiösa enthusiasmen för coelibatet och klosterväsendet ryckte den gamla verlden ur sin sedliga förnedring och återgaf qvinnan sitt värde, så skall den nyare kyrkan eller staten genom den nya industriens magt i den riktning, hvartill nu ifrågavarande reform syftar, i icke ringa mon bidraga att åter lyfta den ogifta qvinnans anseende. Och likasom icke alla ogifta qvinnor behöfde gå i kloster för att blifva delaktiga af den aktning, som vederfors deras stånd, så behöfva icke heller nu alla ogifta qvinnor framstå som sjelfmyndiga industri-idkare och egendoms-förvaltare. Det är nog, att en lyftning beredes dem i det allmänna tänkesättet.

Att jag föredrager den Adlercreutzska reservationen framför Utskottets förslag, kommer helt enkelt deraf, att om alla qvinnor utan undantag förklaras myndiga, så synes de qvinnor, som önska att fortfarande stå under förmyndare, genom en ansökan derom nödgas ställa sig sjelfva i ungefär samma cathegori som oordentliga och misshushållssamma män. Jag finner häri

något förnärmande för deras hederskänsla, ehuruväl bekant är, att Lag-Utskottet visst icke beafsigtigat någonting sådant.

Hvad här är taladt om nödvändigheten att samtidigt införa Notarii- och Advocats-institutionerna, anser jag förtjena mindre afseende, dels emedan fråga icke är att befordra en allmän myndighet, utan endast för dem som känna en särskild inre kallelse att utöfva densamma, hvilka utan tvifvel likaväl skola sköta sig som alla andra personer med lika liten lagkunskap; dels emedan advocat-väsendet i allmänhet torde vara mindre behöfligt i den enklare Svenska civil-rättegången.

Man har ock uttalat sin farhoga, att qvinnans medfödda grace och älskvärdhet skulle till förlust för samfundslefnaden gå förlorad genom qvinnans inblandning i affärslifvet. Vore här fråga om den grace, som man söker hos dansösen, så egde saken sin fulla riktighet. Men jag tviflar ej, att om den qvinliga naturen får fritt utveckla sig, så skall den veta att i allmänhet åt alla hennes företag gifva sin egendomliga pregel. Och den grace, som vi söka hos den ädla sträfsamma hvardagsqvinnan, må visserligen vara mindre glänsande; men det intryck, som densamma efterlemnar hos mannen, är utan tvifvel mer djupt och outplånligt.

Kyrkoherden **Otterström**: Efter att hafva åhört denna långa intressanta discussion, behöfver jag ej hysa någon fruktan för att den Kongl. Propositionen enligt härvarande Lag-Utskotts-Ledamöters yrkande blir helt och hållet förkastad, utan torde frågan inskränka sig till ett antagande af den Kongl. Propositionen eller en reservants modification deraf. Men då jag räknar alla föregående Talare och finner, att allenast två förordat den Kongl. Propositionen, kan jag ej undertrycka en skälig förundran, helst detta Stånd är kändt, om ej ökändt, för sin varma konungskhet. Vi känna ju alla, från hvem denna högsinta tanke utgått, som i propositionen innefattas. Ingen kan ställa sig okunnig om, att denna upphöjda personlighet ej fann sig tillfredsställd med det ringa mått af mensklig frihet, som föregående Ständer ville förunna qvinnan. Hvar och en vet mer än väl, att afslaget gafs på Ständernas hemställan endast derför, att Konungen ville framlägga detta nya förslag, som mera motsvarar humanitetens fordringar och det erkännande af qvinnans menniskovärde, som annorstädes i det civiliserade Europa gjort sig gällande.

Jag vill ej på spåren följa vissa Talare i deras mer eller mindre sentimentala och poetiska deductioner öfver qvinnans "natur" och "bestämmelse", såsom låge deruti hindren för att ställa henne såsom mannens jemnlike inför lagen. Men mig synas dessa Talare hafva försett sig på de sidenfrasande crinolinerna, som lustvandra ibland oss, på dessa lyckliga arftagerskor och i allmänhet förmögna qvinnor, hvilka behöfva be-

frias från det triviala besväret och omtankan att sjelfva indraga sina räntor, att de må hafva desto mera ledighet att uttänka sättet för räntornas moderna användande till männens hugnad och förnöjelse.

Är det, såsom föregifves, en så stor "förmon" för qvinnan att vara genom lag omyndig, så vore det väl skäl att tillse hvem som bäst behöfver denna förmon. Men då en Lag-Utskotts-Ledamot här uttryckligen förklarat: "*de som sakna förmögenhet, behöfva ej förmyndare*"; så har han dermed blottat hela kärlekslösheten, som ligger i det factiska förhållandet, att de fattiga qvinnorna, som bäst behöfva råd och hjelp af en "god man" eller förmyndare, icke allenast sakna denna hjelp, utan ock hindras att hjelpa sig sjelfva till följe af den lag, som är stiftad till problematisk förmon för de förmögne. De vise och oegennyttige lagstiftande männen vilja således med fasthållande af qvinnans omyndighet såsom lag bereda trygghet för de förmögnes lumpna penning, att den ej må plundras af andra mindre vise och oegennyttige män. Man förbiser dock dervid den stora mängden af fattiga qvinnor, hvilkas enda capital ligger i deras kropps- och själskrafter; man vill med samma lag hindra den fattiga qvinnan att göra detta capital fruktbärande i annan ordning och på annat sätt än som kan vara till njutning och vinst för de lagstiftande männen och deras myndlingar, de förmögna qvinnorna. Det finnes inför mina ögon ingen skymt af rättvisa i en dylik lagstiftning.

Representanterna för två tredjedelar af Sveriges qvinnor ser jag i dessa Dalkullor, som i likhet med galèrslafvar för en ringa dagspenning framvefva de båtar, på hvilka männen med deras lyckliga myndlingar gunga fram mellan Stockholms förlustelser. Jag ser dessa representanter i qvinnorna på landsbygden, som från morgon till afton dela männens tyngsta bördor, men som, då männen efter slutadt arbete lägga sig till hvila, börja ett nytt arbete inomhus, som kanske räcker öfver midnatten. Jag ser representanterne för största mängden af den bättre classens omyndiga qvinnor framsläpa sitt lif under tjenstehjonsstadgan eller såsom "fria" qvinnor i vindskamrarne, med nålen från morgon till afton knappt förtjenande den nödtorftigaste lifsbergning, med frestelsen att medelst deras förnedring förskaffa sig några månaders eller års vanskliga glädje, åtföljd af förakt och uselhet. Icke *för* dem, utan *emot* dem och deras lifs möjliga lycka är lagen om qvinnans omyndighet numera gällande, sådan den är.

En Talare har förordat reservationen, men med utsträckning af åldern till 30 år i stället för 25. Detta förslag anser jag opassande för Rikets Ständer att ånyo inför Konungen frambära. Det är i grunden samma förslag, som föregående Ständer framburo, men som Konungen afslog.

Med att återremittera frågan, såsom yrkats, på den grund, att vi ej hafva Notarial-Institution och Advocat-stånd, anser jag ingenting vunnet, och jag kan ej medgifva riktigheten af en Talares påstående, att "myndighet skulle påtvingas qvinnan" med antagande af det Kongl. förslaget; emedan den qvinna, som vill vara omyndig, blir dertill oförhindrad, blott hon sådant anmäler, och hon blir således äfven i detta fall ställd i jemnlikhet med mannen. Jag bifaller således det af Lag-Utskottets lekmän förordade Kongliga förslaget.

Riks-Archivarien Doctor **Nordström**: Vid bedömandet af denna i qvinnans ställning så djupt ingripande fråga måste man utgå ifrån för handen varande förhållanden och factiska omständigheter och lemna å sido alla dessa mer eller mindre dramatiska framställningar, af hvilka man haft tillfälle att äfven under denna discussion åhöra ett och annat. Ur denna synpunkt betraktade jag frågan vid hvad jag anförde uti förmiddagens plenum. Jag sökte då visa, att qvinnans myndighet i utlandet möjliggjordes och underlättades genom vissa vigtiga institutioner, som der finnas och som erbjuda henne der goda tillfällen att erhålla nödiga råd och upplysningar samt hjelp vid vården och förvaltningen af sina angelägenheter, samt befriade henne från nödvändigheten att inför domstol personligen uppträda i hennes rätt rörande angelägenheter. Hos oss, som sakna dessa institutioner, ifrågasättes äfven nu, att ogift qvinna vid 25 års ålder utan föregående förberedelsetid genast och på en gång skall få öfvergå från ett fullkomligt omyndighetstill ett fullkomligt myndighets-tillstånd och i följd deraf sjelf öfvertaga den fulla vården om sin egendom. Så är dock enligt vår lag ej förhållandet med mannen. För honom är en förmedlande öfvergångsperiod fastställd, den s. k. minderårighets-perioden, under hvilken han får råda öfver hvad han sjelf kan förvärfva; hvarefter först den fulla myndighetsåldern inträder. Samma förhållande eger ock rum i afseende å qvinnan enligt lagarne i de Tyska staternas lagar; och sedan myndighetsåldern för henne inträdt, ställes likväl vid hennes sida af lagen en man, som i frågor rörande hennes egendom skall vara henne till råd och biträde under olika namn och med olika utsträckning af den honom dervid åliggande pligt, enligt hvad derom af mig förut i denna fråga blifvit anfördt. På detta sätt får qvinnan full frihet att sjelf råda öfver allt hvad hon kan förvärfva och öfver all den inkomst, som henne annorledes kan tillfalla, men har på samma gång tillfälle till biträde i vigtigare frågor rörande sin egendom. Crediten, som, efter hvad en föregående Talare riktigt anmärkt, utgör en kraftig häfstång för samhällenas utveckling, kan t. ex. tillföra qvinnan lika väl som mannen vigtiga papper; men huru skulle hon, hvilkens väsendes natur otvifvelaktigt mest är riktad åt familje-lifvet och dess förhål-

landen, kunna utan hjelp tillbörligt sköta dessa ofta svårskötta papper? På dessa grunder, och då det är svårt att här på stående fot träffa den bästa formulering af mitt förslag, har jag tillstyrkt återremiss af frågan. Man har deremot anfört, att Riksdagen vore så långt framskriden; men är det skäl att för denna omständighet vägra återremiss? Är det skäl att i en så vigtig fråga fatta några förhastade beslut eller är den basis, på hvilken återremissen yrkats, så förkastlig, att den ej ens förtjenar att tagas i närmare skärskådande? Jag kan ej tro detta och måste derföre fortfarande vidblifva mitt yrkande. Jag finner ytterligare anledning dertill af den omständigheten, att i Utskottets förslag intet säges, om och huru en qvinna, som blifvit myndig, af slägt och anhöriga kan tvingas att återgå i omyndighets-tillstånd. I öfrigt åberopar jag hvad jag i förmiddagens plenum haft äran anföra.

Biskop **Björck**: Blott för att bemöta en Talares anmärkning, att framflyttandet af tiden för qvinnans myndighet från 25 års till 30 års ålder skulle innebära detsamma, som Ständerna vid förra Riksdagen beslöto, har jag nu anhållit om ordet. Det finnes en väsendtlig skillnad emellan då fattade beslut och det, som nu föreslagits. Då skulle Rätten pröfva, om myndigheten kunde beviljas eller icke. Enligt Herr Adlercreutz' förslag deremot skall blott en anmälan ega rum, hvilken af Domstolen icke får afslås. Jag vidblifver derföre mitt förut afgifna yrkande. Likväl vill jag icke, om Högv. Ståndet så beslutar, motsätta mig frågans återremitterande till Utskottet, då ock det tänkvärda, som Riks-Archivarien Nordström i ämnet anfört, kunde tagas i närmare ompröfning.

Prosten **Gahne**: Dagens brinnande fråga har blifvit så noga granskad, att jag ej behöfver vidare förlänga discussionen. Jag vill blott öppet uttala mitt votum; jag bifaller hvad Kongl. Maj:t i sin Nådiga Proposition föreslagit. Man har framhållit såsom en brist, att ingen föreskrift deri förekommer, det myndig qvinna skall hafva en god man. Men Kongl. Maj:t har utan tvifvel icke velat fästa ett sådant vilkor för qvinnans myndighet, enär det ligger i sakens egen natur, att hon söker sig en sådan.

Då efter härmed slutad discussion *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* proposition å bifall till hvad Utskottet föreslagit af Ståndet med blandade Ja och Nej besvarades och votering begärdes, uppstod fråga om hvad som skulle såsom contra-proposition antagas; och sedan hvarken Professor *Agardhs* gjorda förslag eller yrkadt afslag å Utskottets tillstyrkande af Ståndet ansetts lämpliga för sådant ändamål, äfvensom *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* proposition om antagande

till contra-proposition af återremiss utaf frågan i den syftning, Riks-Archivarien *Nordström* föreslagit, äfven blifvit med blandade Ja och Nej besvarad; anställdes på derom framstäldt yrkande votering enligt följande godkända voterings-proposition.

Den som bifaller att till contra-proposition vid den slutliga voteringen antages yrkad återremiss af *Lag-Utskottets* ifrågavarande Betänkande N:o 42 i förut angifven syftning, röste *Ja;* den det ej vill, röste *Nej*. Vinner Nej, så har Ståndet till contra-proposition antagit Herr Adlercreutz' Betänkandet bifogade reservation, dock med qvarstående rättighet för Ståndet att, om så för godt finnes, sedermera deri vidtaga den af en Stånds-ledamot föreslagna förändring.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 13 *Ja* och 27 *Nej*, hvadan Ståndet stadnat i det beslut, som Nej-propositionen innehåller.

Då nu afgöras skulle, om det i Herr Adlercreutz ofvannämnda reservation framställda förslag skulle till contra-proposition antagas oförändradt eller med den förändring, som af Prosten *Håhl* tillstyrkts, och meningarne derom icke kunde förlikas, utan votering äskades, framställde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* samt godkände Ståndet följande voterings-proposition:

Den som till contra-proposition antager Herr *Adlercreutz'* förslag oförändradt, röste Ja; den det ej vill, röste Nej. Vinner Nej, så har Ståndet såsom contra-proposition antagit Herr *Adlercreutz'* förslag med den af Prosten *Håhl* tillstyrkta förändringen.

Voteringen, i behörig ordning försiggången, befanns hafva utfallit med 28 Ja och 12 Nej, hvadan Ståndet såsom contra-proposition *godkänt* det förslag, Herr *Adlercreutz* i sin reservation framställt.

Nu skred Ståndet till hufvud-voteringen efter följande voterings-proposition:

Den som bifaller Utskottets i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition gjorda förslag, angående ogift qvinnas rätt att vid viss ålder vara myndig, röste Ja; den det ej vill, röste Nej. Vinner Nej, så har Ståndet, som funnit sig förhindradt att i öfverensstämmelse med Utskottets tillstyrkande bifalla Kongl. Maj:ts ifrågavarande Nådiga Pro-

position, antagit det af Herr *Adlercreutz* i dess Betänkandet bifogade reservation framlagda författnings-förslag.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 5 Ja och 33 Nej, hvadan Ståndet stadnat i det beslut, som i Nej-propositionen innefattas.

§ 2.

Föredrogs och *lades på bordet Sammansatta Stats-, Bevillnings- samt Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 19, i anledning af väckta motioner dels om den personliga skydds-afgiftens anvisande till folk-undervisningens befrämjande, dels ock om ordnandet af folkskole-väsendet, samt om löneförhöjning för folkskole-lärare och seminarii-föreståndare m. m.

§ 3.

Föredrogos och *lades på bordet Stats-* och *Ekonomi-Utskottets* nedannämnda Utlåtanden:

N:o 23, angående åtgärders vidtagande för fortsatt utgifvande utaf samling af författningar rörande arméen, dess styrelse och förvaltning;

N:o 24, om Statens öfvertagande på passevolans af rustningsbesväret;

N:o 25, om antingen indragning af Landsfiscals-tjensterne eller anslående af lön åt Landsfiscalerne;

N:o 26, om förhöjdt tractamente åt Nämnde- och Fjerdingsmän vid extra förrättningar;

N:o 27, om förtydligande af Kongl. Kungörelsen den 11 Augusti 1854, i fråga om ersättning till Nämnde- och Fjerdingsmän för extra förrättningar; samt

N:o 28, i anledning af Kongl. Majts Nådiga Proposition om understöd af allmänna medel för uppehållande af gästgifveri vid Malmagens by i Jemtlands Län.

§ 4.

Upplästes och *lades till handlingarne* följande från Med-Stånden inkomna Protocolls-Utdrag, nemligen: från Höglofl. Ridderskapet och Adeln N:o 390, samt från Hederv. Bonde-Ståndet N:is 397—405.

§ 5.

Föredrogos ånyo och *bordlades* för andra gången *Banco-* och *Lag-Utskottets* följande Memorial:

N:o 2, i anledning af återremiss af Utskottets Betänkande N:o 1, såvidt detsamma innefattar yttrande i fråga om penninge-räntans frigifvande; samt

N:o 3, i anledning af motion derom, att anställande af tulltjenstemän vid jernvågarne i rikets stapelstäder må upphöra m. m.

§ 6.

Föredrogos ånyo och *bordlades* för andra gången *Stats-*, *Bevillnings-* och *Ekonomi-Utskottets* Utlåtanden:

N:o 20, i anledning af väckt motion om beviljande af pension åt Grefve *Thorsten Rudenschöld*;

N:o 21, om förändradt papper till de nu brukliga skrifchartorna; samt

N:o 22, om införande af ett medelporto för skrifvelser, som inom riket genom Electriska Telegrafen befordras.

§ 7.

Föredrogs ånyo och *bordlades* för andra gången *Bevillnings-Utskottets* Memorial N:o 25, angående ytterligare förändringar i föreskrifterna om stämplade pappers-afgiftens utgörande.

§ 8.

Hemställde Professor *Carlson*, att till de öfriga Stånden skulle aflåtas en inbjudning att förena sig med Preste-Ståndet i dess beslut i afseende på *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 42, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående ogift qvinnas rätt att vid viss ålder vara myndig; och blef ifrågavarande hemställan *lagd på bordet.*

Ståndet åtskildes kl. ½9 e. m.

Ut supra

In fidem.

S. H. Almqvist.

Den 3 October.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades Protocollen för den 23 och 24 sistlidne September.

§ 2.

Beslöt Ståndet uppå af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* derom gjord framställning, att sättet för verkställande af det i nästa Onsdags-plenum inträffande val af Electorer för utseende af Rikets Ständers Justitiæ-Ombudsmans Suppleant skulle blifva detsamma, som förut varit vanligt, nemligen att vallistorna skulle innehålla 16 namn, samt att de tolf, som erhålla de flesta rösterna, skulle blifva Electorer, och de fyra, som äro derefter närmast i röstetal, Suppleanter.

Härjemte beslöts att äfvenledes nästa Onsdag företaga val till återbesättande af en ledig plats bland Suppleanterne för Ståndets Fullmäktige i Rikets Ständers Bank och Riksgälds-Contor.

§ 3.

Föredrogs Utdrag, N:o 393, af Protocollet, hållet hos Höglofl. Ridderskapet och Adeln den 26 sistlidne September, deruti Ridderskapet och Adeln jemte omförmälande af sitt vid pröfning af *Banco-Utskottets* Utlåtande N:o 47, i anledning af väckt fråga om anskaffande af ny ändamålsenlig byggnad för Rikets Ständers Bank, fattade beslut inbjudit de öfrige Riks-Stånden att i detta beslut instämma; men Preste-Ståndet, som ej fann skäl att denna inbjudning antaga, *lade* berörde Protocolls-Utdrag *till handlingarne.*

§ 4.

Föredrogs och *bordlades* Utdrag, N:o 394, af Protocollet, hållet hos Höglofl. Ridderskapet och Adeln den 26 sistlidne

September, innehållande bland annat inbjudning till Med-Stånden att förena sig i Höglofl. Ståndets vid föredragning af *Banco-Utskottets* Utlåtande N:o 48 fattade beslut rörande 39, 52 och 53 punkterna af *Banco-Utskottets* Betänkande N:o 37.

§ 5.

Föredrogs och *bordlades* Utdrag, N:o 395, af Protocollet, hållet hos Höglofl. Ridderskapet och Adeln den 26 sistlidne September, innefattande bland annat inbjudning till Med-Stånden att förena sig i Höglofl. Ståndets vid föredragning af *Banco-Utskottets* Utlåtande N:o 49 fattade beslut rörande 13:de punkten i samma Utskotts Betänkande N:o 38.

§ 6.

Föredrogs och *bordlades* Utdrag, N:o 364, af Protocollet, hållet hos Vällofl. Borgare-Ståndet den 28 sistlidne September, innefattande bland annat inbjudning till Med-Stånden att förena sig uti de af Vällofl. Ståndet vid föredragning af *Banco-Utskottets* Utlåtande N:o 48 fattade beslut rörande 32:dra punkten samt 39:de punkten mom. *e*) af samma Utskotts Betänkande N:o 37.

§ 7.

Uppläste och *godkändes Expeditions-Utskottets* förslag till Rikets Ständers underdåniga Skrifvelse N:o 135 till Hans Maj:t Konungen, angående Riks-Styrelsens förande under Hans Maj:ts sjukdom.

§ 8.

Föredrogs ånyo *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 111, i fråga om indragning eller förändring af Krigs-Academien på Carlberg.

Utskottets 1:sta hemställan å sid. 4 *bifölls.*

Vid föredragningen af Utskottets å sid. 5 framställda förslag till underdånig skrifvelse begärdes ordet af

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**, som anförde: För min del kan jag ej biträda det slut, hvartill Utskottet i denna fråga kommit. Utskottet föreslår, "att uti underdånig Skrifvelse hos Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t behagade taga i Nådigt öfvervägande, huruvida icke de två lägsta classerna vid Krigs-Academien på Carlberg må kunna indragas, eller om

icke åtminstone dylik åtgärd må kunna ega rum med nuvarande första classen vid nämnde Academi", och detta sitt förslag stödjer Utskottet egentligen på tvenne skäl. Utskottet anser nemligen först, att om de lägre classerna, i hvilka undervisnings-ämnena sägas vara företrädesvis humanistiska, helt och hållet indroges, skulle dels tillfälle beredas för ett större antal elevers emottagande i de öfre classerna och sålunda största möjliga antal Officerare vid berörde Läroverk inhemta erforderlig militärbildning, dels genom denna åtgärd tiden för läroverkets genomgående betydligen förkortas. Men är det verkligen troligt, att eleverna på detta sätt skulle blifva flera? När år 1850 nedersta classen indrogs, var antalet lärjungar fullt, men sedan dess har detta ej varit fallet och är så ej heller nu. Årliga antalet utexaminerade har äfven sedan den tiden varit ungefär enahanda som förut. Ej heller tror jag, att lärotiden skulle förkortas; skickliga militärer intyga, att det ej kan ske, ty det fordras tid att vänja sig vid ordning och disciplin, likasom för att inhemta de vetenskapliga och de militäriska läroämnena. Sålunda kan detta Utskottets skäl ej gerna anses giltigt. Utskottets andra motiv för sitt förslag är, att den nuvarande organisationen skulle vara principvidrig och alstra flera olägenheter. Men ser man efter, hvari dessa olägenhetet skola bestå, så befinnes det egentligen vara deri, att de lägre classerna hufvudsakligen erhålla undervisning endast i humaniora. Så är dock ej förhållandet, enligt hvad en reservant med ziffror bevisat: en icke obetydlig tid användes redan i dessa classer åt de militäriska öfningarne, och för öfrigt kan det väl ej vara tjenligt, att det humanistiska helt och hållet eller hufvudsakligen borttages ur en tillämpnings-skola, ty först måste man väl böra uppfostras till menniska, innan man uppfostras till krigare. Helt annorlunda är förhållandet med Läroverket å Marieberg, ty olämpligt vore det i sanning att vid en så långt framskriden ålder börja sin bana vid Carlberg. Man har vidare invändt mot det nuvarande förhållandet, att ynglingen vid alltför tidiga år nödgas välja sitt *vitæ genus* och undandrages familjens och hemmets tillsyn, men erfarenheten visar, hvad som ock genom officiela uppgifter bestyrkes, att medelåldern för dem som vid Krigs-Academien intagas är 16 år. Vid en sådan ålder torde det ej anses för tidigt att välja sitt yrke, serdeles hvad beträffar dem som egna sig åt sjöväsendet; den som vid senare år försöker sig på sjön, blir svårligen sjöman. Skulle man borttaga de nedre classerna och framflytta intagningsåldern till 18 år, så blefve det sålunda i alla fall nödvändigt att bilda en serskild sjöcadett-skola. Att gossar och ynglingar tidigt undandragas sina anhörigas vård och sina hem, är ju ganska vanligt vid alla de offentliga Läroverken, mångengång redan vid 9 års ålder; säkert är, att de ej följas med mindre uppmärksamhet vid Carlberg än vid de

allmänna Elementar-Läroverken. — Utskottet talar ock derom, att ynglingens sednare inträde vid läroverket skulle föranleda besparing i kostnaden för hans uppfostran; erfarenheten vittnar dock om raka motsatsen. När nedersta classen vid Carlberg år 1850 indrogs, blef deraf en följd, att många som sökte inträde måste för bristande kunskaper tillbakavisas, hvadan de nödgades besöka enskilda förberedande undervisningsanstalter, der ingen offentlig inspection fanns att tillgå. Om man nu indrager än flera classer, komma naturligtvis de privata anstalterna att i ytterligare hög grad frequenteras. Vi böra äfven besinna, att Regements-Cheferne i allmänhet äro rätt belåtna med de Officerare, som komma från Carlberg; med punktlighet och vana vid disciplin förena de fördelen af en kraftig physisk uppfostran, och när så är, kan jag ingalunda anse tjenligt att till Kongl. Maj:t ingå med en dylik underdånig skrifvelse, allraminst nu, då de offentliga undervisnings-verken äro så föga öfverensstämmande och så skiljaktiga i afseende på curser och fordringar, att någon enhet svårligen ännu på en tid kan åstadkommas, utan får jag på grund af hvad jag sålunda anfört tillstyrka, att Utskottets förslag måtte af Högv. Ståndet afslås.

Härmed förenade sig Contracts-Prosten *Runsten* samt Prostarne *Lagergren* och *Melander*.

Prosten **Berlin**: Jemte det jag instämmer med den föregående Talaren, ber jag att få uppläsa en handling, som visar obehörigheten och obehöfligheten af nu föreslagna underdåniga Skrifvelse. Denna handling är ett af Gouverneurs-Embetet vid Krigs-Academien sistlidne Juni ingifvet underdånigt Memorial af följande lydelse:

"Sedan Eders Kongl. Maj:t under den 6 Juli 1849 i Nå-
"der förordnat om verkställighet i åtskilliga delar af en tidsen-
"lig förändring af Rikets Elementar-Läroverk samt efter ytter-
"ligare pröfning af denna fråga under den 14 Augusti 1856
"funnit godt i Nåder fastställa en ny stadga för dessa läro-
"verk att tjena till efterrättelse från och med höstterminen in-
"nevarande år, då Skol-Ordningen af den 16 December 1820
"kommer att till all kraft och verkan upphöra; torde tiden
"snart vara inne att underställa Eders Kongl. Maj:ts Nådiga
"pröfning ett vid Krigs-Academien länge påtänkt förslag i af-
"seende på tillvägabringandet af ett sådant samband emellan
"Statens Krigsskola och de öfriga Elementar-Läroverken, som
"emellan dessa allmänna bildnings-anstalter kan och bör ega
"rum. Om nemligen genom en lämplig jemkning af kunskaps-
"fordringarne dessa vid inträdet till Krigs-Skolan kunde blifva
"desamma som vid afgången från någon viss class inom de
"all-

"allmänna Elementar-Läroverken, skulle bland flera fördelar "äfven den vinnas, att en yngling vid hvarje af nyssnämnde "läroverk kunde beredas till inträde vid Krigs-Skolan och så-"ledes ej behöfde bestämma sitt *vitæ genus* förr än vid af-"gången från det ena läroverket till det andra, emedan ingen "tidigare anordning af serskild undervisning i och för beredel-"sen till inträde vid Krigs-Skolan behöfde ske. Möjligen skulle "i sammanhang härmed äfven någon förändring af nu gäl-"lande föreskrift i afseende på vid Krigs-Skolan inträdande "ynglingars *ålder* blifva nödig att föreslå. Emellertid bör, så-"som lätt inses, ett sådant förslag, hvars syftning Gouverneurs-"Embetet här endast ansett sig böra i allmänhet antyda, icke "i sin helhet till Eders Kongl. Maj:ts Nådiga pröfning fram-"ställas, förr än de allmänna Elementar-Läroverkens nu anbe-"fallda organisations-förändring åtminstone i det hufvudsakli-"gaste hunnit genomföras, omfånget och curserna i de inom "hvarje class förekommande läroämnen blifvit noggrant be-"stämda, den för classernas genomgående erforderliga tiden ut-"rönt m. m.

Carlberg den 10 Juni 1857.

M. Thulstrup."

Härutaf visar det sig, att Styrelsen vid Carlberg ingenting högre önskar än hvad man nu med den ifrågaställda Skrifvelsen åsyftar, men att man ej derutinnan kan verkställa något, förrän den nya Stadgan för Elementar-Läroverken hunnit verka derhän, att en viss class vid Elementar-Läroverken svarar mot fordringarne för inträde vid Krigs-Academien. Såsom man antager, skulle detta blifva fallet med Skolornas 7:de eller måhända 6:te class, men med full säkerhet kan det naturligtvis ej ännu bestämmas, enär det är uppenbart, att den nya Skol-Stadgan först ett par år måste hunnit verka och gifva några bestämda resultater, innan något sådant tillförlitligt kan bedömas. — Man har sagt, att intagningsåldern vid Carlberg vore allt för tidig, men det är bevisadt, att medelåldern vid intagning är 16 år, och att många som intagas äro än äldre, ja ända till 20 år gamla, så att man ej tyckes hafva skäl att klaga i det afseendet. Skola de genomgå 7 classer af Elementar-Läroverken, innan de få inträda vid Carlberg, komma de att blifva minst 16 år, under beräkning att den vid Elementar-Läroverket inträdande varit 9 år och att hvarje class genomgåtts på ett år. Den föregående Talaren har dessutom redan påpekat olägenheterna, som uppkommit deraf, att nedersta classen år 1850 indrogs. Föräldrar nödgas nu inaccordera sina barn för att förberedas till inträde vid Krigs-Academien, och sådant kostar icke blott, såsom i en reservation uppgifves, 1000 R:dr R:mt årligen, utan, såsom jag fått bestämdt

för mig uppgifvet, 1,200 R:dr för hvardera af 2:ne gossar, som en Far i år har i sagde ändamål här i Stockholm inaccorderade. I utländska militär-anstalter emottagas också gossar vid tidigare ålder, enligt hvad af reservationerna synes. Ej heller är det sällsynt, att ynglingar för andra yrken bestämma sig lika tidigt och än tidigare, t. ex. vid 13 à 14 års ålder; ja, ett sådant bestämmande eger ju redan rum, då en gosse väljer att ingå på den realistiska eller humanistiska linien i Skolan. Framför allt behöfver väl sjötjensten tidigt inöfvas, om något i den vägen dugligt skall kunna uträttas. Fyra år komma i alla fall att behöfvas, i medeltal räknadt, för att genomgå Carlbergs läroverk. Att en och annan derifrån torde göra ett undantag, betyder föga.

För öfrigt blir intet resultat den sannolika följden af denna Skrifvelse, om den verkligen aflåtes; ty Läroverkets Styrelse skall väl öfver saken höras och den kommer naturligtvis att svara i enlighet med nyss upplästa Embets-Memorial. Då synes det mig ej lämpligt eller välbetänkt att vara med om aflåtandet af en Skrifvelse, den der till intet skulle tjena, utan instämmer jag med den förra Talaren i hans begäran om afslag å Utskottets ifrågavarande tillstyrkande.

Häruti instämde Doctor *Nordlander*.

Prosten **Collén**: Jag har på Afdelningen deltagit i förevarande ärendes behandling och der tillhört minoriteten, men såsom för tillfället illamående har jag ej kunnat reservera mig, och jag utbeder mig derföre att nu få yttra några ord. Likväl anser jag otjenligt att här upprepa samma skäl, som redan förut af andra talare fullständigt utvecklats, utan inskränker jag mig att derutinnan instämma med de två föregående talarne och på grund deraf äfven yrka afslag. Jag tillåter mig dessutom anmärka, hvad beträffar den så mycket tadlade prædestinationen för ett visst yrke redan i unga år, att andra länders exempel borde öfvertyga hvar och en om nödvändigheten häraf, och det icke blott exemplen från Europas mest civiliserade länder, utan äfven från republicanismens beprisade mönsterstat — America. Att en dylik prædestination för öfrigt förefinnes i andra yrken, är ju ganska allmänt, och i krigareyrket blir man i sjelfva verket tidigare veteran och emeritus än eljest, så att det der ock fordras att tidigare inträda. Detta blir än mera klart, då man betänker, att krigareyrket fordrar tidig vana och tidig disciplin för att rätt skötas, likasom det ock tarfvar rörlighet och friska krafter, som förmå att härda ut både mot hunger och törst, köld och värme, sol och regn. Åren kunna således enligt min öfvertygelse ej utsträckas för intagning vid Krigs-Academien. I Utskottet talades äfven om penalismen, som påstods ej ännu hafva helt och hållet försvun-

nit vid nämnde läroverk, men jag har sedan derom erhållit upplysningar, dem jag har all anledning att sätta tro till. och hvilka visa, att detta lyte dels alltmer försvunnit, dels allvarligen motarbetas och bestraffas, der det skulle vilja återkomma.

Man har ofta gjort den reflexionen, att Konungamakten hos oss stundom ingriper alltför mycket i det lilla och inskränkta; men månne man ej kan med åtminstone lika mycket skäl anmärka, att folkmaktens representativa organer genom sin ställning stundom föranledas till ett minutiöst controllerande eller dirigerande, som lätteligen kan blifva skadligt för ett afsedt godt ändamål. Jag tror, att man nu ej bör lemna något exempel på sådant förfarande; ty det är visserligen en ganska god och riktig sak, att Rikets Ständer ega att till thronen frambära sina önskningar, men då böra dessa önskningar också vara byggda på fullt klara och goda skäl. Detta anser jag nu ej vara fallet, hvarföre jag, helst då Krigs-Academien i alla väsendtliga riktningar visar sig gå framåt, förenar mig med dem, som yrka afslag å Utskottets förslag.

Professor **Lindgren**: Icke heller jag kan tillstyrka ifrågavarande underdåniga skrifvelse, hvilken lärer inom Utskottet hafva blifvit beslutad med den knappa öfvervigten af en enda röst. Såsom grund för det afslag, jag ämnar påyrka, åberopar jag till en början samma skäl som de, hvilka vid den år 1850 vidtagna förändringen med Carlbergs Läroverk vållade, att reformen då inskränktes till endast den lägsta classens indragning, hvarvid man ansåg sig böra stanna, till dess Rikets Elementar-läroverk hunnit blifva så reglerade, att man med säkerhet kunde påräkna, att den undervisning i humaniora, som nu meddelas i de tvänne nu ytterligare till indragning föreslagna classerna, kunde af blifvande officers-ämnen före deras inträde i krigsskolan vid de allmänna undervisningsverken erhållas. Visserligen har sedan dess den länge väntade skolstadgan utkommit, men den har ej ännu hunnit visa, hvilka resultater den förmår tillvägabringa. Men dessa må blifva huru fördelaktiga som helst, så torde väl svårligen kunna förväntas, att en yngling skulle före det 18:de eller 19:de året hafva hunnit vid det allmänna läroverket inhemta de insigter t. ex. i Mathematik, som nu erfordras för inträde i den nuvarande tredje classen i krigsskolan. Skulle nu de 2:ne lägsta classerna i denna skola indragas, så måste väl följden deraf blifva, att i de återstående afdelningarne undervisning måste meddelas uteslutande i de till krigareyrket hörande ämnena, för hvilkas inhemtande i alla fall säkerligen komme att erfordras en tre- à fyra-årig curs. Följden åter härutaf blefve tvifvelsutan, att den före inträdet i krigsskolan vunna kunskapen i de s. k. humanistiska ämnena, såsom icke vidare underhållen och förkofrad, småningom bortdunstade, eller endast lemnade ytterst dunkla

minnen i behåll för lifvet åt den blifvande krigaren; hvarföre jag också i olikhet med sjelfva Gouverneurs-Embetet icke ens under förutsättning af det föreslagna vilkorets uppfyllande anser den nu föreslagna indragningen tillrådlig, utan håller före, att, på sätt nu sker, undervisningen i humanistiska och militära ämnen må parallelt fortgå i alla militärskolans classer igenom. Väl har Utskottet sökt ett skäl för den tillstyrkta indragningen i den lemnade uppgiften, att ynglingarne i de tvänne lägsta classerna nu nästan uteslutande sysselsättas med humaniora, men denna uppgift har genom de i reservationerna meddelade upplysningarne blifvit på ett slående sätt vederlagd, hvadan ock, då detta cardinalskäl för den föreslagna åtgärden blifvit undanröjdt, jag anser Utskottet hafva saknat all anledning till den tillstyrkta underdåniga skrifvelsen, hvilken jag ock med min röst kommer att afslå.

Kyrkoherden **Sondén**: Då Kongl. Krigs-Academiens närvarande organisation fått så många och kraftiga förespråkare, är det måhända i sin ordning, att åtminstone en svag röst höjes till försvar för Utskottets åsigt. Jag tar mig då först friheten att erinra, huruledes det tillgår vid uppsättandet af de flesta Utskotts-betänkanden: alla motiver, hvilka i ett sådant anföras, kunna vanligen icke gillas af alla majoritetens ledamöter; när resultatet, hvartill Utskottet kommer, godkännes, så nöjer man sig dermed, äfven om något bland motiverna icke synes vara så särdeles bindande.

När fjerde Hufvudtiteln af Högv. Ståndet skulle behandlas, lemnades här till mig en skrift: "Några ord om Krigsskolan å Carlberg", författad af en person, som sade sig af flere skäl *varmt nitälska* för nämnda skola. I denna skrift pag. 8 heter det: "Vid läroverket på Carlberg, der ynglingarne vid "omkring 16 års ålder inträda, egnas lärotiden i den s. k. ne-"dre afdelningen (1:sta och 2:dra classerne) åt de humanistiska "studierna, hvilka derefter fortsättas jemnsides med undervis-"ningen i militärämnena genom skolans öfre afdelning" etc. Jag kunde då ej förmoda annat än att denne nitälskare för Kongl. Krigsskolan talade sanning och yttrade med anledning deraf några ord om behöfligheten af en förändrad organisation af denna skola, ehuru jag icke för detta ändamåls vinnande ville tillgripa det grymma medlet att ställa nuvarande lärare på svältcur. En promemoria, för hvars handstil en af de värde reservanterna i Utskottet bugade sig, innehöll den af Utskottet i sin recit upptagna uppgiften, att undervisningsämnena i nedra afdelningen hufvudsakligen inskränkas till humaniora. När nu Utskottet på grund af dessa uppgifter vågar föreslå en liten förändring i Krigs-Academiens inrättning, bestridas uppgifternas sanningsenlighet och kallas "falska förutsättningar, hemtade ur motioner", "förhållanden, som icke ega rum!" o. s. v. Går man till den förste reservantens

egna uppgifter, så befinnes, att i den ifrågavarande nedre afdelningen 20 timmar i veckan användas till humaniora, under det 6 äro anslagna åt militär-ämnen. Dermed anser jag för min del icke den vederläggning vara åstadkommen som åsyftas; det ligger ju i öppen dag, att de 20 timmarne utvisa en ganska betydlig öfvervigt öfver de 6. Det synes mig derföre till fullo ådagalagdt, att i nedre afdelningen humaniora utgöra hufvudsaken. Denna afdelning utgör således blott en förberedelse för den egentliga militärskolan, hvilken till sitt ändamål icke kan eller bör vara något annat än en tillämpningsskola för militäryrket. Förberedande kunskaper till denna likasom öfriga tillämpningsskolor både kunna och böra inhämtas i de allmänna elementar-läroverken. Men, säger man, så sker icke. Sedan den lägsta classen vid Carlberg indrogs, hafva föräldrar blifvit nödsakade att förskaffa sina söner dessa förberedande insigter i enskilda läroanstalter, cadett-fabriker, med vida drygare kostnad än förut vid krigsskolan. Om detta ofta varit fallet, så är icke mindre visst, att de kunskaper, som nu erfordras, icke äro högre än att de både kunna inhämtas och verkligen understundom blifvit inhämtade af ynglingar, utan att de behöft aflägsna sig från sin hemort för att insättas i en sådan der dyr cadett-fabrik.

Det hufvudsakliga skäl, hvarför jag vill tillstyrka bifall till Utskottets Betänkande, är omsorgen om militäryrkets egen förkofran. Långt ifrån att klandra Kongl. Krigs-Academien, anser jag för en känd och erkänd sak, att ynglingar der bildas väl för detta yrke, ojemförligt bättre än uti enskilda militärskolor eller s. k. curser. Men Carlberg kan ej förse arméen på långt när med behöfligt antal officerare. Derföre uppstå här och der privatcurser, hvarifrån Herrar Chefer nödgas emottaga ynglingar med en vida sämre underbyggnad både i humaniora och framför allt i det militära. Det må derföre förlåtas den oinvigde, om han med särskildt fästadt afseende å arméens behof af dugligt befäl önskar fördubla det antal, som vid Carlberg erhåller sin bildning. Och indragas de två nedersta classerna af detta läroverk, så bör der blifva rum för ett dubbelt så stort antal som förut i de tvenne återstående.

En reservant omtalar förhållandet vid militärskolor i andra länder och en föregående talare har ansett de exempel han anfört så bindande, att man vid betraktande deraf bort afstå från allt yrkande på förändring. Jag måste tillstå, att mig synes den värde reservanten nog sträng i sina fordringar, då han begär, att ett Utskott eller dess enskilda ledamöter skola skaffa sig underrättelser både om utlandets förhållanden samt på ort och ställe se efter huru vid vår Krigs-Academi tillgår. Att taga utlandet till efterdöme är väl icke alltid tillförlitligt, om än möjligt. Jag erkänner öppet, att jag om dess krigsskolor saknat kunskap, intill dess jag fick läsa derom i Herr Bråken-

hjelms reservation, ty inom Utskottet hade han icke den godheten att meddela hvad han i bemälde reservation anfört. Men låt vara att man öfver allt annorstädes gör sig den kostnaden att ställa en förberedande skola i sammanhang med den egentliga krigsskolan, så äro förhållandena icke ändå desamma i Preussen, Frankrike eller Nord-America som i Sverige. Sverige är ett fattigt land; åtminstone har man så ansett det allt intill denna Riksdag, då de stora anslagssummorna synas antyda motsatsen. Är dock Sverige ännu så fattigt, att det behöfver hushålla med Statens medel, så synes mig intet skäl vara att till en förberedande skola, der hufvudsakligen blott humaniora meddelas, använda de medel, som till långt större förmon för militäryrket och arméen skulle kunna användas till den militära tillämpnings-skolan. — Under de mångfaldiga göromål, som höra till en Riksdag, torde man ock kunna vara ursäktad, om man icke vid hvarje förekommande fråga inhämtar sin kännedom på ort och ställe. Man mottager villigt underrättelser af fullt competenta och trovärdiga personer. Men om den enes uppgifter bestridas af en annan eller kanske motsägas af honom sjelf, hvad är att göra? Reservanterna öfverensstämma ej sins emellan i factiska uppgifter. Den förste välborne reservanten säger, "att flera cadettplatser stå obesatta"; en annan, förmodligen äfvenledes sakkunnig, nemligen Capitaine af Edholm uppgifver, att "alla platser äro upptagne eller eftersökta", att under hela tiden sedan lägsta classen indrogs "tilloppet af sökande till lediga platser vid Krigs-Academien icke förminskats, *utan denna tvärtom måst utvidgas.*" Hvilkendera af dessa tvänne sakkunnige männen skall man tro? För min del vill jag tro den förre, då han funnit stöd af vårt Stånds Vice-Talman, och då derjemte det factum han omtalar är minst gynnande för min mening. Men om således åtskilliga platser vid Carlberg stå obesatta, hvad bevisar det? Frågar man efter orsaken, hvarför de ej besättas, så kan man ej förbise den orsak dertill, säkerligen den väsendtligaste af dem alla, att det finnas genvägar till Lieutenants-graden öppnade genom de der privata bildnings-anstalterna, hvilka meddela nära nog ingenting, och hvarifrån alumner framsläppas i officers-examen på snart sagdt ingenting. Det synes mig ovedersägligt, att så länge dylika läroanstalter finnas eller fastheldre så länge deras alumner af de tillsatta examens-commissionerna behandlas så lätt, som ofta hittills varit fallet, så skall mängden af ynglingar finna det vida beqvämare att gå denna väg till sin Lieutenants-fullmakt än den vida besvärligare och grundligare genom Kongl. Krigs-Academien. Uppställ deremot för dessa ynglingar samma fordringar som för cadetternas utexamen, låt dem alla vid Krigs-Academien examineras innan de godkännas, så skola nog de flesta föredraga den säkra, om än något besvärligare vägen genom Krigs-Academien än den osäkra förbi densamma.

En talare har uppläst en handling, som skulle tjena till att ådagalägga obehöfligheten, ja, såsom han tillade, obehörigheten af en underdånig skrifvelse i ämnet. Det gläder mig, att Canzlers-Embetet, enligt hvad berörde handling innehåller, tänker lika med Utskottets pluralitet i det hänseendet, att det anser en ombildning behöflig. Men derför måtte väl icke Rikets Ständer kunna vara obehöriga att derom yttra en mening. Icke blir väl den underdåniga skrifvelsen obehörig derföre, att den understöder en mening, som Canzlers-Embetet behagat yttra.

Då jag, oaktadt hvad emot Utskottets mening blifvit anfördt, anser, att militärbildningen inom landet skulle vinna genom de tvenne lägre classernas successiva indragning, hvarigenom utrymme lemnades för så många flera lärjungar att bivista den militära undervisningen i de högre, tillstyrker jag bifall till Utskottets Betänkande.

I detta yttrande instämde Doctorerna *Björkman* och *Sandberg*. Contracts-Prosten *Emanuelsson* och Kyrkoherden *Otterström*.

Biskop **Butsch** förklarade sig instämma med dem, som afstyrkte en underdånig skrifvelses aflåtande i förevarande fråga.

Doctor **Säve**: Visserligen medgifver jag, att Ståndet bör förfara varsamt i en uppfostringsfråga sådan som denna, deruti man svårligen rätt kan intränga i alla förhållandena, men jag kan dock ej undgå att uttrycka min förundran deröfver, att man med sådan värma och liflighet upptagit Utskottets förslag, att man till och med deruti sett ett ingrepp i konungamakten. Nog bör man i detta fall såsom andra kunna lugnt raisonnera och fatta sitt beslut. Då jag nu yttrar mig *för* en förändrad organisation, har jag emellertid så litet i sigte att tadla, vare sig Styrelsen eller lärarne eller att göra dem öfverflödiga, att jag fastmer önskar läroverkets utvidgning såväl till curser som lärarepersonal. Det har i min tanke alldeles icke varit sparsamhetsbegär, som ledt Utskottet, utan snarare en önskan att åstadkomma en fullkomligare militärbildning genom att göra Academien tillgänglig för största möjliga antal elever och genom cursernas utvidgning, så att de enskilda läroanstalterna ej så mycket skulle behöfva anlitas. Factiskt är det i alla fall, att dessa enskilda undervisnings-anstalter visat, att man kan blifva skicklig officerare utan att genomgå Carlbergs Krigs-Academi, ty äfven de enskilda institutionerna hafva ju danat sådana. Hvad en reservant yttrat derom, att det vore alldeles nödvändigt att tidigt vänjas vid den militära disciplinen och öfningarna vid detta läroverk, bevisar i sjelfva verket ingenting, emedan det bevisar för mycket, ty om så vore förhållandet,

skulle de, som utgått från enskilda läroanstalter, aldrig kunnat duga till officerare. En annan reservant har till bevis, att de militära öfningarne ej äro en lek, påstått, att ynglingar, som öfvergifvit läroverket, dertill ofta blifvit föranledda deraf, att deras föregående uppfostran eller svag kroppsbyggnad gjort dem oförmögna att uthärda den tidiga vapenöfningen och fälttjensten. Men borde man icke häraf snarare sluta, att början med dessa öfningar ej borde ske förrän i högre clssser. För min del tror jag ej, att det är så farligt med de militära ämnena i de nedersta classerna. — Mot den tabell, som Herr Weidenhjelm uppgjort öfver tim-antalet för humanistiska och militära läroämnen, kan med skäl den anmärkningen göras, att läroämnena äro sammanförda för båda de lägre classerne, så att man ej ser hvad som bestås hvarje class särskildt. Min öfvertygelse är, att åtminstone den nedersta classen, som sannolikt upptager ganska litet af egentligen militärisk öfning, helt och hållet kan anses såsom öfverflödig. — En talare här har yttrat, att man först måste uppfostras till menniska innan man uppfostras till krigare. Detta medgifver jag, men kan man då ej bildas till menniska på annat ställe än Carlberg? I en af reservationerna läser man, att vid krigsskolor i främmande länder ynglingar gemenligen intagas vid 15 års ålder; detta får jag dock bestrida både hvad beträffar Polytechniska Skolan i Paris, som är den bästa af alla, och der intagningsåldern är från 16 till 20, stundom och för dem, som förut inträdt i tjenst, ända till 25 år, äfvensom militärskolan S:t Cyr, der, så vidt jag vet, ingen får inträde, som ej är minst 16 år och genomgått *Baccalaureàt ès sciences*, d. v. s. undergått en examen, ungefärligen motsvarande vår student-examen på reallinien. — Man har slutligen äfven ordat mycket om den ringa öfverensstämmelse, som skulle finnas emellan Elementar-läroverken och Krigs-skolan, men man borde väl lätt nog kunna ställa så till, att lärjungar från Elementar-läroverkens 6:te eller 7:de classer kunde blifva competenta till inträde i 2:dra eller 3:dje classen vid Carlberg. Om jag sålunda ej helt och hållet kan gilla Utskottets förslag, tillåter jag mig dock hemställa, att Rikets Ständer måtte i underdånig skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t behagade taga i öfvervägande, huruvida icke första eller lägsta classen vid Krigs-Academien på Carlberg må kunna indragas och fordringarne för inträde i den närmast högre eller andra classen så ordnas, att inträde deruti må beredas lärjungar från någon bestämd högre class vid Rikets Elementar-läroverk, och anhåller jag att härpå måtte framställas proposition.

Professor **Agardh**: För min del tviflar jag på ändamålsenligheten af ifrågavarande skrifvelse, och jag beklagar, att Ekonomi-Utskottets nu förevarande Utlåtande tyckes sakna den sakrika utredning, som man eljest plägat erhålla i de förslag,

hvilka från nämnde Utskott under innevarande Riksdag härflutit. Utskottet synes nemligen på temligen lösa grunder och utan att närmare belysa frågan framkommit med det här ifrågavarande förslaget. Mig synes det vara klart, att Krigs-Academien vid Carlberg, såsom varande en tillämpnings-skola, ej kan omorganiseras förr än Elementar-läroverken erhållit den stadga och enhet som erfordras. Kongl. Maj:t har ock visat sig trogen den grundsats, Kongl. Maj:t med anledning af Ständernas skrifvelse år 1840 uttalade, den nemligen, "att Krigs-Academien skulle förblifva i sitt dåvarande skick, intill dess en allmän reglering af Rikets uppfostrings- och undervisnings-anstalter kunde ske": ty dels indroge verkligen en class till följd af den utkastade planen för läroverkens omgestaltning genom 1849 års Circulär, dels har nu Gouverneurs-Embetet på Carlberg med anledning af den nya Skol-Stadgan visat sig betänkt på en omorganisation, ehuru det ej kunnat ingå på detaljer härutinnan, förrän den nya Stadgan för Elementar-läroverken hunnit visa några bestämda resultater. Detta är väl också gifvet, att man måste vänta och se, huru reformen utvecklar sig och hvilka frukter den bär. Att nu genom en sådan skrifvelse som här föreslås påskynda en ombildning af Carlberg vore att vid Krigs-Academien befordra samma osäkerhet, som nu till en del råder vid Elementar-läroverken. Derigenom skulle man endast åstadkomma, att än flera officers-aspiranter kastade sig in på de enskilda läro-anstalterna för officerare, som utan gensägelse äro Krigs-Academien vida underlägsne både hvad undervisningen och disciplinen beträffar och lemna vida mindre garantier äfven hvad sedligheten vidkommer. Låter man åter saken hafva sin naturliga gång, så vinner man sannolikt samma mål, men på en väg, som af sakförhållandena sjelfva utstakas, och i närvarande stund, innan Elementar-undervisningen ernått någon stadga, måste en skrifvelse i sådan syftning som den nu föreslagna anses förtidig. Hvad beträffar den anmärkta motsägelsen deruti, att en reservant uppgifvit, det alla platserna vid Carlberg voro upptagna eller eftersökta, under det en talare inom detta Stånd visat, att alltsedan första classens indragning 1850 lediga platser ständigt funnits, så förklaras den helt enkelt deraf, att oaktadt sökande i mängd anmält sig och sålunda alla platserna verkligen varit eftersökte, har dock till följd af de sedan 1850 stegrade fordringarne för inträde så många tillbakavisats, att, såsom för mig blifvit uppgifvet, det en gång inträffat, att bland 12 sökande endast 1 blifvit såsom godkänd emottagen. Detta missförhållande skulle än mera komma att ega rum, om man, innan undervisningen vid Elementar-läroverken kommit på den punkt, man genom nya Skol-Stadgan åsyftar, stadgar ännu högre fordringar för intagning vid Carlberg, och i sådant fall skola de af en föregående talare nyss omtalade "genvägarne"

sannolikt än oftare begagnas. Såsom jemförlige med Carlberg har man anfört såväl Polytechniska skolan i Paris som Krigsskolan i S:t Cyr. Hvad beträffar Polytechniska skolan, så har samme talare sjelf ådagalagt, att den är en läroanstalt af vida högre slag än Krigsskolan vid Carlberg, och att den närmast är jemförlig med vårt högre läroverk vid Marieberg, enär dess ändamål är att bilda till inträde vid General-stabs-Skolan, Artilleriet, Ingenör-Corpsen, Sjömätnings-Corpsen, Väg- och Vatten-byggnads-Corpsen, Bergverks-Corpsen, Krut- och Salpetertillverkningen, Telegraf-Corpsen samt Tobaks-tillverkningen. Den är med andra ord en läroanstalt, der undervisning meddelas i hela den del af menskliga vetandet, som mer eller mindre hvilar på mathematisk grund. Äfven Militär-skolan i S:t Cyr tror jag vara en Militär-skola af högre ordning. Den lilla Krigs-skolan vid Carlberg kan deremot ej berättiga till inträde i General-Staben eller till befordran vid Artilleriet och Geni-Corpserne. — På grund af dessa skäl kan jag sålunda ej tillstyrka, att för närvarande någon skrifvelse i nu föreslagna syfte till Kongl. Maj:t aflåtes

Häruti instämde Prosten *Ljungdahl.*

Professor **Selander**: Äfven jag afstyrker aflåtande af en skrifvelse i denna fråga, helst som tvenne talare redan visat, att Gouverneurs-Embetet sjelft är betänkt på ifrågavarande omorganisation, så fort den lämpligen kan låta sig göra. Dock måste jag uttrycka min förundran deröfver, att den värde reservanten, som uppgjort en tablå öfver läroämnena, rangerat mathematiken bland de humanistiska studierna. Man talar så mycket om olämpligheten att vid Krigs-Academien såsom en tillämpningsskola lemna undervisning i de så kallade humaniora. Men detta synes man icke anse lika olämpligt vid andra tillämpningsskolor. Technologiska Institutet är ju ock en tillämpningsskola; samma argument skulle ju ock således kunna användas beträffande den, ty äfven der undervisas i mathematik, ingalunda i differential- och integral-calcul, utan i den vanliga elementära mathematiken. En talare här har velat visa, att till s. k. humaniora användes årligen i de lägre classerna på Carlberg 700 timmar, under det militär-ämnena upptoge endast 210, men han har härvid förbisett de 7 sommarveckorna, då militär-ämnena uteslutande upptaga tiden och hvarigenom ziffran 210 rätteligen ändras till 483. — För öfrigt vill jag anmärka, att derest det ovilkorligen stadgas, att alla officerare skulle genomgå Carlbergs Krigs-Academi, torde nog Arméen komma att lida stor brist på officerare. Det må vara sannt, att de enskilda läroanstalterna äro temligen underhaltiga: alumnerna derifrån måste dock antagas, ty eljest skulle Arméens behof ej kunna fyllas. Det är dock bevisadt, att Qertalet bland

Regements-officerarne, således bland de skickligare, utgått från Carlberg; undantag kunna väl gifvas, ty goda hufvuden taga alltid ut sin rätt, de må komma från Carlberg eller ej, men visst är, att i allmänhet de som genomgått Krigs-Academien äro öfverlägsne och mer användbare. Omöjligt blir det i alla fall att fordra lika kunskapsmått af alla; flere komma ju dessutom att genomgå högre Artilleri-läroverket vid Marieberg, nemligen de bästa hufvudena. — Här har talats om Polytechniska skolan, men den är ingalunda uteslutande en militäranstalt; alla Frankrikes Civil-ingeniörer bilda sig der, och derifrån hafva utgått Frankrikes berömdaste Mathematici och Chemister. De som vilja befordras vid Artilleriet måste dessutom äfven genomgå Artilleri-skolan i Metz.

För min del afstyrker jag alltså den föreslagna underdåniga skrifvelsen, isynnerhet som vederbörande styrelse, som bäst förstår saken, sjelf tagit frågan om hand.

Prosten **Berlin**: Med anledning af en talares anmärkning, att Styrelsens å Carlberg af mig upplästa skrift och den nu föreslagna underdåniga skrifvelsen skulle hafva alldeles enahanda syfte, får jag genmäla, att mellan dessa båda skrifvelser finnes den himmelsvida skillnad, att den förstnämnde först då förordar den ifrågaställda omorganisationen, när Elementar-läroverken hunnit visa frukterna af den nya Skolstadgan, under det Utskottets förslag går derpå ut, att denna organisation just nu skall företagas. Den ena vill sålunda, enligt hvad jag nyss sökte framhålla, att ännu omkring 3 à 4 år det skall anstå med förändringen: den andra vill, att Kongl. Maj:t genast skall taga saken i Nådigt öfvervägande. Således förefanns i detta hänseende ingen motsägelse i mitt yttrande, men väl i den värde talarens eget. — En annan talare har nämnt, att man i denna fråga talar med sådan ömtålighet. För min del har jag ej förnummit något sådant, utan tyckt, att man å ömse sidor behandlat frågan med lugn och hofsamhet, men väl är det naturligt, att man med oro märker, huru läroverket hotas med förstöring derigenom, att man från detsamma vill bortskära två classer. Dock — äfven om dessa classer indragas, är man ej viss derpå, att ej de återstående eleverna likväl komma att fördelas i 3 eller 4 classer, enär för närvarande äfven militär-ämnen ingå i de nedre classerna, och i dessa ämnen skulle väl alltid komma att undervisas, äfven om någon del af den humanistiska bildningen vore undangjord, så att i sjelfva verket kunde man ej ens genom den ifrågaställda organisationen hjelpa sig fram med blott 2 classer.

Den föregående talaren nämnde Regements-officerare; vi torde alla väl ihågkomma hvad General Lefrén yttrade vid det gemensamma sammanträdet å Riddarhuset i fråga om 4:de Hufvudtiteln, att ju högre upp i graderna, desto flere procent bland officerarne hade genomgått Krigs-Academien vid Carl-

berg. — En talare har vidare yttrat här, att ynglingarne ej så tidigt intogos i Frankrikes militäriska läroverk. Så är dock ej förhållandet. Vid skolan i Laflêche är intagningsåldern från 10—14 år; eleverna vid Krigsskolan i S:t Cyr måste vara minst 16 år, det är sannt, men också högst 20, vid Polytechniska skolan är åldern äfvenledes mellan 16 och 20 år. Således gäller ej absolut om alla Fransyska läroverk, hvad den talaren anförde. Men gå vi till andra länder, så finna vi, att t. ex. i Finland intagningsåldern är från 12:te till och med 17:de året; i Sachsen det 15:de. Af det ena som det andra är det emellertid klart, att man måste lemna Krigsskolan tid, till dess frukterna hunnit visa sig af den nya Stadgan för Elementar-läroverken. Då det af erfarenheten bestyrkts, att, efter det en class år 1850 indrogs, flere än förr börjat begagna privata läroanstalter, så kommer detta naturligtvis att i en högre grad inträffa, derest nu 2 classer ytterligare indragas, och följden deraf blir, att Arméen alltmera blir i saknad af de skicklige alumnerne från Carlberg; ty det är gifvet, att om många och långa förberedelser skola behöfvas för inträde vid nämnde Krigsskola, kommer mången att mista hågen att derstädes söka sin militäriska bildning och i stället vända sig till de nyss omtalade genvägarne. Då jag emellertid ej kan finna det nyttigt och klokt att ställa så till, att Arméen saknar dugliga officerare, tillstyrker jag fortfarande afslag å Betänkandet.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Man har här uttryckt sin undran deröfver, att så lifligt motstånd göres mot aflåtande af en underdånig Skrifvelse i denna fråga. För min del motsätter jag mig alla Skrifvelser till Kongl. Maj:t, som äro obehöfliga; så mycket mer i förevarande fall, då den vore oriktig. Professorerne Agardh och Selander hafva för öfrigt redan till besvarande upptagit åtskilliga anmärkningar, dem jag eljest hade ämnat att bemöta; jag behöfver således ej upprepa hvad som rörande tim-antalet och förmenta motsägelser mellan reservanternes uppgifter här förekommit. En Talare har ansett, att blott lägsta classen borde uteslutas, emedan der undervisades i cateches, biblisk historia o. s. v.; förhållandet är dock, att dessa ämnen redan enligt Kongl. Brefvet af år 1850 måste vara undangjorda före inträdet på Carlberg, men den värde Talaren kan väl ej klandra, att de der ånyo genomgås och närmare utvecklas. Hufvudsaklig vigt lägger jag för öfrigt derpå, att lärjungarnes physiska helsa och styrka på Carlberg mer än annorstädes tillses och vårdas. På andra ställen förhåller det sig onekligen sämre i detta afseende; med bekymmer ser man allt flere bleka och lutande ynglingar fylla våra läroverkssalar, och det vore högeligen att beklaga, om denna physiska förslappning äfven vid Krigs-Skolan skulle göra sig

gällande, såsom den nu visar sig följa af mångläseriet i Elementar-Läroverken. Jag kan sålunda äfven af detta skäl ingalunda förorda den föreslagna underdåniga Skrifvelsen, emedan jag befarar, att ett physiskt försvagadt befäl skulle kunna blifva en följd af en dylik omorganisation.

Doctor **Såve**: Jag begärde ordet egentligen för att frisäga mig från den af tvenne Talare upprepade beskyllningen att hafva missförstått eller misstagit mig om den Polytechniska Skolans i Paris bestämmelse, såsom icke egentligen militärisk, utan omfattande Ingenieur-vetenskaperna i allmänhet. Så sannt det är, att vid denna Skola bildas utmärkta mathematici och vetenskapsmän i flere ämnen, att man der bildar Civil-Ingenieurer, lärare för den högre Normal-Skolan m. m., så lärer väl ej kunna nekas, att läroverket tillika är ett högre uppfostrings-institut för elever, som ämna sig till Artilleri- och Fortifications-Corpserna, Hydrographiska Corpsen, Generalstaben m. m., enär så utmärkta militärer som Generalerne *Bosquet*, *Niel* m. fl. verkligen blifvit der bildade. Jag nämnde derjemte Militär-Skolan *S:t Cyr* i Paris, en af de äldsta i Frankrike, och der isynnerhet Infanteri- och Cavalleri-Officerare få sin förberedande bildning. Man har åberopat Skolan *Laflèche*, der unga militär-ämnen skulle genomgå en sjuårig curs. Men detta synes vara blott ett privat-institut, ungefär som åtskillige sådana äfven hos oss, och hvarifrån man vidare går till en egentlig Krigs-Skola. Man klandrar Utskottets förslag till underdånig Skrifvelse såsom för mycket i förväg bestämmande såsom t. ex. om två hela classers indragning. Men Utskottets förslag har ju öfverlemnat valet mellan en eller två classers indragning, eller *huruvida* någon indragning alls bör ske till Kongl. Maj:ts afgörande. Detta är ju icke så positivt. Man har slutligen sagt, att vår Officers-Corps måste från ungdomen physiskt härdas, och att detta sker på Carlberg. Men jag hoppas, att Staten icke försummar att snart sätta äfven våra allmänna Elementar-Läroverk i det skick, att genom gymnastik och vapenöfningar ungdomen physiskt stärkes. Att i alla fall de kroppsliga öfningar, som genomgås vid Krigs-Academien, ej äro oumbärliga för den militära uppfostran i vårt land, bevisar sig deraf, att våra fleste Officerare af lägre grader, d. v. s. de som vanligen slita mest ondt i tjensten, icke genomgått den physiska härdningen på Carlberg. Jag fortfar således att yrka den underdåniga Skrifvelsen om indragning af nedersta eller den s. k. första classen.

Contracts-Prosten **Emanuelsson**: Då discussionen redan varit tillräckligt lång, vill jag ej mycket tillägga. Till Utskottets ursäkt får jag endast anföra, att den Skrifvelse, som Prosten Berlin nyss uppläst, var för Utskottet okänd. Hade så

ej varit förhållandet, torde resultatet hafva blifvit annorlunda. Emellertid var detta ej Utskottets fel, utan deras, som ej lemnat en så vigtig handling till Utskottets kännedom.

Prosten **Söderberg**: Så många Talare hafva redan uttryckt hvad jag ämnat säga, att för mig föga återstår att tillägga. Herr Weidenhjelms reservation har här af flere blifvit critiserad, men å andra sidan också väl försvarad. *En* punkt är det dervid i synnerhet, som jag lägger vigt på, nemligen nödvändigheten att inrätta än serskild Sjöcadett-Skola, derest de lägre classerna vid Carlberg indragas och följaktligen intagningsåldern framflyttas, ty klart är, att Sjö-Officerarne måste tidigt vänja sig vid sitt yrke och kunna ingalunda göra detta genom blotta lustresor på ångbåtar. — Mellan sjelfva den egentliga undervisningen vid Krigs-Academien och de enskilda läroanstalterna gör jag dock ej en så stor skillnad, helst sedan det nu är föreskrifvet, att alla Officerare, som vilja genomgå dylika privat-institut, måste hafva absolverat Student-examen, ehuru utan latin. Sjelf har jag en tid tjenstgjort vid en sådan anstalt, hvarifrån flere utmärkte elever afgått till Artilleri-Läroverket å Marieberg. Men hvad jag sätter synnerligt pris på i fråga om Krigs-Academien vid Carlberg, är den med hänseende till vår tids veklighet, man kan säga Spartanska uppfostran, som der lemnas och som är så mycket nödvändigare i vår tid med nu rådande bevärings-system. — Då jag emellertid ej längre vill uppehålla Ståndet, slutar jag med att anmäla, det jag ämnar afslå Utskottets Betänkande i denna del.

Contracts-Prosten **Almqvist**: Jag kan ej underlåta att uttrycka min förundran, att Carlbergs ifriga försvarare så missförstått meningen med den föreslagna underdåniga Skrifvelsen. Man har ju ej nog kunnat berömma Krigs-Academien och endast beklagat, att den ej kan förse hela Arméen med tillräckligt befäl. Men ifrågavarande Skrifvelse afser just att så omorganisera berörde Läroverk, att man får en verklig tillämpnings-skola, som skall blifva tillräcklig att emottaga så många elever, att dermed hela Arméens Officerscorps kan recruteras, derigenom att 2 de lägsta classerna indragas. Här har talats om animositet i discussionen: visserligen har ingen häftig yttring deraf försports, men i alla fall kännes en viss ömtålighet, så snart man vågar röra vid denna dyrbara institution. En synnerlig vresighet förmärkes ock hos reservanterne, hvilka, sjelfve tjenstgörande på stället, ej ens skytt att gifva Rikets Ständer åtskilliga slängar; detta förefaller mig verkligen mycket mindre behörigt än att Rikets Ständer i underdånighet hos Kongl. Maj:t hemställa, det Kongl. Maj:t behagade taga i Nådigt öfvervägande, huruvida icke de två lägsta classerna vid Carlberg må kunna indragas, eller om icke åtminstone dylik åt-

gärd må kunna ega rum med 1:sta classen vid nämnde Academi. Frågan är för öfrigt alldeles ej från gårdagen, utan har i tiotal år varit å bane. Förr har man till och med satt i fråga indragning af hela Krigs-Academien, hvaremot det så illa tilltygade Ekonomi-Utskottet nu endast föreslagit en underdånig hemställan till Kongl. Maj:t om en eller tvenne classers indragning, och ändock gör man nu sådant väsen af saken. För min del beklagar jag de casernerade gossarne: det må visst vara sannt, att medeltalet för dem som emottagas är 16 år, men ostridigt är dock, att flere intagas såsom 13-åringar, d. v. s. såsom barn. De allmänna Skolorna emottaga visserligen mycket yngre elever, men ej i caserner. Nog talas här mycket om cadetternes präktiga physiska uppfostran, som till och med skall vara Spartansk; jag tiger härom. —

Jag anser den ifrågasatta Skrifvelsen vara både behörig och behöflig, åtminstone ganska oskyldig. Kongl. Maj:t kan nog bäst utreda och förstå den saken, och meningen är ju endast, att Han skall taga densamma i Nådigt öfvervägande, hvarvid säkert under pröfning kommer, huruvida tiden bör afbidas, till dess Elementar-Läroverket kommer i ordnadt och nöjaktigt skick. Jag bifaller Utskottets förslag.

Doctor **Sandberg**: Denna fråga är icke ny. Vid 1840—41 årens Riksdag föreslogs en mera genomgripande reform af Krigs-Academien vid Carlberg, den jag då biträdde och har sedermera icke ändrat öfvertygelse. Ty mig förekommer det, som om en Krigs-Academi eller Krigs-Skola verkligen vore en tillämpnings-skola, der man serskildt skulle utbildas för krigareyrket. För ynglingar, som der skola inträda, fordras en betydlig mängd elementar-kunskaper, likasom vid inträde uti andra högre tillämpnings-skolor. Men ingalunda följer deraf, att hvarje tillämpnings-skola skall vara försedd med flere lägre classer, der de förberedande elementar-kunskaperna skola inhemtas. En sådan utvidgning medför dryga kostnader och synes icke vara nödvändig. De allmänna kunskaperna uti historia, geographi, lefvande språk, mathematik m. m. kunna och böra inhemtas i våra allmänna Läroverk fullt ut till den höjd som fordras, om ynglingar med fördel skola kunna begagna en högre tillämpnings-skola för ett visst yrke. Att humanistiska studier icke böra öfvergifvas derföre, att man sysselsätter sig med inhemtande af special-kunskaper i en viss practisk riktning, medgifves visserligen; men icke bör special-skolan för den orsaks skull vara tillbyggd med flere classer för detta ändamål. — Emellertid blef den lägsta classen vid Carlberg efter 10 års betänketid indragen. Måhända kan ytterligare en class för den lägre elementar-bildningen 10 år härefter anses umbärlig; och om denna åsigt gör sig gällande, kan det vara

likgiltigt, huruvida det sker genom en underdånig Skrifvelse af Rikets Ständer eller af Gouverneurs-Embetet på Carlberg.

Det återstår ändå alltid en annan fråga, huruvida det är nödvändigt för militäryrkets utbildning, att Staten i mer eller mindre mon underhåller 2:ne Krigs-Academier så nära hvarandra som Marieberg och Carlberg.

Comminister **Beckman**: Många inrättningar med det anspråksfulla namnet "Academi" förefinnas här i landet. Så hafva vi utom de begge Universiteterne en Svensk Academi, en Vetenskaps-Academi, en Academi för de fria konsterna, en Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Academi, en Landtbruks-Academi o. s. v.: alla dessa förtjena också mer eller mindre sina hedersnamn. Men bredvid dessa förekomma två andra: Krigs-Academien och Musikaliska Academien, af hvilka den sednare emottager piltar, som försvarligt kunna skrifva sina namn och räkna *qvatuor species*, under det Krigs-Academien öppnas för dem, som stafva sig fram genom Cornelius Nepos, kunna något af Svenska och Allmänna Historien samt så mycket af Geografien, att de veta t. ex. hvar Kölen ligger. Detta kallas en Academi. Bör man då ej stryka bort åtminstone de lägre classerna? Talarens enskilda åsigt är, att det vore bäst, om en serskild Militär-Facultet upprättades vid Universiteterna. Derigenom skulle också de Carlbergska anorna och anspråken, den Carlbergska drygheten och förnämheten inom Svenska Arméen försvinna. Vi hafva på Riddarhuset hört uppläsas en briljant statistik öfver kunskaperne vid Carlberg och huru f. d. cadetter företrädesvis stiga upp till högre militära functioner. Talaren har dock icke af dessa uppgifter kunnat förvillas. Gräddan af aristocratien inträder vid Carlberg; mången deribland är slagen till General redan i vaggan, och då synes det ej vara så svårt att pråla med en större procent bland högre Officerare ifrån detta än från andra Läroverk. Snille tar ut sin rätt merendels under hvilka omständigheter som helst; det är af högt adeligt stånd; men börden har ock inom Arméen och i allmänhet vid befordringar mycket att betyda. Mig förefaller verkligen den föreslagna Skrifvelsen ganska menlös. Den säges vara öfverflödig, emedan Academiens Styrelse sjelf lärer vara betänkt på en förändring. Hvad Gouverneuren tänker eller gör, hörer dock icke hit. Rikets Ständer kunna i alla fall gå in till Kongl. Maj:t och underdånigst anhålla om en omorganisation. För min del, då jag ej vill, att en Krigs-Academi skall bestå af barn eller omogna ynglingar, bifaller jag hvad Utskottet föreslagit.

Öfverläggningen förklarades härmed slutad, och då *H. H. Erke-Biskopens och Talmannens* proposition om bifall till Utskot-

Utskottets förslag med blandade Ja och Nej besvarades, samt votering begärdes, uppsattes och godkändes en så lydande voterings-proposition:

Den som godkänner Utskottets förslag å sid. 5 rörande aflåtande af en underdånig Skrifvelse, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet berörde förslag afslagit.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 14 Ja och 24 Nej, hvadan Ståndet alltså *afslagit* Utskottets förenämnde förslag till underdånig Skrifvelse.

Utskottets sista hemställan sid. 5 rörande förflyttning till Carlberg af Artilleri-Läroverket blef af Ståndet *godkänd.*

§ 9.

Föredrogs ånyo och *lades till handlingarne Sammansatta Banco- och Lag-Utskottets* Memorial N:o 2, i anledning af återremiss af *Sammansatta Banco- och Lag-Utskottets* föregående Betänkande, så vidt detsamma innefattar yttrande i fråga angående penninge-räntans frigifvande.

§ 10.

Föredrogs ånyo och *bifölls Sammansatta Banco- och Lag-Utskottets* Betänkande N:o 3, i anledning af väckt motion derom, att anställande af tulltjenstemän vid jernvågarne i Rikets Stapelstäder för utöfvande af serskilda controller måtte upphöra, samt att af derigenom uppkommande besparing skäligt arfvode måtte lemnas åt vågbetjening för ökade göromål m. m.

§ 11.

Föredrogs ånyo *Sammansatta Stats-, Bevillnings- samt Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Utlåtande N:o 20, i anledning af väckt motion om beviljande af pension åt Grefve *Thorsten Rudenschöld.*

Professor **Lindgren** erhöll härvid först ordet och anförde: Då det ärende, som är föremål för detta Betänkande, icke i vederbörlig ordning blifvit handlagdt, enär jag ingalunda kan erkänna det Sammansatta Utskottets behörighet att upptaga en fråga, som uteslutande tillhör Stats-Utskottets behandling, hemställer jag till Högv. Ståndets omprövning, om ej skyldig akt-

ning för lagliga former kräfver, att Ståndet, utan att nu ingå i någon pröfning af sjelfva materien, återremitterar Betänkandet med föreläggande för det Sammansatta Utskottet att öfverlemna den af Herr Fåhræus O. I. väckta motionen till Stats-Utskottets handläggning.

Häruti instämde Biskop *Bergman* och Prosten *Schram*.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, ansåg Ståndet sig nu först endast böra discutera frågans formela del eller huruvida förevarande ärende kunde anses hafva blifvit i grundlagsenlig ordning behandladt.

Härvid yttrade sig

Prosten **Melander**: Visserligen hade det varit formriktigast, om förevarande ärende blifvit behandladt af Stats-Utskottet ensamt; men pensions-frågan står dock onekligen i nära sammanhang med det föreslagna Seminariet under Grefve Rudenschölds ledning. Detta sistnämnda förslag blef af Sammansatta Utskottet afstyrkt, och så mycket snarare kunde derföre samma Utskott taga befattning med frågan, som motionären sjelf föreslagit, att en dylik pension skulle Grefve Rudenschöld beredas, så snart bemälde Grefve ej vidare kunde fortfara med ledningen af ifrågavarande Seminarium. Då för öfrigt Stats-Utskottet genom deputerade i Sammansatta Utskottet deltagit i detta ärende och utgången i Stats-Utskottet troligen blifvit densamma, samt dessutom detta Utskott har så många andra oafgjorda mål att handlägga, så tror jag, att Ståndet gerna kan med bifall till hvad som här föreslagits låta bero vid den behandling frågan en gång fått.

Professor **Carlson**: Jag vill så mycket som någon vara öm om formen och dess noggranna iakttagande, men vid vår invecklade Riksdags-Ordning kan ofta tvekan uppstå rörande det rätta förfaringssättet. Ett sådant fall synes mig verkligen här inträffa. Alla de motioner, som angingo Folkundervisningen, lemnades att behandlas af det Sammansatta Utskottet, som sålunda äfven fick att yttra sig öfver ett Memorial af Herr Fåhræus, Olof Immanuel, hvaruti åtskilligt rörande Folkskoleväsendet förekom jemte förslag om pension åt Grefve Rudenschöld. Motionen innehöll nemligen: "Grefve Rudenschölds förtjenster om folkundervisningen hafva visserligen i så måtto vunnit Rikets Ständers erkännande, att anslag af allmänna medel blifvit för honom anvisadt i ändamål att genom resor i landet söka sprida kännedom i ämnet samt tillhandagå med råd och upplysningar i afseende på undervisningens practiska utförande; men detta anslag, som är gifvet endast för tiden af

gällande statsreglering, utgör en kostnadsersättning, ej någon belöning. Grefve Rudenschölds ansträngande, sjelfuppoffrande verksamhet för ett stort fosterländskt mål synes dock gifva den giltigaste anledning till någon gärd af erkänsla från samhällets sida. I anseende till Grefvens framskridna ålder kan den tid icke vara mycket aflägsen, då han ej mera förmår att tjena det allmänna. Utan gensägelse vore det en Staten värdig handling att betrygga en så nyttig medborgares ålderdom sedan hans krafter blifvit brutna.

På grund af det anförda får jag vördsamt föreslå: a) att ett årligt arfvode af 3,000 R:dr R:mt måtte, sedan förrberörde resekostnads-anslag med innevarande år upphört, åt Grefve Thorsten Rudenschöld anvisas under förbindelse för honom att å någon lämplig ort i mellersta delen af riket anlägga ett Seminarium för Folkskole-lärare, hvarest elever, som af vederbörande communer dertill anmälas, kunna bildas till erforderlig skicklighet att ordna och leda folkundervisning efter de åsigter, som i Grefve Rudenschölds afhandling om Svenska Folkskolornas practiska ordnande äro framställde;

b) att Grefve Rudenschöld må förklaras berättigad att, så snart han genom sjuklighet blifvit oförmögen att med berörde befattning fortfara, eller i hvarje fall efter uppnådd ålder af 65 år i ställe för sagde arfvode från Allmänna Indragnings-staten uppbära $\frac{2}{3}$:delar af dettas belopp eller 2,000 R:dr R:mt årligen såsom pension för sin öfriga lifstid."

Det sammansatta Utskottet har sålunda här haft att behandla flera med hvarandra sammanflätade frågor, enär icke allt kunde tillbakavisas till Stats-Utskottet. I början behandlades verkligen pensions-frågan i sammanhang med frågan om Seminariet, men den bröts sedermera ut derifrån, emedan man ej ville inblanda en sak, som rörde enskild person, med ett allmänt ärende. Sannolikt skulle man äfven mött klander, om man annorlunda förfarit. Mig synes intet fel vara begånget, samt att Ståndet utan betänklighet kan vid sakens behandling låta bero.

Biskop *Björck* instämde.

Professor **Agardh**: Såsom Suppleant var jag just den dagen närvarande i det sammansatta Utskottet, när denna fråga der behandlades, och jag anser mig derföre nu böra yttra några ord. Om frågan tages ensam och isolerad för sig sjelf, hörer den visserligen ej till sammansatta Utskottet, utan hade tydligen bort af Stats-Utskottet ensamt behandlas, men den befinnes nu i nära sammanhang med förslagen rörande Folkskoleväsendet. Den föregående talaren har redan upplyst derom, att den ifrågavarande motionens hufvudsakliga föremål är inrättande af ett Folkskolelärare-Seminarium under Grefve Rudenschölds led-

ning, och enligt Riksdags-Ordningen måste en fråga behandlas af Sammansatt Utskott, så fort den innefattar föremål, som höra till olika Utskotts verkningskrets. Landtmarskalken och Adeln hade väl kunnat förklara, att motionen såsom innehållande ärenden af olika beskaffenhet icke kunnat remitteras, men då detta ej egt rum, utan den blifvit remitterad, så har den måst af det Utskott, dit den blifvit öfverlemnad, behandlas. För min del finner jag under dessa förhållanden ingen anmärkning i formelt hänseende med fog kunna göras, hvarföre jag afstyrker, att frågan måtte till Utskottet återförvisas för att derifrån till Stats-Utskottets behandling öfverlemnas.

Doctor **Björkman**: Man kan icke undgå att erkänna sanningen af hvad Professor Lindgren här anfört rörande Höglofl. Utskottets obehörighet, men med afseende å hvad de 2:ne föregående talarne anmärkt, torde det dock under sakens närvarande skick vara bäst att företaga frågan till behandling. Såsom något besynnerligt af Utskottet måste jag dock anmärka, att Utskottet i Betänkandet N:o 20 förutsatt, att något privatseminarium ej skulle komma att inrättas, under det samma Utskott likväl i Betänkandet N:o 19 alternativt föreslår, att i händelse något dylikt Seminarium, ändamålsenligt inrättadt, skulle uppstå, torde detsamma böra med något understöd af allmänna medel uppmuntras, hvadan Utskottet föreslår, att anslag för detta ändamål må få af besparingarne af de till folkundervisningens befrämjande anslagne medel anvisas. Jag anser således, att N:o 19 nödvändigt borde afgöras före N:o 20, ty vid det förras behandling kunna möjligen flera utvägar förefinnas att till en början belöna ifrågavarande persons förtjenster.

Contracts-Prosten **Almqvist**: Jag hade ämnat förena mig i denna sak med Professor Lindgren, men derest Ståndet ej finner frågan till följd af oriktig behandling böra återremitteras, får jag i alla fall föreslå, att saken måtte få hvila, till dess Betänkandet N:o 19 om Folkskole-väsendets ordnande här förekommer, ty innan detta Betänkande afgjorts, är det ännu öppet och oafgjordt, huruvida ej något Seminarium under Grefve Rudenschöld kommer att inrättas. På grund häraf får jag alltså hemställa, att förevarande fråga måtte tills vidare få hvila.

Nu aflägsnade sig *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* och intogs derefter Talmans-stolen af Vice-Talman Biskop *Annerstedt.*

Contracts-Prosten **Landgren** anförde: Då frågan skulle till behandling företagas i Utskottet, höjde sig flera röster, som yrkade dess återförvisande till Stats-Utskottet. Nu likasom då

hyser jag den öfvertygelsen, att här endast är att välja mellan tvenne alternativer. Det ena är att anse motionen innehålla tvenne alldeles olika saker, men då måste hon till följe af 51 § Riksdags-Ordningen anses som en nullitet. — Derigenom att Stats-Utskottet icke tillbakasändt den i laga tid till Riddarhuset, måste det ju antagas hafva gillat henne, det är förklarat, att ämnena icke äro af heterogen natur. Under sådana förhållanden återstår för Rikets Ständer ingenting annat än att vidhålla detta andra alternativ, då det icke numera lärer kunna ålägga Stats-Utskottet att återsända eller Ridderskapet och Adeln att återtaga motionen. Då det nu tillkommer de Sammansatta Utskotten att behandla motioner, som omfatta ämnen af blandad. ehuru icke heterogen natur, så har denna sak följaktligen så grundlagsenligt som nu möjligt är blifvit behandlad. Att låta motionärernas memorialer behandlas först i ett Utskott och så i ett annat, synes vara en method, för hvilken grundlagen icke gifver det ringaste stöd. — Det vore ett ännu uppenbarare gäckeri med ofvanstående 51 §.

Professor **Lindgren**: Det förundrar mig visserligen, att motionen, i hvilken mot tydliga lydelsen af 51 § Riksdags-Ordningen tvenne med hvarandra intet sammanhang egande frågor blifvit sammanförde, kunnat af Ridderskapet och Adeln erhålla remiss till något Utskott; men då nu detta tvifvelsutan genom ett förbiseende af motionens olikartade innehåll dock skett, hade det varit det Utskotts pligt, hvartill remissen skedde; att inom den i grundlagen föreskrifna tiden af 8 dagar skicka den tillbaka med uppgift om det anmärkta förhållandet, eller åtminstone att, sedan den delen deraf, som tillkom Utskottet att behandla, blifvit afgjord, öfverlåta den andra delen åt Stats-Utskottet ensamt. Nu har deremot det exempellösa förhållandet inträdt, att frågan om en lifstidspension på Allmänna Indragnings-staten blifvit af Bevillnings- och Ekonomi-Utskotten handlagd och afgjord, hvarvid, ehuru Stats-Utskottet varit adjungeradt, dock väl kunnat händt, att de obehöriga Utskottens majoritet bestämt utgången.

Häruti hördes Riks-Archivarien *Nordström* samt Prostarne *Wåhlander*, *Håhl* och *Tellbom* instämma.

Biskop **Björck**: Änskönt jag ej kan berömma mig af någon längre tids riksdagserfarenhet eller af någon närmare bekantskap med grundlagsfrågors behandling, synes det mig likväl, som om man ej alldeles skulle sakna skäl att anse dessa ämnen, om hvilka nu är fråga, så sammanhängande och med hvarandra sammanflätade, att Utskottet svårligen kunnat åtskilja dem. Såsom vi hörde af den utaf Professor Carlson upplästa motionen, stodo frågorna om upprättandet af ett privat-

seminarium och om beviljandet af pension åt Grefve Rudenschöld i den närmaste förening, hvadan ock så väl Herr Grefven och Landtmarskalken som Ridderskapet och Adeln läto till Stats-Utskottet såsom *en enda* motion remittera Herr Fåhræi memorial, äfvensom Stats-Utskottet sjelft på samma sätt öfverlemnade motionen att behandlas af det Sammansatta Utskottet.

Hvad beträffar den nu väckta frågan att uppskjuta med förevarande Betänkandes afgörande, intill dess frågan om Folkskolelärare-Seminariet här förevarit, tror jag ej, att ett dylikt uppskof är behöfligt, enär Grefve Rudenschöld sjelf förklarat sig ej kunna på grund af vacklande och försvagad helsa förestå ett dylikt Seminarium. Jag anser sålunda, att saken gerna nu kan till afgörande företagas, helst Stats-Utskottet i alla fall genom Deputerade deltagit i frågans beredning.

Professor **Carlson**: Jag framhärdar i den mening, att ifrågavarande mål är af tvistig beskaffenhet, och discussionens utförlighet synes mig verkligen vittna derom, att Ståndet har godt om tid. Hela frågan hvilar egentligen på motionens innehåll. Jag upprepar sålunda, att motionen afsåg, dels "att ett årligt arfvode af 3,000 R:dr R:mt måtte, sedan resekostnadsanslaget med innevarande år upphört, åt Grefve Th. Rudenschöld anvisas under förbindelse för honom att å någon lämplig ort i mellersta delen af Riket anlägga ett Seminarium för Folkskole-Lärare", således ett honorarium åt Grefve Rudenschöld mot en bestämd förbindelse; dels "att Rikets Ständer, såsom en gärd af erkänsla för Grefve Rudenschölds ansträngande och sjelfuppoffrande verksamhet för Svenska folkbildningens fullkomnande, måtte förklara honom berättigad att, så snart han genom sjuklighet blefve oförmögen att med befattningen vid berörde Seminarium fortfara, eller *i hvarje fall* efter uppnådd ålder af 65 år, från allmänna Indragnings-Staten uppbära 2,000 R:dr R:mt årligen såsom pension för sin återstående lifstid."

Jag tror verkligen, att dessa frågor äro så invecklade och med hvarandra sammanhängande, att Adeln haft svårt att derå vägra remiss eller betrakta motionen såsom en nullitet. Då nu hela memorialet till Stats-Utskottet remitterades och Stats-Utskottet sjelft öfverlemnade detsamma till det Sammansatta Utskottet, måste sålunda detta sistnämnda Utskott behandla motionen i dess helhet. I sammanhang dermed tillåter jag mig nämna, att frågan ej var en ren anslagsfråga, ty den förekom i sammanhang såväl med frågan om folkskole-väsendets ordnande som med den om personela bevillningens användande till Folkskolornas behof. För öfrigt är ju meningen, att Grefve Rudenschöld i alla fall vid fyllda 65 års ålder skall erhålla

den föreslagna pensionen, äfven om ett Privat-seminarium under hans ledning skulle blifva upprättadt.

Deremot förekommer det mig vara en grundad anmärkning, att Betänkandet N:o 19 borde till behandling härstädes förekomma före detta; också var ordningen sådan i Utskottets ursprungliga behandling. Huru det kommit sig, att denna utbrutna fråga, egentligen följande efter den stora folkskole-frågan, kommit på föredragningslistan framför den, vet jag ej. Min hemställan är, att förevarande ärende måtte postponeras, men ej till Utskottet återskickas.

Doctor *Nordlander* instämde.

Professor **Ågardh**: Åberopande mitt förra yttrande äfvensom de skäl, som nu senast af Professor Carlson anförts, får jag nu endast tillägga, att jag verkligen betviflar, huruvida Riks-Stånden ens ega rätt att nu yttra sig öfver frågans formela behandling, enär *ett* Stånd remitterat motionen i dess helhet till Stats-Utskottet, som åter förvisat den till Sammansatta Utskottet, och detta Utskott ej haft något att deremot anmärka inom den i Grundlagen föreskrifna tid, utan ansett sig befogadt att motionen behandla. Det ena Ståndet har ej rätt att föra någon talan emot det andra lika litet som mot något Utskott derföre, att det behandlar en till detsamma i behörig ordning öfverlemnad motion. Dessutom torde böra tagas i betraktande, att de nya Sammansatta Utskotten äro en alldeles ny form, med hvilken man väl till en början ej får så noga nagelfara, helst som de ofta ej tillsättas förr än ett par månader efter den tid, då motioner, som ej anses till rätt Utskott remitterade, böra enligt Grundlagen till Rikets Ständer återförvisas. För öfrigt har *ett* Riks-Stånd redan afgjort förevarande Betänkande, och huru skulle det då gå, om ett annat Riks-Stånd fordrade frågans behandling ånyo inom annat Utskott. Nionde Hufvudtiteln har också redan på Utgifts-afdelningen förevarit, hvadan denna frågas hänskjutande dit skulle blifva än mera olämpligt. Under sådana förhållanden torde ej vara annat att vidgöra än att företaga frågan till behandling.

Härmed förenade sig Prosten *Söderberg*.

Professor **Lindgren**: Äfven jag har mig bekant, att detta Memorial af ett Stånd blifvit behandladt, men jag vet ock, att äfven der var stark fråga om återremiss i den af mig påyrkade syftningen. Jag tror dock, att den aktning för lagliga former, som alltid inom detta Stånd är rådande, bör förbjuda Preste-Ståndet att till afgörande upptaga det på olaglig väg behandlade ärendet. Väl har en talare här sagt, att, när ett Memorial till Ståndet inkommit, det också der måste behand-

las. Ja, är då återremiss ej en behandling? Jag ville såsom sådan till och med anse beslutet att rätt och slätt lägga det till handlingarne, i fall Ståndet skulle anse en sådan åtgärd lämpligare.

Kyrkoherden **Sondén**: Den siste talaren nämnde, att misstag i denna fråga blifvit begångna. Ja, 1:o af motionären, som i *en* motion sammanblandade flera frågor; 2:o af Landt-Marskalken och Adeln, som läto en sådan motion till Utskott remitteras; 3:o af Stats-Utskottet, som ej tillbakaskickade den, utan öfverlemnade den till Sammansatta Utskottet; och 4:o af detta sistnämnda, som emottog och behandlade ett ärende, som rätteligen ej derstädes bort behandlas. Huru skall man nu afhjelpa alla dessa misstag? Helt enkelt genom att lägga dem till handlingarne och till afgörande företaga sjelfva hufvudfrågan eller om pensionen, hvartill jag anser Rikets Ständer så mycket mer ega befogenhet, som Riksdags-Ordningen i 2:dra mom. af 34 § föreskrifver, att "sjelfva ämnets beskaffenhet efter Grundlagen, men icke den hvarje särskildt Utskott i allmänhet uppdragna befattning bestämmer, huruledes ett mål, i enlighet med Rikets Ständers deröfver tillhöriga beslutanderätt, bör afgöras." Dock anser jag, att man bör uppskjuta afgörandet, ty Betänkandet N:o 20 kom verkligen för bittida i förhållande till N:o 19. Orsaken är tydligen den, att N:o 20 först hann färdigtryckas, men detta Betänkande bör i sjelfva verket till följd af sitt innehåll postponeras efter behandlingen af Betänkandet N:o 19.

Prosten **Schram**: Jag har instämt med Professor Lindgren i ogillandet af det sammansatta Utskottets grundlagliga behörighet att upptaga och behandla en ren *anslagsfråga*, som dock endast och allenast tillhört det grundlagsenliga Stats-Utskottet att afgöra. Enligt hvad i detta afseende af andra talare redan här är anmärkt, hade det i första rummet tillhört Ridderskapet och Adeln att före remissen af motionären hafva fordrat, det han skolat i 2 särskilda memorial fördela sina begge så olika slags yrkanden. Men då nu detta der icke blifvit i behörig ordning iakttaget och den således tvåfaldiga motionen remitterats till Stats-Utskottet, kan jag dock ej godkänna det klander, som Professorn i sitt sista anförande velat rikta emot Stats-Utskottet derutinnan, att detta Utskott vid öfverlemnandet ifrån sig af den obehörigen sammanblande motionen till det sammansatta Utskottet ej genast afskiljt den del, som detta Utskott hade att behandla, ifrån den, som tillhörde Stats-Utskottet ensamt. Stats-Utskottet kunde nemligen så mycket mindre göra en sådan afskiljnad i motionen, som den innehölls i en och samma skriftliga handling, hvilken icke kunde af Utskottet halfveras likasom genom papperets fördelning, så att

hvardera Utskottet skulle sålunda fått sin andel af motionen. Den *första delen* af innehållet tillhörde ock det sammansatta Utskottets åtgärande och den *sednare* delen omsider Stats-Utskottets. Men då detta sistnämnda Utskottet ifrån sig således lemnade motionen i sin helhet till det sammansatta Utskottet, så tillhörde det ock detta att behandla *blott sin del deraf* och deröfver lemna sitt utlåtande, hvarefter detta sammansatta Utskottet grundlagligen egt och bort till Stats-Utskottet återlemna för dess behandling den sednare delen af motionen. Då hade frågorna fått deras rätta och behöriga handläggning. Formfelet ligger således tydligen på det sammansatta Utskottet, men icke på Stats-Utskottet, oberäknadt den skuld i detta grundlags-öfverträdande, som i första hand ligger på Ridderskapet och Adeln. Men då jag sålunda yttrat mig på det högsta ogilla den formela behandlingen af denna anslagsfråga, vill jag dermed dock icke hafva motsatt mig ärendets materiela del, äfven i grundlagsenlig ordning behandlad, och jag anticiperar här på det derom blifvande beslutet med tillkännagifvande af min önskan om framgång åt motionens innehåll i detta stycket.

Öfverläggningen rörande frågans behandling af det Sammansatta Utskottet förklarades härmed fulländad; hvarpå *H. H. Biskopen och Vice-Talmannen* på grund af 49 §:n 2 mom. Riksdags-Ordningen, som föreskrefve, att "då saken tredje gången förekommer, skall den till afgörande företagas", och enär nu föredragna ärende redan vore 2:ne gånger bordlagdt, förklarade sig förhindrad att framställa proposition å det af åtskilliga talare gjorda yrkandet om frågans uppskjutande, till dess samma Utskotts Betänkande N:o 19 hos Ståndet till pröfning förevarit, hvaremot *H. H. Biskopen och Vice-Talmannen*, som väl ansåge Stats-Utskottet hafva mindre formriktigt förfarit, då det till det Sammansatta Utskottet remitterat förevarande ärende, dock trodde sig så mycket heldre böra göra proposition å hvad Utskottet i Betänkandet N:o 20 föreslagit, som 34:de §:n Riksdags-Ordningen stadgade, att "sjelfva ämnets beskaffenhet efter Grundlagen, men icke den hvarje särskildt Utskott i allmänhet uppdragna befattning" skulle "bestämma, huruledes ett mål, i enlighet med Rikets Ständers deröfver tillhöriga beslutanderätt, bör afgöras."

Då emellertid *H. H. Biskopens och Vice-Talmannens* proposition derom, att frågan nu skulle till afgörande inom Ståndet företagas, med blandade Ja och Nej besvarades, uppsattes, sedan votering blifvit begärd, en så lydande voterings-proposition:

Den som vill, att Ståndet till afgörande företager Sammansatta Stats-, Bevillnings- samt Allmänna Besvärs- och Ekono-

mi-Utskottets Betänkande N:o 20, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet till Sammansatta Utskottet återremitterat nämnde Betänkande med föreläggande för det Sammansatta Utskottet att till Stats-Utskottets behandling öfverlemna ifrågavarande ärende.

Voteringen, som i behörig ordning verkställdes, utföll med 20 Ja och 18 Nej, hvadan Ståndet stannat i det beslut, som Ja-propositionen innehåller.

Emot detta Ståndets beslut reserverade sig Professor *Lindgren*, Prostarne *Schram*, *Wåhlander*, *Tellbom* och *Håhl* samt Riks-Archivarien *Nordström*.

På grund af detta beslut företogs nu öfverläggningen rörande sjelfva Utskottets förslag, eller den ifrågaställda pensionen af 2,000 R:dr R:mt åt Grefve Th. Rudenschöld.

Härvid yttrade sig

Prosten **Håhl**: Då discussionen öfver sjelfva ämnet nu kommer att inledas, har jag begärt ordet, väl vetande, att det torde vara ganska få, om någon enda, som biträder min åsigt. Här begäres årlig pension åt Grefve Rudenschöld. Ehuru jag är villig att erkänna det varma nit och de mångåriga bemödanden dem Grefve Rudenschöld ådagalagt för folkskoleväsendet, kan jag dervid ej undertrycka åtankan på de otaliga lärare vid rikets högre eller lägre elementar-läroverk, som lika varmt och länge uppoffrat sina krafter till svenska ungdomens nytta, obetackade, obelönade, utan annan lön än deras egna samvetens vittnesbörd. Men dessa talrika skolmäns verksamhet har varit bunden vid ett gammalt arbetsfält: det fält Grefve Rudenschöld bearbetat är så godt som nytt och har derföre tillvunnit sig större uppmärksamhet. Om den ädle Grefven lyckats, om framgången motsvarat hans nit, om folkskolan vore på väg att bära önskliga frukter, om någon anledning förefunnes att för framtiden af henne vänta påräknadt gagn, så vore jag den förste att med min röst förorda en nationalbelöning, en äreskänk åt honom, som är driffjedern till det verket; men om det blir allt mera klart, att folkskolan hvilar på en falsk grund, att hon i sin nuvarande organisation är behäftad med stora misstag, att hon är ett slående bevis på ett colossalt missförstånd, om det efter de vid hvarje Riksdag af Ständerna gjorda uppoffringar, hvilka, sammanräknade med dem communerna fått vidkännas, uppgå till millioner, det dock numera icke kan döljas, att man måste önska tillbaka de utdöda småbarns-skolorna, som jemte undervisningen i hemmen funnos långt innan folkskolan var påtänkt, om man för att återvinna detta enda naturliga under-

laget för Svenska folkbildningen vid denna Riksdag begär ett anslag af 100,000 R:dr såsom uppmuntran för anläggande af småbarns-skolor, så bevisar detta allt, att vårt folkskoleväsende i dess nuvarande skick är förfeladt. Jag beklagar, att verkningarne af Grefve Rudenschölds nit varit och äro så föga tillfredsställande, och då han redan åtnjuter ett statsanslag, hvilket det vid denna Riksdag är fråga att förhöja, synas mig Rikets Ständer redan fästat all uppmärksamhet vid Grefvens billiga anspråk, hvarföre jag med min röst ej kan bifalla det förenade Utskottets tillstyrkande af den föreslagna årspensionen åt Grefve Rudenschöld.

Biskop **Björck**: Jag inskränker mig till att besvara de mot Utskottets förslag gjorda anmärkningarne. Den föregående talaren anförde, att då man jemförde Grefve Rudenschölds pension med de många folkskole-lärares ställning, hvilka arbetade i det tysta, skulle den förre ej kunna anses mera förtjent än de sednare. Visserligen måste man erkänna, att beggedera hafva anspråk på tacksamhet, men om en dylik blifvit vägrad å ena hållet, bör man väl ej derföre göra det äfven å det andra, ty detta vore ju endast en ökad orättvisa. Man har för öfrigt länge i vårt land sökt åstadkomma något äfven för skollärarnes pensionering; Kongl. Maj:t har gjort förnyade framställningar derom, Rikets Ständer hafva erkänt behofvet, men tillräckliga utvägar hafva hittills saknats. Dessutom torde man med något skäl kunna anmärka, att skollärarnes aflönande och pensionering i främsta rummet är församlingarnes eget åliggande, för hvilka lärarne offrat sina krafter. Häri ser jag således ej något skäl att bestrida, det en pension måtte tillerkännas Grefve Rudenschöld, som gagnat fäderneslandet i allmänhet genom att väcka intresse för folkundervisningen i dess helhet och om densamma utbreda goda grundsatser. Har man erkänt nitet och värdet af denna verksamhet, så bör man väl ock, när hans krafter svika, på gamla dagar hugna honom såsom dessutom obemedlad med ett allmänt vedermäle af nationens tacksamhet. Den föregående talaren yttrade, att den nuvarande folkskole-institutionen befunnits vara en misslyckad anstalt och att man borde återgå till småbarns-skolorna i hemmen. Är detta verkligen så, så är uppdagandet häraf just Grefve Rudenschölds förtjenst; ty det är han, som derpå gjort folkskolans vänner uppmärksamme; det är han, som visat, att det skulle vara stor skada, om folkskolorna så utvecklade sig, att hemläsningen undergräfdes och upphörde. Således synes det, som om just häri ett synnerligt skäl låg för bifallande af hvad Utskottet föreslagit. För öfrigt har den ädle Grefven ingalunda ensidigt förfäktat småskolornas sak, icke heller velat gifva den fasta folkskolan till spillo såsom en förlorad sak, utan fö-

reställt sig den såsom ett högre stadium, hvarmed han velat bringa småskolorna i innerligt samband och förbindelse.

Då jag sålunda på detta sätt sökt bemöta den värde talarens anmärkningar, tror jag skäl ej saknas att på de grunder jag nu anfört yrka bifall till Utskottets förslag om pension åt Grefve Rudenschöld.

I detta yttrande instämde Biskop *Bergman* och Prosten *Melander*.

Professor **Lindgren**: Sedan nu Ståndet beslutat, att det Sammansatta Utskottets i min tanka obehöriga utlåtande om lifstidspension åt Grefve Rudenschöld må till afgörande företagas, får jag förklara, att, ehuru jag lika villigt som någon annan erkänner den ädle Grefvens förtjenster och nit för folkskoleväsendets förkofran i vårt land, jag dock icke ännu funnit hans verksamhet hafva lemnat några så stora positiva resultater, att jag med min röst kan tillstyrka någon sådan nationalbelöning åt honom som den nu föreslagna; och detta så mycket mindre, som han under en längre tid af Statsverket åtnjutit icke obetydliga årliga anslag till understöd och uppmuntran för sina berömvärda bemödanden.

Jag afslår således den föreslagna pensionen.

Härmed förenade sig Prostarne *Tellbom* och *Ljungdahl*.

Doctor **Säve**: Grefve Rudenschölds verksamhet har från början visat sig såsom en fortgående agitation mot folkskolan, sådan den varit organiserad enligt 1842 års Stadga för folkundervisningen. Denna undervisning var enligt den ursprungliga planen, som jag anser för riktig, baserad på den fasta skolan. Men han har ansett, att den i allmänhet mera måste befordras genom småskolor eller s. k. roteundervisning. Att detta i vidsträcktare districter är ett ovilkorligt behof, om ändamålet någorlunda skall uppnås, lärer ej kunna nekas. Men nyttigt var, att någon derpå fästade en allvarligare och allmännare uppmärksamhet, emedan jag fruktar, att saken eljest nog länge blifvit uppskjuten eller förbisedd. Man behöfver derföre ej öfverändakasta grundsatserna i det hela af 1842 års Folkskolestadga. Grefve Rudenschölds förtjenst var att lifligt hafva omfattat sin till en del ganska riktiga idé och att förr än någon annan äfven hafva gått å stad både genom utgifna skrifter och eget exempel för dess practiska genomförande. Han har dervid gått tillväga med ett nit, en ihållighet och en uppoffrande möda, som är ovanlig. Åtskilliga Stiftsstyrelser, som haft denne mans patriotiska verksamhet närmare för ögonen eller sjelfva påkallat den, hafva gifvit densamma de mest hedrande vitsord. Rikets Ständer sjelfva hafva vid 2:ne Riksdagar gifvit den ädle

Grefven anslag för att resa och vidare utbreda sin method. Härmed synes nu det allmänna hafva satt ett verkligt värde på Grefve Rudenschölds hittillsvarande vackra sträfvanden. Men Grefven har under tiden blifvit äldre och sjuklig, så att Staten kanske icke länge kan af honom påräkna lika ansträngningar. En pension för hans återstående dagar så stor som Utskottet föreslagit densamma vore således från Rikets Ständers sida ett vackert erkännande af hans möda, hans förtjenst. För min del tillstyrker jag densamma.

Häruti instämde Doctor *Norström*.

Doctor **Björkman**: Då nu omständigheternas kraf vållat, att N:o 20 måste behandlas före N:o 19, ville jag helst återremittera frågan till Utskottet för att der ånyo behandlas. I Betänkandet N:o 19 har Utskottet nemligen förehaft flera frågor, som stå i nära sammanhang med Grefve Rudenschölds förtjenster och verksamhet, och då åtskilllgt häraf troligen kommer att återremitteras, borde äfven denna fråga återgå till Utskottets förnyade pröfning. Ehuru för min del erkännande bemälde Grefves stora förtjenster och nitfulla sträfvanden, anser jag dock hans verksamhet för folkundervisningen ännu ej hafva burit sådana af Staten godkända frukter, att de gifva full anledning till denna utmärkta belöning. Han är för öfrigt icke så gammal, att han ej ännu kan verka antingen såsom Öfver-Inspectör för folkskolorna, eller såsom Rese-Inspectör, t. ex. inom Skara Stift, eller kanske aldrabäst såsom Chef för ett Privat-Seminarium. Dessutom kan frågan bäst pröfvas, då det i Betänkandet N:o 19 honom beviljade reseanslaget, 1,500 R:dr, förekommer. Man kan då, om man så vill, öka detta anslag. Hans helsa torde icke ännu vara särdeles vacklande, om han enligt Utskottets berörde förslag skall fortfarande kunna besöka alla de församlingar i Sverige, som honom derom anmoda. På grund häraf anser jag således frågan böra återremitteras för att i sammanhang med den stora frågan om folkskoleväsendet ånyo behandlas.

Professor **Carlson**: Här visar sig olägenheten deraf, att man gått baklänges tillväga och företagit Betänkandet N:o 20 före N:o 19. Bäst vore utan tvifvel, om folkskoleväsendet finge en annan gång discuteras, när Utskottets förslag derom är föredraget, så att nu endast om pensionsfrågan öfverlades. Det är som bekant ovanligt, att man i Sverige går någon annan väg än den gamla stråten, och vare sig på embetsmannabanan eller på industriens fält söker sin fortkomst. Om någon beträder en annan väg och med uppoffring af krafter och egna fördelar lefver för en idé, som djupt inverkar på folkets bildning, bör ej detta sträfvande med tacksamhet erkännas? Stats-Utskottets Utgifts-afdelning har föreslagit, att Elementar-läro-

verkens Lärare skola i likhet med Statens civile Embets- och Tjenstemän kunna öfverflyttas på allmänna Indragningsstaten; troligen godkännes det af Ständerna; bör då ej en man ihågkommas, som för folkundervisningen gjort så mycket. Vid sista Riksdagen anslogs pension åt den man, som gjort sig förtjent om vårt lands utveckling beträffande jernvägsfrågan? Här är en sak, som går än djupare i det inre af samhällets lif. Man invänder väl, att nu ifrågavarande förtjenstfulla mans verksamhet hittills lemnat allt för ringa resultat för att förtjena en hedersbelöning, men hvar och en af det Högv. Ståndet känner tvifvelsutan, att undervisningens resultater ej falla i ögonen eller lysa. Spörjer man de församlingar, inom hvilka Grefve Rudenschöld verkat, skola de säkert afgifva ett vittnesbörd, som ej kan jäfvas. Här har ock blifvit påstådt, att Staten redan meddelat honom belöningar; men det förhåller sig ej så, utan för uppdrag dem han erhållit i Statens tjenst har han enligt reseräkningar endast bekommit kostnadsersättning. Man säger vidare, att han ej behöfver pension, ty han kunde rätt väl användas till Öfver-Inspectör för Skolorna eller något dylikt, men han sjelf har ju förklarat, att hans ålder och helsa ej tillåter honom emottaga något sådant uppdrag. Af alla dessa skäl och då den pension som föreslås ej är större än den lön, som begärts för Canzlist-tjenster, tror jag det vara ganska billigt att bevilja hvad som här äskas till understöd på ålderdomen för den man, som onekligen varit en bland de främste att gifva folkskolefrågan i vårt land ett nytt lif och en friskare verksamhet.

I detta yttrande instämde Contracts-Prosten *Emanuelsson*, Prosten *Berlin* och Kyrkoherden *Sondén*.

Biskop **Butsch**: En talare kallade här nyss den föreslagna pensionen en äreskänk, och den kan väl i sjelfva verket icke annorlunda betraktas. Grefve Rudenschöld är icke egentligen såsom embetsman anställd i Statens tjenst; af ingen framkallad har han sjelfmant framträdt och erbjudit sitt biträde vid folkundervisningens ordnande. Han har emellertid blifvit använd och om han med sin verksamhet uträttat något godt och för samtid och efterverld fruktbringande, så må ju detta med skyldig tacksamhet erkännas. För min del måste jag intyga, att Grefve Rudenschöld inom det mig nådigst anförtrodda Stift utöfvat ett i allmänhet lifvande inflytande på folkskoleväsendet och dessutom på åtskilliga ställen åstadkommit eller åtminstone föranledt resultater, hvilka efter mitt bedömande äro berömvärda. Då Grefven nu är omkring 60 år gammal och hans helsa sannolikt till följe af öfveransträngningar i hans befattning med folkskolorna numera är svag och vacklande, så tillstyrker jag så mycket heldre att honom må förunnas den pension, Utskottet för honom föreslagit.

Contracts-Prosten **Landgren**: En föregående talare har fästat uppmärksamheten deruppå, att Grefve Rudenschölds förtjenster om folkskoleväsendet ej äro så i ögonen fallande, att en nationalbelöning skulle vara nödvändig. Man torde dock böra erinra sig, att om man börjar lägga samma måttstock på alla de män, som inom samhället verkat i någon ideel syftning, så lärer nog kunna sättas i tvifvel hvilka varaktiga verkningar till samhällets välfärd äfven de yppersta snillen åvägabragt. Grefve Rudenschölds förtjenst ligger icke i hans läromethods absoluta värde, utan i den enthusiasm för folkbildningen, som han spridt till alla samhällsclasser, och särdeles i hans allvarliga nit för en positiv practisk christendomsundervisning. I en tid, då sinnet för denna angelägenhet ej är särdeles stort hos den bildade allmänheten, må det väl vara glädjande att märka inflytelsen af Grefvens kärleksfulla stämma; och minst bör Preste-Ståndet dröja att derföre betyga honom sin erkänsla. Det är med glädje, som jag derföre hört den vördade Biskopen i det Stift, der Grefven förnämligast verkat, uttala ett så fördelaktigt vitsord öfver denna verksamhet, öfvertygad att denna förklaring skall icke obetydligt bidraga att hos Högv. Ståndet åt motionen bereda det afseende, som den i hög grad förtjenar.

Prosten *Collén* instämde.

Kongl. Hofpredikanten **Nordlund**: I afseende på Grefve Rudenschölds förtjenster om Svenska folkskolan instämmer jag med Professor Carlson och Biskop Butsch. Ibland dessa förtjenster räknar jag förnämligast, att Grefve Rudenschöld icke blott framlagt bristerna i det införda folkskole-systemet, utan äfven medelst egna rön sökt afhjelpa dessa brister samt velat åter försätta folkskolan i det nödvändiga sambandet med hemmet. I de af honom sjelf uppgjorda och försökta planerna har han äfven erkänt befintliga brister och städse sträfvat till ett fullkomnande. Han har sålunda icke såsom mången annan nöjt sig med att blott klandra eller att blott theoretiskt arbeta genom skrifters utgifvande; hän har ock practiskt samt med egna uppoffringar verkat till folkskoleväsendets förbättring, äfvensom derunder genom ett brinnande nit och christlig ödmjukhet föregått öfrige lärare. Jag gifver alltså gerna min röst *för* den föreslagna pensionen. Men det förundrar mig, att ett i dylika fall som det förevarande vanligt vilkor ej blifvit af Utskottet vid pensionens tillstyrkande fästadt. Möjligt är nemligen, att Grefve Rudenschölds nu svaga helsotillstånd blifver förbättradt och att han då kan af Staten användas, såsom äfven af föregående talare blifvit antydt och föreslaget. I sådant fall bör äfven den vid pensioner vanliga regel iakttagas. Jag skulle derföre tro, att ett vilkor i detta syfte bör vid pensionen fästas; hvarföre jag får yrka proposition på bifall till Utskottets förslag med följande tillägg: *"dock att, derest han inträder i*

Statens tjenst, så stor del af pensionen afdrages och Statsverket förbehålles, som motsvarar den lön, han af Staten uppbär."

Prosten **Schram**: Ehuru jag redan i formelt afseende deltagit i de emot Betänkandet här förut gjorda protesterna, har jag dock på samma gång förklarat mig icke ogilla det slut i hufvudfrågan, hvartill det Sammansatta Utskottet kommit. För min del skulle jag ock i Stats-Utskottet, om frågan, såsom behörigt varit, der blifvit handlagd, röstat för enahanda tillstyrkande som det nu här förevarande. På de skäl, som Betänkandet innehåller och som af flera föregående talare redan här äro anförda, samt med erkännande af Grefve Rudenschölds särdeles goda vilja och nitiska bemödanden för folkundervisningens befrämjande i Riket, om ock krafterna icke svarat mot denna goda vilja och framgångarna ej heller ännu gått i bredd med afsigterna, bifaller jag dock den föreslagna årliga pensionen af 2,000 R:dr R:mt åt Herr Grefven, med det vilkor och tillägg likväl, som Kongl. Hofpredikanten Nordlund redan välbetänkt föreslagit. Jag önskar blott och hoppas, att det Högv. Ståndet måtte, när derom i ett annat Betänkande blir fråga, med lika välvilja och allmän frikostighet snart ihågkomma alla dem, som der hemma i församlingarne med möda och näringsbekymmer tungt arbeta i Folkskolelärare-kallet, de flesta med en obilligt låg och otillräcklig aflöning utan hoppet att någon gång sjelfva när de äro utarbetade hugnas med lifstidspension. För öfrigt hemställer jag vördsamt till Högv. Ståndets beslut, om icke, enär denna stats-utgift, som lärer böra utgå på 9:de Hufvudtiteln under nästa och följande statsregleringar, är föreslagen af ett *annat* Utskott än Stats-Utskottet, hvars Utgifts-Afdelning redan behandlat samma 9:de Hufvudtitel, utan att hafva sig bekant det nu ifrågavarande anslaget till Grefve Rudenschöld, antingen det Höglofl. Sammansatta Utskottet bör ifrån Högv. Ståndet directe anmodas, eller ock dess ledamöter af vårt Stånd uppdragas att i det Sammansatta Utskottet utverka, att behörig officiel underrättelse om Ständernas i denna del blifvande beslut varder Stats-Utskottet meddelad för att i Riks-staten blifva observeradt.

Discussionen ansågs härefter slutad och blef *H. H. Biskopens och Vice-Talmannens* proposition om bifall till Utskottets förslag med blandade Ja och Nej besvarad, hvarjemte votering begärdes.

Då nu fråga uppstod om hvad som vid den blifvande voteringen skulle utgöra contra-proposition och meningarne derom ej kunde sammanjemkas, företogs först till utrönande häraf votering öfver följande godkända voterings-proposition:

Den

Den som vill till contra-proposition i hufvud-voteringen antaga Kongl. Hofpredikanten *Nordlunds* förslag, att Utskottets förslag må antagas med följande tillägg: "*dock att, derest han inträder i Statens tjenst, så stor del af pensionen afdrages och Statsverket förbehålles, som motsvarar den lön han af Staten uppbär*, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet beslutat, att contra-propositionen i hufvudvoteringen skall innefatta återremiss af Utlåtandet.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns hafva utfallit med 20 Ja och 14 Nej, hvadan Ståndet till contra-proposition i hufvudvoteringen antagit Kongl. Hofpredikanten *Nordlunds* nyssbemälde förslag.

Nu företogs hufvudvoteringen öfver följande godkända voterings-proposition:

Den som bifaller hvad Sammansatta Utskottet i Betänkandet N:o 20 föreslagit, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet enligt Kongl. Hofpredikanten *Nordlunds* förslag och i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Utskottets tillstyrkande beslutat, att den föreslagna pensionen 2,000 R:dr R:mt årligen må varda Grefve *Thorsten Rudenschöld* för hans återstående lifstid tillagd att från och med nästkommande år af allmänna Indragnings-staten utgå, dock att, derest han inträder i Statens tjenst, så stor del af pensionen afdrages och Statsverket förbehålles, som motsvarar den lön, han af Staten uppbär.

Voteringen, som i behörig ordning anställdes, befanns hafva utfallit med 14 Ja och 16 Nej, och hade Ståndet sålunda stannat i det beslut, som Nej-propositionen innehåller.

§ 12.

Föredrogs ånyo och *bifölls Sammansatta Stats-, Bevillnings-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Utlåtande N:o 21, i anledning af väckt motion om förändradt papper till de nu brukliga Skrif-chartorna.

§ 13.

Föredrogs ånyo och *bifölls Sammansatta Stats-, Bevillnings-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Utlåtande N:o 22, i anledning af väckt motion om införande af ett medelporto för skrifvelser, som inom Riket genom Electriska Telegrafen befordras.

§ 14.

Uppå derom gjord anhållan beviljade Ståndet Prosten *Gahne* 3:ne veckors ledighet från Riksdags-göromålen, räknad från den 10 innevarande månad.

§ 15.

Uppå framställning af Kyrkoherden *Otterström* beviljade Ståndet äfvenledes Prosten *Frimanson* 3:ne veckors ytterligare ledighet från Riksdags-göromålen.

§ 16.

Föredrogos och *lades på bordet* följande från *Constitutions-Utskottet* inkomna Memorial, nemligen:

N:o 34, med förslag till ändring uti 17 och 22 §§ Regerings-Formen, åsyftande förstärkning uti antalet af Högsta Domstolens Ledamöter;

N:o 35, med förslag till tillägg vid 1 § 9 mom. Tryckfrihets-Förordningen, angående förbud mot eftertryck af utländsk skrift;

N:o 36, med förslag till ändring i vissa delar af Tryckfrihets-Förordningen i fråga om Tryckfrihets-Nämnden och i sammanhang dermed till tillägg i 108 § Regerings-Formen och 65 § Riksdags-Ordningen; samt

N:o 37, med förslag till tillägg uti 1 § 4 mom. Tryckfrihets-Förordningen rörande skyldighet för utgifvare af Dagblad eller Periodiska Skrifter att ställa borgen för böter, kostnad och skada.

§ 17.

Föredrogs och *bordlades Lag-Utskottets* denna dag ankomna Betänkande N:o 45, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående antagande af en Förordning om verkställighet af domar och utslag, meddelade af Norrsk Rätt, och om det biträde, som i andra afseenden bör lemnas rättsskipningen i Norrige.

§18.

Föredrogos och *bordlades* följande från *Sammansatta Lag*- samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottet* ankomna Betänkanden, nemligen:

N:o 33, i anledning af väckt motion om dels förklaring af Kongl. Brefvet den 8 April 1811, dels ock ny lagstiftning rörande flott- och farled;

N:o 34, i anledning af väckt motion om utfärdande af särskilda föreskrifter rörande barkmätning;

N:o 35, i anledning af väckt motion om förändradt sätt för utfärdande af sådana författningar, hvarigenom en förut

gällande lagstiftning i en eller flere delar förändras; samt

N:o 36, i anledning af väckt motion om tillägg till och förtydligande af 2 Cap. 6 § 1 mom. i Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga, angående försvarslöse och till allmänt arbete förfallne personer den 29 Maj 1846.

§ 19.

Föredrogos och *lades på bordet Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* nedannämnde Betänkanden:

N:o 112, i anledning af väckta motioner om vidtagande af åtgärder för utfärdanda af nya Krigsartiklar, Tjenstgörings-reglemente för Arméen, Fältförvaltnings-reglemente m. m.;

N:o 113, i anledning af väckt motion, att en af f. d. Lieutenanten A. Törnsten i Norrköping inrättad läroanstalt måtte godkännas såsom Högre Elementar-läroverk och vissa Lärare derstädes erhålla rätt till tjensteårsberäkning;

N:o 114, i fråga om rättighet för skolorna inom Lunds Stift att dimittera elever till Universiteten; samt

N:o 115, i anledning af väckt motion om utsträckt fraktningsrätt öfver Calmar Sund för personer, boende emellan färjeplatserna Röhälla och Fröbygårda på Ölands vestra kust.

§ 20.

Föredrogs och *bordlades Enskilda Utskottets Lag-Afdelnings* Memorial N:o 5, med förslag till Preste-Ståndets särskilda underdåniga skrifvelse till Kongl. Maj:t, angående beredande af ersättning åt Pastor i Södertelje för indragna 36 tunnor vederlags-spanmål.

§ 21.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Sammansatta Stats-, Bevillnings-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 19, i anledning af väckta motioner dels om den personliga skydds-afgiftens anvisande till folkundervisningens befrämjande, dels ock om ordnandet af folkskoleväsendet, samt om löneförhöjning för Folkskole-lärare och Seminarii-föreståndare m. m.

§ 22.

Föredrogos ånyo och *lades andra gången på bordet* följande Utlåtanden från *Sammansatta Stats-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottet*, nemligen:

N:o 23, i anledning af väckt motion, angående åtgärders vidtagande för fortsatt utgifvande utaf samling af författningar rörande arméen, dess styrelse och förvaltning;

N:o 24, i anledning af väckt motion om Statens öfvertagande på passevolance af rustnings-besväret;

N:o 25, i anledning af väckt motion om antingen indragning af Landsfiscals-tjensterna eller anslående af lön åt Landsfiscalerna;

N:o 26, i anledning af väckt motion om förhöjdt tractamente åt Nämnde- och Fjerdingsmän vid extra förrättningar;

N:o 27, i anledning af väckt motion om förtydligande af Kongl. Kungörelsen den 11 Augusti 1854, i fråga om ersättning till Nämnde- och Fjerdingsmän för extra förrättningar; samt

N:o 28, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående understöd af allmänna medel för uppehållande af gästgifveri vid Malmagens by i Jemtlands Län.

§. 23.

Tillkännagafs, att sedan Rikets Ständer med bifall till Stats-Utskottets Utlåtande N:o 38 beslutat, att åtskilliga i Riksgälds-Contoret förvarade tryckta Committé-betänkanden och andra handlingar skulle bland Riks-Ståndens Ledamöter utdelas, så hade nu berörde betänkanden och handlingar till Ståndet ankommit och voro de i Ståndets Canzli tillgängliga för att af Ståndets Ledamöter afhemtas.

Ståndet åtskildes kl. $\frac{3}{4}$3 e. m.

Ut supra

In fidem.

S. H. Almqvist.

Den 7 October.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades Protocollen för den 26 sistlidne September för- och eftermiddagen.

§ 2.

Anställdes val af Electorer för Preste-Ståndet, hvilka ega att gemensamt med Electorer från de öfriga Riks-Stånden denna dag sammanträda för att välja den man, som, i händelse af Rikets Ständers Justitiæ-Ombudsmans afgång före nästa Riksdag, kommer att honom i embetet efterträda; och befunnos efter valsedlarnes öppnande och rösternas summering hafva blifvit till Electorer i förutnämnde egenskap utsedde:

Biskop *Butsch*,
Biskop *Bergman*,
Doctor *Björkman*,
Professor *Lindgren*,
Professor *Selander*,
Riks-Archivarien *Nordström*,
Prosten *Tellbom*,
Prosten *Melander*,
Prosten *Berlin*,
Domprosten *Bring*,
Prosten *Ljungdahl*, och
Prosten *Söderberg*;

samt till Suppleanter:

Prosten *Wåhlander*,
Prosten *Lagergren*,
Prosten *Malmstedt*, och
Professor *Agardh*.

§ 3.

Sedan Ståndets Fullmäktig i Rikets Ständers Bank, Pastor Primarius m. m., Doctor *A. Z. Pettersson* med döden afgått, och den främste bland Suppleanterna, Kyrkoherden i Mariæ Magdalenæ Församling, Kongl. Hofpredikanten *Josef Nordlund*, på grund af Ståndets derom fattade beslut i ledigheten efter honom inträdt i Styrelsen af nämnde penningeverk; så och då Ståndet funnit nödigt att utse en ytterligare Suppleant utöfver de återstående tvänne förut valde för Ståndets Fullmäktige i Banken och Riksgälds-Contoret, företogs nu för sådant ändamål val och befunnos efter valsedlarnes öppnande och rösternas summering tjugusju röster hafva tillfallit Ordinarie Kongl. Hofpredikanten, Kyrkoherden vid S:t Jacobs och Johannis Församlingar i Stockholm, Capellanen vid Kongl. Maj:ts Orden, Theologiæ Candidaten, Magister *Johan Gustaf Lundberg*, fyra röster hafva tillfallit Ordinarie Kongl. Hofpredikanten, Comministern vid S:t Nicolai Församling, Magister *Carl Edmund Wenström*, två röster tillfallit Kongl. Öfver-Hofpredikanten, Ledamoten af Kongl. Maj:ts Nordstjerne-Orden, Magister *Eric Jonas Nordenson* samt en röst Kyrkoherden i Adolf Fredriks Församling, *Nils Johan Ekdahl*, i följd hvaraf den förstnämnde, eller Kongl. Hofpredikanten *Lundberg*, sålunda var utsedd till tredje Suppleant för Ståndets Fullmäktige i förenämnde Penningeverk och skulle vederbörande genom utdrag af Protocollet härom underrättas.

§ 4.

Föredrogs ånyo och *bifölls Bevillnings-Utskottets* Memorial N:o 25, angående ytterligare förändringar i föreskrifterna om stämplade pappers-afgiftens utgörande.

§ 5.

Föredrogs ånyo *Sammansatta Stats-*, *Bevillnings-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 19, i anledning af väckta motioner dels om den personliga skydds-afgiftens anvisande till folkundervisningens befrämjande, dels ock om ordnandet af folkskoleväsendet, samt om löneförhöjning för Folkskole-lärare och Seminarii-föreståndare m. m. Till en början uppstod fråga, i hvad ordning de af Sammansatta Utskottet uti särskilda moment af Betänkandet framställda förslag skulle föredragas.

Doctor **Sandberg**, som härvid begärde ordet, yttrade: I afseende på sättet för föredragningen af de utaf Utskottet i förevarande Betänkande framställda förslag synes mig den ord-

ning, hvari Utskottet framlagt dem, vara både den vanliga och den lämpligaste att följa. Om behöfligheten för folkskoleväsendets ändamålsenliga ordnande af nya medel till minst det belopp Utskottet tillstyrkt lärer inom Högv. Ståndet ingen skiljaktighet i meningar uppstå. Och då det efter min öfvertygelse är omöjligt att inom församlingarne åstadkomma någon väsendtlig förbättring uti folkundervisningen, så vida icke en betydlig tillökning uti dertill erforderliga tillgångar beredes, så är det nödvändigt att framför allt fatta beslut om utväg till dessa medels erhållande. Det torde derföre vara lämpligast att först afgöra, huruvida de uti Utskottets Betänkande under Lit. A sidd. 19 och 20 omförmälda 2:ne poster, nemligen de på 8:de Hufvudtiteln uppförde 61,650 R:dr samt halfva beloppet af den nu till Statsverket utgående skydds-afgiften, verkligen äro behöfliga för det ifrågavarande vigtiga ändamålet och, i fall detta bejakas, sedermera öfverlägga och besluta *på hvad sätt* medlen böra användas för det vigtiga ändamålets vinnande.

Häruti instämde Doctor *Nordlander*.

Contracts-Prosten **Emanuelsson**: Då beloppet af den i mom. A af Betänkandet föreslagna anslagssumma naturligen blir beroende af Ståndets beslut rörande organisationen af folkskoleväsendet, håller jag för min del före, att man icke gerna kan döma om detta moment allena utan blick derjemte på de i öfriga momenter förekommande förslag. Med anledning deraf anhåller jag, att det måtte tillåtas att till en början yttra sig om Betänkandet i dess helhet, hvaraf hinder ingalunda möter, att beslut sedermera fattas angående de af Utskottet gjorda särskilda tillstyrkanden.

Doctor **Björkman**: Innan man skrider till öfverläggning om det Betänkande, som nu är i fråga, är det af icke ringa vigt att få afgjordt i hvad ordning Betänkandets serskilda delar böra förekomma. För egen del hade jag ämnat till en början yttra mig om momenten *A* och *C*, emedan dessa med hvarandra ega ett nära sammanhang, samt i mom. *B* intet förslag blifvit af Utskottet framställdt. Å nämnde 2:ne moment ämnar jag tillstyrka Ståndet återremiss af skäl, som jag framdeles torde få uppgifva. Då emellertid, såsom anmärkt blifvit, slutliga beloppet af den i mom. *A* förekommande anslagssumma måste bero af anslagen till de för folkundervisningens ordnande nödvändiga serskilda behof, föreslår jag, att med behandling af mom. *A* måtte uppskjutas, till dess de öfrige delarne af Betänkandet blifvit pröfvade och afgjorde.

Med Doctor *Björkman* förenade sig Professor *Carlson*.

Prosten **Tellbom**: Saken förekommer mig att vara af en serdeles enkel beskaffenhet. Icke kan det vara lämpligt att anslå vissa medel för ett ändamål, innan man pröfvat ändamålet och funnit det medelst anslag af dessa medel böra befrämjas. Om man förfore i annan ordning, skulle med tillämpning på förevarande fall lätteligen kunna inträffa, att Ståndet vid pröfning af de utaf Utskottet förordade serskilda behof afsloge eller ändrade Utskottets förslag, och sålunda skulle beslut kunna fattas, som ej läte sig förbindas med det, som förut vore beslutadt om totala anslagssumman. Jag anser Ståndet derföre böra uppskjuta pröfningen af Utskottets förslag under Litt. *A*, tills Ståndet fattat sina beslut angående de efterföljande delarne af Betänkandet.

Häruti instämde Professor *Lindgren*.

Biskop **Butsch**: För min del anser jag i förevarande sak lämpligast, att mom. *A* först och främst till afgörande förekommer. Naturligt är, att om folkundervisningen kan i olika vidsträckt plan beslutas, beroende af beloppet af de medel, som dertill anslås. Jag anhåller så mycket mer om föredragning af mom. *A* före öfriga momenter, som jag är sinnad föreslå Ståndet att stadna vid bifall till nämnde moment endast med ett tillägg, hvilket jag, i händelse min anhållan skulle vinna framgång, kommer att för Ståndet framlägga.

Härmed förenade sig Biskop *Bergman* samt Doctor *Säve*.

Biskop **Björck**: Jag instämmer i den åsigt, som af den föregående Talaren blifvit framställd, på den grund, att, huru man än må ordna Folkskole-väsendet, de af Utskottet föreslagne medel skola finnas mer än behöfliga; och önskar jag derföre, att framställning göres om beviljande af anslag till befrämjande af folkundervisningen i allmänhet med öppen rätt lemnad att sedermera besluta om medlens användande till de af Utskottet föreslagna eller andra ändamål.

Contracts-Prosten **Runsten**: Jag delar deras åsigt, som anse nödvändigt, att man först beslutar om organisationen af folkundervisningen och derefter huru stort anslag må dertill beviljas. *En* ledande tanke genomgår Utskottets förslag, att med penningar kan allt vinnas, hvilket jag dock icke tror vara på förevarande sak tillämpligt. Enligt min tanke måste man här i första rummet afse det *bildnings-capital*, som hos lärare och lärjungar kan finnas för handen eller hos dem utbildas, och först i andra rummet sätta det erforderliga *penninge-capitalet*. I fråga om ett *machineri* eger det nog sin riktighet, att man med penningar kan allt uträtta; men man må icke

betrakta folkundervisningen såsom ett machineri. Den är en verksamhet af presterlig och kyrklig beskaffenhet, som måste *organiskt* inifrån bedrifvas, och kan icke genom blott yttre medel uppkallas. Fördenskull anser jag, att vi böra till en början bestämma en ändamålsenlig organisation för folkundervisningen och låta anvisande af dertill behöfliga medel vara en *cura posterior*, hvarför vi nog finna utväg.

Kyrkoherden **Otterström**: Med förbigående af den siste ärade Talaren sluter jag mig till de två dernäst föregående. Här såsom i andra fall spelar penningen sin verksamma rôle. För att utföra ett lyckligt krig, säger man, fordras tre vilkor: penningar, penningar och penningar. Här är ock ett krig i fråga, ett krig mot mörker och okunnighet för ljus och bildning, och första vilkoret är penningar. Hvar och en, som öfverskådat stridsfältet och beräknat fiendens styrka, inser nog, att penningar behöfvas till så stort belopp, som är möjligt att erhålla; ty äfven den lyckligaste commun, som kunnat göra det mesta möjliga, har ändå mycket återstående. Målet, till hvilket man bör sträfva, är ju det, att Folkskolans verksamhet måtte sträcka sig till alla. Detta mål kan icke uppnås, äfven om man får anslagen dertill hela personliga skyddsafgiften, men ju mera man kan få, desto mera kan man närma sig målet. Jag anser således, att det icke är skäl att frångå den vanliga föredragnings-ordningen.

Kyrkoherden **Sondén**: Emedan jag hyser förhoppning, att för folkundervisningens befrämjande anslag i den utsträckning, föregående Talare omnämnt, skall vid pröfning af de serskilda dermed förknippade ändamålen finnas behöfligt, önskar jag, att Ståndet först sättes i tillfälle att afgöra om organisationen af folkskole-väsendet och sedermera om dertill erforderligt anslag.

Professor **Carlson**: Då jag redan instämt med en Ledamot från Erke-Stiftet, som yrkat, att med afgörandet af Utskottets under Litt. *A* i Betänkandet framlagda förslag må uppskjutas, till dess Betänkandets öfrige delar blifvit af Ståndet pröfvade, vill jag nu endast utan upprepande af de utaf nämnde Talare för denna åsigt anförda grunder såsom ytterligare skäl för bifall dertill erinra, att, efter hvad jag har mig bekant, 2:ne af Med-Stånden på nämnde sätt vid föredragningen af ifrågavarande Betänkande förfarit.

Sedan discussionen angående sättet för föredragningen af förevarande Betänkande härmed förklarats afslutad och den af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* derefter framställda proposition, att vid behandlingen af Utskottets serskilda förslag uti ifrågavarande Betänkande den ordning skulle följas, hvaruti

de i Betänkandet förekomma, blifvit med blandade Ja och Nej besvarad samt votering begärd, anställdes votering öfver följande godkända voterings-proposition:

Den som vill, att vid behandlingen af de utaf *Sammansatta Stats-, Bevillnings- samt Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottet* i dess Betänkande N:o 19 framställda förslag dessa skola föredragas i den ordning, hvaruti de i nämnde Betänkande förekomma, röste Ja; den det ej vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet beslutat att med förbigående tillsvidare af det utaf Utskottet under Litt. *A* framställda förslag före behandlingen af detsamma till afgörande företaga de öfriga förslag, som under serskilda Litt. i Betänkandet förekomma.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns efter sedlarnes öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 13 Ja och 23 Nej; och hade Ståndet sålunda stadnat i det beslut, som Nej-propositionen innehåller.

Emot detta beslut reserverade sig Doctor *Sandberg*, med förbehåll att under den discussion, som med anledning af Betänkandet kommer att uppstå, få utveckla skälen för sin öfvertygelse; äfvensom Biskop *Butsch* mot beslutet anmälde reservation på den grund, att han ansåge för Ståndet omöjligt att så att säga *"stante pede"* bestämma om anslag till de serskilda behof, som för folkundervisningens befrämjande kunde ifrågakomma.

Till följd af Ståndets sålunda fattade beslut förekommo först till öfverläggning mom. *B* och dermed sammanhang egande mom. *C* af ifrågavarande Betänkande.

Doctor **Sandberg**, som härvid erhöll ordet, yttrade: Det har blifvit sagdt, att Folkskolan är grundad på ett misstag, att den har tillintetgjort hemläsningen och lösgjort föräldrarne från deras naturliga skyldighet att sjelfva bibringa sina barn den första undervisningen. Mig deremot synes Folkskolan vara framkallad af ett trängande behof. Den lösa arbets-befolkningen och äfven en del af den hemmansegande allmogen vore så sysselsatt med det lekamliga arbetet, att tiden icke medgaf detta. Under stigande fordringar på en redigare kunskap och större förstånds-utveckling hos det uppvexande slägtet saknade Föräldrarne också den dertill nödiga förmågan. Inom de bildade och förmögnare folk-classerna fann man blott undantagsvis någon fader eller moder befatta sig med sina barns undervisning. Den anförtroddes åt enskilda eller offentliga Lärare. Och för sådana undervisnings-anstalter anslog Staten omätliga summor. Skulle då ingenting uppoffras för det än-

damål, att den ojemförligt största delen af landets uppvexande ungdom, som utgör samhällets kärna, måtte kunna erhålla de för deras lefnadsställning nödiga insigter? Något är gjordt för detta vigtiga ändamål. Ännu återstår mycket, innan detta är vunnet, och inga uppoffringar äro i sådant afseende för stora. För min del hade jag önskat, att hela den återstående delen af personliga skyddsafgiften fått härtill användas. Utskottet har tillstyrkt hälften och man bör vara tacksam för hvad som kunnat fås. Men hvarföre skall man indraga den lilla summan af 61,650 R:dr R:mt, som är uppförd på 8:de Hufvudtiteln till Folkundervisningens befrämjande? Den är ju så ytterst liten i jemförelse med andra anslag både inom denna och andra Hufvudtitlar. Är icke ändamålet så stort och vigtigt, att det är värdt denna summa? Eller är det icke behöfligt att vid serskilda trängande omständigheter kunna påräkna någon liten hjelp af detta anslag? Jag för min del anhåller, det Högv. Ståndet ville besluta, att dessa 61,650 R:dr till folkundervisningens befrämjande måtte få qvarstå på 8:de Hufvudtiteln.

Hvad nu angår personliga skydds-afgiften, så vore det godt att vid innevarande Riksdag erhålla hälften deraf till ifrågavarande vigtiga ändamål, när man anser, att Statsverket för närvarande icke kan umbära den helt och hållet. Men den måste också användas på ett sådant sätt, att ändamålet derigenom befrämjas. Ty hvartill är det, som ökade tillgångar nu närmast fordras? Det är till förbättring af Lärarnes lönevilkor uti de fasta Skolorna och till medel att inrätta flyttande småskolor uti gårdar och byar uti alla vidsträcktare Församlingar. Behofvet häraf är bäst kändt af Församlingarne sjelfve och regleras bäst af deras egna Skol-Styrelser. Ingen grund finnes rättvisare och lämpligare än den, att denna afgift får ingå till den Församling, der den blifvit sammanskjuten. Der folkmängden är stor, uppgår denna afgift till högre belopp; der äro äfven flere barn som behöfva undervisning och således behöfvas flere Lärare. Ju större folkmängd, desto större behof af medel att undervisa och uppfostra de stora barnskarorna. Stockholms commun är väl både den förmögnaste och folkrikaste. Här behöfves allt som fås och det vill ändå icke räcka till. Så förhåller det sig öfver allt både i städerna och på landet. Det är ganska få ställen, hvarest donationer finnas, som uppfylla behofvet. I små Församlingar blir inkomsten af denna personliga afgift mindre. Der äro färre barn, och skulle behofvet fordra, så bör en tillgång finnas af Stats-anslag på 8:de Hufvudtiteln, som nyss är omtalad, hvaraf understöd beviljas. — Men detta bör vara undantag, icke regel. Församlingen, dess Presterskap och Skol-Styrelse måste vara bäst i tillfälle att ordna sitt folkskole-väsende under vederbörandes uppsigt. Hvilken omgång, besvär och kostnad skulle det blifva för hvarje Skol-Styrelse inom riket att ingå till Regeringen för

att erhålla någon del af dessa medel? Hvilket besvär för Regeringen att pröfva dessa tusentals ansökningar, att undersöka förhållandet — att infordra utlåtanden? — hvilka ändelösa skrifverier? m. m. och oaktadt allt detta blir det dock Församlingarne sjelfve med deras presterskap och Folkskole-Styrelser, som i sista hand måste reglera och verkställa, ty det är förgäfves att vilja påtvinga menigheterna sådana former för folkundervisningen, som äro olämpliga eller som icke kunna tillvinna sig deras förtroende. Om de ock inrättas, blifva de obegagnade och således ändamålslösa. — Skall någonsin folkundervisningen vinna någon förbättring, så måste tillgångar dertill inom Församlingarne beredas, och min vördsamma hemställan är, att Högv. Ståndet ville i så måtto bifalla Utskottets förslag, att den personliga skydds-afgiftens halfva belopp uppgående till omkring 250,000 R:dr måtte få användas till folkundervisningens befrämjande, men utan att något om sättet och vilkoren för dess användande på förhand bestämmes.

Hvad *Folk-Skolans organisation* angår, så är det först och främst af nöden, att i alla socknar, hvars locala förhållanden sådant fordra, flyttande småskolor föranstaltas, der fromma och skickliga lärare och lärarinnor kunna med tillhjelp af hemläsningen bibringa alla barnen den högst nödiga renläsningen samt hvad som i öfrigt är alldeles oumbärligt för hvar och en såsom menniska. Dernäst är det af nöden, att den nuvarande Central-skolan kommer att motsvara och uppfylla föreskriften uti den gällande Folkskole-Stadgan. Något annat var icke heller min afsigt, då jag i min motion yttrade den önskan, att i Pastoratets högre Folkskola alla barn, som sådant önskade, kunde erhålla en fullständigare utbildning i de läroämnen, som ligga inom Folkskolans område, än som de kunnat inhemta uti de smärre flyttande byskolorna af oexaminerade lärare och lärarinnor. Kan fullgiltig insigt bibringas uti alla de ämnen, som uppräknas uti 6 § 1 mom. af Folkskole-Stadgan, så inser jag icke behofvet af en ännu högre Folk-Skola. För dem af allmogens barn, som vilja gå längre, stå de allmänna Elementar-Läroverken öppna; och en sådan högre Folkskola, som här är i fråga med academiskt bildade lärare inrättad Contractsvis eller Häradsvis, synes mig för närvarande obehöflig och åtminstone för tidig. Dess läge på landet medför ingen synnerlig fördel, ty när ynglingen vistas på en fremmande ort för att inhemta kunskaper, kan han svårligen under samma tid deltaga i kroppsarbetet, som Utskottet synes afse. Det mål, som Utskottet uppställer, att bibringa förstånds-utveckling och sinneslyftning till deltagande i fosterlandets och menskligheten högre angelägenheter med bibehållande af öfning, lust och ihärdighet uti kropps-arbete är ett skönt mål för Sveriges allmoge, men jag fruktar högligen, att den föreslagna Högskolan föga skulle bidraga till dess uppnående, utan sannolikt blifva

obegagnad, och då är kostnaden förspilld. Deremot är följande yttrande af Utskottet ganska riktigt och välgrundadt: "Genom dessa småskolors allmännare inrättande skulle de nu-"varande *fasta* eller med examinerade lärare försedda Skolorna "komma att besökas af ett jemförelsevis färre antal lärjungar, "till åldren mera jemnåriga och hvilka i småskolorna inhemtat "det första och nödvändigaste kunskapsmåttet. Deraf blefve "en följd, att undervisningen i de förstnämnda Skolorna kunde "af läraren mera omedelbart och till verklig nytta meddelas "samt jemväl *allmännare uppdrifvas till den höjd gällande "Folkskole-Stadga bestämmer.*" — Härvid bör man efter min öfvertygelse för närvarande stanna.

Hvad slutligen angår *Folkskole-lärarnes lönevilkor*, så lärer väl ingen under närvarande tider kunna anse en lön af 18 tunnor spannmål, om också hälften deraf betalas efter markegång, vara tillräcklig för en sådan lärares aldranödvändigaste behof. Utskottet säger, att *icke alla äro förtjente af någon större lön.* Har man väl någonsin satt sådant i fråga vid de otaliga löneförhöjningar, som blifvit beviljade? Måste icke hvar och en tjensteman tillhållas att uppfylla sitt åliggande eller eljest afsättas? Eller vill man införa den grundsatsen uti högre undervisnings-anstalter att icke förhöja lönen för lärarne, emedan icke alla äro deraf förtjente? När detta icke låter sig göra, vet jag icke, hvarföre det här skall anföras. Det heter vidare: *alla äro icke i behof af lönetillökning.* Detta medgifves; men härom är icke fråga. Några få hafva fått hjelplig lön och dessa behöfva ingen tillökning; men de flesta släpa sig fram i yttersta armod med den ringa lön, som Folkskole-Stadgan bestämmer. En tillökning för dem är högeligen af nöden. Hvad en Reservant af Bonde-Ståndet, Peter Nilsson i Åspö, föreslagit, synes mig under närvarande tider vara lämpligt eller 300 R:dr R:mt och 8 tunnor säd till en examinerad och fullt skicklig lärare uti Församlingens eller Pastoratets Central-Skola, och att derest den nu ifrågavarande hälften af personliga skyddsafgiften jemte alla de förut utgående skoleafgifter icke äro tillräckliga både för detta ändamål och för att kunna inrätta ett erforderligt antal småskolor, böra Församlingarne ytterligare sammanskjuta hvad som brister.

På dessa grunder får jag vördsamt tillstyrka, att af det förslag, som sidd. 24 och 25 förekommer, första momentet må bifallas, — andra momentet erhålla följande lydelse:

> 2:o Rikets Ständer besluta, att med nedsättning till hälften af den personliga skyddsafgiften, som nu utgår till Statsverket, ett emot samma hälft ungefärligen svarande belopp af 20 öre för man och 10 öre för qvinna debiteras och uppbäres i sammanhang med den nu utgående Folkskole-afgiften och på enahanda sätt, samt att allt detta användes inom

Församlingarne till nödig förbättring af de examinerade lärarnes löner vid Pastoraternas Central-Skolor, der dessa med alla förmoner inberäknade understiga 400 R:dr R:mt, till böcker och skolmateriel äfvensom till inrättande af så många mindre flyttande eller fasta byskolor, som behofvet fordrar. — Hvad som utöfver dessa medel är af nöden för ett fullständigt uppnående af förberörde ändamål, tillskjutes af Församlingarne.

Det 3:dje momentet pag. 25, angående högskolors inrättande på landsbygden med academiskt bildade lärare för folkbildningen, synes mig böra uteslutas.

Med Doctor *Sandberg* förenade sig Biskop *Bergman*, Contracts-Prosten *Rundgren* samt Prostarne *Ljunggren* och *Gahne*.

Contracts-Prosten **Emanuelsson**: Den grundtanke, som genomgår Sammansatta Utskottets förevarande Betänkande och hvilken jemväl delas af många, att Folkskolan i dess närvarande skick skulle vara olämplig och till och med nästan fullkomligt oduglig för sitt ändamål, synes mig innefatta ett omdöme af alltför sträng beskaffenhet. Visserligen är det sannt, att i skolorna mångenstädes meddelas endast det minsta enligt Folkskole-Stadgan medgifna mått af kunskap och att sådant måste såsom en betydande brist betraktas; men då man vill söka afhjelpa denna brist genom en helt ny organisation af folkskole-väsendet, beträder man enligt min tanke en väg, som icke leder till målet. Orsaken till den öfverklagade bristen anser jag nemligen vara en annan än den Utskottet trott sig finna. Å landsbygden äro många föräldrar vid förefallande landtbruks-arbeten ofta i behof af sina barns biträde, hvarigenom dessas skolgång flerfaldiga gånger afbrytes; och barnen upphöra att besöka skolan, så snart de inhemtat hvad nödvändigt är för att intagas bland cathechumeni; andra föräldrar och målsmän taga barnen för tidigt ur skolan, emedan de icke lärt sig uppskatta värdet af ett högre kunskapsmått. Deraf inträffar det, att i många Folkskolor med både nitiske och fullt skicklige lärare endast meddelande af minimi-måttet i allmänhet ifrågakommer, ehuru vidsträcktare kunskaper äfven med Skolans nu varande organisation skulle kunna meddelas. Då man emellertid ej kan tvinga föräldrar och målsmän att vidare än nu sagdt är hålla barnen i Skolan, lärer den anmärkta bristen först afhjelpas i den mon folket lärer sig inse och uppskatta kunskapernas värde.

Öfvergår man nu till en närmare granskning af Betänkandet, finner man, att Utskottet föreslagit tre serskilda slag af Folkskolor. I den mellersta classen, omfattande den vanliga

fasta Skolan, skulle icke något barn upptagas, som ej förut genomgått den lägre eller småbarnsskolan. Den i fasta Skolan anställde examinerade läraren skulle till och med derifrån utesluta dem, som redan der finnas, men icke inhemtat det för småskolorna föreskrifna kunskapsmåttet. Jag är viss uppå, att, derest ett dylikt stadgande göres, flera år bortåt på många ställen inga lärjungar i fasta skolan skola komma att finnas och läraren derstädes således bekomma sin lön utan ringaste möda. På andra ställen torde man möjligen få 6 eller högst 8 barn i de stora öde husen. Vidare skulle de nyinrättade småskolorna blifva ganska många; de skola vara "*tätt spridda*", heter det i Betänkandet. Härvid tränger sig ovilkorligt fram frågor, huruvida sådant är nödigt eller möjligt. Redan nu finnas i flera Församlingar upprättade ambulatoriska Skolor för de barn, som hafva för lång väg till den fasta Skolan, hvilka barn emellertid säkerligen utgöra det mindre antalet. Visserligen kunde möjligen böra medgifvas, att *flere* sådana Skolor på åtskilliga ställen behöfva inrättas, men deraf följer minst nödvändigheten att med dessas upphäfvande införa serskilda byskolor med oexaminerade lärare till så stort antal, som Utskottet föreslagit. Nämnde förslag skall äfven vid utförandet befinnas omöjligt att verkställa. Det skall genast visa sig svårt att finna tillräckligt antal duglige lärare. Detta påstående griper jag ingalunda ur luften; ty i den Församling, hvars Pastor jag är, försöktes för några år tillbaka ett med det af Utskottet föreslagna liknande system. Man måste då till lärare antaga dem, som kunde erbjudas. Några af dem befunnos dock sedermera läsa efter "gamla stafven", såsom de kallade det, att undervisa i alldeles ingen stafning; andra kunde ej hålla ordning och disciplin bland barnen; andra åter visade ej ringaste håg för det åtagna yrket. Slutliga följden häraf blef, att rotarne måste sammanslås till districter för ett mindre antal ambulatoriska Skolor. Om en fast Skola med en lärare och ett antal, antaga vi, af 60 till 70 lärjungar spränges sönder derigenom, att enligt Utskottets förslag alla barn, som ännu icke inhemtat minimum af kunskaper, derifrån uteslutas och fördelas på småskolor, som i sådant fall till ett antal af 6 till 8 uppstå, måste ett sådant förfarande derjemte leda till ej obetydligt ökad kostnad. En lärare för hvarje sådan mindre Skola, om han ock ville nöja sig med ringa lön, måste likväl antagas och aflönas, under det den högre aflönade läraren i fasta Skolan skulle sättas utan fält för sin verksamhet. På anförda grunder kan jag icke annat än med de ambulatoriska Skolor vi redan ega anse inrättandet af småskolor obehöfligt, ehuru jag, i likhet med hvad af Doctor Sandberg blifvit föreslaget, skulle vilja anslå medel till upprättande af flera Skolor af förstnämnde slag. Visserligen är Utskottets förslag om småskolornas inrättande permissivt och synes derför

icke böra föranleda det nuvarande systemets omstörtande, men det kunde lätt blifva imperativt och just derföre har jag ansett det böra i denna del underkastas en allvarlig granskning.

Utskottet säger sig ej kunna föreslå en allmän löneförhöjning åt lärarne i den fasta skolan, hvarför tvänne skäl af Utskottet anföras. Dels skulle alla deraf icke vara i behof. Dem, som kunna hänföras till denna cathegori, tror jag likväl skola vara snart räknade; och om här och der en lärare genom enskild förmögenhet eller förtjenster skulle kunna förvärfva fyllnaden i sitt uppehälle, så bör han väl icke derför beröfvas en skälig ersättning för sitt arbete i skolan. Dels skulle icke heller alla af löneförhöjning vara förtjenta. Att utröna den större eller mindre värdigheten hos en lärare till förökning i lönen blifver i sanning ett svårt företag, hvilket Doctor Sandberg redan ådagalagt. Utskottet har föreslagit, att, der en församling tillskjuter två tredjedelar af löneförhöjningen, Staten må bispringa med den återstående tredjedelen. Icke kan man derföre taga för afgjordt, att de värdigaste skollärarne sålunda komme i åtnjutande af lönetillökning. Sådant skulle i detta fall i första hand bero af församlingarnes frikostighet, hvilken är olika i olika församlingar och kan hafva sin grund i helt tillfälliga orsaker. Antaga vi t. ex. en församling, inom hvilken finnas 2 eller 3 personer med öfvervägande röstetal eller som på ett eller annat sätt förskaffat sig ett afgjordt inflytande. I denna församling är anställd en mindre duglig skollärare, hvilken dock kommit i gunst hos nämnde magnater, som derföre till hans förmon genomdrifva beslut om löneförhöjning. Staten tillskjuter äfven sin tredjedel dertill, under det i annan församling, der ett olika förhållande eger rum, en lärare med både skicklighet och hog för sitt kall kan gå i mistning af behöfligt tillskott till lönen, hvilket den oduglige bekommit. Dylika fall skola säkerligen på många orter inträffa.

Hvad 3:dje punkten i förevarande moment beträffar, torde de deri föreslagna högre districts-skolorna icke snart kunna komma till stånd, då erfarenheten visat, att lusten hos folket till uppoffringar för folkskolan icke är synnerligen stor. I afseende å dem instämmer jag i hvad Doctor Sandberg derom yttrat; likasom jag förenar mig med honom äfven deruti, att den del af personliga skydds-afgiften, som till folkundervisningens befrämjande anslås, må omedelbart komma den församling, hvarest den blifvit upptagen, till godo. Jag skulle dock vilja, att utom dess ett visst minimum för folkskole-lärarnes löner bestämmes, om hvilket samme ledamot vid Riksdagens början jemväl afgifvit motion.

I öfverensstämmelse med mina ofvan uttalade åsigter vågar jag till Ståndets beprövande framställa följande förslag till folkskole-undervisningens ytterligare befrämjande:

Hälf-

Hälften af den personliga skydds-afgiften, som för närvarande ingår till Statsverket, öfverlemnas åt communerna, på sätt nu sker med folkskole-afgiften, under följande vilkor:

1:o. Skollärarnes löner höjas, så att hvarje lön, inberäknade alla emolumenter, uppgår till minst 400 R:dr R:mt.

2:o. Äro de allmänna medlen härtill icke tillräckliga, skall församlingen fylla bristen.

3:o. Är någon Skollärare såsom innehafvare af både klockare- och lärare-tjenst eller på annat sätt redan så aflönad, att någon förhöjning icke behöfves, då skola de här beviljade medlen användas till andra för folkundervisningen gagneliga ändamål, helst flere lärares antagande.

4:o. De af Staten anslagna skolemedlen få icke utan Dom-Capitlets tillstånd användas till annat än skolmateriel och lärares aflöning.

Doctor **Björkman**: Höglofl. Sammansatta Utskottet har haft ett ganska svårt uppdrag att utföra, många olika åsigter och meningar att sammanjemka. Att resultatet af dess åtgärder för många folkundervisningens vänner blifvit föga tillfredsställande, bör således icke förefalla så underligt. Hvad som dock enligt min tanke hufvudsakligast måste klandras, är den oskäliga sparsamhets-anda, som inom Utskottet gjort sig gällande, då icke hela beloppet af ifrågavarande personliga skyddsafgift, utan blott hälften föreslagits för de vigtiga ändamål, som Utskottet hade att befrämja och verkligen tyckes hafva velat behjerta.

Ganska rätt säger Utskottet, att Staten, som kallat folkundervisningen till nytt lif, *icke kan eller bör undandraga sig att till dess utveckling och fortsättning vidtaga sådana åtgärder och åtaga sig sådana uppoffringar, som kunna vara af välgörande inverkan på undervisningssättets förbättring och skolornas förkofran.* Men då frågan blef att för hela Sverige härtill använda 500,000 R:dr R:mt (det är omkring $\frac{1}{10}$ af bränvins-bevillningen), så heter det, att de väsentligaste bristerna böra kunna afhjelpas med mindre kostnader, enär hela beviljade personliga skyddsafgiften *ej torde för statens allmänna behof kunna helt och hållet undvaras.* Utskottet, som beräknat berörde skydds-afgift till 500.000 R:dr R:mt, har derföre föreslagit, att blott hälften deraf, 250,000 R:dr, skulle utgå till folkundervisningens befrämjande och att andra hälften, 250,000 R:dr, skulle anslås till andra Statens allmänna behof, samt derjemte indragit de till folkundervisningens befrämjande hittills från Riksgälds-Contoret utgående årliga statsanslagen

62,850 R:dr R:mt eller 61,650 R:dr, om anslaget till Grefve Rudenschölds resor, 1,200 R:dr, afdrages. Denna halfhet i anslagsväg har vållat halfheten i det föreslagna understödet åt communerna, ett understöd, som dock onekligen närmast och kraftigast måste befrämja folkundervisningens utveckling. Eller hvad skall jag väl kalla Höglofl. Utskottets förslag litt. C: N:o 2: *angående löneförhöjning för nuvarande Folkskolelärare.*

Sedan nemligen Utskottet rätteligen föreslagit, att så kallade småskolor allmänneligen böra inrättas till det antal, som i hvarje socken pröfvas behöfligt, så anslås dels för att befrämja dessa inrättningar, dels för nuvarande Folkskole-lärares understöd 100.000 R:dr R:mt för hela Sverige.

Om man ärligt medgifver, att Staten bör på det sorgfälligaste uppmuntra och ytterligare understödja församlingarne vid aflönandet af så väl småskolornas som de fasta skolornas lärare, så måste man väl fråga, hvad förslå dessa 100,000 R:dr R:mt bland så många, omkring 2,000 församlingar? Och huru skola dessa styfrar utbekommas? Jo, genom särskilda underdåniga ansökningar hos Kongl. Maj:t, som eger att, *om medlen ej blifva tillräckliga, ordna fördelningen efter sig företeende omständigheter.* Hade Höglofl. Utskottet på rätt allvar velat föreslå någon hjelp, sedan behofvet deraf öppet erkänts, så hade minst halfva skyddsafgiften, efter beräkning 250,000 R:dr R:mt, utan prut anslagits för detta ändamål, och detta directe åt communerna på sätt nuvarande folkskole-afgift dem tillfaller. Ty att communerna, äfven om denna tillökning i det så kallade statsbidraget erhålles, ändock komma att sjelfve hädanefter vidkännas dubbelt större utgifter än hittills för skolornas bättre ordnande och lärarnas tillbörligare aflönande, torde icke kunna sättas i fråga.

På dessa grunder anhåller jag framför allt om återremiss af den punkten i Betänkandet, hvilken jag nu hufvudsakligen vidrört; nemligen af litt. C N:o 2, och i sammanhang dermed litt. A, på det att i stället för 100,000 må anslås 250,000 R:dr R:mt, det är halfva den calculerade skyddsafgiften, att på sätt folkskole-afgiften hittills utgått directe anordnas åt communerna.

Hvad vidare den andra hälften af hela berörde skyddsafgift angår, så torde äfven dessa 250,000 R:dr behöfvas till bestridande af de öfriga af Utskottet längre fram i Betänkandet antydda ändamål.

Höglofl. Utskottet föreslår nemligen till

Seminarierna	24,000.
Stockholms Mönster-Seminarium	4,000.
Lärare-lärlingar	20,000.
Transp. R:dr R:mt	48,000.

Transp. R:dr R:mt	48,000.
Seminarii-elever	20.000.
Materiel m. m.	12,000.
Aflöning åt en Öfver-Inspectör	5,000.
Dess resekostnader	3,000.
Aflöning åt 12 Stifts-Inspectörer	24,000.
Deras resekostnader	8,000.
Tryckningskostnader m. m.	6,000.
Reseanslag åt Grefve Rudenschöld	1,500.
Allt in summa R:dr R:mt	127,500.

Om nu härtill lägges det äfven af Utskottet föreslagna understödet, eller bidraget till högre eller districts-folkskolor, men detta, som sig bör, förökadt till 50,000;

och vidare någon summa anslås till extra understöd åt fattigare communer till folkskolelärareaflöning, för hvilket ändamål Kongl. Maj:t hittills haft att disponera 20.000 R:dr B:co. till exempel . . 30,500;

samt slutligen till extra uppmuntran åt utmärkte folkskole-lärare 42,000,

så igenfås summan R:dr R:mt 250,000.

På dessa sednare anslag, hvilka Utskottet i litt. D och litt G förordar, kan dock gerna mycket afprutas, framför allt för närvarande hela anslaget till de så kallade högre eller districtskolorna; blott, såsom jag önskar, det först omförmälda anslaget i litt. C. åt communerna beviljas, det vill säga blott halfva skyddsafgiften anslås att utgå directe åt församlingarne, på sätt folkskole-afgiften nu utgår till Skol-Styrelsens disposition.

Skulle således någon större sparsamhet vid folkundervisningens befrämjande kunna med skäl göra sig gällande, så vore det att för Statens allmänna behof bespara den sednare halfvan af skyddsafgiften och i stället hädanefter såsom hittills till Kongl. Maj:ts disposition för samma ändamål från Riksgälds-Contoret årligen anslå en emot behofvet någorlunda svarande rund summa, t. ex. 100,000 i stället för nu utgående 62,850 R:dr. I thy fall behöfde Höglofl. Utskottets förslag under litt. A blott såvida ändras, att de der omförmälde 61,650 R:dr icke afdragas, utan hela summan 250,000 R:dr, eller rättare halfva skyddsafgiften utan zifferbestämning anslås åt communerna.

Visserligen hade communerna behöft hela skyddsafgiften odelad, om de skola förmå, som önskeligt vore, rätt utvidga och ordna folkundervisnings-anstalterna och derjemte bekosta behöfliga inrättningar för fattiga barns uppfostran, hvartill det icke är nog, att fattigvården bekostar föda och kläder; men derom är ej värdt att orda under nuvarande tidsförhållanden.

En anmärkning rörande litt. A. återstår dock ännu att göra. Höglofl. Utskottet säger, att de uti uppbörds- och redovisnings-sättet för den nu utgående folkskole-afgiften icke funnit skäligt föreslå någon förändring. Jag hade dock ansett rättast, att denna afgift hade numera likasom den tillsvidare bibehållna skyddsafgiften förändrats så till vida, att den hädanefter skulle utgå med 40 öre för man och 20 öre för qvinna och icke såsom nu med 37½ och 18¾ öre. I fall denna ändring vidtoges och hälften af skyddsafgiften nu beviljades communerna, så blefve hela understödet för skolorna 60 öre af hvarje i församlingen mantalsskrifven man och 30 öre af hvarje dylik qvinna, hvilket vore lättare för både uppbörd och redovisning.

Kyrkoherden **Otterström**: Den för samtid och framtid högst vigtiga Folkskole-frågan, som 1841 fattades af Rikets Ständer i sin enkla och allvarliga form, sådan den finnes uttryckt i nu gällande Folkskole-stadga, synes mig i detta Utskotts Betänkande hafva fått ett så intrassladt skick, att en hvar, som allvarligt nitälskar för Svenska folkbildningen och bemödat sig om att på practisk väg komma till insigt i frågan, måste intagas af de djupaste bekymmer för utvecklingen. Det är icke från i går eller i dag, som jag för min del hyst dessa bekymmer, ty jag har i 12 år sett agitationen mot hufvudprincipen i 1842 års Folkskole-stadga gå fram och med hvarje år på de mest lösa och opractiska grunder vinna terräng. Jag ser visserligen i detta Utskottets Utlåtande en ledande tanke, men hvilken, i mycket motsägande sig sjelf, är en product af nämnda agitation och står följaktligen i rak opposition mot den hufvudprincip, som är uttalad i gällande Folkskole-Stadga. Hvad jag här tillåtit mig påstå, vill jag nöjaktigt bevisa i den ordning föredragningen af de särskilda punkterna dertill gifver anledning.

Det är ett godt vedertaget bruk inom Utskotten, att de i stora frågor och ofta äfven de minsta förutskicka en historik öfver frågans ställning på olika tider. I denna fråga har sammansatta Utskottet icke låtit sig generas af det vedertagna bruket, utan med ens kastat sig in i dagens företeelser. Det skulle dock hafva varit särdeles helsosamt, om Sammansatta Utskottet hade förutskickat en liten historik öfver vårt folkskoleväsen, emedan den, med sakkännedom och oväld framlagd, måhända kunnat skingra en och annan villfarelse, som ligger till grund för en och annan motion i ämnet och som synes mig hafva fått ett alltför stort inflytande på Utskottets tillgöranden. Vill man utan aktgifvande på frågans historiska utveckling gripa in i det närvarande med lagstiftande och reglementerande för framtiden, så torde man lika litet i denna som i andra stora frågors bedömande och afgörande undgå misstag. Alltså tillåter jag mig

först den fråga: På hvad punkt stod Svenska folkbildningen före nu gällande Folkskole-Stadgas tillkomst? Kunde Svenska folket redan då i odling mäta sig med hvilket annat folk som helst? Jag påstår, att hvad de första nödiga kunskaperna beträffar, färdigheten i läsa, skrifva och räkna, dessa färdigheter voro hos vårt folk mera allmänna än hvad de i denna stund äro bland Vesterns mest upplyste, Engelsmän och Fransoser. Men hade väl hos oss såsom hos dem något å statens sida blifvit gjordt för ändamålet? Nej — såvida dermed afses anslag för andra trakter än Svenska Lappmarkerna. Hvad man hade 1842, var under lagarnes hägn en frukt af folkets egen uppoffrande omtanke och Svenska Presterskapets i allmänhet oförtrutna bemödanden.

I allmänhet bedrefs den första undervisningen i hemmet af föräldrar och äldre syskon eller i enskilda kojor af gubbar och gummor, hvilka för en ringa ersättning samlade omkring sig de närboendes barn. Allmän skola för socknen ålåg väl Klockaren att hålla, men som Klockarens lön var högst ringa på de flesta ställen, kunde han ej för samma lön tillika vara Skolmästare, hvarföre dessa åsyftade allmänna Sockenskolor på de flesta ställen uteblefvo. Först i närvarande århundrade och efter vunnen kännedom om den nu så illa utskrikna Lancastermethoden, genom hvilken det blef möjligt för *en* skicklig lärare att undervisa 100 barn på en gång, uppkommo sjelfmant genom communers eget bemödande eller individers nit och frikostighet en stor mängd *fasta* skolor, i hvilka ortens barn vidt omkring sökte den bättre undervisning, som hemmet ej mäktade lemna. Så vidt jag kan minnas, hörde jag aldrig den tiden, att den *fasta* skolan var skadlig, vare sig genom sin fasthet eller genom sin method. Den egde i båda dessa hänseenden allmänt förtroende och jag påstår att den förtjenade det. Undervisningen, som der meddelades under detta nu öfverklagade oundvikliga "sorl" i dessa nu förkastade cirklar, ansågs allmänt lemna bättre resultater än hemmet eller gubbskolan, särdeles genom den raskhet och sjelfverksamhet som hos barnet utvecklades med monitörsystemet. Allt menskligt är dock ofullkomligt och så äfven den *fasta* skolan, dess method och Presterskapets tillgörande dervid: men då en motionär pag. 14 påstår, "att Pastorerne, som hade den egentliga ledningen af folkundervisningen, i de allra flesta fall vinnlagt sig om helt andra studier än som företrädesvis skulle utgöra föremål för undervisning i Folkskolans högre afdelning", samt på denna grund yrkar, att Skolan måtte få sina egna tillsyningsmän, som egde bättre insigt uti dithörande förhållanden: så vill jag åtminstone åt det Presterskap, som lefde och verkade före 1842, vindicera den andel i Svenska folkbildningen, som måste tillerkännas dess upplysta och varma nit på en tid, då man hvarken hade Skol-Styrelse eller resande Skolinspec-

törer. Hvad den fasta s. k. Lancaster-Skolan var i sina välgörande verkningar för *serskilda* communer, ville Rikets Ständer 1841 hafva utsträckt till *alla*. Väl hördes en och annan skumögd ugglas rop om obehöfligheten, ja vådligheten deraf, men folkbildningens upplyste vänner segrade och Folkskole-Stadgan af år 1842 blef glanspunkten i Carl XIV Johans testamente. Hvad inflytande på denna stora act af rättvisa det derefter snart inträdande valspråket: *rätt och sanning* hade, vet jag icke, men det har jag förmärkt, att folkbildningens sak från det hållet städse rönt ett upplyst hägn alltifrån den stund, då hvarje Svenskt barn, äfven det fattigaste, genom lag försäkrades åtminstone om full rätt till delaktighet i Folkskolans välgerningar, äfven om det i verkligheten icke ännu kunnat komma så långt, icke af allmännare brist på vilja hos Pastorerne, såsom mången vill påstå, utan af allmän brist på dertill nödige medel, sedan det visat sig, att "den nya methoden" ej mäktat lösa sitt problem att utan serskild kostnad låta Skolan gå hem till hvarje barn.

Med år 1843 inträdde Folkskolan i sitt nya stadium. Företrädet af den *fasta* Skolan framför den *ambulanta* var allmänt erkändt och insedt så väl ur theoretiska som practiska grunder, emedan den ambulanta Skolan lemnar barnen utan undervisning under långa mellantider, på många ställen under flera år. Lancastermethoden hade likaledes ett allmänt erkändt värde, såsom sträckande *en* lärares verksamhet till ett större antal barn. Den ansågs god, der den med förstånd och nit handhades, ehuru oduglig den såsom hvarje annan method i en oduglig lärares hand. Hvad den förflutna tidens erfarenhet gaf vid handen, insågs utan pekpinne af hvarje tänkande man, att en enda fast Skola, som kunde rymma 50 barn, ej var tillräcklig för en commun med 500 barn inom skolåldern; men "Rom byggdes ej på en dag", hvarföre hvarje practiskt erfaren man besinnade sig två gånger, innan han deltog i skriket öfver Folkskolans organisation och hela vårt folkskoleväsens oduglighet, om ej skadlighet, hvilket skrik uppstod redan 1844, innan ännu många Folkskole-Lärare voro utexeminerade eller många Skolor organiserade enligt Folkskole-Stadgan, samt vexte till i ålder och ovishet med hvarje puff, som det erhöll i tidningar och brochurer.

För att minska olägenheten af den fasta Skolans otillräcklighet underkastade sig mången commun en annan icke mindre olägenhet af att hafva Skolan ambulant; inom andra communer, och dessa ojemförligt de flesta, gjorde man Skolan *fast* för dem, som kunde och ville deraf begagna sig. Man förhöll sig precist så som inom de communer före 1842, som hade lyckan af en fast Lancaster-Skola, att man öfverlemnade åt föräldrarne i hemmet och åt gummorna i kojan att meddela undervisning åt de barn, som icke kunde begagna den fasta

Folk-Skolan, hvarvid Presterskapet enligt Folkskole-Stadgan hade sig ålagdt att controllera denna hemundervisning. Det är för mig ett besynnerligt påstående, det der idisslade påståendet, att denna hemundervisning mera nu än förr är försummad, ty huru skulle väl de försumlige kunna ursäkta sig med, att den fasta Skolan skall göra't, då de icke kunna skicka sina barn till densamma. Om således den fasta Folkskolan drager från de närboende föräldrarne någon deras skyldighet, hvilket jag icke förnekar, så skall detta allmännare inträffa, när Skolan i sina utgreningar kommer att blifva lätt tillgänglig för alla, och om deruti ligger ett ondt, så är det åtminstone oundvikligt, såvida man ej vill afskaffa hela folkskoleväsendet och återgå till hvad som var för 100 år sedan. Hvad man theoretiserar om upphjelpandet af föräldra-undervisningen genom småskolornas närmare grannskap, är bygdt såsom mycket annat i det prisade "nya systemet" på bristande menniskokännedom, på den sanguiniska förutsättningen, att menniskorna i allmänhet äro hvad de borde vara. Den villfarelsen, att den fasta Skolan genom sina eliter skulle utan vidare kostnad kunna sträcka sin verksamhet till hvarje kojas barn, är efter mycket trumpetande och 12 års experimenterande med och utan Statens understöd ändtligen öfvergifven af sin egen upphofsman, och man har nu i denna fråga, såsom i fråga om krigs lyckliga utförande, kommit att se vilkoren i penningar, penningar, penningar.

Hvad nu den första af de föredragna punkterna beträffar, förefaller det mig mer än besynnerligt, att man hos Kongl. Maj:t skulle begära att genom lag få sig *tillåtet* hvad som genom lag aldrig varit förbjudet och aldrig kan förbjudas. Genom lag är Församlingarne ålagdt att upprätta minst en Skola med examinerad Lärare, men dermed hafva väl Församlingarne icke varit förhindrade att *derjemte* upprätta så många underordnade Skolor som helst, likasom dem varit tillåtet att utan sådana småskolor undervisa barnen i hemmet inom familjen. Det är efter mitt begrepp alldeles oförenligt med Rikets Ständers värdighet och Kongl. Maj:ts alltid visade nit för folkbildningen att begära tillåtelse för socknarne att få utbilda och fullkomna Folkskole-väsendet på sätt dem lämpligast synes "med inrättande af mindre Skolor till det antal, som för lättad tillgång på undervisning för hvarje af socknens barn pröfvas nödigt", då socknarne dermed icke nedlägga den högre Skola med examinerad lärare, som är dem anbefalld att hålla. Hufvudsaken är ju, att Folkskolan är så ordnad, att den är tillgänglig och tillräcklig för alla. Är det då skäl att tvinga en socken att föredraga småskolor framför större för att derigenom kunna komma i åtnjutande af understöd? Hela denna punkt anser jag derföre onödig, ja förkastansvärd, såsom stödjande sig på Utskottets bifall till det af motionärer gjorda yr-

kandet med afseende på Folkskolans organisation pag. 20: "att det för *alla* nödvändiga kunskapsmåttet *bäst* bibringas i småskolor med oexaminerade lärare". Denna grundsats, uttalad i Biskop Björcks motion och hemtad från Grefve Rudenschöld, skall efter *mitt* omdöme, inpractiserad i Folkskole-Stadgan och ännu starkare uttalad i förslagets andra punkt, totalt förändra, om ej upp- och nedvända caracteren af vårt folkskoleväsen och leda tillbaka till gubbskolans menlösa tid. Sedan man nu i 14 år med många och stora uppoffringar sträfvat för organiserandet af fasta Skolor med examinerade lärare, såsom för undervisningen bäst och gagneligast, så skulle man nu antaga en alldeles motsatt grundsats och ett alldeles motsatt sträfvande för de spridda *småskolorna* med sina oexaminerade lärare, män och qvinnor, emedan det för *alla* nödvändiga kunskapsmåttet *bäst* skulle bibringas uti sådana Skolor. När man såsom i förra plenum förklarar vår Folkskole-Stadga och våra Folkskolors organisation i enlighet med densamma för ett "colossalt misstag", så upprepar man visserligen mästarens tanke, hvilken han sjelf varit nog blygsam att ej lika skarpt accentuera. Men det förundrar mig, att agitationen mot den fasta Skolan med dess examinerade lärare kunnat få denna fart och detta välde öfver eljest betänksamma sinnen, innan den ännu af någon erfarenhet funnit understöd. Åberopandet af ett eljest älskligt namn betyder här platt intet, utan borde snarare väcka misstanka, ty det kan ju hända, att värman och nitet hos mannen hundrafaldigt öfverväger den practiska blicken och förmågan att beräkna alla i frågan verkande factorer, så lefvande som döda. Om t. ex. på en åttondedels qvadratmil i Skåne eller annorstädes finnes ett antal af 100 barn inom skolåldern, så skulle 8—10 småskolor med 8—10 lärare behöfvas, hvaremot samma antal barn kunde undervisas i *en* fast Skola med *en* ordinarie examinerad och en biträdande examinerad eller oexaminerad lärare. Jag frågar hvem som helst, som har någon egen erfarenhet af de fasta Skolornas och gubbskolornas verksamhet, om dessa 100 barn kunde blifva "*bäst*" undervisade i dessa många småskolor, och om ej dessa småskolor skulle kosta dubbelt mer än den fasta, såvida en hexmästare ej förmådde bestrida undervisningen med lönlösa eliter eller verldsföraktande filantroper. Om man ej vill i grunden upprifva allt hvad som hittills är gjordt och återkomma till det gamla, så måste man väl fasthålla det såsom grundsats, att det för *alla* nödvändiga kunskapsmåttet bäst bibringas i den fasta Skolan med examinerad lärare, samt att all undervisnings bestridande genom småskolor med oexaminerade lärare är och måste förblifva en nödfallsutväg, der krafter och medel ej förslå för inrättande af fullt tillräckliga fasta Skolor med examinerade lärare. Man måste ock, i stället för att modfälla och nedslå Seminariiföreståndare, Skollärare, Pastorer, Skol-Styrelser med att idissla

den categoriska förkastelsedomen öfver den fasta Skolan och dess verksamhet i allmänhet, — anställa egen pröfning af verkliga förhållandet och uppmuntra till fortgång i den riktning, som måste stå fast, sedan alla opractiska experimenter dunstat bort, huru mycket buller de än kunna göra på sin tid.

Vidare i afseende på andra punkten, för hvilken Grefve Rudenschölds motion ligger till grund, får jag anmärka, att den Församling, som gjort mest för sitt folkskoleväsen och hittills underkastat sig största uppoffringen, skulle till följe af Utskottets förslag få mindre del i det nya anslaget än den Församling, som gjort intet och undandragit sig hvarje tillskott. Här föreslås ju, att Församlingen skulle få tredjedelen af den summa, som för *småskolornas* inrättande erfordras *"utöfver Församlingens nuvarande tillskott"*. I Församlingen A behöfver man 5 småskolor, har redan inrättat 4 med vackert tillskott: man får således der tredjedelen af hvad som erfordras för den 5:te. I Församlingen B har man gjort intet och tillskjutit intet, men man behöfver äfven der 5 småskolor och får der tredjedelen af hvad som erfordras för alla fem. Är detta rättvisa? Med antagande af fördelningsgrunden i öfrigt och utan att företrädesvis förorda småskolorna framför de fasta får jag föreslå följande förändring:

att Rikets Ständer måtte medgifva, att det belopp af personliga skyddsafgiften, som ej för andra ändamål reserveras eller anslås, må för folkskoleväsendets utbildning ställas till Kongl. Maj:ts disposition att till Församlingarne utdelas med en tredjedel af det belopp, som Församlingen visar sig årligen utgifva för samma ändamål. Skulle inom förelagd tid på året af de inlemnade ansökningarne om dylikt understöd inhemtas, att medlen ej räcka till för alla, må medlen fördelas efter annan derför lämplig fördelningsgrund.

Genom antagande af detta mitt förslag har man icke på förhand fixerat anslagssummans belopp, utan låtit den bero af hvad som återstår, sedan öfrige förslagsanslag blifvit pröfvade och godkände, ty hvarföre skulle ej de 100.000 R:drna kunna ökas med det som möjligen blir afprutadt på vissa håll, och hvarföre skulle de ej kunna minskas med hvad man kunde vilja anslå för andra vigtiga ändamål. Genom antagande af detta mitt förslag har man vidare velat understödja och uppmuntra till uppoffrande verksamhet för folkskoleväsendet i sin allmänlighet, utan att tjudra Skol-Styrelserne på de så helt olika localerne vid något obepröfvadt, projecteradt s. k. "nytt system", som kan vara tjenligt på ett, men otjenligt på annat ställe.

Genom detta mitt förslag har man slutligen undvikit att gifva dem mest som gjort minst, men dem minst som gjort mest.

Den tredje punkten är ganska menlös och oskyldig. Jag tror, att dessa projecterade högskolor på landet först 100 år härefter kunna komma till stånd, om nemligen Folkskolan får ostörd gå fram i den riktning, som den fått genom nu gällande Folkskole-Stadga, men att de icke 1000 år härefter kunna komma till stånd, om de der "småskolorna" få undanträngа de fasta Skolorna med antagande af grundsatsen, att det för *alla* nödvändiga kunskapsmåttet *bäst* bibringas i de förra. Ännu känner folket icke det ringaste behof af den projecterade högskolan, ty i allmänhet anser man sig göra mycket för sina barn, om man låter dem gå öfver minimum i den fasta Socken-Skolan, och man känner tillräckligt tyngden af det folkskoleväsen, som man har och vill inom socknen utbilda för allmänt vinnande af detta minimum.

I det hufvudsakliga af hvad Kyrkoherden *Otterström* sålunda anfört, förklarade sig Domprosten *Knös*, Contracts-Prosten *Almqvist* samt Prostarne *Collén*, *Wåhlander* och *Berlin* instämma.

Doctor **Nordlander**: Den siste Talaren synes mig nog skarpt hafva apostropherat Utskottets förslag till organisation af folkskoleväsendet. Ingalunda har det varit Utskottets mening att, såsom en annan Talare uttryckt sig, "sönderspränga" de fasta Skolorna. Afsigten är tydligen blott den att söka utvidga Skolorna så, att äfven de barn, som äro aflägse boende från localen för den fasta Skolan i en Församling, skola erhålla mera jemn undervisning än som kan meddelas dem genom blott ambulatoriska Skolor. Jag vill förtydliga saken genom ett exempel. Vi antaga en vidsträckt Församling, hvartill för mig är närmast till hands den, som utgör mitt eget pastorat. Den eger en fast Skola och 6 ambulatoriska. Der finnas ock nära 100 byar med 10—60 grannar i hvarje, liggande 2 till 4 mil aflägse från den fasta Skolan. För undervisningens ordnande har man indelat Församlingen i vissa districter. Man har dock nödgats lemna åt hvar och en af de ambulatoriska lärarne 2:ne districter, hvaraf följden blifvit, att Skolan blott hvartannat år återkommer till en och samma by. Likväl bör läraren deremellan besöka byarne för att tillse barnens undervisning. Emellertid hafva föräldrarne sjelfve funnit sig föranlåtna att gå i författning om inrättande af småbarnsskolor. Såsom näst föregående Talare yttrat det hafva af ålder varit vanligt, hafva de dervid antagit en gammal soldat eller soldathustru att meddela undervisning i stafning m. m.; hvarefter barnen vid den ambulatoriska Skolans ankomst till deras by kommit i tillfälle till ytterligare förökning af deras kunskaper. Att så tillgått, kan jag icke anse annat än nyttigt; och Utskottets afsigt är nu att befordra inrättande af dylika småbarns-

skolor. Någon skyldighet dertill lärer icke ifrågasättas för smärre och icke utbredda Församlingar, utan endast för de mera vidsträckta, der de äfven äro nödvändiga. Genom införande af dylika Skolor komma de fasta Skolorna alldeles icke att försvagas; snarare att underhjelpas. Huru skall det väl befinnas möjligt för en enda lärare i en fast Skola att på en gång lära ända till 100 barn säker stafning och meddela dem undervisning i de till föreskrifna minimum hörande kunskapsämnen?

Då jag sålunda anser småskolorna på många orter behöfliga, blifver likväl fråga, huru medel dertill skola bekommas, då ingen lärer vilja offra sin verksamhet derpå utan motsvarande ersättning. Utskottet svarar, att der Församlingarne tillskjuta $\frac{2}{3}$ af kostnaden, lemnar Staten tredjedelen. Ett sådant stadgande skulle enligt min tanke i hög grad motverka ändamålet. Ty innan Församlingarne i allmänhet gå i författning att antaga en lärare eller lärarinna, vilja de tydligen se, hvarest medel till dess aflönande finnas att taga; och saken skulle derigenom blifva beroende af lo ala omständigheter. I likhet med Doctor Sandberg anser jag derföre, att hälften af den nuvarande personliga skydds-afgiften bör på samma sätt som den redan utgående folkskole-afgiften omedelbart öfverlemnas till Församlingarnes förfogande. Man har velat göra förslaget om medlens anvisande såsom statsanslag mera intressant derigenom, att man af Församlingarne äskat $\frac{2}{3}$ af kostnaderna; men många Församlingar kunna med skäl härpå genmäla, att de redan till Skolan betala 3—5 skilling på hvarje person utom stadgade folkskoleafgiften, utan att ändock å flera ställen Skolläraren kan sägas vara bergligt aflönad. Andra Församlingar hafva äfven derutöfver sammanskjutit så mycket, att Skol-lärarne bekommit tillräcklig aflöning. I min Församling var det t. ex. från början nödvändigt att bevilja dem 4 till 500 R:dr, emedan eljest ingen velat åtaga sig befattningarne. Till och med detta belopp kan emellertid under närvarande tid knappt anses för högt. Skulle Utskottets förslag bifallas, beklagar jag sannerligen Kongl. Maj:t för det uppdrag, han derigenom erhölle. Underdåniga ansökningar skulle utan öfverdrift räknadt inkomma från omkring 2000 Församlingar, mellan hvilka medlen *pro rata parte* skulle fördelas. Att undvika en dylik omväg är verkligen önskligt; och yrkar jag derföre, att halfva personliga skyddsafgiften anslås till folkundervisningens befrämjande samt uppbäres och redovisas på enahanda sätt som redan utgående Folkskole-afgift.

I afseende på de föreslagna högre Folkskolorna anser jag dem visserligen icke obehöflige, men likväl för närvarande på de flesta ställen omöjliga att bringa i stånd, och bör derför förslaget om dem utgå.

Prosten **Melander**: Med stor utförlighet och bjert färgläggning har en föregående talare uppträdt till försvar för fasta skolan, hvaremot småbarnsskolan blifvit af honom svårt tilltygad. Äfven jag hade till en början trott, att Kongl. Stadgan den 18 Juni 1842, hvarigenom den fasta skolan allmänt infördes, skulle visa goda verkningar och vara för församlingarne välkommen. Men jag hann ej väl börja deltaga i dess tillämpning förr än jag märkte, att den möttes med allmän obenägenhet. Hvarjehanda hinder föreburos för barnen att besöka skolan; en del hade för lång väg till densamma, andra kunde icke på de bestämda tiderna infinna sig, emedan de behöfdes vid arbeten i hemmet o. s. v. Väl ej i det pastorat jag innehar, men i andra församlingar inom samma Contract, hvilka egt 50 till 60 barn inom skolåldern, har det inträffat, att vid åtskilliga tillfällen endast 7 eller 8 varit tillstädes i den fasta skolan. Deremot hafva flera barn besökt småskolorna, eller "gubbskolorna", såsom de af förenämnde talare blifvit kallade. Dessa hafva äfven af gammalt åtnjutit förtroende; och bör man således öfver dem ej uttala förkastelsedomen, utan snarare i enlighet med Utskottets förslag söka bringa dem till lif ånyo, der de försvunnit. Man har om Utskottets tillstyrkande i 1:sta punkten af mom. C sagt, att dess antagande vore obehöfligt, enär i detsamma heter, att småskolor "*få*" upprättas, hvilket icke skulle enligt nu gällande lag vara församlingarne förnekadt, hvarföre, derest man vill åsyfta något nytt, ordet "få" borde utbytas mot "*skola.*" Till svar härå ber jag att få jemföra Kongl. Förordningen den 29 Sept. 1853 med Utskottets ifrågavarande tillstyrkande. Enligt den förra finnes rättigheten att inrätta småskolor medgifven endast de byar och hemman m. m., som äro "*aflägse*"; här åter är fråga, att sådana skolor må "*allmänt*" inrättas, äfven om de komma att ligga *nära* den fasta skolan. Jag får sålunda för min del förklara, att jag bifaller Utskottets förslag i nämnde första punkt af mom. C. Beträffande andra punkten har jag mot den i ett afseende inom Utskottet reserverat mig, ehuru detta icke blifvit i Betänkandet anfördt. Emedlertid har äfven mot denna punkt enligt min tanke mycket blifvit utan skäl anmärkt. Sålunda har det blifvit klandradt, att Utskottet i sin motivering dertill yttrat, att dels icke alla lärare voro af löneförhöjning i behof, dels ock icke deraf förtjente. Vid denna anmärkning har man likväl förbisett, att flera Skollärare tillika äro Orgelnister och Klockare och derigenom redan nu i åtnjutande af tillräcklig aflöning, samt vidare att, om det ock kan befinnas förenadt med någon svårighet att urskilja hvilka må vara af löneförbättring förtjente, sådant emedlertid icke innebär någon omöjlighet. I sistnämnde hänseende skulle jag anse de föreslagna Skol-Inspectörerna, såvida deras tillsättande beslutes, blifva lämpliga personer för ett dylikt uppdrag. I afseende

på anslags-summans storlek och användning har en föregående talare yrkat, att hälften af den återstående personliga skyddsafgiften skulle till församlingarnes omedelbara disposition öfverlemnas; en annan har yrkat detsamma samt att dessutom den andra hälften skulle anslås för de ändamål, som i Utskottets Betänkande finnas afsedda. Sådant synes antyda, att det icke torde hafva varit så alldeles olämpligt, i fall mom. A i Betänkandet först till afgörande förekommit. Hvad jag af förevarande punkt icke kan bifalla, är just det stadgando, att de församlingar allena, som tillskjuta två tredjedelar af kostnaderna för undervisningens ändamålsenliga ordnande, skola af Staten bekomma hjelp med den återstående tredjedelen. Genom antagande häraf skulle inträffa, att endast de större, folkrikare och mera välmående församlingarne skulle blifva af understöd delaktige; hvaremot i de mindre och fattigare inga förbättringar ifrågakomme. Inom det Stift jag tillhör är vanliga förhållandet, att de större pastoraten utaf den nu utgående folkskole-afgiften bildat cassor, af hvilka årliga räntorna utan vidare tillskott äro tillräckliga att aflöna skollärarne. Flera af de mindre församlingarne deremot måste för lärarnes underhåll utom folkskole-afgiften göra betydliga sammanskott. Jag kan icke finna det annat än orättvist, att genom ett stadgande sådant som det omförmälda Statens bidrag blott kommer dem till godo, som redan af sig sjelfva äro i tillfälle att utan synnerlig uppoffring upphjelpa undervisningen.

Sannt är nog det påstående, som här blifvit uttaladt, att genom småskolors allmänna inrättande lärjungarnes antal i fasta skolan komme att minskas. Men gäller det om den fasta skolan, att den blefve ringa besökt, så blefve detta i ännu högre grad förhållandet med de i tredje punkten föreslagna district-skolorna, hvilkas inrättande jag derföre nödgas motsätta mig.

Doctor **Säve**: De af Utskottet uppgifna hufvudsakliga föremålen för Statens mellankomst till folkundervisningens befrämjande äro dels anstalter till beredande af lärarnes bildning, dels undervisningens förbättring genom understöd åt de församlingar, som vilja utveckla skolans organisation genom uppmuntran för förtjente skollärare och genom en förbättrad undervisnings-materiel, dels ändtligen beredande af en noggrannare tillsyn. Att samtliga dessa behof förtjena Statens afseende, sedan den en gång gifvit folkskolan lif, lärer ej kunna förnekas. Äfvenså är det väl i grundsatsen riktigt, att utgifterna härför ej öfverflyttas på Staten allena, utan att menigheterna böra dertill väsendtligt bidraga.

Men då communernas förmåga är i flere afseenden begränsad och man ej af dem får vänta eller fordra för mycket, så frågas nu, huru mycket kan och bör Staten härtill bidraga

och huru bör detta understöd ändamålsenligast användas för sakens främjande. Med en föregående talare instämmer jag deruti, att Utskottet i denna punkt ådagalagt en alldeles för stor sparsamhetsanda och en förknappning, som ingalunda låter sig försvara från synpunkten, hvarken af Statens tillgångar eller af ändamålets ojemförliga vigt. För min del tror jag nemligen, att hela den återstående skydds-afgiften, 330,594 R:dr B:co, varit härtill behöflig. Men som detta nu svårligen lär kunna ändras och man således får begränsa sig inom ännu tillgängliga medel, nemligen hvad Utskottet föreslagit, halfva den återstående skyddsafgiften eller 250,000 R:dr R:mt, samt möjligen på 8:de Hufvudtiteln för folkundervisningen förut uppförda 61,650 R:dr, det är tillsammans 311,650 R:dr R:mt; så anser jag dessa medel så böra fördelas, att 200,000 R:dr R:mt användas till förbättring af de examinerade skollärarnes (som ej hafva andra tjenster) löner med 100 R:dr R:mt hvardera med vilkor, att communerna tillskjuta det öfriga, så att de må uppgå till minst 450 R:dr R:mt. Om detta bifalles, tror jag verkligen något vara gjordt för att upphjelpa denna vigtiga tjenstemannaclass ur sitt betryck, hvaremot, om detta icke sker, utan man inskränker sig till blotta gratificationer åt vissa mera förtjenta eller gunstlingar, så gör man icke rättvisa åt dessa tjenstemäns i allmänhet för Staten vigtiga och betungande arbete, äfven om mellan dem skulle vara någon skillnad i skicklighet och förtjenst. Den gifna följden blir, att lärarne tröttna eller söka bitjenster vida mer än förut, hvarigenom skolundervisningen kommer att mest lida. Af denna anledning har jag också från löneförbättringen undantagit de omkring tusende folkskole-lärare, som tillika äro prester, orgelnister eller klockare och genom denna hjelp kommit öfver det här föreslagna minimum af lön.

Men fråga blir nu vidare, huru de återstående 111,650 R:dr R:mt skola förslå för de af Utskottet i öfrigt uppgifna föremål. Det beror på, huru vidt man ingår på de här framställda förslagen. Hvad understöden och uppmuntringarne för småskolors inrättande angår, så anser jag dessa understöd obehöfliga, ja till och med kunna blifva äfventyrliga för den fasta skolans bestånd. Få församlingarne höra, att de få hjelp till inrättande af småskolor och att den undervisning, som i dessa lemnas, i allmänhet gör tillfyllest, såsom detta verkligen i Betänkandet pag. 20 blifvit antydt; så skall följden blifva de fasta skolornas snara förfall. Der i större och folkrikare församlingar flere och smärre skolor äro behöfliga, der eger man också mera tillgångar och lärer af sig sjelft få tänka på den fasta skolans utvidgning genom flere mindre fasta eller ambulatoriska skolor; och detta får väl i allmänhet blifva ett communernas åliggande, sedan de af Staten fått hjelp till den hufvudsakliga eller centralskolan. I allmänhet har jag icke myc-

ket förtroende till dessa så mycket förordade *småskolor*, hvilka i de fleste fall komma att vidkännas bristen ej blott af all högre lärareskicklighet, utan äfven af undervisnings-materiel och framför allt af den gemensamma skolans tukt och ordning.

Af ofvan uppgifna skäl tror jag äfven, att man denna gången får utesluta ur räkningen de 24,000 R:dr, som Utskottet föreslagit såsom hjelp till en *högre* class af folkskolor, den så kallade districts-skolan, till hvilken Staten skulle bidraga med högst 1000 R:dr och communerna med det öfriga. Hela denna idé, som synes vara tagen från de Nord-Americanska eller Scottska mönstren, der likväl de så kallade *high schools* oftast tillika uppfylla bestämmelsen att vara latinskolor, emedan de hafva både en *lärd* och en *real*-afdelning, kommer här ännu mycket för tidigt och har af Utskottet ingalunda blifvit så klart utvecklad och genomtänkt, att derpå kan fästas synnerligt afseende, helst medlen nu äro knappa och behöfvas uteslutande till förbättring af de Folkskolans afdelningar, som nu och framgent behöfva mesta understöd.

Såsom reservant inom Utskottet har jag härmed uttalat min något afvikande mening om de förevarande trenne punkterna och har tillsvidare ej rätt att inlåta mig i Utskottets öfriga förslag, hvilka jag är beredd att till största delen godkänna.

Professor **Carlson**: Man kunde hafva skäl att misströsta om en lycklig utgång af denna vigtiga fråga, då så många olika meningar derom blifvit framställda; men emedan ändock alla åsyfta ett och samma mål, folkundervisningens befrämjande, hoppas jag, att det bästa slutligen skall göra sig gällande. För min del vill jag redogöra för min ståndpunkt i denna angelägenhet, hvilken jag med deltagande följt under 3:ne Riksdagar. Jag instämmer med en föregående Talare deri, att förnämsta vilkoret för ändamålets vinnande ligger i erhållandet af tillräckliga medel, och vill på samma gång besvara den förebråelse för alltför stor sparsamhet, man gjort Utskottet, med den kända satsen, att något är bättre än intet. Detta gäller så mycket mera i denna sak, som, i händelse man ej inskränkt sina fordringar till det lilla, man ej haft hopp om någon framgång för sin begäran. Man kan nu vänta att erhålla medel åtminstone till det väsendtligaste, då de redan af 2:ne Stånd blifvit beviljade. I afseende på ifrågavarande medels användande kan jag ej dela deras åsigt, som vilja öfverlemna hvad som kommer att anslås till Församlingarnes omedelbara förfogande. Staten har nemligen med afseende på folkundervisningens befordrande flera och andra ändamål än underhållandet af Folkskole-lärare, hvilket egentligen är ett communernas åliggande. Om man ej åt Staten förbehåller rättighet att disponera öfver medlen, om man ej bibehåller deras

upptagande såsom fotadt på en allmän bevillnings-grund, skall det på många orter inträffa, att Församlingarne indraga de bidrag, som nu möjligen utgå utöfver den stadgade afgiften. Statens rätt och pligt är att taga Folkskolan sådan den för närvarande befinner sig och söka ytterligare höja den; hvarom icke skall det visa sig, att i de flesta Församlingar inga väsendtliga förbättringar göras. Hittills har Staten nästan uteslutande vinnlagt sig om lärare-bildningen. Detta är ock det väsendtligaste ändamålet för Statens verksamhet: i andra rummet kommer underhållandet af den bildning lärarne vunnit samt af skolmaterielen, och först i sista att bispringa Församlingarne vid lärarnes aflöning. En dylik ordning har Utskottet äfven i sitt förslag följt. Väl kan det medgifvas, att genom inflytandet af en för Folkskolans bästa varm och verksam Ledamot af Utskottet Betänkandet erhållit färg af att förnämligast åsyfta en ny organisation af Folkskolan genom införande af småskolor; men vid oväldig granskning af Betänkandet skall man finna, att der blifvit framhållna äfven andra behof i den ordning jag förut antydt. Hvad beträffar de olika principerna för folkskoleväsendets ordnande, anser jag för min del det icke ligga något uteslutande förträffligt eller klandervärdt hvarken i den fasta Skolan eller i den mindre Skolan, såsom sådana hvar för sig tagne. Den s. k. småskolan är i vidsträckta trakter af Sverige den enda Folkskola som är möjlig: den fasta Skolan är, der den kan användas, vida gynnsammare för lärjungarnes intellectuela utveckling. Likväl tror jag mig hafva inhemtat, att klagomålen mot de fasta Skolorna i vårt land icke äro obefogade. De hafva sin grund i 2:ne orsaker. Dels är å de flesta orter landet i förhållande till folkmängden alltför vidsträckt för att någon jemn skolgång till den aflägse Skolan skall komma i fråga. De *skolbesökande* barnen finnas på många ställen endast å papperet, icke i verkligheten. En nitisk lärare, som besökt omkring 300 Församlingar på olika trakter, har förklarat, att i dem öfverhufvud blott en tredjedel af barnen inom skolåldern begagnat Folkskolan. Dels har ock genom Folkskolornas införande uppkommit en ny class af embetsmän i en sväfvande och osäker samhällsställning, hvilket ej kan vara af annat än menligt inflytande på undervisningen. Olägenheten hos den fasta Skolan ligger dock icke, såsom jag redan nämnt, uteslutande deri, att den är fast. Man måste fastmer anse den fasta Skolan för bättre än en flyttande, såvida ej barnen blifva alltför många, emedan de i den förra stå mera fortfarande under lärarens tillsyn. Men då den fasta Skolan ej i alla förhållanden är lämplig, tror jag, att vi böra söka bereda de ambulatoriska Skolorna vidare utveckling. Att hafva med allvar fästat uppmärksamheten på denna vigtiga angelägenhet utgör förtjensten hos den ädle och nitiske Ledamot

mot af Ridderskapet och Adeln, som äfven i Utskottet deltagit i öfverläggningar rörande förevarande fråga. Genom utbildning af den ambulatoriska Skolan, hvilken jag emellertid icke anser såsom sådan ensamt välgörande, komme den fasta Skolan att förstärkas och ej försvagas. Jag är viss derpå, att de skola båda, i olika förhållanden sins emellan olika gestaltade, gemensamt bära vackra frukter, ehuru jag här icke kan ingå i någon redogörelse för de speciella detaillerna af deras organisation. Utskottets Betänkande innebär sålunda icke någon antagonism emot grundprincipen i vårt folkskoleväsende, sådant det varit efter 1842, utan åsyftar dess vidare utveckling. Att den fasta Skolan genom antagande af Utskottets förslag skulle komma att sprängas, kan jag omöjligen finna; likasom ej heller att upprättande af småskolor såsom någon skyldighet ålägges. Man har anmärkt, att det vore öfverflödigt att medgifva frihet i nämnde hänseende, då en sådan frihet enligt lag redan eger rum. Att förhållandet vore detta, är temligen allmänt antaget; men man har i Utskottet fästat uppmärksamheten derpå, att uti Kongl. Förordningen den 29 September 1853, genom hvilken åtskilliga paragrafer af 1842 års Folkskole-Stadga och bland dem 1 §:n erhållit förändrad lydelse, heter det: "Der byar, hemman, torp eller lägenheter äro så aflägsna, att dithörande barn icke utan svårighet kunna begagna den med sålunda godkänd lärare försedda Skolan, *må* mindre Skolor, fasta eller flyttbara, inrättas m. m.", och att sålunda *rättigheten* till inrättande af småskolor *icke* är *medgifven andra* än nu uppgifne hemman och byar.

Hvad andra punkten af nu förevarande moment beträffar, har blifvit anmärkt, att deri föreslagna anslag skulle vara för ändamålet otillräckligt. Svaret på denna anmärkning, tror jag, innebäres i lösningen af en vigtig principfråga, som med afseende härpå kan uppställas, nemligen huruvida Folkskolelärarne äro att anse såsom Statens Embetsmän eller icke. I intet land har denna fråga blifvit med ja besvarad, hvilket jag äfven anser vara riktigt och böra hafva sin betydelse. Folkskole-lärarne äro egentligen communernas tjenstemän och regeln vid fråga om deras aflöning bör vara, att den utgår från communerna, samt att Staten, såsom egande intresse för en allmän bildning, dertill bidrager först der en commun icke förmår af egna krafter upprätthålla undervisningen. Hvad en Talare här yttrat, att Skollärarens aflönande i första hand skulle bero af communen, anser jag vara en naturlig sak: Staten bör dertill något bidraga, likväl icke utan föregående pröfning och en bestämd regel för sitt deltagande deri. Att annorlunda tillgått, kan icke med exempel från något land visas. Om vi nu medgifva lönetillökning åt folkskolelärarne utan förbehåll af pröfning från det allmännas sida, beträda vi en orätt väg, der

inga medel förslå. Man har om sättet, huru denna pröfning skulle verkställas, uppgjort flera förslag, bland hvilka man slutligen stadnat vid det af Utskottet nu framlagda, hvarigenom densamma öfverlemnats till Kongl. Maj:t. På det att emellertid beslutet må komma i närmare öfverensstämmelse härmed än hvad af Utskottets förslag synes, skulle jag föreslå den ändring i andra punkten af mom. *C* i Betänkandet, att orden *"efter derom hos Kongl. Maj:t gjord underdånig anhållan"* utbytas mot orden: *"efter Kongl. Maj:ts Nådiga pröfning"*. I öfrigt torde denna punkt böra oförändradt antagas. Den åsigt har visserligen blifvit uttalad, att vid det tillskott, som af Staten till Folkskole-lärarnes löneförbättring lemnas, skulle man äfven afse hvad en Församling till lärarens aflöning redan utgör; men en dylik retroactiv tillämpning af det i förevarande punkt intagna stadgandet anser jag icke ändamålsenlig, emedan, der man vill åsyfta en verklig lyftning af Folkskolan, man bör utgå från den ståndpunkt, hvari hon nu befinner sig, och ej ifrån den, hvari hon befann sig för längre tid tillbaka. Att det nu möjligen blifvande anslag icke torde befinnas så otillräckligt, som af åtskillige Talare blifvit påstådt, kan af uppgifterne om de factiska förhållandena skönjas, ehuru dessa förhållanden uti ifrågavarande sak äro något ofullständigt upplysta. Detta gäller isynnerhet om Skolornas antal, hvilket man ej med säkerhet känner. Folkskole-lärarne deremot i de fasta Skolorna äro till antalet 2,274, deraf äro 182 tillika prester; 865 äro tillika klockare; 1,477 äro anställda vid ambulatoriska Skolor och af hela antalet äro 2,653 vederbörligen examinerade och godkända. För andra än de examinerade lärarne torde från Statens sida ingen löneförbättring ifrågakomma och bland dessa torde den äfven vara obehöflig för dem, som tillika äro prester eller klockare. Derefter återstå omkring 1,600 examinerade lärare vid både fasta Skolor och ambulatoriska Skolor. Till förökning i lönen åt dessa skulle först användas de i andra punkten af mom. *C* angifna 100,000 R:dr; förbehålla vi oss derjemte, i likhet med hvad Ridderskapet och Adeln gjort, rättighet att vid blifvande pröfning af åttonde Hufvudtiteln bestämma om de 61,650 R:dr, som enligt nu gällande statsreglering årligen utgå till folkundervisningens befrämjande, skulle med tillägg deraf summan komma att uppgå till ungefärligen 160,000 R:dr, hvaraf en tillökning af 100 R:dr för hvarje lärare skulle uppstå endast af statsmedel, utom hvad af Församlingarnes motsvarande bidrag kunde komma honom till godo. Men då säkerligen några lärare äro så väl lönade, att intet tillskott kräfves, och svårligen alla torde pröfvas förtjenta af en sådan uppmuntran, så lärer tillökningen ofelbart blifva större än den uppgifna ziffran antyder.

Hvad slutligen angår de i 3:dje punkten föreslagna district-skolorna, hafva de funnit många vedersakare, som ifrat emot dem, hufvudsakligen på den grund, att tiden ännu ej skulle vara inne för deras inrättande. För min del har jag ansett detta förslag värdt en synnerlig uppmärksamhet, emedan jag hyser förhoppning, att på de trakter, der dylika Skolor komma att införas, skulle de åstadkomma en verklig lyftning af den allmänna folkbildningen, en verksamhet liknande den, som Landtbruks-Skolorna hvar å sin ort utöfva. Åtminstone visar den erfarenhet, man i andra länder haft af sådana Skolor, ett dylikt resultat. Man har invändt, att den fasta Socken-Skolan ännu icke fått tillräckligt utveckla sig för att kunna utgöra grundval för dessa högre Skolor. Jag tror, att förhållandet dermed är olika på olika orter. Genom meddelanden af Ledamöter utaf Bonde-Ståndet har jag erfarit, att trakter finnas, der de redan nu voro på sin plats. Någon skyldighet, såsom man velat finna i Utskottets förslag, ålagd Presterskapet att söka uttvinga af Församlingarne medel till sådana Skolors upprättande, kan svårligen såsom en följd af förslaget framvisas. Emellertid torde det blifva hvarken omöjligt eller ens med svårighet förenadt att förmå till frivilliga sammanskott å de orter, der bildningen är tillräckligt utvecklad för att med nytta kunna mottaga dessa Skolor. Huru man helst om denna punkt må nu besluta, otvifvelaktigt är det en sann uppfattning af Folkskolans organisation att gifva den fasta Skolan en säker grund genom mindre och till antalet flera småbarnskolor samt bereda bildningen tillfälle till yttterligare höjning genom högre Skolor för större district. Jag tillstyrker på dessa skäl bifall till Utskottets förslag med den af mig antydda förändring.

Härmed afbröts öfverläggningen för att i ett kommande Plenum fortsättas.

§ 6.

Professor **Agardh**, som härefter begärde och erhöll ordet, hemställde med afseende å de trenne på Ståndets bord hvilande till Ståndet gjorda inbjudningar, dels från Höglofl. Ridderskapet och Adeln att instämma i Ridderskapet och Adelns vid föredragning af *Banco-Utskottets* Utlåtande N:o 48 fattade beslut rörande 39:de, 52:dra och 53:dje punkterna af nämnde Utskotts Betänkande N:o 37, dels ytterligare från bemälde Riks-Stånd att förena sig i dess vid behandling af samma Utskotts Utlåtande N:o 49 vidtagna beslut beträffande 5:te mom. af 13:de punkten i Utskottets Utlåtande N:o 38, dels ock från Vällofl. Borgare-Ståndet att instämma i samma Riks-Stånds vid pröfning af *Banco-Utskottets* Utlåtande N:o 48, angående 32:dra samt 39:de punkterna af Utskottets omförmälde Betänkande

N:o 37 fattade beslut, huruvida icke Ståndet skulle finna för godt bestämma, att förbemälde inbjudningar, som angingo frågor, om hvilka *Banco-Utskottet* med afseende på ifrågakommande voterings-propositioner vore angeläget att inhemta Preste-Ståndets beslut, må upptagas främst på föredragningslistan till nästa Plenum; och lemnade Ståndet till denna hemställan sitt *bifall*.

§ 7.

Föredrogos och *bordlades Stats-Utskottets* Utlåtanden:

N:o 125, i fråga om sättet och ordningen för utbetalningen och förvaltningen af de till Statens jernvägsbyggnader anslagne medel;

N:o 126, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående användandet af influtna medel för ett exporteradt och i Tripoli försåldt parti krut;

N:o 127, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition om beviljandet af en gratifications-vedergällning åt Capitainen *A. Hahr* i och för utgifvandet af hans general-charta öfver Sverige;

N:o 128, i anledning af väckt motion om anslående af indragna Pipare-bostället Fiskevik till boställe åt Domaren i Jösse Härad af Wermlands Län; samt

N:o 129, i anledning af väckt motion om befrielse för f. d. bergslagshemman från så stor del af dem pålagda frälseräntor, som motsvara den skattenedsättning nuvarande bergslagshemman erhållit eller vid denna Riksdag kunna erhålla.

§ 8.

Föredrogs och *bordlades Lag-Utskottets* Betänkande N:o 46, i anledning af ej mindre Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående utvidgad religionsfrihet och vissa dermed gemenskap egande ämnen, än äfven serskilda dermed sammanhängande inom Riks-Stånden väckta motioner.

§ 9.

Föredrogs och *bordlades Preste-Ståndets Enskilda Utskotts Pastoral-Afdelnings* Memorial N:o 5, med förslag till underdånigt Utlåtande i anledning af Kongl. Maj:ts till Preste-Stån-

det aflåtna Nådiga remiss med Committerades omarbetade förslag till ny Kyrko-Handbok.

§ 10.

Föredrogs och *bordlades Borgare-Ståndets* medelst Protocolls-Utdrag N:o 375 till Med-Stånden gjorda inbjudning att instämma i Borgare-Ståndets vid pröfning af *Sammansatta Stats-, Bevillnings- samt Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Utlåtande N:o 20, i anledning af väckt motion om beviljande af pension åt Grefve *Thorsten Rudenschöld,* fattade beslut.

§ 11.

Upplästes och *lades till handlingarne* från Med-Stånden ankomna Protocolls-Utdrag: från Höglofl. Ridderskapet och Adeln N:is 391, 392 samt 396—405; från Vällofl. Borgare-Ståndet N:is 359, 361—363 samt 365—374; och från Hederv. Bonde-Ståndet N:is 406—410.

Ståndet åtskildes kl. ¼3 e. m.

Ut supra.

In fidem.

S. H. Almqvist.

Den 10 October.

Plenum kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades Protocollen för den 30 sistlidne September för- och eftermiddagen.

§ 2.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen tillkännagaf, att, i enlighet med hvad på sist hållna Talmans-Conference upplyst blifvit, de trenne öfriga Riks-Stånden voro beredda att i dagens Plenum till behandling företaga *Constitutions-Utskottets* Memorial N:is 34—37, och hemställde, att Preste-Ståndet måtte dessa Memorial till afgörande företaga i Plenum näst efter det, då den af Ståndet redan påbörjade föredragningen af *Sammansatta Stats-, Bevillnings- samt Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 19 om folkundervisningen blifvit afslutad; hvilken hemställan *godkändes* af Ståndet, som i sammanhang dermed beslöt att denna dag andra gången *bordlägga Constitutions-Utskottets* ofvannämnda Memorial

N:o 34, med förslag till ändring uti 17 och 22 §§ Regerings-Formen, åsyftande förstärkning uti antalet af Högsta Domstolens Ledamöter;

N:o 35, med förslag till tillägg vid 1 § 9 mom. Tryckfrihets-Förordningen, angående förbud mot eftertryck af utländsk skrift;

N:o 36, med förslag till ändring i vissa delar af Tryckfrihets-Förordningen i fråga om Tryckfrihets-Nämnden och i sammanhang dermed till tillägg i 108 § Regerings-Formen och 65 § Riksdags-Ordningen;

N:o 37, med förslag till tillägg uti 1 § 4:de mom. Tryckfrihets-Förordningen, rörande skyldighet för utgifvare af Dagblad eller Periodiska Skrifter att ställa borgen för böter, kostnad och skada.

Tillika meddelade *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen*, att, sedan Höglofl. Ridderskapet och Adeln samt Borgare-Ståndet fattat beslut derom, att gemensamma öfverläggningar skola ega rum med anledning af *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 46, angående Religionsfrihets-frågan, Herr Grefven och Landtmarskalken bestämt, att dessa öfverläggningar skola begynna först sedan Utgifts-Afdelningens förslag till reglering af Statens utgifter under *Åttonde Hufvudtiteln* blifvit i Utskottet bordlagdt, och hade man förmodat, att ifrågavarande öfverläggningar, för hvilka den lämpligaste tiden ansågs vara aftnarne emellan kl. 5—9, efter hvilken sistnämnda timma ingen ny Talare skulle uppropas, kunde taga sin början nästkommande Thorsdag eller Fredag.

§ 3.

Upplästes till Ståndet inkommet Protocoll, hållet vid Rikets Ständers Electorers sammanträde den 7 innevarande må-

nad, hvaraf inhemtades, att Häradshöfdingen *Carl Wester* blifvit vald till Rikets Ständers Justitiæ-Ombudsmans Suppleant; och beslöt Ståndet med anledning häraf anmoda *Expeditions-Utskottet* uppsätta behörigt Constitutorial för den valde, äfvensom förslag till den underdåniga Skrifvelse, hvilken rörande omförmälda val bör till Kongl. Maj:t aflåtas.

§ 4.

Föredrogs ånyo Utdrag N:o 394 af Höglofl. Ridderskapets och Adelns Protocoll den 26 sistlidne September och i sammanhang dermed Utdrag N:o 364 af Vällofl. Borgare-Ståndets Protocoll den 28 i samma månad, innehållande bland annat inbjudningar från bemälde Riks-Stånd, att Preste-Ståndet med afseende på *Banco-Utskottets* Utlåtande N:o 48, i anledning af Riks-Ståndens beslut öfver Betänkandet N:o 37, med förslag till reglering af Bankens låne- och creditiv-rörelse, måtte instämma dels i Ridderskapets och Adelns samt Borgare-Ståndets sammanstämmande beslut rörande ett tillägg till Utskottets förslag uti 39:de punkten af Betänkandet N:o 37, dels i Ridderskapets och Adelns beslut rörande 52:dra och 53:dje punkterna af sistnämnde Betänkande, samt dels i Borgare-Ståndets beslutade förändring af Utskottets föreslagna stadgande i 32:dra punkten af samma Betänkande, hvarigenom orden *"låntagare eller acceptant"* blifvit utbytte mot orden *"låntagare och acceptant"*.

32:dra punkten.

Ståndet, som inhemtat, att den fråga, om hvilken inbjudningen i afseende på denna punkt handlar, redan genom 3:ne Riks-Stånds sammanstämmande beslut blifvit afgjord, fann förevarande Protocolls-Utdrag i denna del ej föranleda annan åtgärd än att *läggas till handlingarne*.

39:de punkten.

Doctor **Björkman** begärde härvid ordet och yttrade: Efter hvad jag vill minnas, har Preste-Ståndet redan fattat sitt bestämda beslut rörande denna fråga och dervid bifallit Utskottets afstyrkande, ett afstyrkande, som motiveras uti dess Utlåtande N:o 48, sid. 11, hvarest tillika Höglofl. Ridderskapets och Adelns återremiss lemnas utan påföljd. Jag hemställer derföre, om icke Ståndet nu bör vidblifva sitt ordentligt och efter försiggången pröfning fattade beslut; men ifrågasättes verkligen någon rubbning deraf, utbeder jag mig att under discussionen få vidare yttra mig deröfver.

Riks-Archivarien Doctor **Nordström**: Det är icke något ovanligt, att ett Stånd efter framställd inbjudning och sedan vigtiga upplysningar, som kunna förändra en frågas ställning, blifvit meddelade, frånträder ett förut fattadt beslut. Då frågan om deposit-räkning förevar och afgjordes inom Utskottet, anmälde jag mot beslutet en reservation, hvaruti jag sökte visa fördelen af deposit-räkning, som egentligen icke är något annat än en räkning på cassafolium, skiljande sig från upp- och afskrifnings-räkning derigenom, att insättaren icke vid anfordran blir berättigad till lyftning, utan deremot på vissa tider, som genom aftal antingen å dato eller efter uppsägning bestämmas. Ingen Bank, som gått längre än till lånerörelse, har vägrat att ingå på deposit-rörelse, och noga taget är den till och med fördelaktigare för en Bank än upp- och afskrifnings-räkning, samt borde föregå införandet af den sednare. Nyttan deraf är påtaglig. Banken erhåller derigenom mera medel att använda i rörelsen, utan att behöfva utgifva nya sedlar, så att, om den utlemnat en viss summa och denna summa kommer tillbaka på deposit-räkning samt ånyo lånas ut, samma sedelmassa gör gagn två eller flere gånger till vinst både för allmänheten och Banken. Dessutom leder skillnaden emellan creditiv-räkning på cassa-folio och depositräkning till den följd, att Banken, då den i sednare fallet får tid på sig att anskaffa de medel, som insättaren önskar lyfta, sålunda kan med större frihet röra sig vid medlens placering för den tid, de jemnlikt aftalet förblifva under Bankens orubbade disposition. Nu har man såsom skäl deremot anmärkt, att medel, som för det närvarande ligga inne i Banken såsom räntelösa depositioner, skulle kunna öfverflyttas på deposit-räkning och Banken derigenom nödgas å dem gifva ränta, utan att måhända kunna utlåna dem och erhålla någon ränta igen; men utom det att de uti Banken deponerade allmänna vexel-cassor uti intet fall kunde inbegripas härunder, eger ock för öfrigt detta skäl vid närmare pröfning ingen giltighet. Det finnes säkerligen ingen inom detta Högv. Stånd, som icke försport den nu allmänt gängse klagan öfver den tryckta penninge-ställningen och bristen på circulerande medel, under det likväl en massa penningar ligger obegagnad på olika händer. Skulle det då medföra någon skada för allmänheten eller Banken att släppa ut dessa penningar i rörelsen? Nej! men depositräknings öppnande är just ett af medlen för en sådan operations vidtagande. Väl säger man, att det kan komma en tid, då penningetillgången blifver bättre, och att det då kunde blifva en öfverflödande ström af insättare på depositräkning i Banken. Detta kan medgifvas, men man bör dock dervid ej glömma, att man icke bör betrakta Banken såsom nödtvungen och skyldig att medgifva rättigheten att begagna en sådan rörelse. Det bör då bero af Bank-Styrelsen, såsom jag i min ofvannämnde reservation antydt, att afgöra,

huruvida deposit-räknings-rörelsen må för längre eller kortare tid inskränkas, hvarigenom Styrelsen tillika skall kunna bedöma och begagna sig af tidsomständigheterna och rätta sig efter deras kraf; liggande det dessutom uti Styrelsens makt att genom räntenedsättning hejda depositionerna, der Banken saknade tillräckligt tillfälle att placera dem. Detta är hvad jag har att anföra i sak. I afseende på den formella sidan vill jag erinra derom, att Ridderskapet och Adeln återremitterat ifrågavarande punkt i ändamål att få depositräkning öppnad, och i sammanhang med denna återremiss företogs äfven inom Utskottet en af en dess till Borgare-Ståndet hörande ledamot väckt motion i samma syftning. Fråga uppstod då, huruvida ämnet grundlagsenligt kunde till behandling upptagas, hvarvid Utskottets majoritet stannade vid den mening, att det kunde ske, och Ståndens Talmän hafva betraktat saken på samma sätt, alldenstund de på hithörande frågor framställt proposition. För min del tillstyrker jag Högv. Ståndet att antaga Höglofl. Ridderskapets och Adelns ifrågavarande inbjudning.

Contracts-Prosten **Aimqvist**: Jag instämmer med den föregående talaren och vill ytterligare fästa uppmärksamheten derpå, att Utskottets skäl för afslag väl låter plausibelt, men vid närmare påseende befinnes vara utan synnerlig vigt. Det grundas på den förutsättning, att Banken skulle gifva ränta för de flera millioner, som den nu innehar räntefritt. Detta kan aldrig inträffa med dessa millioner, emedan de tillhöra Statens och andra allmänna verks cassor, om hvilka aldrig någon fråga kan uppstå att förränta, då förslaget endast gäller tillåtelsen att emottaga enskildas medel på depositions-räkning mot ränta. Och enär denna penningerörelse, som tillförbinder Banken att på uppsägning eller efter viss förfallotid tillhandahålla deponenten dess penningar, hvaremot upp- och afskrifnings-räknings-rörelsen ålägger honom att genast på reqvisition verkställa utbetalningarne, är för Banken vida lättare och förmonligare, kan jag icke annat än understödja inbjudningen, så mycket mer som Banco-Styrelsen härigenom får en tillgång att förstärka rörelse-capitalet utan att inledas i något oberäkneligt äfventyr, som händelsen möjligen kan blifva med upp- och afskrifnings-rörelsen, och utan att öka den sedelstock, för hvilken Banken skall hålla motsvarande valuta.

Prosten **Berlin**: Äfven jag instämmer med de tvenne nästföregående talarne om inbjudningens antagande på de skäl, som af Riks-Archivarien Nordström blifvit anförda. Sjelf vill jag blott tillägga några få ord. Om deposit-rörelsen utsträcktes till allmänna medel, så vore det blott att taga med den ena handen och gifva med den andra, då nemligen Banken betalte ränta till Statens förvaltande verk, hvilka hafva sina medel

deponerade i Banken, men sjelf toge en högre ränta vid medlens utlånande och derjemte beredde en stor fördel åt den allmänna rörelsen. En betänklighet möter dock vid detta förslag i afseende på sedelstockens maximum. Då sedelstocken bestämdes till 20 millioner öfver den metalliska valutan, beräknade man, att minst 5 à 6 millioner innestå på deposit-räkning, för hvilka valutan icke kan blottställas. I en kritisk tid kunde sålunda någon våda hota Banken, om alla depositionsmedlen gjordes rörliga; men faran är likväl icke större än att den kan afhjelpas af Bank-styrelsen genom upptagande af ett utländskt lån. Och frågas kan, hvarför detta icke redan skett, sedan penningeställningen så länge varit tryckt. Monne det icke är Bankens pligt att icke blott skörda vinst i goda tider, utan tillika under mindre gynnsamma förhållanden bispringa landet, dess handel och näringar, äfven om det stundom skulle ske med någon uppoffring? Så t. ex. vet jag, att en Hypotheks-förening är beredd att göra för att komma den tryckta penningeställningen till hjelp, och jag anser icke obilligt eller olämpligt, att Riks-Banken gör detsamma. Såsom jag redan sagt, tillstyrker jag inbjudningens antagande.

Doctor **Sandberg**: Då jag deltagit i Utskottets beslut att icke medgifva öppnandet af så kallad deposit-räkning i Riks-Banken, torde mig tillåtas att i korthet få angifva mina skäl dertill. Vid 1844—45 årens Riksdag ansåg man sig utan fara kunna utgifva sedlar till ett belopp af 20 millioner R:dr B:co *mera* än silfvervalutan i Banken, just emedan en så betydlig mängd deposit-medel alltid skulle finnas inneliggande. Detta har den siste talaren icke vederlagt, utan delar i detta afseende samma betänklighet. Visst är, att Herrar Banco-fullmäktige äro enligt Reglementet berättigade att å utrikes ort upptaga silfverlån för att stärka den metalliska cassan, men först då "Bankens säkerhet det kräfver." Skall man nu utlemna deposit-medlen och tvinga Banken att sätta sig i utländsk skuld? Jag tror icke en sådan åtgärd kan vara välbetänkt. Hypotheks-föreningarne må beträda denna väg för att honorera sina förbindelser och derigenom bevara sin existens; om det är till landets båtnad, lemnar jag derhän. Riks-Banken har efter mitt förmenande en helt annan bestämmelse än privata penningebolag, som åtagit sig dylika operationer för att underlätta den allmänna rörelsen.

Ehuruväl åtskilliga omständigheter blifvit anförda och ännu ytterligare kunna anföras till försvar för en motsatt åsigt, så torde väl ändå de betänkligheter, som föranledde Högv. Ståndet att fatta det ifrågavarande beslutet med afseende på Riks-Banken, icke heller sakna sin vigt, hvadan jag för min del tillstyrker dess vidblifvande.

Professor **Agardh**: Ehuru jag instämmer med Riks-Archivarien Nordström deruti, att deposit-räkning bort föregå upp- och afskrifnings-räkning, afstyrker jag dock den gjorda inbjudningens antagande af helt formella skäl, bland hvilka må framhållas det, att Ståndet redan i denna sak två gånger fattat beslut i motsatt syftning, den ena gången efter förutgången votering. Vill man påskynda Riksdagens slut, bör man väl icke oupphörligt upptaga redan afgjorda frågor till ny behandling. Dessutom hyser jag betänkligheter emot grundlagsenligheten af det sätt, hvarpå denna fråga blifvit väckt och behandlad; den har icke blifvit framställd af någon enskild motionär inom något Riks-Stånd, icke heller af Banco-Utskottet, utan blott af en minoritet inom detsamma. Den har således blifvit väckt i annan ordning än den grundlagen föreskrifver och har således ej kunnat blifva behandlad i den ordning och med den utredning våra grundlagar påbjuda.

Doctor **Björkman**: Då nu upplyst blifvit, att Ståndet redan 2 gånger afslagit frågan, instämmer jag med Professor Agardh, att det skulle vara högst inconseqvent af Ståndet att frånträda sitt förra beslut. Mina motiver för afslag å inbjudningen äro redan framställda af Doctor Sandberg, med hvilken jag i detta fall förenar mig. En annan talare har ock framhållit några betänkligheter, hvilka jag delar, nemligen att man just vågat utvidga sedelstocken till 20 millioner utöfver den metalliska cassan under den förutsättning, att 5 à 10 millioner depositions-medel finnas inneliggande. Samme talare medgifver också, att om dessa medel släppas ut i rörelsen, bör den metalliska cassan stärkas genom upptaget lån. Jag afslår således inbjudningen, dels emedan frågan af Högv. Ståndet är formenligt afgjord, dels emedan uppriffvandet af det fattade beslutet vore för Riks-Banken mera skadligt än nyttigt.

Professor **Selander**: De två siste talarne hafva såsom hufvud-argument för afslag framhållit, att Ståndet redan tvenne gånger fattat beslut i denna fråga, och yrkat, att detsamma må vidhållas; men det är icke något ovanligt, att ett en gång fattadt beslut ändras till följd af en på skäl grundad inbjudning. Sådant händer i synnerhet i bevillningsfrågor. Hvad således den formella sidan af saken angår, är ämnets upptagande icke grundlagsvidrigt, ty i annat fall hade helt säkert Talmännen vägrat framställa proposition derå. Hvad åter sjelfva saken angår, så finner jag Utskottets argument för afslag alldeles underhaltigt. Man säger, att medels emottagande på s. k. deposit-räkning sannolikt skulle medföra, "att en betydlig del af de i Bankens Depositions-afdelning utan ränta innestående medel komme att å deposit-räkning hos Discontverken mot ränta öfverflyttas, hvarigenom, i den mon tillfälle

för Banken saknades att dessa medel fruktbargöra, förlust skulle för Banken uppstå." Prosten Berlin har till en del medgifvit detta. För närvarande är det blott publika verks medel, som stå på depositions-räkning, men här är fråga om enskilda personers penningar, som skulle kunna öfverflyttas. För min del ser jag ingen våda deri; men förändringen skulle hafva till följd, att Banken kunde röra sig ledigare derigenom, att medlen antingen komme att återbetalas på förut bestämd tid eller efter viss tids uppsägning. Banken behöfde icke heller ständigt hålla så stor cassa såsom vid begagnandet af upp- och afskrifnings-räkning, då medlen betalas à vista. Om vi ej på sista tiden haft upp- och afskrifnings-räkning, så hade vi snart sagdt varit redlösa. Införes nu deposit-räkning, så tror jag väl icke, att den skall mycket begagnas, kanske förnämligast blott af dem, som ej vilja ligga i affärer, men vilja hafva sina penningar fruktbärande. Angående Bank-Styrelsens skyldighet att genom upptagande af utländskt lån bispringa den tryckta penningerörelsen, vill jag nämna, att fråga derom förevarit, men förföll. I detta fall är jag af alldeles samma tanke som Doctor Sandberg, att Banken icke bör upptaga lån förrän den behöfver stärka sin metalliska cassa. Deremot anser jag, att under kritiska tider bör utlåningen i Handels- och Närings-Disconten inskränkas, emedan denna utväg skall väcka mindre misstroende än upptagande af utländskt lån. Då den ifrågasatta åtgärden icke leder till någon förlust för Banken, men deremot har till följd, att Banken både kan reglera sin metalliska cassa och bispringa den allmänna rörelsen, tillstyrker jag, att Ståndet må antaga den gjorda inbjudningen.

Doctor **Björkman**: Blott få ord för att bemöta en talare, som velat annullera Utskottets argument för afslag å yrkandet om införande af deposit-räkning. Det låter ganska väl tänka sig, att, om ifrågavarande depositions-rörelse kommer i gång, Banken får betala ränta för allmänna cassors nu utan ränta inneliggande medel. För närvarande bära många allmänna cassors och inrättningars deponerade medel, såsom bekant är, ingen ränta, men detta kan lätt ändras genom nya föreskrifter för vederbörande uppbördsmän och penningeförvaltare, och i thy fall får Riks-Banken erlägga ränta för stora summor, som nu räntelösa ligga i Depositions-afdelningens förvar. Äfven bör anmärkas, att om depositions-rörelsen blir ett Riks-Bankens åliggande, så går man i vägen för Privat- och Filial-Bankerna, som blifvit grundade och gynnade hufvudsakligen för det ändamålet att genom upplåningar och utlåningar på allt sätt underlätta den allmänna penningerörelsen i landet. Börjar nu Riks-Banken denna upp- och utlåning, hvaruti egentligen hela depositions-rörelsen består, så insättas snart de flesta capitalisters och penningeförvaltares cassor uti Riks-Bankens och dess

Låne-Contors rörelse, enär Riks-Banken lemnar största säkerheten, och landets alla låntagare få sålunda besväret att vända sig till Riks-Banken och dess afdelningar i stället för att anlita Privat- och Filial-Bankerna i landsorterna.

Riks-Archivarien Doctor **Nordström**: Åtskilligt af hvad en föregående talare anfört mot förslagets antagande, föranlåter mig att ännu en gång begära ordet. Man har framhållit, att, då det belopp af sedelstocken, som skulle få öfverstiga metalliska cassan, bestämdes, man äfven tog i betraktande depositionerna och den minskning uti invexlings-ansvarighet, som genom dem skulle vinnas. Detta bestrides icke; men nämnda förhållande skulle också ej komma att rubbas genom öppnandet af en räntebärande deposit-räkning. Allmänna verks och inrättningars deposition af sina cassor skulle äfven för framtiden förblifva sådan som hittills, det vill säga, ändamålet dermed skulle vara bättre vård i Bankens hvalf såsom hittills, och som dessa verk och inrättningar aldrig kunna på förhand beräkna, när för dem behof af utgifter yppas, kunna de ej heller ingå uppå något aftal, som bestämde endast vissa tidpunkter, då lyftning å deras sida finge ega rum. Hvad de deremot, om det vore dem tillåtet, skulle kunna begagna sig af för att få ränta på sina depositioner, vore den allaredan i Banken införda upp- och afskrifnings-räkningen; men sådant är dem emellertid lika litet tillåtet, som nu meningen är att för dem öppna räntebärande depositionsräkning. Fråga är nemligen endast om *enskildes* depositioner och ränteberäkning å dem. Genom öppnandet af en så beskaffad deposit-räkning skulle obestridligen både Riks Banken sjelf och den allmänna penning-circulationen flere fördelar beredas. Då nemligen alla de på denna räkning inflytande medel ånyo kunde af Banken i dess olika rörelsegrenar användas, komme det capital-belopp, hvarmed den för året såge sig i tillfälle att betjena den allmänna circulationen, att i samma förhållande effectivt ökas, utan att likväl Bankens till invexlingsskyldighet à vista förbindande sedelstock behöfde ökas, enär vid omförmälda förhållande samma penningesumma, under sin circulation öfvergången på andra händer, hvarje gång den ej genast af egaren behöfde för hans behof användas, skulle af räntevinsten återföras till Banken och derifrån åter kunna utsläppas, och sålunda penninge-summor, som eljest hade för en tid stannat i hvila, försättas i omlopp och till den allmänna rörelsens tjenst hållas i ständig tjenstgöring; och då alltså ifrågavarande deposit-räkning både skulle tjena till att consolidera Riks-Bankens sedelstock och realisations-säkerhet och hålla den circulerande penninge-stocken vid en ymnigare och friskare ström; så torde vid öfvervägande af allt detta intet bindande skäl kunna uppställas mot bifall till den nu ifrågasatta inbjudningen.

Beträffande slutligen invändningen, att det Högv. Ståndet redan tvenne gånger skall hafva efter föregången discussion beslutat afslå deposit-räkningen, tillåter jag mig erinra, att åtminstone sednare gången, eller då Banco-Utskottets Betänkande N:o 49 förevar, någon discussion öfver frågan alldeles icke förekom, och detta i följd af något förbiseende af det rätta momentet derför å deras sida, som önskade deposit-räkningens införande, hvarföre ock jag för min del då ej kunde annat än att reservationsvis i protocollet låta intaga min särskilda mening om vigten och gagnet af ifrågavarande rörelsegrens upptagande i Riks-Banken.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad, blef efter derom af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* i vederbörlig ordning framställd proposition den ifrågavarande inbjudningen af Preste-Ståndet *antagen*, och hade Ståndet sålunda i likhet med Ridderskapet och Adeln samt Borgare-Ståndet beslutat, att vid slutet af förberörde 39:de punkt i Betänkandet N:o 37 må införas ett så lydande tillägg:

"Likaledes bemyndigas Fullmäktige att låta vid Discontverken emottaga penningar af enskilda personer att återbetalas antingen å bestämd dag efter insättningen eller efter viss på förhand bestämd ömsesidig uppsägning under följande vilkor:

a) Insättning får ske endast å hela hundradetal Riksdaler;

b) Öfver insättning meddelas bevis, hvilket skall återställas då penningarne lyftas;

c) Räntan bestämmes till högst 5 procent;

Och ega Fullmäktige att till efterrättelse meddela de i och för verkställigheten erforderliga föreskrifter."

52:dra och 53:dje punkterna.

Preste-Ståndet, som af meddelade Protocolls-Utdrag inhemtat, att den fråga, hvarom inbjudningen med afseende på nämnda punkter handlar, redan blifvit genom 3:ne Riks-Stånds sammanstämmande beslut afgjord, fann förevarande Protocolls-Utdrag i denna del icke föranleda annan åtgärd än att *läggas till handlingarna*.

§ 5.

Föredrogs ånyo Utdrag N:o 395 af *Höglofl. Ridderskapets och Adelns* Protocoll den 26 sistlidne September, deruti Ridderskapet och Adeln jemte omförmälande af sina vid pröfning af Banco-Utskottets Memorial N:o 49, i anledning af Rikets Ständers beslut öfver Utlåtandet N:o 38, med förslag till vissa förändrade föreskrifter, angående Bankens Vexlings-cassa och Depositions-rörelse, fattade beslut inbjudit de öfriga Riks-

Stånden att instämma i det beslut, som särskildt rörde 5:te mom. af 13:de punkten i Utlåtandet N:o 38; men Preste-Ståndet, som af meddelade Protocolls-Utdrag inhemtat, att frågan redan blifvit genom 3:ne Riks-Stånds sammanstämmande mening afgjord, fann ifrågavarande inbjudning ej föranleda till annan åtgärd än att *läggas till handlingarna.*

§ 6.

Föredrogs ånyo Professor *Carlsons* framställning om inbjudning till Med-Stånden att förena sig uti Preste-Ståndets vid föredragning af Lag-Utskottets Betänkande N:o 42, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående ogift qvinnas rätt att vid viss ålder vara myndig, fattade beslut.

Sedan Prosten *Ljungdahl* lemnat den upplysning, att omförmälda ämne redan inom Utskottet blifvit föremål för ny behandling, ansågs den ifrågavarande framställningen om inbjudning böra *förfalla.*

§ 7.

Vid ånyo skedd föredragning af *Vällofl. Borgare-Ståndets* medelst Protocolls-Utdrag N:o 375 till Med-Stånden gjorda inbjudning att instämma i Borgare-Ståndets vid pröfning af Sammansatta Stats-, Bevillnings- samt Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets Utlåtande N:o 20, i anledning af väckt motion om beviljande af pension åt Grefve *Thorsten Rudenschöld,* fattade beslut fann Preste-Ståndet ej skäl att denna inbjudning antaga, utan *lade* med vidblifvande af sitt i ämnet fattade beslut berörde Protocolls-Utdrag *till handlingarna.*

§ 8.

Fortsattes den i föregående Plenum afbrutna föredragningen af *Sammansatta Stats-, Bevillnings- samt Allmänna Besvärs och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 19, i anledning af väckta motioner, dels om den personliga skydds-afgiftens anvisande till folkundervisningens befrämjande, dels ock om ordnandet af folkskole-väsendet, samt om löneförhöjning för Folkskole-lärare och Seminarii-föreståndare m. m.; hvarvid till fortsättning af den oafslutade discussionen öfver

Punkterna litt. B och C.

Contracts-Prosten **Runsten** begärde ordet och yttrade: Till fortsättning af den i sista plenum påbörjade discussionen öfver detta ämne anhåller jag att få framställa några anmärkningar,

dertill uppmanad af ett varmt intresse för saken och emedan jag redan vid förra Riksdagen väckte en motion i samma syftning, som nu angifves i mom. 1 under punkten litt. C. Utskottet föreslår i nämnde mom., att 3:dje mom. af 1 § i Kongl. Stadgan den 18 Juni 1842 må vinna den utsträckning, att småskolor må efter behof i socknarna inrättas. I detta förslag ser jag ett medgifvande, att Folkskolan bör ordnas mera på familjefot än statsfot, och det fägnar mig, att mina längesedan uttalade åsigter nu vunnit gehör på detta sätt. Det är Grefve Rudenschölds förtjenst, att man nu allmännare börjat inse och erkänna detta system. Må det tillåtas mig att ur den motion, hvarom jag nyss påmint, framhålla några af de motiver, som tala för min åsigt. "Om — sade jag — far och mor sakna förmåga eller de sakna håg, att sjelfva medelst barnens undervisning i både bokstafskunskapen och den inre sanningen af Guds ord gifva dem en rätt christlig uppfostran, så är sådant i familjen en ännu mera än all lekamlig beklagansvärd andlig brödbrist, som väl icke kan ersättas med det skådebröd, som må kunna köpas för skollärare-afgifter. Men också bör väl derföre hela Folkskole-inrättningen betraktas endast såsom en nödfallshjelp för ett christligt Svenskt familjelif, som, fastän för någon tid afsigkommet, dock väl åter med Guds hjelp bör kunna repa sig och återföras till hvad det i sådant afseende någon gång varit tillförene. Och som Folkskolan äfven såsom nödfallsanstallt, om den blott tjenar i föräldrahemmen troget för barnavårdens upphjelpande, dymedelst, i det ett nytt slägte af dugligare fäder och mödrar uppfostras, gör sig sjelf alltmera öfverflödig, så bör den väl också derföre alltid vara ställd på indragningsfot, och detta allrahelst så fort den må röja för mycket den syftning att draga barnen från föräldrarna eller alltmera må lyckas att hos föräldrarna qväfva sjelfva naturkänslan af deras alldeles oförytterliga föräldrapligt och dyraste föräldraansvar, att sjelfva meddela sina barn ifrån deras späda ålder den både hjertats och förståndets och viljans tillböjning, bildning och riktning, som endast de sjelfva kunna dem naturenligt bibringa.

Ett annat skäl till Folkskole-inrättningens ställande på indragningsfot är det, att Folkskolan eljest öfverskrider sitt mål och så gerna åsidosätter sitt enda naturliga kall att nödfallsvis endast understödja och uppmuntra inom familjerna hemläsningen, hvarföre den också alltid borde vara blott ambulatorisk, samt i stället gemenligen sträfvar, åtminstone på landsbyggden, efter anseendet att såsom fast eller stationär blifva alltmera ett slags lärdomsskola.

Det drifves i Folkskolan ett slags landthandel med lärdomsskolans cultur-alster, och likväl blir det väl ändå med Folkskolan i lärdomsväg aldrig bättre bevändt än det är i

handels-

handelsväg med landthandeln. Men såsom minuthandeln i landthandelsbodarna med en helt annan anda och syftning än den culturbärande verldshandeln i de större städerna vanligen i följd af småkrämarens bildningsbrist och hans snikna småsinne endast tjenar att utbreda bland allmogen sedeförderf och en tilltagande flärd på ytan jemte en i samma grad tilltagande tomhet och uselhet i menniskornas inre, så är det väl också i det hela med Folkskolan, att den nemligen i följd af den inre lärdomsbristen eller det bristande inre lärdomsintresset hos dess brådmogne lärare mestadels endast skulle tjena att bibringa allmogens barn ett blott ytligt och skrytsamt vetande utan motsvarande inre hjertebildning, eller en halfkunnighet och halfbildning, som vore sämre än ingen, om den ej, i tid ställd på indragningsfot, dymedelst hölles qvar vid sin nödfallsbestämmelse att endast tillsvidare understödja efter förmåga den enda rätta Folkskolan i hemmen.

Men huruledes i annat fall anspråken på ett slags halfherrelif alltmera skola stegras hos dem, som i Folkskolan få sin hufvudsakliga bildning, och huru de alltmera skola blifva obenägna för fädernas tyngre yrken, samt just af folkskoleinbillningen om skrif- och räken-kunnighetens höga värde skola känna sig frestade och dragne att med användning deraf på en beqvämare väg uppstiga till verldens lycka och ära, derom spår redan erfarenheten tillräckligt och skall väl än mera derom bära sorgliga vittnesbörd."

Detta i afseende på min ledande åsigt. Men jag kan icke annat än beklaga, att de två följande momenterna under punkten litt. C stå uti en sådan antagonism med det första momentet. Denna antagonism har den föregående talaren förgäfves sökt att häfva.

I afseende på andra momentet bifaller jag Doctor Sandbergs yrkande, att en viss del af den personliga skyddsafgiften må användas till uppmuntran af småskolors inrättande och till understöd åt folkskole-lärare. Men som folkskoleväsendet bör betraktas och behandlas såsom en familjens och communens angelägenhet, så böra anslagsmedlen icke gå den vanliga förvaltnings-omvägen, utan directe öfverlemnas till Folkskole-Styrelserna inom församlingarne. Uppmärksammas bör här, hvad en reservant yttrat, nemligen "att Kongl. Maj:t icke kan, utan att infordra upplysning från vederbörande Dom-Capitel i flera hithörande hänseenden, företaga frågan till slutlig pröfning, hvarigenom åter skulle inträffa, att hela den anslagna delen af personliga skyddsafgiften möjligtvis under hela nästföljande statsregleringsperiod med tillhopa en half million R:dr B:co skrinlägges och hinder möta att använda dessa medel till en mängd trängande statsbehof." Så blefve likväl icke händelsen, om medlen directe öfverlemnades till communerna. Man

har redan vid förra Riksdagen yrkat, att någon del af skyddsafgiften skulle gå till fattigvården eller ock rent af efterskänkas, men rådligare torde dock vara under nuvarande omständigheter, att äfven den återstående hälften, som ännu icke är disponerad, får gå till folkskolan.

I afseende på tredje momentet vill jag anmärka, att detsamma aldra mest står i strid med det första. Då i det sistnämnda momentet folkundervisningen antages såsom en familje-angelägenhet, så betraktas den i tredje momentet såsom en Statens angelägenhet. Om Staten vill åtaga sig folkets uppfostran och undervisning, så blir detta en lika stor omöjlighet som att försörja landets fattiga. I sednare fallet har Staten tagit sig vatten öfver hufvudet och följden af detta åtagande har blifvit, att fattigdomen ökas. Om man alltså antager det första momentet, så bör man afslå det andra och ännu mer det tredje, genom hvars antagande man skulle gå real-skolorna i förväg. Att hafva sådana högskolor på landet för det inskränktare ändamål, som dermed enligt Utskotts-förslaget åsyftas, skulle vara att utesluta folket från den verkliga bildningen och alltid bestämma allmogens barn till kroppsarbetare. Men dervid må anmärkas, att våra bästa embets- och tjenstemän icke sällan varit allmogens barn. För min del bifaller jag första momentet och det andra, såsom det af Doctor Sandberg blifvit formuleradt, hvaremot jag afslår det tredje. Jag anhåller dessutom vördsamt om särskild proposition å hvartdera.

Biskop **Björck**: Man har efter min uppfattning i sista Plenum från flera håll missförstått hvad Utskottet föreslagit, i det att man ansett syftemålet vara att undergräfva det nuvarande folkskoleväsendet, likasom skulle det vara odugligt eller rent af skadligt. Det må medgifvas, att uttrycken i sjelfva motiveringen måhända gränsa till någon öfverdrift, och att det lifliga intresse, hvarmed Utskottet förordat en utsträckning af 3:dje mom. 1:sta §:n af Kongl. Stadgan 1842 i och för småskolors inrättande, kan gifva anledning till något missförstånd. Det har ock icke endast legat Utskottet om hjertat att förorda en sådan idé; utan den man, som hos oss fästat uppmärksamheten på vigten af småskolor, har af Utskottet varit ombetrodd att i uppsättandet af detta Betänkande synnerligen deltaga. Och då man anmärkt, att *mina* ord om folkskolans organisation vore särdeles noggrant återgifna, så vill jag erkänna, att äfven min motion bär mycken färg af Grefve Rudenschölds åsigter. Men det vågar jag försäkra, att afsigten visst icke är att undergräfva den nuvarande folkskolan. Utskottet säger väl, att man förspörjer en allmän klagan deröfver, att den icke motsvarar sitt ändamål, men dermed är alldeles ingen förkastelsedom uttalad; icke heller har man sagt, att den *är* skadlig, utan blott att den kan *blifva* skadlig, om den får ensidigt utveckla sig i samma

riktning som hittills. Hvad jag nu sagt, bekräftas tydligen af 1:sta momentet under punkten litt. C, hvarest Utskottet föreslagit att med *bibehållande* af 1:sta mom. 1:sta §:n Kongl. Stadgan 1842 utvidga 3:dje mom. af samma §. Uti nyssnämnda 1:sta mom. af Stadgans 1:sta § heter det, att i hvarje församling, skall finnas en, helst fast skola med examinerad lärare, och Utskottet har i detta fall hvarken föreslagit eller godkänt någon förändring. Icke heller tror jag, att, om småskolor inrättas, följden skall blifva den, att de fasta skolorna falla. Isynnerhet i folktäta provinser lärer man icke vilja åtaga sig vidare pålagor för småskolor, om den fasta skolan befinnes tillräcklig; och äfven om småskolor uppstode, besannades troligen den erfarenheten, att ju mera upplysning man har, dess mer vill man hafva, till följe hvaraf ock den fasta skolan komme att anlitas mest. Om man vidare läser mom. 1 och 2 rätt, så heter det icke, att församlingarne *åläggas* att inrätta småskolor, utan att de hafva rättighet dertill, om Presterskapet och Skol-Styrelserna finna sådant lämpligt. Å andra sidan svaras, att denna utsträckning icke är behöflig. Men vi veta, att 1842 års Förordning påbjöd, att alla barn skulle begagna den fasta skolan, till dess genom en ny Förordning 1853 denna föreskrift ändrades så, att endast aflägsnare boende erhöllo frihet med afseende på skyldigheten att sända sina barn till sockenskolan. Ser man likaledes på 2:dra mom., så heter det, att ⅔ af den personliga skyddsafgiften skola afsättas till uppmuntran för småskolors *ändamålsenliga* inrättande m. m.; men dermed är ingalunda sagdt, att det vore *ändamålsenligt* att inrätta sådana öfver allt. Utskottet lemnar alltså åt socknarne sjelfva att afgöra denna angelägenhet med all möjlig frihet. Den anbefallda helst fasta skolan med examinerad lärare får ju icke rubbas; jag tror derföre, att tillmälena om Utskottets afsigt att vilja undergräfva densamma kunna anses fullt vederlagda.

Hvad beträffar de ur min motion tagna och i Betänkandet å 20:de sidan återgifna orden, så förklarar jag, att, om dessa ord varit mina, jag icke finner mig hafva skäl att för dem blygas; mitt förslag är verkställbart och låter försvara sig på många sätt. Den som tjenstgjort på Vestergöthlands slättbygd har vunnit annan erfarenhet än den som tjenstgjort i vidsträckta och glest befolkade skogstrakter, såsom t. ex. i Carlstads eller Götheborgs Stift. På dessa sistnämnda ställen kunna de flesta barnen icke besöka sockenskolorna för de långa afstånden; derföre — heter det — vill man återgå till de gamla gubbskolorna! För min del får jag bekänna, att jag icke anser, att dessa voro så dåliga, som man nu påstår: äfven de hafva uträttat mycket godt. Dessutom skall man icke helt och hållet återgå till de gamla gubb- och gumm-skolorna före 1842, emedan man nu har hopp om att få skol-inspectörer, som kunna egna skolväsendet en jemnare tillsyn och bland

annat tillse, att församlingarne välja tjenliga lärare och inga vagabonder, såsom förut mången gång skett. Småskolornas företräde för mindre barn ligger mycket deruti, att deras lärare och lärarinnor äro i orten kända och antagas ej utan att ega förtroende; hvaremot examinerade förut okända lärare väl kunna hafva vackra betyg att uppvisa, men ändock befinnas odugliga, under det de likväl hafva vida större anspråk än oexaminerade lärare och lärarinnor i allmänhet kunna hafva. Småskolors inrättande skulle också medföra den fördelen, att barnen icke behöfde vara så långt bort från föräldrahemmen, icke heller i sjelfva skolan så sammanpackade på ett ställe eller så lätt utsatta för dåliga sällskaper och föredömen, hvaröfver man icke sällan hört klagomål.

Ibland de skäl jag anfört för min åsigt kan äfven framhållas det, att man i England börjat öfvergifva lancaster-methoden och på flere ställen bibehållit den endast derföre, att vissa donationer voro gjorda under sådant vilkor. En nödfallshjelp är den helt visst, och väl vore, om den kunde undvikas genom småskolor. Då jag således tillstyrker 1:sta mom. under punkten litt. C, är jag deremot mera tveksam med afseende på 2:dra mom., hvaremot jag inom Utskottet var nära att reservera mig. Med det anslagsbelopp man här föreslagit finner jag, att man icke kan komma särdeles långt. Ett inkast vill jag dock vederlägga på detta ställe: man har sagt, att de församlingar, som gjort mest för folkskoleväsendet förut, skulle få minst och tvärtom. Men detta förhållande är endast skenbart. Man lemnar snarare de församlingar, som nu åtaga sig att göra det bestämda tillskottet, ett gynnsamt tillfälle att godtgöra sin förra försummelse. För öfrigt är Utskottets mening påtagligen den, att denna angelägenhet bör vara communens egen sak, men uppmuntras af Staten. Hvad 3:dje momentet angår, så finner jag, att Utskottet framlagt detsamma för att uppgöra skolsystemet i dess helhet och visa, att meningen icke är att stanna vid det lägsta, utan att leda folket till bildning och utveckling, så långt dess anlag göra det möjligt. Då jag slutligen tillstyrker bifall till alla 3 momenterna under punkten litt. C, anhåller jag vördsamt, att H. H. Erke-Biskopen och Talmannen täcktes framställa proposition å hvartdera af dem särskildt.

Contracts-Prosten **Landgren**: Jag skulle ej hafva velat förlänga discussionen, om jag ej i Utskottet deltagit i frågans behandling och till följe deraf ansåge mig skyldig lemna upplysning rörande ett och annat som dervid tilldragit sig. Beslutet rörande indragningen af de 61,000 Riksdalerna och användandet för folkskolorna endast af halfva skyddsafgiften hade blifvit fattadt af ett annat Utskott och meddelades oss i Plenum med den underrättelsen, att detta beslut, ehuru det ej anginge Ledamöterna från Ekonomi-Utskottet, likväl skulle i

vårt Betänkande inflyta. Jag anmärkte dervid det grundlagsvidriga och orimliga deri, att det ena Utskottet skall colportera det andra Utskottets beslut till Ständerna, och vill nu till Ståndets Protocoll afgifva min protest mot ett sådant förfarande, utan att yrka andra påföljder för att ej dermed förhala Riksdags-göromålen. Men ej blott formen af detta beslut föreföll mig oriktig, utan sjelfva beslutet synes mig på det högsta ändamålsvidrigt. Är det något allvar med talet om att höja folkundervisningen, så måste man i första rummet vara betänkt på att skaffa Folkskole-Styrelserna medel i händerna att aflöna ett tillräckligt antal lärare och vidtaga öfriga anstalter inom communerna, hvarförutan ingen framgång är att beräkna. Kan man ej afstå hela eller åtminstone halfva skyddsafgiften åt församlingarne, så må man då pålägga en allmän beskattning till skolundervisningens befrämjande på hvarje mantalsskrifven person i riket. Kände man ej för väl de utmärkte män, som åvägabragt detta beslut, så skulle man tro det vara enkom så affattadt för att bringa Presterskapet i trångmål och misscredit hos allmänheten. Sedan man föreskrifvit stora och lysande fordringar på allmogens bildning, och allmogen hvarken vill tillsläppa penningar eller låta barnen gå i skolan, och undervisningen således förblifver på sin låga ståndpunkt, så är man till hands med störtskurar af förebråelser mot Preste-Ståndet. Till följe häraf yrkar jag rörande andra punkten:

1:o att de brister i undervisnings-väsendet, som Utskottet genom efterföljande anordningar velat afhjelpa, må bestridas af de till indragning föreslagna 61,000 Riksdalerna med erforderlig förhöjning;

2:o att hälften af den återstående skyddsafgiften eller 250,000 R:dr må få uppbäras och aflemnas till folkskolorna i likhet med den hälft, som redan för detta ändamål är anslagen;

3:o att dessutom en afgift af 20 öre per man och 10 öre per qvinna må för samma ändamål uppbäras öfver hela Riket.

Som emedlertid denna åsigt måhända bland Stånden skall vinna lika liten framgång som i Utskottet, må det vara mig tillåtet att anmärka, att alla försök att göra den förevarande punkten bättre än den är föga skall lyckas, om man skall vara inskränkt till en så obetydlig summa som hundra tusen Riksdaler. Utskottets försök att tredubbla densamma genom det vilkor, som är fästadt vid anslagen, förtjenar att allvarligt tagas i öfvervägande.

Frågan om högskolor för allmogen har jag redan vidrört, när anslaget till Landtbruks-skolorna discuterades. Så vidt jag vet, finnes ingenting motsvarande i något land. De högskolor, som man åberopar såsom mönster från Scottland och America, äro tillika dessa länders enda humanistiska Reallinea.

Begär man för allmogen en högre humanistisk bildning än som kan meddelas i de fasta skolorna, så må denna antingen förvärfvas vid den allmänna realskolan eller må en utvidgning i denna syftning ske vid Landtbruks-skolorna. Jag afslår de 24,000 Riksdaler, som för detta ändamål äro föreslagna.

Prosten **Melander**: Då jag sista plenidag hade ordet, yttrade jag, att jag ansåg det olämpligt, att hälften af den återstående personliga skyddsafgiften skulle directe ingå till församlingarnes Skol-Styrelser. Äfven fästade jag uppmärksamheten på obilligheten deraf, att församlingarne endast mot det vilkor, att de tillsköto två tredjedelar för folkundervisningens ändamålsenliga ordnande, skulle af berörda medel erhålla den återstående tredjedelen. Jag ansåg nemligen, att i bägge de nämnda afseendena de mindre och fattigare församlingarne komme att blifva alltför mycket lidande. Jag tager mig nu friheten tillägga en anmärkning mot sjelfva det föreslagna beloppet 100,000 R:dr R:mt; ty skola för nämnde summa icke blott småbarnsskolor ändamålsenligt inrättas, utan äfven de examinerade Folkskole-lärarne understödjas, så är densamma påtagligen för liten och bör derföre i min tanka höjas åtminstone till 150,000 R:dr R:mt. Då nu detta anslag enligt min åsigt icke bör directe ingå till församlingarnes Skol-Styrelser, såsom händelsen är med den redan anordnade halfva skyddsafgiften, utan utgå i likhet med och i stället för de 30,000 R:dr R:mt, som sista Riksdagen anslogos till Folkskole-lärarnes aflöning; så finner jag intet skäl att dertill specielt använda någon del af skyddsafgiften, utan anser i allmänhet ett årligt anslag ifrån och med nästa år böra ställas till Kongl. Maj:ts disposition för att i mon af behof från Riksgälds-Contoret utgå. Med anledning häraf föreslår jag, att mom. 2 måtte erhålla följande lydelse: "att Rikets Ständer måtte å Riksgälds-Contoret anvisa ett årligt anslag af 150,000 R:dr R:mt att från och med nästa år utgå dels till uppmuntran för dylika småskolors ändamålsenliga inrättande, dels ock till understöd för examinerade Folkskole-lärare; börande till Kongl. Maj:t ställda underdåniga ansökningar om bidrag i berörde hänseenden från de deraf i behof varande församlingar, på sätt hitintills skett, inlemnas till Stiftens Biskops-Embeten, hvilka gemensamt med vederbörande Landshöfdingar hafva att efter noggrann pröfning af de anmälda behofven med underdåniga förslag rörande understödens belopp till Kongl. Maj:t inkomma."

Doctor **Sandberg**: Man har med särdeles skärpa framhållit olämpligheten deraf att med Statsmedel underhålla folkskolor, ehuru inga allmänna medel kunde bättre användas än till det uppväxande slägtets undervisning och bildning till nyttiga samhällsmedlemmar. Då Staten gifver stora anslag åt sådana

högre och lägre läroanstalter af alla slag, hvilka till största delen begagnas af de fåtaliga bildade classernas barn, så torde väl det uppväxande slägtet af de talrika menniskoclasser, som utgöra samhällets kärna, förtjena större uppoffringar än som man hittills med njugg hand tilldelat dem. — Men folkundervisningen, heter det, är folkets sak, och den bör bekostas af communerna sjelfva. Låtom oss se till huru härmed tillgått och tillgår, och det skall visa sig, att det ingalunda är Statsverket, utan just församlingarne sjelfva, som på de flesta orter verkligen helt och hållet underhålla sina folkskolor. Uti Folkskole-Stadgans 4:de § 4:de mom. föreskrifves, att der inga andra tillgångar finnas, skulle en personlig afgift af minst 2, högst 6 sk. b:co utgöras af hvarje mantalsskrifven person. Hvar och en vet, huru svårt det var på många ställen att beveka folket till de afgifter, som fordras för det nya skolväsendet. Folket menade: är det folkets sak att underhålla skolan, så vilja vi också ordna den efter våra önskningar och tillgångar. Vill Staten pålägga oss en annan skolform, så får Staten också underhålla den. I många socknar kunde alltså den nya Folkskole-stadgan icke få någon tillämpning. Hvad gjorde då Rikets Ständer för att vinna ändamålet? Månne de dertill anslogo statsmedel? Ingalunda. Motioner väcktes, att den personliga skyddsafgiften såsom obillig, emedan den drabbade lika både millionären och dagakarlen, borde betydligen nedsättas eller fullkomligen upphöra, och man yrkade med skäl, att statsbehofven måtte fyllas från andra håll af bevillning på rörelse och näring, af indirecta skatter o. s. v. Denna åsigt kunde icke tillbakavisas, ty den var i grunden billig och rättvis. Man fann då, att Statsverket kunde och borde umbära hälften af den dåvarande capitations-afgiften, som för den ene utgjorde en hel dags arbetsförtjenst och för den andre $\frac{1}{100}$ eller $\frac{1}{1000}$ af en dags inkomst. Men Staten, som ville hafva folkundervisningen i gång, efterskänkte denna hälft endast med det vilkor, att församlingarne skulle använda den till sina folkskolor. Detta skedde efter Riksdagen 1844—1845. Den nya Skolstadgan blef en sanning. Folkskolor uppstodo i alla församlingar. Men nu behöfvas flere lärare i folkrikare socknar och den dyra tiden fordrar löneförbättring för de lärare som redan finnas. Derföre äro nu motioner väckta med hemställan, att Rikets Ständer måtte pröfva, huruvida Statsverket icke äfven skulle kunna undvara den återstående delen af denna inkomst af hvarje mantalsskrifven person. Pröfningen häraf har skett och föranledt det svar, att hälften kan umbäras. Nu anhålla motionärerna, att denna eftergift må beviljas endast med det vilkor, att församlingarne skola utgöra ett deremot svarande belopp till ofvannämnde behof för folkundervisningen, hvar och en inom sitt skoldistrict. Bifalles detta, så är det ju communerna sjelfva — socknarnes egna arbetsföra medlemmar, som directe

och omedelbarligen underhålla sina folkskolor. Derom äro de öfvertygade, ty redovisningen af medlen, som uppgöres af deras egna Folkskole-styrelser, lägger detta ständigt under deras ögon.

Deremot om Utskottets förslag bifalles och penningarne skola först ingå till Statsverket samt efter ansökningar och pröfningar af mångfaldiga vilkor utdelas, så får saken ett helt annat utseende. Då blir det icke mera en communal-afgift, utan det blir Statsverket, som åtager sig att bestrida kostnaderna för folkundervisningens utvidgning och förbättring. Saken blir derigenom just sådan, som man ville den *icke* skulle vara. Och då vet jag sannerligen icke, hvarföre man skall tala om skyddsafgiftens anslående härtill. Då är det ju alldeles detsamma som att låta den nuvarande skyddsafgiften hädanefter som hittills ingå till Statsverket och bevilja ett direct statsanslag af omkring 250,000 R:dr till ifrågavarande ändamål. Detta vore då både riktigare och ändamålsenligare; ty Utskottets förslag, ehuru det af flere blifvit förordadt, skulle i sin tillämpning på många orter hafva skadliga verkningar, hvilka jag nu vill söka ådagalägga.

En af mig högt aktad och älskad talare, med hvilken jag uti de flesta vigtiga frågor öfverensstämmer, har här uppträdt såsom min vedersakare. Han har sagt, att uti hans lilla pastorat uppgår den nuvarande folkskole-afgiften, som förr utgått till Statsverket, till endast 65 R:dr B:co, och har funnit det ganska obilligt, om denna commun icke skulle få en större tillökning än som kommer att utgå från dess egna medlemmar. Låtom oss närmare betrakta den saken. Uti samme talares pastorat, der folkmängden är så ringa, att den personliga folkskole-afgiften icke är större än 65 R:dr, skall skolbarnens antal efter den vanliga proportionen icke vara större än något öfver 100.

Jemförom härmed en folkrikare socken, der folkskole-afgiften, som förr ingått till Statsverket, utgör nära 500 R:dr B:co, men barnens antal inom skolåldern ända till 1,460. Beräknar man en skollärare för något öfver 100 barn, så fordras i den mindre communen en och uti den större 14 skollärare. Behofvet är så mycket större i den sednare, som barnen äro spridda på en stor och vidsträckt yta. Huru skall det nu gå till efter Utskottets förslag? Jo, den större församlingen skall tillskjuta ytterligare 250 R:dr, icke för att få hjelpliga löner åt sina nuvarande två examinerade och tre oexaminerade lärare, icke för att kunna antaga flere lärare till de växande barnskolorna, utan för hvad ändamål? Jo, den stora folkrika fattiga församlingen skall utbetala 250 R:dr, icke till Statsverkets allmänna behof, utan för att lemna understöd åt en annan mindre församling till dess folkundervisning, der skolbarnens antal icke är $\frac{1}{14}$ af hvad det är i den större. Till utveckling af dess egen folkundevisning saknas medel i den folkrika communen. En stor del af dess egna fattiga barn sakna undervisning, under

det hvarje mantalsskrifven person äfven de fattigaste inom den folkrika socknen måste betala ifrån 3 till 6 sk. b:co till andra främmande communer, der *hela* folkmängden är vida mindre än endast de *skolpligtige barnens* antal inom deras egen socken. Är detta rättvist? Är detta billigt? Kan sådant i den stora fattiga och folkrika församlingen väcka lust och hog att göra större uppoffringar för sina folkskolor, när de få veta förhållandet. Jag föreställer mig en pastor i en sådan församling: han kommer hem från Riksdagen, säger sina åhörare på sockenstämma: "De afgifter, som utgå för edra barns undervisning, äro icke tillräckliga. Folkmängden här har ökats på 25 år med 1,500 menniskor och barnen hafva tillväxt i samma förhållande. Här äro väl 5 skollärare verksamma, men vi behöfde flere. Och hvar skola vi få medel?" Församlingen svarar: "Vi hafva hört från den långa Riksdagen, att Rikets Ständer ansett Kronan icke behöfva den personliga afgiften och afstått den med vilkor, att den utgår till våra barns undervisning. Med dessa medel hoppas vi kunna aflöna åtminstone ytterligare tvenne oexaminerade lärare, om icke flere." Men pastor nödgas meddela dem följande upplysning: "Förhållandet är väl något deråt, men det blir ingalunda sådant som med den nuvarande folkskole-afgiften, som står å edra debetsedlar och nu kommer edra egna barn till godo. Utan Ständerna hafva beslutat, att emedan Statsverket eller Kronan kan umbära hälften af den nuvarande skyddsafgiften, skolen J likväl utbetala den, och den uppgår här till omkring 250 R:dr B:co. Men J fån icke behålla den sjelfva. Dessa medel skola samlas i Stockholm för att sedan utdelas till *andra* församlingar, som kunna pröfvas deraf vara i större behof, ehuru de hafva ett vida mindre antal barn och icke behöfva mera än en enda skollärare. Viljen J hafva någon andel af edra egna penningar, så måsten J först ytterligare sammanskjuta dubbelt så mycket; sedermera skola ansökningar skrifvas till Kongl. Maj:t; så skola utlåtanden infordras af Consistorium, som förmodligen genom Contracts-Prosten skall låta undersöka, om J hafven tillskjutit det föreskrifna beloppet och om J verkligen behöfven ännu mera derutöfver; så skola ock de resande Skolinspectörerna, som komma både från Stiftsstaden och utsändas från Regeringen i Stockholm, ingifva berättelser, om J hafven så ställt edert skolväsende, att J förtjenen att återfå något af edra egna utlagda penningar: och när allt kommer omkring, är det möjligtvis andra församlingar, som antingen anses hafva större behof eller gjort sig deraf mera förtjente eller ock kunna hafva bättre förespråkare, *och J b.ifven utan.*" Sådant skulle ju verkligen förhållandet blifva, när det målas efter naturen och sanningen. Och hvad tror man upplysningen härom skall hos allmogen väcka för sinnesstämning emot folkskolan. Pastorer och Skolstyrelser hafva ändå stor svårighet att

kunna hålla barnen vid en oafbruten skolgång dels för föräldrarnes liknöjdhet och dels för deras fattigdom. Ställningen blir sannerligen icke bättre genom den nu föreslagna åtgärden. Skall saken taga en sådan vändning, så ångrar jag verkligen, att jag väckt en deråt syftande motion. Och då bör man alldeles icke nämna någon eftergift af personliga skyddsafgiften, utan låta den utgå till Statsverket sådan den för närvarande är och helt enkelt bevilja ett Statsanslag af 250,000 R:dr R:mt till de nya anordningar man nu vill försöka på folkundervisningens stora experimentalfält.

Vill man deremot fästa något afseende på motionernas syftning, icke blott min vördsamma hemställan, utan ock på alla de öfriga motionärernas, så vidt deras förslag afse användandet af den personliga skyddsafgiften, så kan det icke ske på något annat sätt än att Rikets Ständer förklara, att, då Statsverket kan umbära hälften af den nu dit ingående skyddsafgiften, denna hälft må upphöra, men endast med det vilkor, att församlingarne sjelfva utgöra ett emot samma hälft svarande belopp till en ytterligare förbättring af sitt folkskoleväsende. Derigenom ställes saken så, att hvarje arbetsför församlingsmedlem utan ringaste motsägelse med en ytterligare billig afgift bidrager till sina egna och sina sockneboers barns undervisning; afgiften utgår med lätthet och socknestämmor behöfva icke hållas för att under motstånd och ändlösa tvister genomdrifva och tillvägabringa nya utgifter, hvilket på många ställen icke kan ske utan stora svårigheter.

Men jag förnekar derföre icke, att några församlingar kunna finnas så små och fattiga, att de hvarken ensamma eller i förening med närgränsande församlingar i samma belägenhet förmå sammanskjuta hvad som är nödigt för *en enda* skollärares aflöning. Derföre finnes ock ett Statsanslag, som under Litt. A uti detta Betänkande uppgifves till 61,650 R:dr. Ett sådant anslag bör bibehållas, på det att så beskaffade församlingar må hädanefter som hittills på särskild ansökan få bristen fylld af denna tillgång, som långt ifrån att indragas bör i anseende till den dyra tiden, som fordrar någon förhöjning i skollärarelönen, snarare erhålla erforderlig tillökning. Men detta måste efter min öfvertygelse vara undantag, der församlingarnes egna afgifter icke äro eller kunna blifva tillräckliga.

Deremot får jag hvad den personliga skyddsafgiften angår ytterligare framställa min vördsamma anhållan, det H. H. Erke-Biskopen och Talmannen ville först framställa proposition på hufvudsaken, den nemligen:

att Högv. Ståndet ville för sin del besluta, det Statsverket afstår hälften af den personliga skyddsafgiften, som nu till detsamma ingår, med det vilkor, att ett deremot svarande belopp utgöres med 20 öre af man och 10 öre af qvinna, jemväl af gemenskapen inom arméen och flottan, hvilket belopp

debiteras och uppbäres, sammanslaget med den nuvarande folkskole-afgiften och på enahanda sätt, samt återlemnas till församlingarnes Skolstyrelser för att användas till folkundervisningens förbättring på det sätt och under de controller samt emot den redovisningsskyldighet, som sedermera kommer att bestämmas.

Detta förekommer mig vara hufvudsaken; meningarne kunna sedermera vara delade i underordnade frågor, huruvida medlen skola användas endast till förbättring af närvarande skollärares löner eller till huru högt belopp man anser en examinerad och vederbörligen antagen ordinarie Folkskole-lärares lön minst böra uppgå, huruvida någon del af denna tillgång får användas till oexaminerade lärare och lärarinnor vid flyttande småskolor, om skolmaterielen äfven häraf får bekostas, huruvida Skolstyrelsen bör underkasta Dom-Capitlet pröfningen af hvarje förslag om medlens användande till det ena eller andra af hithörande föremål. Allt detta, hvarom meningarne kunna vara olika, kan ju sedermera afgöras och bestämmas. För min del är jag nöjd med huru stränga controller man vill fastställa öfver användandet, endast hvarje församling till sina egna barns undervisning oförryckt och utan andra omgångar än hittills får åtnjuta hvad hennes egna medlemmar för folkskoleväsendet omedelbarligen utbetala utaf den personliga skyddsafgift, som Statsverket kan umbära.

Häruti instämde Doctorerna *Björkman* och *Nordlander*, Contracts-Prosten *Emanuelsson* samt Prostarne *Mellqvist*, *Melén* och *Håhl*.

Biskop **Butsch**: Såsom jag redan förut antydt, hade jag trott, att den första och hufvudsakliga frågan här vore den, huruvida det Högv. Ståndet för sin del bifölle hvad det Sammansatta Utskottet med anledning af Motionärers yrkanden först och främst tillstyrkt, nemligen att den personliga skyddsafgiftens halfva belopp eller omkring 250,000 R:dr R:mt finge till folkundervisningens befrämjande anslås. Om denna fråga blifvit med ja besvarad, så hade jag vidare trott det vara bäst att helt och hållet och utan vilkor till Kongl. Maj:t öfverlemna bestämmandet af sättet för summans användande till dess ändamål, åtminstone intill nästa Riksdag, då Kongl. Maj:t, om sådant nu begärdes, hade med afseende på det för ändamålet mångdubblade Statsanslaget kunnat till Rikets Ständer aflåta en Nådig proposition om sättet för folkundervisningens mera ändamålsenliga ordnande. Jag är öfvertygad, att alla verkliga behof och alla billiga anspråk på sådant sätt skolat blifva fullkomligare afhjelpta och tillfredsställda än som nu kommer att ske genom antagandet, vare sig antingen af det förenade Utskottets under litt. B och följande i Betänkandet meddelade förslag, eller af de här inom det Högv. Ståndet för tillfället

yttrade förslagsmeningar. Då emedlertid denna min åsigt synes icke hafva att påräkna något bifall; så återstår för mig endast att vid Utskottets förslag göra de anmärkningar, hvartill förhållandena föranleda.

Med afseende på nu föredragna punkter får jag anmärka mot andra punkten, att skal icke synes vara att medelst anslag af allmänna medel uppmuntra till rotskolors eller i Betänkandet så kallade småskolors inrättande, innan alla de på grund af 1842 års Skolstadga antagne examinerade Folkskolelärarne erhållit en i sjelfva verket nödig och af flera Motionärer ifrågasatt löneförbättring. Om folkundervisningen i allmänhet bör anses såsom en communal angelägenhet, så bör utan tvifvel den undervisning, som bedrifves i rotskolorna, företrädesvis så anses, enär dessa skolor meddela endast de första elementerna och dessutom väl mestadels komma att inrättas för befolkningens beqvämlighet och till undvikande af den både för barnen besvärliga och för föräldrarne kostsamma skolgången till den aflägsnare skolan med examinerad lärare. Denne examinerade lärare, som af det Högloft. Utskottet blifvit ihågkommen först i andra rummet, synes mig jemte den undervisning, som af honom meddelas, företrädesvis böra vara föremål för Statsmakternas välvilliga omsorg och således genom deras mellankomst böra förhjelpas till bergliga lefnadsvilkor, der han pröfvas icke redan hafva erhållit sin nödiga utkomst. Då nu 100.000 R:dr R:mt icke lära förslå både till uppmuntran af småskolors inrättande och till nödigt upphjelpande af alla deraf i behof varande examinerade lärares lönevilkor; så vågar jag föreslå, att frågan om småskolors inrättande genom Statsbidrag åtminstone för det närvarande måtte få förfalla, och att ifrågavarande 100,000 R:dr R:mt ställas till Kongl. Maj:ts disposition endast för att dermed till ett belopp af 350 R:dr R:mt upphjelpa sådana de examinerade Folkskole-lärarnes löner, som genom församlingarnes tillbörliga bidrag eller eljest befintliga tillgångar icke redan uppgå till nyssnämnda belopp.

I afseende på tredje punkten anser jag det vara betänkligt att belasta Staten och Communerna med nya Läroverk och en ny Lärare-personal, innan de redan befintliga folkskolorna med deras lärare erhållit det understöd, som nödvändigt erfordras, om de bättre än hittills skola motsvara sin bestämmelse. De 24,000 R:dr R:mt, som Utskottet velat anslå för att dermed befrämja inrättandet af högre folkskolor på landtbygden, skulle derföre enligt mitt förmenande åtminstone tills vidare ändamålsenligare kunna reserveras för att jemte öfriga till Folkskole-lärares pensionering redan af gammalt anvisade medel bilda en fond för pensioner såväl för dessa lärare sjelfva som för deras efterlemnade enkor och barn. Detta sistnämnda behof eller behofvet af en pensionsanstalt för de ifrågavarande

lärarnes efterlemnade enkor och barn anser jag så mycket mera böra beaktas och behjertas, som dessa lärare med sina knappa löner omöjligen kunna annorlunda än i en ganska ringa mon sjelfva något bidraga till detta behofs afhjelpande eller fyllande. Såsom ett bevis på Folkskole-lärarnes egna tänkesätt i afseende på en sådan pensionsanstalt kan jag anföra, att dessa lärare inom Skara Stift vid de sammankomster, jag med dem hållit i fråga om deras egen pensionering, enstämmigt och förnyade gånger förklarat, att en sådan pensionsanstalt för dem vore mera angelägen än den ifrågasatta pensionsanstalten för dem sjeltva, äfvensom att samme lärare verkligen stiftat en sådan anstalt för efterlemnade enkor och barn, ehuru de sedermera, inseende sin ekonomiska oförmåga att realisera hvad de beslutat, snart nödgades att från företaget afstå, dock med bevarad förhoppning att genom understöd af det allmänna en annan gång komma i tillfälle att med mera framgång åter kunna upptaga frågan.

Contracts-Prosten **Almqvist**: Grannlagenheten fordrar, att man numera fattar sig kort, och jag skall söka att göra det. Detta Betänkande, det måste erkännas, har *en* stor förtjenst, nemligen välmeningens; någon annan kan jag ej tillerkänna detsamma. En talare antydde i förra plenum, att ett annat land redan ordnat sitt folkskoleväsende på ifrågavarande sätt; men hvilket land? Det skulle jag gerna önska att få veta. Den ädle menniskovän, som hos oss nitälskat för Folkskolan, har stora förtjenster derom, har haft många goda syftemål. Hans första skolplan afsåg att i de fasta Skolorna öfva eliter, som sedan skulle användas i småbarns-skolorna. Men dessa eliter hafva befunnits hvarken villiga att åtaga sig en sådan undervisning eller ens lämpliga dertill. Nu har han i stället ändrat sin plan derhän att återflytta Skolan till hemmen och förbehålla åt några utvalde den egentliga skolundervisningen. Härvid får jag anmärka, att rotskolor redan finnas i många församlingar. I mitt pastorat ansåg man sig för detta ändamål behöfva fyra personer med dertill passande skicklighet. Två af dem, som anmälde sig, utdömdes genast såsom odugliga, och sedan den ene af de återstående två slagit sig på annat yrke för sin utkomst, återstår nu blott *en*, och någon mer har man hittills ej lyckats upptäcka. Då emellertid Utskottet velat inrätta småskolorna med *sådana* lärare, borde det väl anses skyldigt att uppgifva, hvarifrån man skall få dessa gubbar och gummor. Väl påstås, att ingenting fördömligt vore sagdt om den nuvarande Folkskolan; men kan man säga något värre än det som går ut på att stämpla det bestående såsom skadligt och omstörta detsamma? Att barnen undervisas i hemmen är gammalt, åtminstone så gammalt som sedan Carl XI:s tid; och denna method utesluter icke den gällande Skolstadgan, äfven

om man vill öfvergifva Grefve Rudenschölds första skolplan. Man har sagt, att i den nuvarande Folkskolan icke så många barn undervisas, som Matrikeln utvisar; men så långt min erfarenhet räcker till, är detta påstående icke grundadt på verkliga förhållandet. Om de s. k. bond-academierna är nog taladt. Min oförgripliga mening är, att man bör låta den nuvarande Folkskolan utveckla sig och först småningom vänta sig hugnande resultater, ty ett träd, som ännu knappt slagit rot, kan icke bära mogen frukt. Denna åsigt uttalas också i den motion, som bär Biskop Björcks namn och der man läser: "Ju mera betydelsefull och på menniskans högre lif inverkande en samhälls-anstalt är, desto större svårigheter är den underkastad, och desto mindre kunde man vänta, att densamma skulle annorlunda än småningom och i mon af den insigt, en vidgad erfarenhet gåfve, kunna på mera tillfredsställande sätt ordnas." Hvarföre skall man icke tillåta dessa ord tillämpas och för närvarande inställa allt bouleversement? Hvad afgiftens utgående beträffar, så yrkar jag, att halfva den personliga skyddsafgiften i likhet med den redan använda bör anslås till Folkskolans bästa och förbättring af Folkskolelärarnes löner, hvilka böra bestämmas till minst 300 R:dr R:mt. Men discussionen derom torde lämpligast förekomma vid punkten Litt. *C*, å hvars trenne momenter jag önskar serskilda propositioner.

Professor **Lindgren**: Då det resultat, hvartill jag velat komma, i det närmaste coinciderar med Doctor Sandbergs förslag, inskränker jag mig till ett enkelt instämmande med honom och vill ej trötta Högv. Ståndet med åhörande af de motiver, jag kunde hafva att anföra för det afslag å alla tre momenterna under punkten Litt. *C*, hvarå jag om proposition anhåller.

Doctor **Säve**: Att Doctor Sandbergs förslag är det lättast verkställbara, vill jag icke förneka; men man kan dervid fråga: skall det leda till det mål man åsyftar? Ja visserligen, om man kan förutsätta en god vilja och tillräcklig insigt hos Socknarnas Skol-Styrelser att ordna Folkskoleväsendet på bästa sättet. Men om så vore, skulle man säkerligen icke nu förspörja en så allmän klagan öfver brister i detta afseende. För närvarande synes man tro, att allting skall blifva bra, allenast man får medel att disponera. Jag fruktar högeligen, att ändamålet icke vinnes på sätt Doctor Sandberg antagit. I många Församlingar har man icke kunnat förmå allmogen att gifva mer än de 16—18 tunnor spannmål, som böra utgå till Skollärarens aflöning, och mer vill man icke gifva. Behöfs en ambulatorisk Skola, så svarar allmogen, att den väl vet, att en sådan får inrättas, men att man icke inser behofvet deraf. På sin höjd skall man erbjuda en ny lärare logis i gårdarne,

men någon anstalt att göra honom nyttig för undervisningens utbildning, helst om dertill fordras Församlingens egna bidrag, vill man ej vidtaga. Jag vill se, huru en Skol-Styrelse skall kunna öfvervinna en sådan motsträfvighet[1] med en lockmat af 100 R:dr eller något mer på hvarje Socken.

För min del är jag derföre af den åsigt, att Staten, på samma gång som den gifver medel till inrättandet af småskolor och för löneförbättringen, äfven bör föreskrifva vilkoren, på hvilka dessa bidrag skola komma Församlingarne till godo, och tillika uppställa controller. Utskottet har i detta fall åtminstone gifvit någon anvisning. Vigtigast anser jag löneförbättringen för de nuvarande examinerade Folkskole-lärarne. Vidare borde icke några medel utbetalas förr än Stift-Styrelsernas inberättande om behofven för hvarje ort och efter Kongl. Maj:ts pröfning; och då man nu föreslagit serskilda Folkskole-Inspectörer, torde dessa blifva i tillfälle att bättre lära känna Församlingarnes tillgångar och emottaga ansökningar om understöd. Slutligen anser jag, att Staten bör komma Församlingarne till hjelp med bidrag endast till hälften af det belopp som erfordras, och att Församlingar, som ej äro bevisligen utblottade, böra tillskjuta det öfriga. Jag anhåller alltså om proposition å bifall till mom. 2 med förändring af orden: "att hvarje Församling, som erbjuder sig att tillskjuta *två tredjedelar*" m. m, till: "att hvarje Församling, som erbjuder sig att tillskjuta *hälften*" m. m.

Det i mom. 3 föreslagna anslags-belopp af 24,000 R:dr R:mt till högre eller s. k. districts-skolor anser jag tillsvidare vara obehöfligt och böra reserveras för folkskole-förbättringen i allmänhet.

Prosten **Tellbom**: Jag är icke nog lycklig att kunna förena mig med någon af de föregående Talarne och vill derföre, ehuru jag icke hyser förhoppning derom, att min mening skall kunna göra sig gällande, anföra den till Protocollet. Här har blifvit mycket taladt till nedsättande af den nuvarande Folkskolan, men, såsom jag tror, till en god del orättvist. Man synes hafva bedömt den mera efter ett uppstäldt ideal, som man önskat se realiseradt, än med afseende på hvad man billigtvis kan fordra. Under dess korta tillvaro har hon dock obestridligen medfört mycket gagn, låt vara att detta framdeles kan och bör blifva ännu större. Jag kan icke annat än beklaga den ort, der på allmän socknestämma yttranden sådana som de nyss afhörda kunnat afgifvas; men skulle visserligen finna dem förklarliga, om socknestämmans Ordförande tillåtit sig hålla ett så ohöfviskt tal, som en föregående Talare framställt. Hvad angår de trenne momenterna under punkten Litt. *C*, har jag ingenting att invända emot det *första*, såvidt man icke kan antaga, att tredje momentet i första paragrafen af

Kongl. Stadgan den 18 Juni 1842, sådant det är enligt Kongl. Kungörelsen den 29 September 1853, redan medgifver den ututsträckning, man åsyftar genom aflåtande af en underdånig Skrifvelse. I andra momentet förordas ett anslag, som må bestämmas till 100,000 R:dr; men att det skall tagas af den personliga skyddsafgiften, kan jag icke gilla. Det är hvarken lämpligt eller brukligt att anordna statsutgifter på vissa inkomsttitlar. Anslaget bör tagas af statsmedel i allmänhet. I detta moment föreslås, att penningarne skola användas dels till uppmuntran för inrättandet af småbarnsskolor, dels till understöd för de examinerade Folkskole-lärarne. Men hvad det förra angår, anser jag det åligga familjen och communen att sörja för den första undervisningen. Att man är betänkt på att förbättra de examinerade Folkskole-lärarnes lönevilkor, dertill saknas icke skäl; men jag ogillar den bestämningen, att medlen för detta ändamål skola utgå af skyddsafgiften. För öfrigt må anmärkas, att det, som i samma moment föreslås angående medlens fördelning, synes mig vara alltför litet bestämdt. Angående 3:dje momentet har åtskilligt, hvaruti jag instämmer, blifvit taladt till afstyrkande af hvad Utskottet föreslagit. Största antalet barn bevistar den nuvarande Folkskolan så kort tid, att jag måste anse inrättandet af en högre Folkskola obehöfligt. För en sådan skulle man ock nödgas antaga en ny lärareclass med större anspråk, hvilka det framdeles torde blifva svårt att tillfredsställa. Jag afstyrker derföre det 3:dje momentet.

Professor *Agardh* instämde i hufvudsaken.

Kyrkoherden **Otterström**: Utan att af andra Talares anföranden hafva blifvit rubbad i min redan förut uttalade åsigt, yrkar jag afslag på 1:sta punkten såsom till alla delar obehöflig, emedan nu gällande Folkskole-Stadga innehåller samma permissiva stipulation, som här föreslås, och ej på minsta sätt lägger hinder i vägen för Församlingarne att, sedan en högre Skola med examinerad lärare blifvit organiserad, för resten bedrifva undervisningen i hemmet såsom hittills under presterskapets controll eller inrätta större eller mindre Skolor efter behag med eller utan examinerade lärare. Med afseende på andra punkten fortfar jag att anse den i sin lydelse högst bristfällig, 1:o deri, att en anslagssumma fixeras, som dock kan ökas eller minskas till följe af de beslut, som kunna fattas i fråga om de följande föreslagna punkterne, och ännu mera till följe af det beslut, som kan fattas med afseende på förslaget under Litt. *A*. 2:o visar sig bristfälligheten deruti, att den gör delaktigheten i anslaget beroende, icke af hvad communen i det hela årligen uppoffrar och tillskjuter för sitt skolväsen, utan af hvad

den

den *härefter* vill tillskjuta för *småskolor*, som den kanske ej behöfver och ej vill hafva. Att, såsom några Talare förordat, lemna Statens medel såsom hittills åt Skol-Styrelsernas fria disposition, måste jag på det högsta afstyrka med den erfarenhet jag har af det sätt, hvarpå den anslagna skyddsafgiften hittills på många ställen blifvit använd icke till förbättrande och utvidgande af Skolans verksamhet eller till upphjelpande af lärarens svaga minimilön, utan blott till att från hemmanen och personerne afkasta hvarje uppoffring för Folkskolans stora sak. Jag anser, att man i folkbildningens eget intresse bör strängt hålla på den grundsats, att Staten ej bör bestrida folkundervisningen, utan endast understödja densamma, då den understöder communerna i den mon de visa sig villige att hjelpa sig sjelfva, då de kunna det. Undantag må finna rum, der förmågan alldeles brister såsom i Lappmarkerne; men man bör väl med afseende på landets stigande välmåga och folkets lättade utvägar att sörja för sin egen välfärd såsom regel antaga, att hvarje commun bör för sitt skolväsen kunna årligen göra till två tredjedelar hvad Staten vill göra till en tredjedel. Med antagande af denna grundsats behöfver man icke för medlens användning reglementera i detalj, hvilket alltid medför stora svårigheter och obehag, utan man kan tryggt öfverlemna åt Skol-Styrelserna att enligt Skol-Stadgan ordna sitt skolväsen på det sätt, som för hvarje ort är bäst och tjenligast, helst folket, om det tillskjuter de två tredjedelarne, är mera angeläget, att dessa i förening med Statens tredjedel blifva ändamålsenligt använda. Der man åter ser sig kunna släpa sig fram utan tillskott, endast med det som Staten består, der är man icke så nogräknad med sättet, hvarpå medlen användas. För egen del är jag öfvertygad, att jag som Pastor skall i den antagna grundsatsen, som jag redan under motionstiden förfäktade, finna mitt bästa stöd, då fråga är om att för Skolan egga folkets håg och framkalla dess uppoffringar, utan hvilket beting Skolan måste stå i det närmaste der hon står, utan att kunna taga något raskt steg framåt. Jag anhåller derföre om proposition på den förändrade lydelse af denna punkt, som jag förut tagit mig friheten föreslå, nemligen

att Rikets Ständer medgifva, att det belopp af personliga skyddsafgiften, som ej för andra ändamål anslås eller reserveras, må för folkskoleväsendets utbildning ställas till Kongl. Maj:ts disposition att till Församlingarne utdelas med en tredjedel af det belopp, som de visa sig årligen tillskjuta för samma ändamål. Skulle inom förelagd tid på året af de inlemnade ansökningarne om dylikt understöd inhemtas, att medlen ej räcka till för alla, må medlen fördelas efter annan derför lämplig fördelningsgrund.

En ärad Talare har uttryckt sin häpnad öfver det ofantliga skrifveri med kostnader och besvär, som skulle blifva en följd häraf, men jag ser saken helt enkel. Skol-Styrelsen inlemnar till Landshöfdinge-Embetet uppgift på det tillskott för året, som communen åtagit sig för sitt skolverk. Landshöfdinge-Embetet insänder till vederbörande Regerings-Departement dessa uppgifter, sammanförde i en column på ett halfark eller så. I Departementet summerar en underordnad Embetsman alla Länens tillskottssummor, då det visar sig, om anslaget räcker till, så att communerna kunna få sina tredjedelar. Räcker det ej till, hvilket är troligast, så få de sina mindre delar sig genom Landshöfdinge-Embetet anvisade att lyfta på Länsränteriet, eller få de sig dem tillsända genom vederbörande kronobetjening. Att dessa statsmedel tillsammans med communernas tillskottsmedel blifva för ändamålet använde, styrkes med de årliga räkenskapernas insändande, hvilkas sanning eller falskhet ej behöfva en på landsvägen flackande skolfiscal för att upptäckas, i fall man ens bör förutsätta, att en Skol-Styrelse skulle vilja skrifva x för y, eller sju för tu.

Hvad Skollärarne vidkommer och deras aflöning, har jag samma åsigt som Professor Carlson, att man bör akta sig för att göra dem till Statens Embetsmän och löntagare, utan låta dem vara hvad de äro och böra vara — communens. Att genom Stadgan blifvit fastställdt ett minimum såsom lön för examinerad lärare vid communens högre Skola, var rätt, eftersom statsmakterna ålagt communerna att för en viss function hafva examinerad lärare; men i öfrigt må det väl få stå communen fritt att icke allenast för öfrige Skolor bestämma lärarens, lön efter behag, antingen han är examinerad eller ej, utan ock att öfver minimum höja lönen vid den fasta Skolan, eftersom communens tillgångar medgifva. Det gratifications-system, som Utskottet velat införa, är tjenligt med afseende på lärare, som för ålder eller sjuklighet äro afskedade, men är efter min mening i högsta grad olämpligt och opractiskt med afseende på lärare, som äro i tjenst. En löneförmon, som skall bero af vänners och väns vänners förord och recommendation hos Kongl. Maj:t, kan lätt komma att skena förbi den förtjente och komma den mindre förtjente till godo. Bäst är väl derföre, att communen får sjelf bestyra om löneförhöjningen. Lagstiftningen tillkommer blott att bestämma minimum med hänsyn till hvad mindre communer kunna tåla, utan att genom lagstiftningen tvingas till en börda, som gör för dem hela skolväsendet till en förhatad plåga. För en skicklig och duglig lärare med minimilön står hela riket öppet att söka en bättre aflönad plats, utan att behöfva tigga om nådesmulor eller gratificationer; och blir såsom grundsats antaget, att Staten lemnar tredjedelen, då communen tillskjuter två tredjedelar, så får väl detta gälla äfven med afseende på förhöjningen af lärarens

lön, hvarföre inga medel behöfva afsättas för gratificationer åt andra än uttjente och tillika förtjente Skollärare.

Professor **Carlson**: Jag vill ej vidare ingå i någon discussion öfver frågan om folkskoleväsendets ändamålsenliga ordnande, endast yttra några ord om hvad jag anser, att man här lämpligast bör besluta med afseende på de olika momenterna under punkten Litt. *C*. Angående det 2:dra momentet har jag icke kunnat öfvertygas om lämpligheten af bidragens fördelande efter folkmängden. En sådan åtgärd har kunnat vidtagas vid Folkskolans första uppkomst och kunde då möjligen försvaras; men att Staten nu, när erfarenhet är vunnen och det är fråga om åtgärder för undervisningens väsendtliga förbättring, utan någon garanti och utan föregående pröfning af behofven skulle utdela medlen åt Församlingarna efter den tillfälliga grund, som visas af folkmängden, anser jag långt ifrån fördelaktigt för det allmänna. Dessutom ger man till spillo en annan vigtig omständighet, som dock bör afses, nemligen lärarebildningen. Ehuru abnormt det må vara att använda en serskild inkomst för en viss utgift, anser jag för min del, att man icke bör gå tillväga på det sättet, att abnormiteten ökas. Om Ståndet icke bifaller Utskottets förslag, skulle jag helst tillstyrka bifall till det af Biskop Butsch framställda, hvarigenom man skall förebygga tvister emellan de olika Församlingarna. Likaså anser jag af vigt att bestämma ett minimibelopp af en Folkskolelärares lön.

Contracts-Prosten **Holmberg**: För att fatta mig så kort som möjligt vill jag endast tillkännagifva, att jag anser, hvad Utskottet i 1:sta och 3:dje momenterna under punkten Litt. *C* föreslagit, vara onödigt; och i afseende på 2:dra mom. instämmer jag med Doctor Sandberg under förhoppning, att Ståndet sedermera under öfverläggningarnes fortgång skall kunna komma öfverens om att bestämma ett minimum för de examinerade Folkskole-lärarnes löner.

Häruti instämde Prostarne *Schram* och *Berlin* samt Kyrkoherden *Sondén*.

Doctor **Sandberg**: Emedan saken ligger mig mycket om hjertat, ber jag att än ytterligare få tillägga några ord. — Här är ej fråga om att anvisa utgifter på vissa inkomsttitlar, utan att hvad Staten icke behöfver må de skattdragande behålla och använda till det vigtigaste af alla ändamål, sina barns uppfostran. Och hvem är väl i tillfälle att bäst pröfva Skollärarens skicklighet, huruvida han förtjenar och behöfver förökning i sina lönevilkor, och om flere lärare äro af nöden inom Församlingen? Är det Dom-Capitlet? Är det Regeringen? För min

del skulle jag tro det vara Pastor och Folkskole-Styrelsen, som aldranärmast har sig bekant alla dessa förhållanden, och detta lärer svårligen kunna bestridas.

En Talare har beklagat den ort, der på socknestämma skulle kunna sägas något sådant som det af mig anförda, men har funnit det förklarligt, om Ordföranden tillåtit sig ett så ohöfviskt tal, som det jag lagt honom i munnen. Men måste det icke ungefärligen hafva de verkningar på större Församlingar, som jag förespeglat såsom möjliga, i fall Utskottets förslag blir det gällande och om dess innevånare få sanningsenlig och fullständig kännedom om förhållandet? Man har icke bestridt, att den framställda målningen är enlig med naturen och sanningen, och då är det mig temligen likgiltigt hvad epithet man tillägger ordförandens upplysning om sanningen. — Jag förnyar min vördsamma och enträgna anhållan, att Högv. Ståndet ville fatta beslut i den syftning, mitt förut framställda förslag innehåller, och att H. H. Erke-Biskopen och Talmannen derpå täcktes göra proposition.

Sedan discussionen härmed förklarats slutad och den af en Talare yrkade och af *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* framställda proposition å huruvida Ståndet ansåge, att allt hvad Utskottet i momenterna 1—3 under punkterna Litt. *B* och *C* föreslagit borde förfalla, blifvit med Nej besvarad, framställdes efter derom fattadt beslut serskilda propositioner å hvartdera af ifrågavarande momenter 1—3 under punkterna Litt. *B* och *C*.

Mom. 1, sid. 24.

Hvad Utskottet i detta moment föreslagit, blef af Ståndet *förkastadt*.

Mom. 2, sidd. 24 och 25.

Sedan Utskottets i detta moment gjorda förslag blifvit af Ståndet *ogilladt*, framställde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* derefter proposition å bifall till Doctor *Sandbergs* förslag: "att Högv. Ståndet ville för sin del besluta, det Statsverket af den personliga skyddsafgift, som enligt 1 Art. i Bevillnings-Förordningen nu till detsamma ingår, afstår hälften med vilkor, att ett deremot svarande belopp utgöres med 20 öre af man och 10 öre af qvinna, jemväl af gemenskapen vid Arméen och Flottan, hvilket belopp debiteras och uppbäres i sammanhang med den nuvarande folkskole-afgiften, som upptages på Debetsedlarne, och på enahanda sätt, samt återlemnas till Församlingarnas Skol-Styrelser för att användas till folkundervisningens utvidgning och förbättring på det sätt och under de controller samt emot den redovisning, som sedermera

kommer att bestämmas"; och hördes denna proposition med blandade Ja och Nej besvarad, i anledning hvaraf votering begärdes.

Då härvid fråga uppstod om uppställande af contraproposition och votering äfven derom äskades, föreslogs för detta ändamål och gillades en så lydande voterings-proposition:

Den som bifaller, att Contracts-Prosten *Emanuelssons* förslag: "att hälften af den personliga skyddsafgiften, som för närvarande ingår till Statsverket, må öfverlemnas åt communerna, på sätt nu sker med folkskole-afgiften, under följande vilkor:

a) Skollärarnes löner höjas, så att hvarje, inberäknade alla emolumenter, uppgår till minst 400 R:dr R:mt;

b) Äro de allmänna medlen härtill icke tillräcklige, skall Församlingen fylla bristen;

c) Är någon Skollärare såsom innehafvare af både klockare- och läraretjenst eller på annat sätt redan så aflönad, att någon förhöjning icke behöfves, då skola de här beviljade medlen användas till andra för folkundervisningen gagneliga ändamål, helst flere lärares antagande;

d) de af Staten anslagna skolmedlen få icke utan Dom-Capitlets tillstånd användas till annat än skolmateriel och lärares aflöning"; — skall utgöra contra-proposition emot Doctor *Sandbergs* ofvanberörde förslag, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, kommer Ståndet att annorlunda besluta om hvad som till contraproposition bör antagas.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns efter sedlarnas öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 27 Ja och 15 Nej, till följd hvaraf Ståndet stannat vid det beslut, som Ja-propositionen innehåller.

Då Ståndet härefter skred till hufvudvoteringen, uppställdes och *godkändes* derför en så lydande proposition:

Den som bifaller Doctor *Sandbergs* meranämnde förslag, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet bifallit Contracts-Prosten *Emanuelssons* ofvan anförda förslag.

Voteringen, i behörig ordning verkställd, befanns efter sedlarnas öppnande och rösternas summering hafva utfallit med 19 Ja och 20 Nej; till följd hvaraf Ståndet stannat vid det beslut, som Nej-propositionen innehåller.

Emot detta beslut anmäldes reservation af Biskop *Annerstedt* samt Prostarne *Tellbom* och *Melander*.

Mom. 3, sid. 25.

Hvad Utskottet i detta moment föreslagit, blef af Ståndet *förkastadt.*

Discussionen afbröts här för att i nästkommande Plenum fortsättas.

Ståndet åtskildes kl. 3 e. m.

Ut supra

In fidem.
S. H. Almqvist.

Den 10 October.

Plenum kl. ½6 e. m.

§ 1.

Fortsattes föredragningen af *Stats-, Bevillnings- samt Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 19, i anledning af väckta motioner dels om den personliga skyddsafgiftens anvisande till folkundervisningens befrämjande, dels ock om ordnandet af Folkskoleväsendet, samt om löneförhöjning för Folkskole-lärare och Seminarii-föreståndare m. m.; hvarvid i ordningen förekom

Punkten D.

1:o *Om bildnings-anstalter för Folkskole-lärare samt om vilkoren för dessas antagande.*

Hemställan sid. 26, *rörande Seminarium i Stockholm.*

Kyrkoherden **Otterström** begärde härvid ordet och yttrade: Denna afdelning af Betänkandet delar med de öfrige den logi-

ska och practiska svaghet, som genomgår det hela. Man vill höja folkbildningen och utbilda skolväsendet, men man väljer sina vägar till målet, så att man med hvarje steg aflägsnar sig derifrån. Man tillägger seminarii-bildningen det största inflytande på Folkskolan, men trogen den uttalade grundsatsen, att det för *alla* nödvändiga kunskapsmåttet *bäst* bibringas i småskolor med oexaminerade lärare, vill man behålla Seminarii-institutionen på sin hittills varande låga ståndpunkt, ty af allt hvad man ordar och föreslår för Seminarii-inrättningens upphjelpande finnes intet som leder till, utan fastmer ifrån målet.

Till en början har Utskottet tillstyrkt Rikets Ständer att frångå sin vid förra Riksdagen så välbetänkt uttryckta tanka om obehöfligheten, man kan gerna säga skadligheten af de många skollärarefabrikerne utan enhet och sammanhang. Nu anses de behöflige, oaktadt obehöfligheten af dem alla sedan sista Riksdag ännu tydligare framstått.

Man behöfver endast kasta blicken på Utlåtandet pag. 26 och förhållandet med Seminarii-elevernes antal vårterminen detta år för att inse orimligheten af dessa inrättningars stora antal. Man föreslår förhöjning af det årliga anslaget till 24,000 R:dr för de 12 Stifts-seminarierna och tror sig dermed kunna upphjelpa sjelfva institutionen, men man kommer likväl ej längre dermed än att lärarelönen kan billigtvis höjas från 500, såsom den hittills varit, till 1,000 R:dr B:co, såsom en motionär velat. Det är en otacksamhet utan like mot de män, som hittills sträfvat med det tyngsta arbetet för ett lumpet arfvode mera af kärlek för Folkskolan än af vinstbegär, att öppet uttala den satsen, att man med höjande af lönen kan påräkna skickligare föreståndare och lärare än hittills varit, utan att man ens gjort sig besvär med att utreda hvar orsaken ligger till den låga ståndpunkt, hvarpå Seminarii-inrättningen stått och står och måste stå, till dess man söker dess förbättring i en alldeles ny ändamålsenlig organisation, hvilken ej kan vinnas med Utskottets lappningsförsök. Såvida man ej vill låta föreståndaren i Strengnäs och föreståndaren i Wisby med deras 7—8 elever svälta på deras 500 R:drs arfvode derföre, att eleverna der icke äro flera än 7—8, så måste man väl gifva dem lika lön med andra, som hafva 15, 17, 18 elever eller deröfver. De 24,000 Riksdalerna behöfva således och böra lika fördelas på de 12 Seminarierna; men har man väl upphjelpt institutionen blott med att öka lärarens lön? Man skall då kunna visa och bevisa, att de män, som hittills föreslått Seminarierna, för den ringa lönens skull måst tagas i hopen, utan att de egt för platsen nödig skicklighet och håg. Om man deremot lyssnat till skälen för Seminariernas reduction, så hade man kunnat låta t. ex. Wisby 7 och Strengnäs 8 elever flytta till något annat närbeläget Seminarium. Man hade då för eleverna kunnat betala frakten på det mest snabbgående ångfartyg,

låta dem åka på landbacken med 6 hästar hvardera och med 100 R:dr i dagtractamente, och man hade ändå dermed besparat Staten en onödig utgift af ett par tusen R:dr. Till dylika befängda resultater leder Utskottets tillstyrkande att frångå hvad som af förra Riksdagens Ständer ansågs nödigt och ändamålsenligt. Af hela nuvarande elevantalet måste med 3 eller 4 terminers curs minst 160 elever årligen utgå. Hvar skola alla dessa elever vinna anställning? Skälen, som blifvit i motioner anförda för en reduction af Seminarierna, har väl Utskottet, pag. 25, på 6 rader knapphändigt och ofullständigt refererat, men den som har skarpare ögon än jag, må leta upp, hvad jag icke funnit, ringaste försök å Utskottets sida att bemöta dessa skäl och motivera sin hemställan, angående dessa många Seminarii-fabrikers bibehållande. Motivet ligger dock involveradt i den antagna grundsatsen, att det för *alla* nödvändiga kunskapsmåttet *bäst* bibringas i småskolor med oexaminerade lärare. Utskottet synes ock i denna vigtiga fråga hafva varit alldeles förbrylladt af det pjåskiga talet om anslag för ett Privat-seminarium under Grefve Rudenschöld, hvilket Utskottet, pag. 27, i en punkt väl afstyrkt, men för hvars möjliggörande Utskottet i nästa rader öppnat tillfälle med att förorda anslag för Privat-seminarier, som möjligen ändå kunna uppstå. Utskottet säger, pag. 26, sig hafva insett det vara af högsta vigt. att ett Seminarium finnes i landet, som fullständigt framvisar den ståndpunkt, på hvilken *folkbildningen* bör stå, men föreslår nu, att det i Stockholm varande med sina 18 elever må till ett sådant institut utbildas med hela 4,000 R:dr R:mt anslag. Häri förråder den, som uppsatt detta märkvärdiga Betänkande, sin totala brist på allt begrepp om ett fullständigt och ändamålsenligt Seminarium. Väl har jag hört, att man vid något Seminarium skulle hafva inskränkt sina fordringar på Folkskolelärarens bildning till det mått af kunskaper och insigter, som Folkskolan i dess högsta class kan lemna barnen, samt att lärocursen vid Seminarierne varit precist densamma som vid Folkskolan i dess högsta class. Men så har jag aldrig tänkt mig saken böra vara. Ett Seminarium bör efter mitt förmenande för att vara fullständigt och ändamålsenligt icke framvisa, såsom Utskottet säger, den ståndpunkt, på hvilken *folkbildningen* bör stå, utan den ståndpunkt, på hvilken *folkskolelärare-bildningen* bör stå, emedan det förra är Folkskolans uppgift och det sednare Seminarii-institutionens. Bör Seminarium ej höja lärarens bildning långt öfver den ståndpunkt, hvarpå folkbildningen i sin allmänlighet står och kommer att stå, då är det icke värdt att tala om Seminarii-institutionens utbildning, ty då är den alldeles god nog i sitt nuvarande skick.

Vore nu meningen att med de 4,000 Riksdalerna särskildt för Stockholms Seminarium vinna det ändamål att till lands-

orten få utsända ett och annat practexemplar, som kunde föregå andra Skollärare i herremannalater och höga rop på höga löner, då medgifver jag, att valet af platsen är lyckadt och anslaget tillräckligt; men jag tror, att så länge alla småfabrikerne bibehållas i stiftsstäderne, skall massan af elever der söka sin bildning och få den till samma qvantitet och qvalitet som hittills och måhända lika god som den, hvilken skulle vinnas vid Mönster-seminarierne. Skulle åter detta förslag vinna Rikets Ständers bifall, att nemligen med 4,000 R:drs anslag upphöja ett Seminarium till mönster för de öfrige, så skulle jag skäligen tro, att Lunds Seminarium med sina 70 elever borde föredragas framför Stockholms med dess 18, utan afseende derpå att platsen för det förra är vida ändamålsenligare än platsen vid det sednare; ty den fattige skollärareeleven bör ej hänvisas till den dyraste platsen med de flesta omgifvande frestelserna.

Då min motion rörande Seminariernas reduction denna gång ej lyckats vinna något afseende, finner jag mig föranlåten att åtminstone yrka derpå, att Rikets Ständer måtte vidblifva sin vid förra Riksdagen uttryckta tanka om behöflighet af en reduction, då denna behöflighet af de tre förflutna årens erfarenhet vunnit ännu mera i styrka. Men som med en reduction besparing kan göras för att förbättra Seminariiföreståndarnes löner vid de återstående, så finner jag alla skäl vara för handen att afslå alla förslag till förhöjdt anslag för Seminarii-inrättningen, till dess det visar sig hvad som efter den nödig befunna reductionen är behöfligt för inrättningen, om fråga på allvar blir rörande dess reorganisation liktidigt med dess reduction. Att bortplottra tillsammans 80,000 R:dr årligen på en Seminarii-inrättning, sådan den nu är och kan blifva genom antagande af Utskottets förslag; — dertill vill jag ej med mitt votum göra mig skyldig, emedan jag anser denna summa tillräcklig för att vinna hvad man borde söka, — en fullständig och ändamålsenlig anstalt för Folkskolelärares bildning. Jag afslår således till en början det förhöjda anslaget för Stockholms Seminarium, emedan jag tror, att detta Seminarium oaktadt alla dess föreståndares och lärares förtjenster kunde först i ordningen utan skada för folkskole-saken indragas.

Professor **Carlson**: Då den föregående värde talaren gjort till föremål för sina anmärkningar nu på en gång och i ett sammanhang nästan allt hvad Utskottet i afseende på Seminarii-institutionen föreslagit, så torde det vara rättast att, så vidt minnet det tillåter, söka följa honom i hans framställning för bemötande af de gjorda invändningarne. Det förefaller mig icke underligt, att den talare, som sjelf varit en nitisk arbetare för Folkskolans sak, men derunder råkat i en långvarig polemik med den förtjente man, som haft en ganska verksam del i ut-

arbetandet af detta Betänkande, äfven här vill spåra frukterna af dennes idéer, och att förslagen derföre icke kunna vara enligt hans tanke antaglige. Jag ber dock få anmärka, att frågan om småskolorna är alldeles oberoende af den, som nu är föremål för öfverläggning, eller den om Seminarierna. Jag kan derföre icke inse, hvarföre den ena skall sammanblandas med den andra. Icke heller har Utskottet på något sätt underkänt de mäns skicklighet och nit, som hittills varit eller nu äro Seminarii-föreståndare, utan tvertom med tacksam erkänsla erinrat sig deras verksamhet. Derför har ock Utskottet sökt bereda dessa lärare högre löneförmåner än de nuvarande. Den värde talaren utgår från en förutsättning, som är alldeles oriktig, den nemligen, att Utskottet helt och hållet frångått den af föregående Riksdags Ständer uttalade tanken om behöfligheten af en reduction i Seminariernas antal. Hade en sådan åsigt varit Utskottets, så hade det minst sagdt oförsigtigt förfarit, när det i Betänkandet upptagit den sid. 26 befintliga tabellen, som visar elevernas antal sistlidne vårtermin vid samtlige Seminarierna. Dessa elevers ringa antal skulle icke gifva stöd åt en sådan åsigt. Men, säger den värde talaren, genom en reduction blifver det nuvarande anslaget för ändamålet tillräckligt. Jag vågar betvifla det. Och äfven häri ligger en orsak till den förhöjning i anslaget, som Utskottet tillstyrkt. Skulle detta nu tillstyrkta anslag beviljas och Seminarierna reduceradeds till ett antal af 8, finge hvarje ett anslag af 3,000 R:dr R:mt, eller om de blefvo 6, ett anslag af 4,000 R:dr nämnde mynt. Månne den värde talaren kan finna ett sådant anslag för högt? Mig föreföll det så, att, sedan Rikets Ständer hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhållit om en reduction af nu varande Seminarier, men någon åtgärd deraf ännu icke följt, Utskottet, utan att frångå en förut uttalad tanke, icke borde nu förnya enahanda underdåniga framställning, men deremot bevilja ett för ändamålet någorlunda tillräckligt anslag, som kunde sätta Regeringen i tillfälle att vidtaga en lämplig reorganisation af dessa läroanstalter. Att fortfarande bevilja endast det nuvarande otillräckliga beloppet, vill jag för visso antaga icke gerna kunna blifva detta Högv. Stånds beslut. — Conseqvent skulle det icke heller vara att, sedan Ständerna en gång begärt en inskränkning i Seminariernas antal till några färre, nu i underdånighet anhålla om inrättandet af blott *ett* sådant med upphäfvande af alla de öfriga. Denna reductionsfråga är invecklad nog och derföre icke så lätt att lösa. Jag delar deras tanke, som anse en reduction nu kunna och böra ske; men i detta Stånd har jag af många talare hört skäl anföras för bibehållandet af ett Seminarium i hvarje Stift. — Ordet "*folkbildningen*", vid hvilket den värde talaren fästat sig, har endast *per lapsum calami* inkommit i stället för *folkskolelärare-bildningen*, hvilket jag ville förmoda vara lätt in-

sedt. Men, förmenar den aktade talaren, i Stockholm bör i händelse af en reduction ett Seminarium minst bibehållas. Jag är af en alldeles motsatt tanke. Här finnas förut flerfaldiga undervisnings-anstalter, som kunna komma den unga Seminaristen till gagn, men som i en landsort saknas. Här kan han få undervisning kostnadsfritt i musik, kyrkosång och teckning. Äfven Slöjdskolan kan blifva för honom en nyttig läroanstalt, likaså Institutet för Blinda och Döfstumma o. s. v. Och hvad vådan af frestelserna beträffar, så finnas sådana tyvärr öfver allt, och jag har icke hört det sedliga tillståndet varit mindre godt i Stockholms Seminarium än i något annat. Här kan ock månget tillfälle till förtjenst yppa sig för Seminaristen, om han annars är till något duglig, och hvarigenom olägenheten af ställets dyrhet betydligen förminskas. Omkring Mälaren ligga nu på ringa afstånd från hvarandra fyra Seminarier. Ibland dem bör väl det i Stockholm minst ifrågakomma till indragning, utan tvertom bibehållas och utbildas till all den fullständighet, som möjligen kan ernås. De skäl kan jag icke inse, som skulle gifva Lund företrädet. Att afslå all förhöjning och derigenom sätta vederbörande på svältcur, har väl varit ett vedertaget sätt att tvinga Regeringen till eftergifvenhet för yttrade åsigter; men jag hoppas, att man betänker sig, innan man vidtager denna åtgärd på det fält vi nu befinna oss. Icke befordrar man på detta sätt landets andliga cultur. Bäst synes mig vara att öka anslaget, så att ändamålet någorlunda kan vinnas och ställa detsamma sedan till Kongl. Maj:ts disposition.

Kyrkoherden **Otterström**: En ärad talare har nu såsom en annan talare förut, begge ledamöter af Utskottet, framhållit den uppgiften, att Grefve Rudenschöld skulle hafva största delen i detta Betänkande. Men förstnämnde talare har ock med anledning af mina anmärkningar mot Betänkandet utsagt, att jag i frågan skulle hafva stått i långvarig polemik med Herr Grefven. Detta vill jag ej förneka, och om det tillåtes mig vidröra denna polemik, skall det kunna sprida något ljus öfver ett och annat som för mången är dunkelt.

Vi började ungefär liktidigt, jag med att organisera Skara Seminarium och Herr Grefven med att organisera en barnskola på Leckö. Flera gånger hade jag tillfälle att samtala med Herr Grefven om den "nya methoden", den "nya skolplanen", det "nya skolsystemet", såsom det ömsevis hette i tidningar och brochurer. Jag förklarade öppet, att den vackra idéen, att låta den fasta skolan utan kostnad genom dess eliter "gå hem till folket", var opractisk "för syndens skull", och Herr Grefven gjorde samma erfarenhet efter flera års experimenterande. Herr Grefven lemnade derefter denna sin älsklingsidée för en annan icke mindre opractisk att nemligen efter utdömandet af den fasta skolans vexelundervisnings-method ordna den-

samma så, att "cirklar" och "tabeller" kunde undvikas med skolans splittrande i hälften så många läslag, som der voro barn.

Se här Grefve Rudenschölds methoder och systemer, som verkligen varit hans! Hvad polemiken angår, har jag aldrig i det offentliga öfver Herr Grefvens verksamhet tillåtit mig något omdöme förr än Herr Grefven sjelf för halft-annat år sedan dertill offentligen uppmanade. Och nu från denna plats får jag ej i Herr Grefven se den anspråkslöse Skolmästaren för de fattige torparebarnen på hans broders gods Leckö eller den private resenären, som med sitt varma nit håller frågan vid lif, utan jag måste i Herr Grefven se ledamoten af rikets representation, ledamoten af första Riks-Ståndet, motionären i frågan och den verksammaste ledamoten i Utskottet, som på *lagstiftningen* vill inympa grundsatser och åsigter, som jag finner vara i strid med Folkskolans välförstådda intresse. Här är således icke polemik, utan discussion i vanlig mening.

Hvad den ärade talarens anförande i saken beträffar, kan jag ej finna rådligt att förhöja anslaget för en skröplig inrättning, som i sin reduction har enda vilkoret för sin ändamålsenliga reorganisation. Med reductionen vinnas ock de för reorganisationen nödige medlen.

Doctor **Sandberg**: Huruvida *Ett* Seminarium för hela riket skall finnas tillräckligt, må man kunna draga i tvifvelsmål, men ännu mera, om 13 skola vara för ändamålet behöfliga. Det ringa antal elever, som numera finnes vid några af dessa läroverk, tyckes ådagalägga möjligheten af en indragning af åtskilliga bland dem och torde en sådan indragning vara så mycket mera påkallad, som antalet af de utexaminerade är i alla fall större än att de alla kunna vinna befordran. De fyra Seminarier, som nu finnas omkring Mälaren, synas åtminstone utan olägenhet kunna sammanslås till ett. I sådant fall torde väl just det i Stockholm vara det, som lämpligast och af många skäl borde bibehållas. Ty för min del har jag aldrig hört, att det sedliga förhållandet skulle vid detta Seminarium hafva varit mindre godt än vid de andra. Under förre föreståndarens tid, med hvilken jag var personligen bekant, kände jag ställningen något närmare och tyckte mig finna andan och lefnadsordningen ibland eleverna vara särdeles god; och jag har ingen anledning till den förmodan, att den sedermera blifvit försämrad. Är det nu verkligt allvar att vidtaga en förminskning af Seminariernas antal, hvarom ock Rikets Ständer vid sistlidne Riksdag i underdånighet anhöllo, så tyckes det mig, att några förhöjda anslag icke skola vara för berörda ändamål af behofvet påkallade, och således de här föreslagne 28,000 R:dr icke egentligen, åtminstone icke till sitt fulla belopp vara af nöden, så vida anslagen till de Seminarier, som blifva indragne, få bi-

behållas och fördelas emellan de qvarblifvande. För öfrigt vet jag nu icke rätt, hvarest dessa 28,000 R:dr skola tagas. Hälften af nuvarande skyddsafgift hafva vi redan anvisat till Folkskolans behof, och det torde icke vara skäligt att äfven nu gripa till andra hälften eller att för detta ändamål tänka på nya statsanslag. För min del vill jag icke beträda dessa utvägar. De lärare, som genom den föreslagna reductions-åtgärden möjligen kunde komma att förlora sina tjenster, böra väl icke genast förlora sina löner; men de äro vanligen unga män, som under närvarande behof af lärare snart blifva annorstädes anställda och erhålla förmånligare lönevilkor. Emellertid måste här en fråga först blifva afgjord, den nemligen: huruvida en minskning i Seminariernas antal skall af Ständerna beslutas eller icke?

Häruti instämde Contracts-Prosten *Emanuelsson.*

Doctor **Säve**: Så länge som Högv. Ståndet ännu ej fattat något beslut, rörande de till indragning föreslagna å 8:de Hufvudtiteln för närvarande i och för folkundervisningens befrämjande uppförda 61,650 R:dr, och man ännu kan hafva hopp, att detta anslag kan få för sitt ändamål oförryckt bibehållas, lärer det vara angeläget att taga i behörigt öfvervägande de behof, som kunna för folkskoleväsendets utbildning återstå, efter det att Folkskolelärarnes löner blifvit någorlunda skäligen förhöjda. Mig synes det icke vara conseqvent att anvisa medel till löneförhöjning åt dessa sednare, men lemna deras lärare, Seminarii-föreståndarne, i samma svaga lönevilkor som förut. Man säger sig vilja, att folkundervisningen skulle gå framåt och Folkskolan höja sig, men detta lärer väl icke kunna vara möjligt, om man lemnar Seminarierna på den punkt der de nu stå. Dessa behöfva då ock upplyftas, men hvilket icke kan ske, om man ej beviljar dertill nödiga medel. Man måste tillse, att materielen förbättras, Seminarii-Föreståndarne så aflönas, att de kunna odeladt egna sina krafter åt denna tjenst och att de erhålla medhjelpare, der behofvet så kräfver. En sådan medhjelpare är oundgängligen nödvändig öfverallt, der Folkskola är med Seminariet förbunden. Nu har Utskottet härtill föreslagit 24,000 R:dr, utom hvad Seminarium i Stockholm kunde särskildt behöfva, för hvilket Utskottet förordar ett anslag af 4,000 R:dr. Dessa anslag vill man anse för högt tilltagna och tror, att medel till ändamålet skola tillräckligen kunna beredas genom en reduction i Seminariernas antal, hvarom Rikets Ständer vid sistlidne Riksdag gjort underdånig framställning. Härpå har dock icke ännu något Nådigt svar följt, så att man kan hysa tvekan, huruvida Kongl. Maj:t går denna Ständernas önskan till mötes. Men om nu äfven Kongl. Maj:t skulle besluta en dylik reduction, anser jag i likhet med Professor Carlson ett

anslag af 24,000 R:dr i alla fall nödvändigt. Vi känna väl icke Kongl. Maj:ts Nådiga åsigt i ämnet; men hvilken inskränkning i Seminariernas antal än skulle åvägabringas, lärer deras antal ändock icke kunna blifva mindre än *sex*. Beloppet 24,000 R:dr blefve för en reorganisation af dessa i alla fall det minsta, som kunde erfordras.

Hvad nu förslaget rörande en fullständig utbildning af Seminariet i Stockholm beträffar och det derför särskildt förordade anslag, så kan väl detta anslag så till vida hafva skäl för sig, som lefnadskostnaden i hufvudstaden är i allmänhet dyrare; men likväl anser jag det icke vara rätt att i detta hänseende gå Kongl. Maj:ts Nådiga beslut i förväg. Utskottet synes mig ganska riktigt hafva resonnerat, då det säger, att "det anser sig böra tillstyrka ett ökadt anslag till dessa bild-"nings-anstalters underhåll att användas *efter den plan, Kongl.* "*Maj:t efter pröfning af Rikets Ständers i ämnet aflåtna* "*skrifvelse finner för ändamålet mest tjenlig.*" Men ifrån denna sin åsigt afviker Utskottet genast, då det sjelft utstakar en plan i afseende å Seminarium i Stockholm. Ett sådant fullständigt Seminarium, som Utskottet åsyftar med det i Stockholm, torde kunna medföra sitt gagn; men fråga kan blifva, om icke ett sådant borde heldre anläggas på landet, der eleverna äfven kunde få undervisning i trädgårdsskötsel och tjenliga handslöjder. Jag afstyrker derföre bifall till Utskottets i afseende å Seminarium i Stockholm gjorda hemställan: och som en följd deraf anser jag, att anslaget till alla 13 Seminarierna bör blifva 26,000 R:dr.

Häruti instämde Biskop *Bergman*.

Efter härmed slutad discussion blef uppå derpå vederbörligen gjord proposition denna hemställan af Ståndet *afslagen*.

Utskottets förslag sid 27, i afseende å Seminarierna, mom. 1:o, 2:o och 3:o.

Kyrkoherden **Sondén** begärde härvid ordet och yttrade: Blott i afseende å det 3:dje mom. vill jag tillåta mig en anmärkning. Såsom theori kan väl den satsen försvaras, att "*ådagalagd practisk duglighet*" bör lemna företrädesrätt till befordran, men in praxi torde den kunna komma att medföra sina svårigheter. Den practiska dugligheten bör väl för att tillerkännas denna företrädesrätt på något sätt pröfvas; men härom lemnas ingen föreskrift. Emellertid komma Skol-styrelserna att härigenom erhålla en godtycklig makt, som jag för min del icke vill inrymma åt dem. Förslaget röjer ett begär att undergräfva det nnvarande förhållandet, i det det öppnar samma dörr till befordran åt den oexaminerade som åt den

examinerade; men lemnar dermed icke heller någon garanti för införandet af ett bättre.

Häruti instämde Contracts-Prosten *Emanuelsson.*

Kyrkoherden **Otterström**: Högv. Ståndet brukar icke vara vän af ett onödigt reglementerande, särdeles om det befinnes tillika strida mot ändamålet, som dervid åsyftas. Antages det första af här föreslagna stadganden, så måste den skickligaste och dugligaste yngling, som icke velat låta sig användas såsom biträde vid en gubbskola, stå tillbaka för en medelmåtta eller ett slöhufvud endast derföre, att denne någon tid dervid varit använd.

Antages det andra stadgandet, så antager man precist detsamma som är stadgadt i nu gällande Folkskole-stadga, der Consistorium är ålagdt tillse, att practisk färdighet af Seminarii-eleverne kan vinnas i derför lämplig scala; men man stadgar tillika, att Skolan skall stå under Seminarii-föreståndarens inseende, hvilket icke lärer låta sig göra utan frivilligt medgifvande af communens skolstyrelse.

Antages det tredje stadgandet, så innefattar detta ett förnekande af all giltighet för hvad man med andra punkten ville hafva stadgadt, eller ett förnekande af allt vitsord om practisk färdighet, som af Seminarii-föreståndaren under Ephori controll skall utfärdas för den utgående eleven. Jag yrkar derföre afslag på dessa ologiska och opractiska lagpunkter.

Häruti instämde Vice-Talman Biskop *Annerstedt,* Domprosten *Knös,* Prostarne *Wåhlander* och *Tellbom* med flera Ståndets ledamöter.

Professor **Lindgren**: Det vill synas mig, som borde detta moment till pröfning och afgörande företagas i sammanhang med det längre ned under litt. b) upptagna anslag af "20,000 R:dr till understöd för lärare-lärlingar eller sådana personer, som vid undervisningen biträda de examinerade Folkskolelärarne." Ty det är ju klart, att om detta anslag icke beviljas, så komma inga Adjuncter åt Folkskole-lärarne att finnas, och jag skulle så mycket lättare deröfver trösta mig, som jag icke blott anser dessa biträden fullkomligt obehöfliga, utan fruktar, att, der tillgång på sådana beredes, folkundervisningen kommer att derpå betydligt förlora; emedan den säkra följden deraf skulle blifva, att de ordinarie lärarne skulle mer och mer komma att undandraga sig sina skyldigheters fullgörande, hvilka på många ställen skulle komma att på dessa okunniga vicarier öfverflyttas.

Contracts-Prosten **Landgren**: Den första punkten sammanhänger på det närmaste med frågan om anslag till under-

stöd för lärare-lärlingar, som nedanföre förekommer. Ingen säkrare utväg synes att bereda skickliga lärareämnen för både fasta och ambulatoriska skolor än att på denna väg prester och lärare föranledas att tidigt utvälja ynglingar med anlag både för studier och undervisning, hvarpå de som monitörer visa prof. Att skolorna sjelfva betydligen skulle höjas genom biträdet af sådana monitörer, må väl ej tarfva bevis. Och om dessa lärlingar någongång valde en annan lefnadsbana, så vore dermed den insigt och bildning de förvärfvat på intet vis för samhället förlorad, emedan skolväsendet endast sålunda kommer till aktning, att rätt många något mer kunniga personer uppstå bland menigheten. Hvad beträffar anmärkningen mot 3:dje punkten, tillåter jag mig hänvisa till sista raderna å sid. 28, hvaraf synes, att eleverne visst icke frånkännas absolut företräde framför oexaminerade personer. Utskottet stadgar, att man utan att hafva varit elev vid Seminarium kan derstädes få aflägga examen, då man ett år tjenstgjort vid någon fast skola. Utskottet vill säga, att dessa sednare hafva samma ansökningsrätt som eleverne, och detta finner äfven jag icke otjenligt.

Häruti instämde Doctorerna *Sandberg* och *Säve*.

Professor **Carlson**: Jag ber få upplysa, att Utskottets ifrågavarande förslag redan är af tre Stånd bifallet, så att en vidlyftig discussion derom synes numera temligen öfverflödig. Men i afseende på 1:sta mom. må det likväl tillåtas mig yttra några ord. Man klagar öfver de utgående Seminarii-elevernes ofullständiga utbildning för deras blifvande kall. Dessa klagomål kunna icke heller vara obefogade, hvilket man lätt finner, om man besinnar hvilken kort tid eleverne vanligtvis vid Seminariet sig uppehålla. Nu blir frågan: huru skall denna olägenhet bäst kunna afhjelpas? För att härpå lemna svar, synes man mig icke böra förkasta den erfarenhet, utlandet kan gifva vid handen. Af de i ämnet kunnigaste män derstädes är det uppgifvet såsom det verksammaste medlet hvad Utskottet här föreslår, nemligen att sådana personer företrädesvis antagas till elever, som förut blifvit använda såsom biträden vid folkundervisningen och derunder ådagalagt goda anlag och fallenhet för lärarekallet. Dessa alumner komma sålunda redan förberedda till Seminariet. Nästan öfverallt är denna enkla och ändamålsenliga åtgärd — ursprungligen efter Hollands exempel — nu mera vidtagen. I synnerhet har i England, der ock vexelundervisnings-methoden i sednare tid blifvit nästan allmänt aflagd och lärarnes personliga duglighet sålunda alltmera ifrågakommer, detta medel pröfvats såsom det tjenligaste för erhållandet åt Folkskolan af goda lärare. Dessa unga lärareämnen, tidigt väckta till större andlig verksamhet, kunna

på

på en kort tid vid Seminariet vinna icke blott ganska mycket kunskaper, utan mera verklig bildning än andra och sålunda bilda en duglig stam för landets blifvande Folkskolelärare.

Sedan discussionen härmed blifvit förklarad slutad och Ståndet uppå derom gjord proposition beslutat, det mom. 1:o nu borde till afgörande företagas, gjorde *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* proposition å bifall till detta 1:sta mom. och blef denna proposition med blandade Ja och Nej besvarad samt votering begärd, som derefter försiggick öfver följande godkända voterings-proposition:

Den som bifaller berörde 1:sta mom., röste Ja, den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, är detta moment af Ståndet afslaget.

Voteringen befanns vid rösternas summering hafva utfallit med 14 Ja mot 23 Nej, hvadan Ståndet sålunda stannat i det beslut, som Nej-propositionen innehåller.

Häremot reserverade sig Doctorerna *Sandberg*, *Nordlander* och *Säve* samt Contracts-Prosten *Landgren*.

2:dra mom. *afslogs*.

3:dje mom. *afslogs*.

Emot dessa beslut anmälde Doctor *Säve* sin reservation, samt Doctor *Sandberg* i afseende å beslutet vid 3:dje momentet.

Utskottets hemställan, sid. 27, att de väckta motionerna, så vidt de afse anslag till privat-seminarier, icke må till någon åtgärd föranleda.

Contracts-Prosten **Almqvist** begärde härvid ordet och yttrade: Jag vill ingalunda motsätta mig bifall till hvad Utskottet här föreslår, men kan icke underlåta att fästa uppmärksamhet på det motiv Utskottet för sin hemställan anför. Utskottet säger nemligen: "*Utgående från den förutsättning, "att de nuvarande Seminarierna komma att tills vidare bibe-"hållas.*" Utskottet antager således här, att det nuvarande antalet af Seminarier kommer att bibehållas, oaktadt Rikets Ständer vid sistlidne Riksdag på goda skäl anhöllo om en inskränkning i deras antal och äfven motioner vid denna Riksdag blifvit väckta i enahanda syfte. De skäl, Rikets Ständer då anförde, återfinnas sid. 25 i Betänkandet och voro: "att den för-

"sta uppsättningen af folkskolor inom landet vore att anse så-
"som nära fulländad; att således behofvet af så stort antal
"Folkskole-lärare icke förefunnes hädanefter som under de fö-
"regående åren; att antalet lärjungar i Seminarierna jemväl va-
"rit ständigt sjunkande, samt att genom indragning af vissa
"Seminarier tillgångar kunde vinnas att bereda utvidgning och
"fullständigare organisation af de återstående och i följd deraf
"förbättrad bildning för folkskole-lärarne." Då jag förmenar, att dessa skäl ännu ega fullt gällande kraft, hemställer jag, huruvida Ståndet vill med tystnad förbigå Utskottets nämnda *förutsättning*, och icke i detta ämne äfven nu uttala sin opinion. Aldrig lärer man väl kunna försvara nödvändigheten af att, såsom nu är fallet, ega omkring Mälarens stränder *fyra* särskilda Folkskolelärare-Seminarier. De *åtta* eleverna i Strengnäs synas lätteligen kunna öfverflyttas till Seminarium i Stockholm och förenas med de 18 derstädes. Jag hemstaller, huruvida icke Ståndet skulle finna tjenligt att besluta en förnyad underdånig framställning rörande en reduction af Folkskolelärare-Seminarierna, hvilkas antal tyckes nu böra kunna betydligen inskränkas.

H. H. Erke-Biskopen och Talmannen: Den af Contracts-Prosten Almqvist nu väckta fr gan berörer ett annat ämne än det förevarande om privat-seminarier. Detta sednare måste naturligtvis nu först af Ståndet behandlas, och kan Contracts-Prosten Almqvists förslag derefter underställas Ståndets pröfning, enär motioner äfven blifvit i det ämnet väckta och i Betänkandet förekomma. Likväl för att jag derå skall kunna göra proposition, måste Contracts-Prosten aflemna ett bestämdt formuleradt förslag.

Kyrkoherden **Otterström:** Så vidt jag kunnat finna det af motionerna, har det egentligen varit fråga om ett privat-seminarium under Grefve Rudenschöld med anslag af 3000 R:dr. Sannolikt hade dock motionären uppgjort räkningen utan värden; ty Utskottet, som haft tillfälle att höra sig före hos sin i frågan mest verksamme ledamot, har förmodligen fått det besked, att Grefve Rudenschöld var mindre böjd för företaget, och monne ej häri ligger motivet för afslaget å motionen? Visste jag lika säkert, som motionären förutsatt det, att Grefve Rudenschöld vore skicklig och villig att organisera ett Seminarium, bättre naturligtvis och ändamålsenligare än dem vi hafva, och det med så litet som 3000 R:dr R:mt, så ville jag yrka bifall till motionen. Men då jag nu måste antaga, att Grefve Rudenschöld undanbedt sig uppdraget, så vill jag åtnöjas med det slut, hvartill Utskottet i denna punkt kommit.

Professor **Carlson**: Det är naturligt, att hvad Utskottet föreslår icke kan vara det rätta; derom synes man kunna vara på förhand öfvertygad; men jag ber dock få erinra den siste värde talaren, att det verkligen finnes en motion, som handlar om något mer än ett privat-seminarium under Grefve Rudenschöld, nemligen om privat-seminarier i allmänhet, och ber jag i detta fall få hänvisa till det af Grefve Liljencrantz väckta förslag, hvilket i detta hänseende är ganska tydligt och äfven blifvit i Utskottets Betänkande refereradt.

Efter härmed slutad discussion blef Utskottets berörda hemställan af Ståndet *bifallen*.

Utskottets förslag sid. 27, att anslag till privat-seminarier må efter Kongl. Maj:ts beprö fvande få af besparingarne af de till folkundervisningens befrämjande anslagna medel anvisas.

Kyrkoherden **Sondén**: Jag kan icke undgå fästa uppmärksamheten derpå, att förevarande Utskottets förslag står i uppenbar strid med det nästföregående, af Högv. Ståndet redan gillade. Der ansåg Utskottet, att frågan om privat-seminarier borde förfalla, och fann äfven *det* öfverflödigt, som man velat ställa under tillsynen af den om folkskoleväsendet kanske mest förtjente man, som fäderneslandet har att såsom föreståndare för ett sådant institut påräkna; men här åter föreslår Utskottet, att anslag för detta ändamål likväl må af besparingarne af de till folkundervisningens befrämjande anslagne medel anvisas. Det ena torde icke kunna förlikas med det andra; hvadan det bifall, Ståndet redan lemnat den förra hemställan, torde följdriktigt föranleda afslag å den förevarande.

På härefter vederbörligen gjord proposition blef denna hemställan *afslagen*.

Härefter förekom den af Contracts-Prosten Almqvist under discussionen väckta fråga om förnyad underdånig framställning om inskränkning i nuvarande Folkskolelärare-Seminariers antal, i afseende å hvilken fråga

Contracts-Prosten **Runsten** begärde ordet och yttrade: Vid sistlidne Riksdag väckte jag en motion om indragning eller åtminstone en förminskning i antalet af nuvarande Folkskolelärare-Seminarier. En underdånig skrifvelse i sednare syfte blef ock i följd deraf af Rikets Ständer aflåten. Jag kan derföre icke nu underlåta att instämma med den siste talaren i hans åsigt, att, när Rikets Ständer icke ännu erhållit härå något svar, en opinion i ämnet borde äfven nu uttalas. Jag anser

dessutom, att på den punkt frågan nu står några förökade anslag icke böra för dessa läroanstalter anvisas. Man bör väl först veta, hvilka och huru många de kunna blifva, samt om eller hvilken inre reorganisation de skola undergå. Nu sväfva vi härom i den fullkomligaste okunnighet. Men ett annat skäl och icke det minst bindande för vägran af förhöjdt anslag till Seminarierna är, att vi genom förmiddagens beslut bundit våra händer, ithy att vi icke ega qvar något att dertill kunna anvisa.

Men när nu Utskottet så lösligt, som här är fallet, behandlat den frågan, om Seminarierna böra eller icke böra med sitt nuvarande antal bibehållas, och hvarpå Contracts-Prosten Almqvist redan fästat uppmärksamheten, så ber jag få erinra något om de skäl, jag vid sistlidne Riksdag anförde för min åsigt. Jag anförde då: "De s. k. Skollärare-Seminarierna sy-"nas mig ligga uti ett visst stridsförhållande emot den Acade-"miska prestbildningen och emot det statskyrkliga presterska-"pet, samt dermed äfven emot Statskyrkan sjelf. De tyckas "mig vara ett slags nya prestbildnings-anstalter af en mera "verldslig än kyrklig åsyftning, eller nya läroverk för bildande "af ett nytt slags verldsligt prestadöme, ett nytt slag af hvad "man kunde kalla lekmanna-prester. Och hvars andas barn "sådane äro i frågan om behofvet af en Statskyrka eller af en "högre statsorganism, det har nog visat sig utomlands tillräck-"ligt, och icke heller inom våra egna landamären alldeles för-"nekat sig." Detta i afseende på syftningen af dessa läro-anstalter. Och i afseende på de derifrån utgående elever erinrade jag hvad en numera frånvarande vördad Ledamot af detta Stånd yttrade redan 1850. "De komma", sade han, "att sakna "befordran, blifva onyttiga, olyckliga och jag vågar säga skad-"liga samhällsmedlemmar. Deras missnöje med sin belägenhet "skall egga dem att snarare störa än befordra samhällets lugn, "— jag anser det vara af högsta vigt, att Kongl. Maj:ts Nå-"diga uppmärksamhet fästes på vådan af att genom fortfaran-"de obegränsadt tillfälle och uppmuntran för bildning af Skol-"lärare-Candidater på denna lefnadsbana inleda en mängd yng-"lingar, hvilka i framtiden skola i samhället blifva onyttiga "och farliga medlemmar."

Detta i korthet. Jag instämmer med den förut åberopade talaren.

Professor **Carlson**: Jag skall visserligen icke sätta mig deremot, om Högv. Ståndet annars finner det lämpligt att nu besluta aflåtandet af en förnyad underdånig framställning rörande en reduction af Seminarierna; men jag ber likväl få erinra hvad Utskottet pag. 26 i ämnet säger. Sedan det uppgifvit elevernas antal vid samtliga Seminarier sistlidne vårterminen yttrar det: "Vid sådant förhållande anser sig Utskottet,

"som i sin uppgift om motionernas innehåll meddelat det hu-"vudsakliga af de skäl, som tala för ett eller flere Seminariers "indragning, icke nu böra tillstyrka en förnyad anhållan af "samma innehåll som vid sistlidne Riksdag. I betraktande af "den på folkskolans hela utveckling djupt inverkande inflytelse, "Skollärarnes bildning måste ega, *anser Utskottet sig emedler-"tid böra tillstyrka ett ökadt anslag till dessa bildnings-an-"stalters underhåll att användas efter den plan. Kongl. Maj:t "efter pröfning af Rikets Ständers i ämnet af-"låtna skrifvelse finner för ändamålet mest tjenlig.*" Tager man dessa ord i närmare öfvervägande, torde den förnyade underdåniga skrifvelsen finnas temligen öfverflödig; likväl, såsom jag nämnt, skall jag icke sätta mig deremot.

Contracts-Prosten **Almqvist**: Hvad Professor Carlson anfört, synes icke egentligen beröra den af mig väckta fråga eller böra kunna derpå ega något inflytande. Emedlertid och i följd af Erke-Biskopens uppmaning ber jag att nu närmare få affatta mitt väckta förslag, och hemställer, att Högv. Ståndet ville för sin del besluta en underdånig skrifvelse, deruti med åberopande af de uti Rikets sednast församlade Ständers i ämnet aflåtna skrifvelse anförda skäl anhålles, det Kongl. Maj:t ville i afseende å Folkskolelärare-Seminarierna vidtaga den förändring, att deras antal blefve bestämdt till trenne, förlagda i norra, medlersta och södra Sverige.

Doctor **Säve**: Jag för min del afstyrker bifall till den af Contracts-Prosten Almqvist gjorda framställning. När Rikets Ständer vid sistlidne Riksdag aflät underdånig skrifvelse i ämnet, synes en förnyelse deraf nu icke vara lämplig, och aldraminst med den positiva begäran, att Seminarierna måtte blifva endast tre, sedan Ständerna så nyligen i allmänna ordalag öfverlemnat denna fråga till Kongl. Maj:ts Nådiga pröfning och afgörande.

Häruti instämde Riks-Archivarien Doctor *Nordström.*

Efter härmed slutad discussion ansåg Ståndet i enlighet med derom vederbörligen gjord proposition Contracts-Prosten *Almqvists* ifrågavarande förslag icke böra till någon åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan, sid. 27, rörande erforderliga omkostnader för de under Litt. D 1:o omförmälda ändamål.

a).

Doctor **Sandberg** begärde härvid ordet och yttrade: Då den fond, hvarifrån nu ifrågasatta anslag skulle enligt Utskot-

tets förslag utgå, eller den för folkskoleväsendets befrämjande afsatta andel i personliga skyddsafgiften, redan är af Högv. Ståndet till fullo använd och följaktligen några medel derå numera icke finnas att anvisa, så ser jag icke, huru Utskottets förevarande framställningar skola kunna bifallas. Det blir väl derföre följdriktigast att afslå dem; men då Seminarii-föreståndarnas löner otvifvelaktigt behöfva förbättring, må man se till, om ett extra statsanslag kan uppföras på 8:de Hufvudtiteln för ett sådant ändamål, intill dess medel härtill kunna erhållas genom några öfverflödiga eller umbärliga Folkskolelärare-Seminariers indragning.

Biskop **Butsch**: Utan tvifvel är det anslag, Utskottet här tillstyrker, ett det vigtigaste. Vill man, att folkundervisningen skall gå framåt, folkskolan höja sig, så måste man ock tillse, att Seminarierna upplyftas från den ståndpunkt der de nu stå. Men utan ett förhöjdt anslag kan detta sednare icke ske. Jag tillstyrker derföre bifall till detta Utskottets förslag: och om denna min åsigt delas af Högv. Ståndet, måste likväl ingressen i sådan händelse ändras i följd af förmiddagens beslut. Orden: "*af den för folkskole-väsendets befrämjande afsatta andel i personliga skyddsafgiften,* lära numera der icke kunna bibehållas. Jag öfverlemnar denna anslagsfråga till Högv. Ståndets synnerliga behjertande, enär här framställer sig ett verkligt behof att afhjelpa, och ett behof, som icke kan vara för oss främmande.

Häruti instämde Vice-Talman Biskop *Annerstedt* och Biskop *Bergman*.

Professor **Lindgren**: Under förutsättning, att Kongl. Maj:t med anledning af Ständernas vid sistlidne Riksdag gjorda underdåniga framställning beslutar en betydligare reduction af de nuvarande Folkskolelärare-Seminarierna, kan jag icke bifalla ifrågavarande förhöjda anslag, utan håller före, att inom det gamla anslaget tillräcklig tillgång finnes för de Seminarii-föreståndares skäliga löneförhöjning, som anses böra bibehållas. Reduceras antalet af Seminarier, såsom föreslaget blifvit, till hälften af det nuvarande, så kunna ju de återstående föreståndarnes löner höjas med 100 procent, och mera torde man ej kunna begära.

Häruti hördes flere af Ståndets Ledamöter instämma.

Professor **Carlson**: Jag har visserligen hört flera instämma med den siste värde talaren; men jag kan likväl icke föreställa mig, att Högv. Ståndet, som beviljat medel till förhöjning af Folkskolelärarnes löner, skulle draga sin hand tillbaka, när

fråga är om beredandet af en utaf det verkliga behofvet högt påkallad förhöjning i lönevilkoren åt desses lärare. Man talar väl om en reduction i Seminariernas antal och hoppas derigenom få medel för detta behof. Men man tager då för gifvet, att Kongl. Maj:t skall efterkomma Ståndernas i detta hänseende uttalade önskan. Det fördröjda svaret kan likväl gifva anledning till någon tvekan härom. Men om nu ock en reduction skulle af Kongl. Maj:t beslutas, så lärer denna svårligen kunna sträcka sig längre än att bestämma antalet till sex eller sju. De locala förhållandena måste härvid tagas i behörigt öfvervägande. Jag vill föreställa mig, att de måste bibehållas exempelvis i Hernösand, Stockholm, Skara, Lund. Wexiö och Götheborg. Här hafva vi sålunda sex. Östergöthland och Gottland skulle då komma att sakna en sådan läroanstalt, men för hvilkas behof säkerligen ett sjunde blefve nödvändigt. Skulle nuvarande anslag, 9.100 R:dr B:co, fördelas på dessa och häraf bekostas materielens underhåll och dessutom aflönas icke endast Seminarii-föreståndarne, utan äfven deras medlärare i gymnastik och sång, så komme säkerligen dessa tjenstemän att sättas på svältcur. Detta blefve den practiska följden af åtgärden. Jag hoppas likväl, att Högv. Ståndet icke vill för sin del medverka till ett sådant ändamål.

Häruti instämde Biskop *Butsch*, Riks-Archivarien *Nordström*, Doctor *Säve* samt Contracts-Prosten *Landgren*.

Prosten **Söderberg**: Jag för min del instämmer med Professor Carlson och tror, att det anslag, som Utskottet här tillstyrker, bör, såsom af verkligt behof påkalladt, äfvenledes beviljas. När man icke lärer kunna förneka behofvet, synes man mig icke heller böra vägra att anslå medel till dess afhjelpande, och skulle ett motsatt förfarande icke kunna tydas annorlunda än såsom att man ville liksom dermed tvinga Regeringen att efterkomma en i frågan uttalad önskan. Regeringens uteblefna svar tyckes mig dock här kunna tolkas såsom ett redan gifvet afslag å Ståndernas framställning i ämnet, och hvad denna framställning beträffar, så får jag förklara, att det förefallit mig motbjudande att vilja indraga läroanstalter, som måste afse befordrande af landets andliga cultur och som numera utgöra integrerande delar af stiftsorganismen.

Professor **Lindgren**: Beskyllningen att vilja beröfva Seminarii-Föreståndarne all förhöjning i deras nuvarande svaga löner och derigenom vilja göra deras verksamhet omöjlig, träffar mig så mycket mindre, som jag yrkat på det gamla anslagets fortfarande oförändrade belopp endast under den förutsättning, att halfva antalet af nu befintliga Seminarier skulle komma att indragas och Regeringen derigenom komma i tillfälle att för-

dubbla de bibehållna Föreståndarnes löner. Bevilja icke Ständerna nu den föreslagna förhöjningen, föreställer jag mig, att Regeringen icke heller dröjer att vidtaga denna af sistlidne Riksdag redan påyrkade förändring. Verkställbarheten af en betydligare reduction af nu befintliga Seminarier synes mig ock vara svagt vederlagd med hvad en föregående Talare ordat om dessa bildnings-anstalters redan vunna nära införlifvande med landets och nationens öfriga cultur-inrättningar, ty till dessa synas mig ifrågavarande Seminarier endast stå i ett påklistradt förhållande.

Doctor **Nordlander**: Jag instämmer med Professor Lindgren och vill till och med gå ett steg längre än han, i det jag skulle vilja föreslå, att Seminariernas antal reducerades till fyra, nemligen i Hernösand, Stockholm, Skara och Lund. När Folkskolorna först bildades, var behofvet af Lärare stort och derföre äfven ett Seminarium i hvarje Stift nödvändigt. Nu finnes detta behof icke mera; lärare-platserna äro upptagne merendels af unge män och de som utexamineras hafva svårighet att vinna anställning. Derföre minskas ock oupphörligen Seminarii-elevernes antal. Sakens egen natur tyckes derföre tala tillräckligt bindande för en reducering. Såsom motskäl vet jag väl, att man anfört svårigheten för en fattig Seminarii-elev att bekosta en långväga resa till ett aflägset Seminarium; men utom det att communicationerna blifva med hvarje år allt lättare och lättare, skulle det blifva för Staten en betydlig vinst att heldre bestå den fattiga eleven respenningar än att underhålla ett öfverflödigt antal Seminarier. Dessutom skulle genom en reduction af Seminariernas antal flere af de män, som der nu äro anställde, komma i tillfälle att träda i rent presterlig tjenst, hvilket icke heller är oväsendtligt i en tid, då Kyrkan behöfver alla de arbetskrafter hon kan erhålla.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Jag har redan instämt med Biskop Butsch och dermed tillkännagifvit min tanke i förevarande ämne. Men skulle Ståndet bevilja det belopp, som här föreslås, anser jag likväl nödvändigt, att ingressen till Utskottets hemställan så ändras, att orden: "af den för folkskoleväsendets befrämjande afsatta andel i personliga skyddsafgiften" uteslutas, enär Ståndet redan disponerat halfva beloppet af personliga skyddsafgiften och jag för min del åtminstone icke vill göra vidare anvisningar på denna Statens inkomsttitel. Framför allt är dock nödvändigt att här tillse, att vi icke fatta ett sådant beslut, som binder händerna på oss, när anslagen å 8:de Hufvudtiteln till pröfning förekomma. Fatta vi nemligen nu ett definitivt beslut rörande frågan om anslag till Seminarierna, — detta beslut må nu antingen lyda på afslag eller beviljandet af ett mindre belopp — så är frågan afgjord

och kan icke mera upptagas. Gifvet är dock, att det anslag, som nu finnes för ändamålet uppfördt, är alldeles otillräckligt, äfven om en reduction af Seminarierna skulle företagas, otillräckligt nemligen om man vill, att Seminarierna skola så ombildas, att de kunna uppfylla de högre fordringar, som ett mera utbildadt folkskoleväsende bör af dem kunna vänta. Såsom förhållandet nu är, kunna Föreståndarne icke berga sig af denna sin tjenst, utan måste dermed förena någon annan. Detta låter sig icke göra i längden, aldraminst i händelse af en reduction. Det af Utskottet föreslagna belopp anser jag ingalunda för högt, äfven om det skulle komma att fördelas på ett färre antal Seminarier; hvarföre jag tillstyrker, att det måtte beviljas antingen nu, eller med frågans uppskjutande när Stats-Utskottets Utlåtande i afseende å Åttonde Hufvudtiteln till pröfning förekommer.

Contracts-Prosten **Runsten**: Då jag kommer att rösta emot beviljandet af det här föreslagna förhöjda anslaget till Seminarierna, ber jag få förklara, att detta sker på grund af de skäl, jag hade äran nyligen anföra.

Doctor **Sandberg**: Det som först och framför allt behöfves är en förbättring af Folkskolelärarnes egna lönevilkor, ty att det låga lönebelopp, som Skolstadgan föreskrifver, är alldeles otillräckligt, derom lära väl alla vara ense. Men den halfva skyddsafgiften, som enligt Ståndets beslut skall ingå till Församlingarnes Skol-Styrelser, gifver medel härtill, och om den i någon liten och fattig Församling icke förslår, må derstädes understöd beviljas af Statsmedel.

Lika ovedersägligt är det, att Föreståndare och Lärare vid de Folkskolelärare-bildnings-anstalter, som finnas och anses böra bibehållas, äro i stort behof af lönetillökning. Men härtill bör och kan den halfva skyddsafgiften ingalunda användas, emedan den är omedelbarligen anvisad till Folkskolorna. — Jag inser då icke, huru man nu, då Betänkandet härstädes endast talar om halfva skydds-afgiftens användande, kan upptaga och besluta om medel till den högst behöfliga löneförbättringen vid Seminarierna, utan tror, att denna maktpåliggande fråga tillhör ensamt Stats-Utskottets förberedande behandling och bör antingen uppföras såsom ett extra anslag på Åttonde Hufvudtiteln eller en summa af Statsmedel anvisas på Riksgälds-Contoret att under nästa Statsreglerings-period för ändamålet användas.

Kyrhoherden **Sondén**: Med den kännedom jag eger om *ett* Seminarium, kan jag intyga, att nuvarande anslag är för ändamålet alldeles otillräckligt. Det hade icke låtit sig göra att dermed organisera Seminariet, om det icke kunnat sättas i förening med en förutvarande Folkskola, som, temligen väl do-

terad, fick sålunda härtill bidraga. Hvad den frågan beträffar, att genom en reduction af Seminariernas antal bereda tillgångar för en reorganisation af de återstående, så ar jag härvid af samma tanke, som jag yttrade i frågan om reorganisation af ett annat allmänt läroverk. Jag önskade nemligen en reorganisation, men likväl icke så verkstalld, att nuvarande lärare derför sattes på svalteur. I afseende på Seminarierna hyser jag samma åsigt, och tror jag, att ett anslag af 24,000 R:dr alldeles icke är för stort, äfven om Seminariernas antal skulle reduceras till *sex*, och följaktligen ännu mindre, om deras antal skulle stadna vid *åtta*, hvartill locala förhållanden, som man vid en sådan åtgärd val icke heller får förbise, torde kunna föranleda. — Beträffande åter sättet för beviljandet af detta anslag, så, enär Utskottet i punkten *A* föreslagit indragning af de nu å Åttonde Hufvudtiteln till folkundervisningens befrämjande uppförda 61,650 R:dr, torde Ståndet kunna med afslag härå besluta att af nämnda summa skola 24,000 R:dr till Seminarierna utgå och under denna titel i Riks-Staten uppföras.

Professor **Carlson**: Jag förmenar det nu icke kunna stå Ståndet öppet att votera anslag på Åttonde Hufvudtiteln. Utskottet har i punkten Litt. *A* föreslagit indragning af de nu till folkundervisningens befrämjande å Åttonde Hufvudtiteln uppförda 61,650 R:dr. Detta Utskottets förslag kan väl af Ståndet afslås. Men om Högv. Ståndet, såsom jag hoppas, stadnar i afseende å dessa 61,650 R:dr i nämnde beslut, så lärer väl derföre icke kunna gå an att med berakning af denna tillgång nu anvisa utgifter å Åttonde Hufvudtiteln, innan Utskottets Utlåtande rörande densamma inkommer. Men skulle nu Högv. Ståndet afslå hvad Utskottet tillstyrker i afseende å medels anvisande för Seminarii-institutionen, så är den saken afgjord, och Ståndet står med bundna händer, när 8:de Hufvudtiteln behandlas, enär samma fråga icke lärer kunna 2:ne gånger vid samma Riksdag få förekomma eller blifva föremål för beslut. Det är en känd sak, att Seminarii-Lararnes löner varit alltför otillräckliga och alldeles icke att jemföra med dem, som bestås dylika tjenstemän i andra länder. I Preussen åtnjuter en Seminarii-Föreståndare flera tusen Thaler i årlig lön. Här måste han för att kunna subsistera tillika vara Collega, Fångpredikant, Comminister eller hafva någon annan tjenst derjemte, som delar hans tid och krafter. Hvad Utskottet här föreslår, kan omöjligen anses för högt, äfven om en reduction skulle komma till verkstallighet. Jag tillstyrker derför bifall. Likväl torde anslaget till Stockholms Seminarium böra i följd af Ståndets beslut vid hemställan sid. 26 minskas med 2000 R:dr, så att hela anslaget till samtlige Seminarierna blefve 26,000 R:dr. Detta moment lärer redan vara bifallet af 2:ne bland

Med-Ståndet, så att, om Högv. Ståndet äfvenledes det godkände. anslags-frågan vore dermed afgjord och ett behof afhulpet, hvars verklighet icke kan vara någon af Ståndets medlemmar obekant.

Prosten **Schram**: Då flera af det Högv. Ståndets Ledamöter höras vilja bifalla de ifrågavarande 24,000 R:dr R:mt för 12 af Lärare-Seminarierna till de der anställde Lärarnes lönetillökning, hvilken ej heller jag har för afsigt att motsätta mig, om den icke skulle *kunna* verkställas på *det* sätt, som af en Talare redan är föreslaget, eller genom indragning och minskning af de nu varande inalles 13 Seminariernas antal till högst 6, men med bibehållande för dessa 6 af hela det till dem alla hittills anvisade extra anslaget 9,100 R:dr b:co, hvarigenom dock tillgång säkerligen skulle vinnas till de qvarblifvande *färre* Seminariernas bättre förseende med erforderliga anslagsmedel, utan någon tillökad utgift af Statsverket för Folkskole-Lärares bildande: så, och då numera efter Högv. Ståndets redan fattade beslut om halfva den till Statsverket hittills ingående skyddsafgiftens anslående härefter med omkring 250,000 R:dr R:mt årligen till samtlige communerna för Folkskolornas bättre ordnande och Lärarnes välbehöfliga tillökade aflöning af alla de i Utskottets Betänkande påräknade medel här icke vidare återstå några tillgångar att i Ståndet för Seminarierna m. m. anslå; torde nu ej heller finnas någon annan utväg för det Högv. Ståndet till ytterligare anslag åt Seminarierna än *antingen* att taga hela detta belopp, som kan anses erforderligt, af den härefter för Statsverkets behof qvarstående andra halfva skyddsafgiften af jemväl omkring 250.000 R:dr R:mt, *eller ock* att det Högv. Ståndet håller den nu förevarande Seminarii-anslagsfrågan öppen och oafgjord, till dess Åttonde Hufvudtiteln ifrån Stats-Utskottet hit inkommer för att af Ståndet behandlas. Enligt Utskottets uppgift pag. 19 skulle på samma Hufvudtitel nuvarande anslaget till folkundervisningens befrämjande vara 61,650 R:dr R:mt, motsvarande det som vid sista Riksdag under de 3:ne rubrikerna:

1:o till understöd för *Folkskole-Lärares aflöning*	20,000 R:dr B:co	årligen.
2:o till *Seminarier* för Folkskole-Lärares bildande	9,100 „ „	„
3:o till *Stipendier* för Elever vid Seminarierna	12,000 „ „	„
bestämdes att utgå af Riksgalds-Contoret å 8:de Hufvudtitelns extra anslag med	41,100 R:dr B:co	årligen.

Om likväl hela detta årliga extra anslag af 61,650 R:dr R:mt nu skulle, såsom Utskottet i mom. *A* föreslagit, kunna

genom Riks-Ståndens beslut till Statsverket indragas — hvilken indragning jag på det högsta vill bestrida, då frågan derom här snart förekommer vid afgörandet af samma ännu uppskjutna mom. *A*, — så synes mig ock de resp. Riks-Stånden vara lika berättigade och oförhindrade att besluta icke allenast hela detta extra anslagets *bibehållande* vid hvad det nu är, utan äfven dess *förökande* med hvad nödigt kan pröfvas. Ett såpant *förökande* tager jag mig derföre friheten att nu vördsamt föreslå det Högv. Ståndet, nemligen på sådant sätt, att, derest det Högv. Ståndet vill serskildt höja årsanslaget till Seminarierna ifrån nuvarande 9,100 R:dr b:co eller 13,650 R:dr R:mt till inalles 26,000 R:dr R:mt, deraf 24,000 R:dr till de 12 Stifts-Seminarierna och 2000 R:dr till Stockholms Stads Seminarium, — hvilka 2000 R:dr nu torde vara för detta Seminarium tillräckliga, sedan Högv. Ståndet redan ogillat samma Seminariums så fullständiga utbildning, som Utskottet pag. 26 föreslagit, hvadan de i nu föredragna mom a) likväl under andra förutsättningar åt Stockholms Seminarium förordade 4000 R:dr ock skäligen torde böra inskränkas till de af mig här nyss projecterade blott 2000 R:dr R:mt, — *skillnaden* emellan dessa nya 26,000 R:dr R:mt för alla 13 Seminarierna härefter och det hittills för dem gifna anslaget af 13,650 R:dr R:mt med 12,350 R:dr s. m. måtte vid Ståndets blifvande beslut öfver det uppskjutna mom. *A* varda *tillagd* den der af Utskottet till indragning föreslagna totalsumman 61,650 R:dr, som nu varit å extra Staten vid 8:de Hufvudtiteln anvisade för *folkskoleundervisningens befrämjande*, så att samma extra anslag härefter icke blott *bibehålles*, men äfven genom *tillökning* af 12,350 R:dr i dess 2:dra moment (ifrån 13,650 + 12,350 till = 26,000 R:dr R:mt för Seminarierna) må blifva härefter uppfördt med det förra hela anslaget 61,650 R:dr + 12,350 eller med inalles 74,000 R:dr R:mt.

Kyrkoherden **Otterström**: Jag medgifver gerna, att det arfvode, som Staten hittills gifvit Seminarii-föreståndare och lärare, är alltför uselt och att det väl icke vore för mycket, om hvar och en finge de 1000 R:dr B:co, som en motionär föreslagit; men om samma ändamål kan vinnas med en reduction af den månghöfdade Seminarii-anstalten, så måste jag med afseende derpå, att hvarje elev vid flera af de tretton Seminarierna kommer att kosta Staten omkring 350 R:dr årligen, anse förhöjningen vara en misshushållning med Statens medel och lärare-krafter, som är oerhörd inom hvarje annan uppfostringsgren.

Professor **Lindgren**: Prosten Schrams förmodan, att, om de 26,000 R:dr, hvilka Utskottet föreslagit till Seminarierna, skulle af Rikets Ständer bifallas, det skulle blifva nödvändigt,

att skillnaden mellan det gamla och detta nya anslaget skulle läggas till de 61,650 R:dr R:mt, som å Riksstatens åttonde Hufvudtitel hitintills varit uppförda till folkundervisningens befrämjande, i fall annars detta sistnämnda anslag komme fortfarande att utgå, grundar sig på den förutsättningen, att af dessa 61,650 R:dr R:mt skulle hädanefter på samma sätt som hitintills varit vanligt 20,000 R:dr B:co årligen reserveras till understöd åt fattigare socknar för Folkskole-lärarnes aflöning. Men det är ju klart, att, i händelse det beslut, som rörande personliga skyddsafgiftens halfva belopp i förmiddagens Plenum af det Högv. Ståndet fattades, också blifver Rikets Ständers, så måste ock de mindre socknarnes behof af ett sådant understöd som det de tillförene åtnjutit komma att betydligt minskas och således inom dessa 20,000 R:dr B:co tillgång till betäckande af skillnaden mellan det nya och det gamla anslaget till Seminarierna komma att finnas, helst å denna summa redan förut icke obetydliga besparingar årligen uppkommit.

Prosten **Melander**: Jag är förekommen af Professor Lindgren. Skulle för Seminariernas behof erfordras större anslag än det nuvarande, så kan bristen väl lätt fyllas af de å 8:de Hufvudtiteln för folkskoleväsendets befrämjande nu uppförda 61,650 R:drna, hvilka böra väl kunna lemna härtill full tillgång efter det märkliga beslut Högv. Ståndet i förmiddagens Plenum fattat.

Prosten **Schram**: Hvad Professor Lindgrens anmärkning beträffar, eller att en emot nu ifrågavarande förhöjning i anslaget för *Seminarierna* svarande erforderlig minskning i det gamla anslaget till *Folkskolelärares aflöning*, utgående med 30,000 R.dr R:mt, lämpligast borde kunna beslutas, enär vederbörande församlingar, som tillgodonjutit detta anslag, härefter skulle genom Högv. Ståndets redan fattade beslut om ingående till communerna utom nuvarande folkskole-afgiften jemväl af ytterligare omkring 250.000 R:dr R:mt årligen, af talaren förmodades blifva i tillfälle att aflöna sina Skollärare utan all slags vidare hjelp af detta äldre anslag, 30.000 R:dr R:mt, för alldeles enahanda ändamål, som nu är afsedt med de beslutade 250,000 R:drna; så må det tillåtas mig fästa Högv. Ståndets uppmärksamhet derpå, att de omnämnda 30,000 R:dr R:mt, som för *Folkskolelärares aflöning* hittills varit å Riksgälds-Contoret anvisade på 8:de Hufvudtitelns extra reglering, utgått endast och allenast till de minsta och *mest behöfvande* församlingarne i Riket efter derom gjorda ansökningar. Om likväl nu dessa fattiga socknar för sina kännbara behof af lönehjelp åt Skollärarne genom sin andel i den af Högv. Ståndet beslutade halfva skyddsafgiftens ingående till communerna härefter än skulle lyckas få något litet tillskott i deras behof

att aflöna sina Folkskolelärare; så blir dock dessa små församlingars andel i de 250 000 R:drna så ytterst ringa, att de äfven dermed blifva för ändamålet ej fullt hulpna, hvarigenom det gamla extra anslaget, 30,000 R:dr R:mt, just för så beklagliga communers behöfliga understödjande synes mig äfven hädanefter hvarken kunna indragas eller minskas till någon del. Om en församlings nuvarande folkskole-afgift, såsom redan i dag här är uppgifvet, blott utgjort 60 R:dr, så skulle denna socken visserligen härefter komma att undfå hälften så mycket till i årlig tillökning, eller 30 R:dr. Men den då uppkommande hela summan af 90 R:dr R:mt folkskole-afgift torde väl en och hvar finna vara för en sådan församling alldeles för otillräcklig till dess Skollärares aflöning utan alltför betungande communala tillskott, isynnerhet då nu ock dessa löner ju komma att bestämmas till *minst* 400 R:dr R:mt. Det lärer väl således blifva obestridligt, att, i samma mon som Folkskolelärarnes löner rättvisligen derefter ökas till nära dubbla beloppet emot förr, men den till en så liten och fattig församling ingående folkskole-afgiften ock härefter ökas med blott hälften emot förr, dylika behöfvande communer äfven hädanefter mer än väl komma i fortfarande behof att hos Kongl. Maj:t göra ansökningar om erforderliga lönebidrag just af de der 30,000 R:dr R:mt, hvilka hittills varit för samma ändamål afsatta och hvilket anslag således äfven hädanefter är af största behof att bibehållas oförminskadt, ännu mindre att indragas. Deremot skulle med allt skäl nuvarande anslaget till Seminarierna, på sätt jag redan förordat, på extra stat i Riksgälds-Contoret lämpligast kunna och böra *tillökas* ifrån 13,650 till 26,000 R:dr R:mt, så att hela det i trenne momenter hittills af Rikets Ständer för *folkundervisningens befrämjande* anvisade extra anslaget gemensamt blefve ökadt ifrån 61,650 till 74,000 R:dr Riksmynt.

Contracts-Prosten **Landgren**: Kyrkoherden Otterströms förmenande, att i vissa Stift hvarje elev skulle komma att kosta 350 R:dr, grundar sig på den oriktiga förutsättning, att alla Seminarierna skulle få lika anslag, hvilket icke är meningen, såsom det synes af orden: "efter den fördelning Kongl. Maj:t anser lämplig."

Professor **Lindgren**: Jag ber få erinra, att jag ingalunda sagt, att de 20,000 R:dr B:co, som förut från 8:de Hufvudtiteln varit för fattigare socknar att tillgå till understöd för Folkskolelärares aflöning, hädanefter borde indragas, men endast uttalat min öfvertygelse, att inom denna summa, som redan tillförene aldrig varit till hela sitt belopp anlitad, säker tillgång för framtiden kunde vara att påräkna till betäckande af

skillnaden mellan det gamla och det nu ifrågasatta nya anslaget till Rikets Seminarier.

Prosten **Tellbom**: Jag hemställer vördsamt, om icke i det läge, hvaruti förevarande anslagsfråga sig nu befinner, sedan enligt Högv. Ståndets beslut om den personliga skyddsafgiften denna ej kan för detta behof användas, ändamålsenligast är att med afgörandet deraf uppskjuta, intill dess Stats-Utskottets Utlåtande rörande regleringen af utgifterna under Riksstatens 8:de Hufvudtitel blir föremål för Ståndets pröfning. På denna min hemställan anhåller jag om proposition.

Professor **Carlson**: Jag anhåller vördsamt om proposition å bifall till hvad Utskottet i detta moment a) föreslår, likväl med uteslutande af orden: *"af de för folkskoleväsendets befrämjande afsatta medel i personliga skyddsafgiften"* och anslagsbeloppets nedsättande till 26,000 R:dr.

Sedan discussionen härmed blifvit förklarad slutad, tillkännagaf *H. H. Erke-Biskopen och Talmannen* sig anse lämpligast vara att först göra proposition å bifall till det under öfverläggningen framställda förslag om uppskof med denna anslagsfrågas behandling, och då *H. H. Erke-Biskopen* i enlighet härmed hemställde, om Ståndet ville uppskjuta afgörandet af den under litt. a) förekommande anslagsfråga, intill dess Stats-Utskottets förväntade Utlåtande, angående regleringen af utgifterna under Riksstatens 8:de Hufvudtitel, till pröfning förekomme, blef denna proposition med blandade Ja och Nej besvarad samt votering begärd.

Då nu fråga uppkom om hvad som skulle utgöra contraproposition i hufvudvoteringen och meningarne härom icke kunde förenas, anställdes för utrönande haraf votering efter följande godkända voterings-proposition:

Den som vill, att contra-propositionen skall innehålla det af Professor *Carlson* framställda förslag eller bifall till Utskottets hemställan med uteslutande likväl af orden: "af den för folkskoleväsendets befrämjande afsatta andel i personliga skyddsafgiften" och anslagsbeloppets nedsättande till 26,000 R:dr, röste Ja: den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet förklarat sig vilja i afseende å contra-propositionen annorlunda besluta.

Voteringen befanns vid rösternas summering hafva utfallit med 19 Ja och 16 Nej och hade Ståndet sålunda till contra-proposition antagit Professor *Carlsons* förslag.

Härefter företogs votering i hufvudfrågan öfver följande godkända voterings-proposition:

Den som vill uppskjuta afgörandet af ifrågavarande anslagsfråga, intill dess Stats-Utskottets förväntade Utlåtande, angående regleringen af utgifterna under Riksstatens 8:de Hufvudtitel, förekommer, röste Ja; den det icke vill, röste Nej. Vinner Nej, har Ståndet bifallit Professor *Carlsons* ofvannämnda förslag.

Som denna votering befanns vid rösternas summering hafva utfallit med 24 Ja och 14 Nej, hade Ståndet sålunda stannat i det beslut, som Ja-propositionen innehåller.

Häremot reserverade sig Professor *Carlson*.

b).

Prosten **Melander**: Den föregående discussionen har tillräckligen ådagalagt, huru genom förmiddagens beslut hela denna fråga kommit på sned och erhållit en skef riktning; och hvad nu beträffar förevarande anslag, så torde det hafva blifvit helt öfverflödigt genom det rundeliga belopp Högv. Ståndet till Folkskolorna redan anvisat, hvarföre jag tillstyrker afslag härå.

Häruti instämde Doctor *Björkman*.

Doctor **Sandberg**: Då just genom förmiddagens beslut hela denna fråga kommit *utur* den skefva ställning, hvaruti den efter mitt förmenande genom Utskottets förslag blifvit försatt, och folkskolan härigenom kommit i åtnjutande af medel, som göra förevarande anslag öfverflödigt, så tror jag man kan godkänna saken, utan att bifalla hvad här föreslås. Så vida församlingarne, såsom Högv. Ståndet beslutat, få behålla och använda halfva skyddsafgiften, så torde deraf på de fleste ställen, der sådant anses tjenligt, äfven medel erhållas att understödja fattiga och skickliga ynglingar, under det de uti socknens central-skola öfva sig såsom underlärare och inhemta förberedande kunskaper för inträde på Seminarium.

Doctor **Säve**: När man tänker på anledningen till det missnöje, som här och der försports med vårt folkskoleväsende, så finner man densamma till stor del ligga i den omständighet, att lärare-krafterna varit för svaga, under det skolsalarne varit öfverhopade. *En* lärare har icke förmått att fullt ändamåls-

målsenligt handleda hela barnskaran. Utskottet har derföre velat i enlighet med Grefve Rudenschölds förslag upprättandet af ändamålsenliga småskolor. Härtill fordras emedlertid förökade lärare-krafter, och Utskottets förslag i afseende å användandet af den personliga skyddsafgiften åsyftade beredandet af medel för åstadkommandet af en sådan organisation. Nu har Ståndet med ändring af Utskottets förslag anvisat medel till lönförhöjning åt Folkskolelärarne. Men skall undervisningen drifvas som sig bör, behöfva dessa äfven medhjelpare, hvilka åter skulle enligt Utskottets åsigt blifva den plantskola, ur hvilken Seminarierna hemtade sina elever. Dessa skulle sålunda komma till Seminarium med tjenliga förkunskaper och practisk färdighet i barnaundervisningen. Men obemedlade, som dessa elever i allmänhet torde vara, kunde de väl svårligen åläggas att för intet vara biträdande lärare vid folkskolan. Med stipendier borde de uppmuntras och härtill skulle ifrågavarande anslag användas. Det förefaller mig tydligt, att detta relativt obetydliga statsanslag sålunda skulle kunna bära ganska goda frukter, och tillstyrker jag derföre bifall härtill.

Professor **Carlson**: Denna anslagsfråga må icke betraktas ur den synpunkten, som dermed skulle afses beredandet af hjelp åt Folkskolelärarne, utan ur den synpunkten, att derigenom söka bilda skickliga ämnessvenner för Folkskolelärare-kallet. Här såsom öfver allt bör tillses, att man börjar vid början. Detta anslag skulle blifva ett erforderligt supplement till understödet åt Seminarii-elever och afse just förberedande af sådana unga lärareämnen, om hvilka jag förut haft äran yttra, att deras tidiga bildande är en sak af hufvudsaklig vigt för folkskolans framtid. Men när nu Högv. Ståndet beslutat uppskof med pröfningen af den i mom. a) förekommande anslagsfråga, så tillstyrker jag, att samma beslut äfven fattas i afseende å den förevarande. Här tyckas starkare skäl förefinnas till en sådan åtgärd än vid det föregående momentet.

Contracts-Prosten **Landgren**: Jag anser på redan af mig antydda grunder denna sak vara af synnerlig vigt. Klagan öfver brist på lärareämnen för de ambulatoriska skolorna är ju här af flera talare anförd, och månne ett bättre sätt gifves att afhjelpa denna brist än den föreslagna? Så väl i England som i Danmark och flera andra Stater har man funnit de medel väl använda, som till detta ändamål utgått; jag skulle lyckönska folkskolan, om denna utväg vidtoges äfven i vårt fädernesland.

Kyrkoherden **Otterström**: Jag vill uteslutande fästa mig vid Professor Carlsons anförande, att här icke var fråga om

bereda biträde åt de examinerade Skollärarne, utan om att uppfostra lärare-elever. Jag får då fästa uppmärksamheten på hvad som vid Seminarierna inträffat, att hundratals af dem, som der åtnjutit 50 R:dr B:co årligt understöd af Staten, gått ut icke för att blifva Skollärare, utan för att vända sig till andra vägar. Visserligen var stadgadt, att de åtnjutna medlen under sådana förhållanden skulle återbäras; men hvem skulle reclamera dem eller uttaga dem? På samma sätt skulle de 12—15 års ynglingar, som kunde låta sig användas vid Skolan såsom biträde, efter vunna kroppskrafter och sedan de bitit i Skolans sura äpple gå ut till jernvägarne och andra mera vinstgifvande yrken, efter att hafva ätit kronans kaka något år. Jag tillstyrker alltså afslag på denna punkt.

Doctor **Sandberg**: Det är visserligen sannt, att folkundervisningen uti stora församlingar behöfver förökade lärare-krafter, men om församlingarna blott få behålla hvad Högv. Ståndet dem redan anvisat, hoppas jag medel icke skola saknas till aflöning åt ett förökadt antal lärare, äfven för småskolor, der behofvet sådant fordrar.

Om fattiga ynglingar, som njutit understöd såsom lärare-lärlingar och försökt sin förmåga såsom medhjelpare uti större eller mindre Skolor, sedermera öfvergå till andra yrken, tyckes mig sådant icke vara synnerligen betänkligt, endast de härigenom blifvit uppfostrade till rättskaffens och dugliga samhällsmedlemmar. Men något särskildt anslag för ifrågavarande ändamål är icke behöfligt, så vida, såsom ofta nämndt är, församlingarna få behålla hälften af skydds-afgiften till folkundervisningens befrämjande.

Prosten **Schram**: Jemte det jag till alla delar instämmer med de talare, som redan yrkat vägran till detta anslag af 20,000 R:dr R:mt till understöd för lärare-lärlingar, beder jag blott att få tillägga det ytterligare skäl för afslag, att denna summa, fördelad på rikets alla församlingar med minst 2,000 fasta Folkskolor och med minst en lärare-lärling eller ett lärarebiträde i hvarje sådan skola, skulle komma att utgöra det så ytterst obetydliga beloppet af 10 R:dr R:mt årligen till hvarje sådan lärlings understödjande, och man kan väl då med allt skäl fråga: är han verkligen *hjelpt* med en sådan *obetydlighet* i statsmedel? Sjelfva fördelningen deraf på grund af 2,000 särskilda ansökningar derom torde väl ock allmänt befinnas blifva förenad med vida mera besvär, möda och omgångar, än sjelfva den välmenta nyttan blir af någon vigt för Folkskolans upphjelpande, för att ej tala om det kif och nit, som denna lockbeta, hvilken i en enda summa nog synes vara af betydenhet, skulle föranleda hos rikets församlingar, för att af detta så

mycket lofvande anslag komma i årligt åtnjutande. Jag afslår med min röst detta anslag.

Professor **Carlson**: För den ifrågaställda saken böra väl icke kunna möta flera hinder hos oss än i utlandet, der den är pröfvad och ansedd såsom ett det tjenligaste medlet för erhållandet af skickliga Folkskolelärare. Det kan väl hända, att en och annan yngling, som finge uppbära ett dylikt stipendium, sedan egnade sig åt ett annat yrke än Folkskolelärarens. Men detsamma händer ock på andra vägar. Staten bekostar t. ex. stipendier åt Civil-Ingenieur-elever; men en och annan af dem lärer nog sedermera träffas på en annan lefnadsbana än den han egnade sig åt i ynglinga-åldern. Men derför har jag icke hört någon påstå, att man bör indraga Stipendii-fonden. De som ega den största skickligheten och de bästa anlagen för yrket, fortgå nog på sin valda bana och det är ingen skada för samhället, att de andra, sedan de pröfvat sina krafter, välja en annan för dem mera lämplig. Så skulle ock förhållandet blifva med dessa Folkskolelärare-elever. Jag tillstyrker uppskof med pröfningen af denna anslags-fråga, intill dess Betänkandet rörande 8:de Hufvudtiteln inkommer.

Efter härmed slutad discussion blef uppå derom i vederbörlig ordning gjord proposition detta moment *afslaget*.

c).

Prosten **Tellbom**: Sedan Högv. Ståndet behagat uppskjuta afgörandet af den i mom. a) upptagna anslagsfråga, intill dess Utlåtandet rörande regleringen af utgifterna under 8:de Hufvudtiteln till pröfning förekommer, anser jag conseqvensen fordra, att samma beslut fattas äfven i afseende å den nu förevarande. Båda afse Folkskole-lärares bildande och finnas upptagna under den nämnda Hufvudtiteln i Kongl. Maj:ts Proposition, angående Statsverkets tillstånd och behof.

Afgörandet af den i detta moment förekommande anslagsfråga blef i enlighet med derom vederbörligen gjord proposition uppskjutet, intill dess Stats-Utskottets Utlåtande, angående regleringen af utgifterna under Riks-Statens 8:de Hufvudtitel, till pröfning förekommer.

d).

Prosten **Tellbom**: Samma skäl, som föranledt uppskof med afgörandet af de i mom. a) och c) framställda anslagsfrågor, torde få leda till enahanda beslut i afseende å den förevarande.

Lämpligast synes mig pröfningen deraf blifva i sammanhang med de likartade, som å 8:de Hufvudtiteln förekomma.

Contracts-Prosten **Emanuelsson**: I följd af det rundeliga anslag, Högv. Ståndet i förmiddagens plenum anvisade till Folkskolorna, anser jag det nu ifrågasatta till förbättrande och tillhandahållande af undervisnings-materiel etc. hafva blifvit öfverflödigt och tillstyrker jag fördenskull afslag härå.

Häruti hördes flere Ståndets ledamöter instämma.

Professor **Carlson**: Det har visserligen ett sådant utseende, som vore Högv. Ståndet särdeles böjdt att afslå hvad Utskottet i detta Betänkande funnit skäligt tillstyrka; men jag anhåller likväl, att förevarande anslagsfråga må tagas under något närmare öfvervägande. Jag vill visserligen icke bestrida, att vederbörande Skol-Styrelser ega tillräcklig skicklighet och mångsidig bildning nog för att bedöma hvilka läroböcker kunna vara de ändamålsenligaste eller skolmateriel den lämpligaste. Man måste dock förutsätta, att Statens vederbörande myndigheter icke böra sakna kännedom i hithörande ämnen, utan kunna måhända bättre och säkrare bedöma hvilka förbättringar i det ena eller andra hänseendet kunna vara erforderliga. Svårligen lärer man väl kunna påstå, att de i Folkskolorna nu brukliga läroböcker och chartor m. m. äro de aldra lämpligaste eller skol-materielen i allmänhet den ypperligaste. Mig tyckes det då icke skada, att i Regeringens händer lemnas ett anslag, som kan användas till understöd för utgifvande af för Folkskolorna lämpliga läroböcker eller för anskaffande och tillhandahållande af tjenlig undervisnings-materiel. Mig synes detta anslag, ehuru relativt obetydligt, likväl kunna bära ganska goda frukter. Att nu anhålla om bifall dertill torde vara hopplöst; men ett uppskof anhåller jag att Högv. Ståndet ville medgifva.

Discussionen förklarades härmed slutad och blef uppå derom vederbörligen gjord proposition afgörandet af förevarande anslags-fråga uppskjutet, intill dess Stats-Utskottets Utlåtande, angående regleringen af utgifterna under Riks-statens 8:de Hufvudtitel, till pröfning förekommer.

Hemställan sidd. 28 och 29, i afseende å vilkoren för Folkskole-lärares antagande.

Kyrkoherden **Otterström** begärde härvid ordet och yttrade: Utskottet hemställer, "dels att vid de skolor, der examinerad lärare erfordras, denne bör hafva aflagt prof på sina insigter vid vederbörligt Seminarium." Alltså vill Utskottet, att man

nu skall stadga hvad som redan finnes uttryckligen stadgadt i gällande Förordning. Vidare hemställer Utskottet, att den examinerade läraren för att vara competent sökande skall "dessutom hafva minst ett år tjenstgjort vid Folkskola." Alltså måste en Prest eller Magister, nyss utexaminerad från seminarierna med det bästa vitsord om practisk skicklighet, stå tillbaka för en medelmåtta med klena vitsord från Seminarium, derföre att denne biträdt ett år måhända vid en gubbskola! Alltså skall ett tjenstgöringsbetyg från en Skol-Styrelse eller Skollärare gälla mera än det vitsord, som Seminarii-föreståndarne under Ephori controll utfärdat! Huru många anledningar till intriger, trassel och klagomål, som häraf skulle förorsakas, har Utskottet ej påaktat. Slutligen hemställer Utskottet "dels ock att qvinnor må såsom lärarinnor få anställas i småskolor, vid skolor, der examinerad lärare är anställd, samt vid Flickskolor." Men jag frågar hvar och en, som förmår uppfatta en författnings innehåll, om ej detta redan förut är medgifvet. Högvördiga Ståndet skall häraf finna skäligt att afslå detta lagstiftningsfnask såsom minst sagdt obehöfligt.

Häruti hördes flere af Ståndets ledamöter instämma.

Doctor **Säve**: Jag för min del kan deremot icke instämma i den siste värde talarens anförande, hvilket torde grunda sig dels på missförstånd af förslagets syfte, dels ock på ett misskännande af Skolans sanna fördel. Utskottet har alldeles icke underkänt vigten af theoretisk bildning, men det vill fordra, att den, som söker skolläraretjenst, skall jemte Seminariibetyg om egande insigter kunna styrka, att han ock eger practisk färdighet vid barna-undervisning. Såsom förhållandet nu är, fordras endast det förra. Men man kan ega betyg om ganska goda insigter och likväl vara en högst oduglig Skollärare. Derföre fordras ock i andra länder, så vidt jag känner, bevis öfver practisk duglighet för att kunna erhålla en Skolläraretjenst; i Frankrike t. ex. kan den sökande icke underlåta att förete vederbörligt *brevet de capacité*. Hvad nu Utskottets förslag i afseende å qvinnors anställande vid Folkskolan beträffar, så, om man ock vill anse det öfverflödigt, är det åtminstone oskadligt. I Folkskole-stadgan förekommer intet härom, och kunde det sålunda få anses såsom ett nyttigt supplement dertill.

Doctor **Sandberg**: För min del kan jag icke heller finna de af Utskottet här föreslagna befordringsgrunder vara så förkastliga, som en föregående talare velat finna. En väl vitsordad tjenstgöring plägar vid antagandet af lärare vid lärda skolor tilläggas en stor betydelse. Vid Folkskolan är den af lika, om icke större vigt.

Att med kärlek, nit och framgång en längre tid hafva undervisat uti en större Folkskola med många lärjungar torde väl ändå vara det bästa beviset, att den ifrågavarande personen är lämplig och duglig till Folkskole-lärare, hvilket väl ändå icke alltid är förhållandet med män, som ega vida större kunskaper. Det idkeliga år ut och år in upprepade inpreglandet af folkundervisningens aldra lägsta elementer plägar icke vara den angenämaste sysselsättning för en Prest eller Magister.

Sannt är, att qvinnors deltagande i barna-undervisningen ingalunda är förbjudet. Men utan minsta sidoblick på frågan om qvinnans myndighet tyckes dock det vara skäl att uti Folkundervisnings-författningen öppet uttala den grundsatsen, att qvinnor med ådagalagd skicklighet för detta kall må kunna antagas till lärarinnor både uti större och mindre Folkskolor. Här må man åsidosätta alla anspelningar både på qvinnans myndighet och hennes emancipation och endast tänka på, huru det tålamod och den kärlek till barn, hvarmed qvinnan vanligen är rikare begåfvad än mannen, äfven i detta hänseende må kunna användas till en välgörande och välsignelserik inverkan på menniskoslägtets bildning och uppfostran.

Med dessa åsigter kan jag icke finna tillräckliga skäl att förkasta hvad Utskottet i denna punkt har tillstyrkt.

Professor **Carlson**: Jag vill endast lemna den upplysning, att Utskottets ifrågavarande hemställan redan är af tre Stånd bifallen. Under sådant förhållande tyckes någon vidlyftig discussion härom kunna blifva öfverflödig.

Kyrkoherden **Sondén**: Det af den siste värde talaren anförda skäl, eller att denna fråga redan är af 3 Stånd med bifall afgjord, är så kraftigt, att all discussion dermed kunde afstanna; men när den nu börjat, må jag likväl uttrycka min tanke. Jag delar rörande ifrågavarande förslag Kyrkoherden Otterströms åsigt. Lämpligt kan jag icke finna att vilja tillerkänna ett tjenstgörings-betyg, af Skolstyrelse eller en Skollärare utfärdadt, mera vitsord än ett Seminarii-betyg. Det föreslagna vilkoret af *ett* års tjenstgöring finner jag öfverflödigt för den, som är från ett Seminarium vederbörligen utexaminerad och der aflagt de föreskrifna profven. — Hvad nu frågan om qvinnors anställande vid Folkskolan beträffar, så har en värd talare kallat Utskottets förslag i detta afseende *tidsenligt* i tanken på hennes myndigblifvande. Men Utskottet har dock icke i detta hänseende, såsom den talaren syntes förutsätta, gått *med* tiden, utan, så vidt jag kan finna, i motsatt riktning, i thy att det föreslagit inskränkning i hvad redan medgifvet är. Nu kan en qvinna anställas i hvilken skola som helst. Motionären hade häri önskat den utvidgning,

att hon *företrädesvis* skulle dervid komma i åtanka, men Utskottet har anvisat henne plats endast i småskolorna, eller ock der en annan examinerad lärare är ställd vid hennes sida. Jag tillstyrker afslag härå.

Contracts-Prosten **Landgren**: De föregående talarne hafva svårligen misstagit sig om Utskottets mening, då de yttrat den förmodan, att punkten skulle innebära en fordran, att alla Seminarii-elever skola ett år biträda vid någon Skola. Något sådant har aldrig fallit Utskottet in. Meningen är, såsom jag med säkerhet kan betyga, att endast sådana personer, som taga examen vid Seminarium, utan att hafva varit elever vid detsamma, skola prestera betyg om practisk duglighet, hvilket stadgande utan tvifvel har sin goda grund. Att ordalagen i Betänkandet äro otydliga, härleder sig af den starka omstufning, som detsamma i plenum undergick, hvarvid ändringarne icke alltid bragtes i sammanhang och fingo ett tydligt uttryck.

Discussionen förklarades härmed slutad och blef uppå derom vederbörligen gjord proposition denna hemställan af Ståndet *afslagen*.

2:o. *Om inseendet öfver Folkskolorna.*

Utskottets i detta moment sidd. 31 och 32 framställda förslag.

Kyrkoherden **Otterström** begärde härvid ordet och yttrade: Kunde någon ändamålsenlig inspection vinnas på det föreslagna sättet, skulle det vara godt, ehuru jag anser den väl dyrköpt med 46,000 R:dr årligen, en summa, för hvilken minst 200 småskolor kunna organiseras. Hvad först angår förslaget, att Seminarii-föreståndarne *"företrädesvis"* skulle vara Stiftsinspectörer, så begriper jag icke huru det skulle tillgå. Hittills har Seminarii verksamhet fortgått åtminstone lika lång tid af året som Elementar-läroverkets. Så torde det äfven härefter förblifva; ty eleven vill och behöfver "hålla på" med sina studier, sedan han deråt egnat sig, och är ej belåten med långa ferier. Men skulle man ock i likhet med Utskottet icke veta detta, utan tro, att Seminarium kan vara i verksamhet blott 6 månader af året, så har jag ändå med quatuor species kunnat uträkna, att, om tiden afdrages, som går åt för Inspectören att ligga på landsvägen, af de 6 månaderna ej belöper sig 5 minuter på hvarje skola, som Inspectören för Skara stift hade att inspectera. För att kunna grunda sina "rapporter" på egna aktgifvelser, behöfde väl Inspectören ändå minst en hel dag i hvarje skola. Hvad Öfver-Inspectören beträffar, får han af hela året ej en minut för hvarje skola. Tydligt följer häraf,

1:o att blott en eller annan skola skulle kunna besökas, 2:o att, om Inspectörens ankomst till stället inträffade under Skolans ferier, hans "rapport" skulle blifva en utläggning af de uppgifter, som kunde hemtas från dem, hvilkas verksamhet han skulle controllera. Hvad man sålunda kunde vinna, anser jag kunna vinnas med att ställa folkundervisningen under inspection af den nya Bureau-chef under Ecclesiastik-Departementet, som får sig uppdraget att inspectera Elementar-läroverken; ty då han gör sina resor mellan dem, kan han titta in i en och annan Folkskola vid vägen, och för öfrigt torde Folkskolan hafva inspection nog i de auctoriteter, under hvilka den är ställd, om de fullgöra en skyldighet, som visserligen ej framkallas med uppoffrandet af 46,000 R:dr årligen på föreslagna sättet. Jag yrkar derföre afslag på hela denna punkt i alla dess momenter.

Contracts-Prosten **Almqvist**: Jag ber få meddela det beslut, hvaruti ett af våra Med-Stånd i afseende å ifrågavarande förslag stannat. Det har nemligen *afslagit* detsamma, "enär" såsom dess beslut lyder, "Ståndet ansåg den föreslagna Inspec-"törs-stiftelsen icke medföra större säkerhet om folkskole-väsen-"dets ändamålsenliga ordnande och vård än som enligt Stån-"dets tanka borde förväntas blifva en följd af Folkskole-stad-"gans och andra allmänna författningars bestämmelser om Skol-"styrelsens, Pastors, Contracts-Prosts, Dom-Capitlets och Bisko-"pens skyldigheter i förutnämnda hänseende." Jag anser detta skäl så bindande, att jag med afseende derå icke kan komma till annat resultat än samma Riks-Stånd, och tillstyrker derföre afslag å det som Utskottet här hemställt och föreslagit.

Doctor **Säve**: Ett annat Stånds beslut må betyda hvad det kan, men icke bör det kunna hindra oss från en sjelfständig pröfning af frågan. Jag upphäfver mig alldeles icke till domare öfver det nämnda Ståndets beslut, men det torde dock kunna härleda sig från en mindre noggrann kännedom af ämnet, möjligen äfven från fruktan att genom den föreslagna institutionen brister skulle kunna uppdagas i vårt folkskoleväsende, dem man anser sig icke ega råd att bota. Jag lemnar nu detta derhän; men nog vill det synas mig klart, att råd och anvisningar, lemnade på stället af en person, som eger nit för saken och speciel kännedom i hithörande ämnen, parad med egen erfarenhet, skola kunna mycket bidraga till folkskoleväsendets förbättring och utveckling. Dom-Capitlen skulle ock genom dessa Inspectörer kunna sättas i tillfälle att få en fullständig och noggrann kännedom om Folkskolorna i Stiftet och på grund af denna kännedom vidtaga åtgärder, som kunde pröfvas gagneliga. Så har åtminstone ett Dom-Capitel sett saken och derföre äfven tillstyrkt den ifrågavarande institutionen. Dom-Capitlet i Hernösand yttrade nemligen 1854, att det i sin

egenskap af Öfver-styrelse för Stiftets Folkskolor icke hade sig något annat bekant om folk-undervisningen i Stiftet än hvad som genom Skol-Styrelsernas nog knapphändiga berättelser på papperet kunde inhemtas, hvadan Dom-Capitlet föreslog, att kringresande Skole-Inspectörer måtte förordnas. Detta är väl icke det enda Dom-Capitlet, som märkt, att här vore en brist, som behöfde afhjelpas. Genom denna institution skulle enhet och sammanhang kunna åvägabringas, felaktigheter, der de förefunnos, af det erfarna ögat lätt upptäckas och kunna afhjelpas, omtanke och nit för Skolans sak befordras samt lif och verksamhet inom Skolan underhållas. Derföre finnes ock denna institution i fremmande länder och erfarenheten har der redan pröfvat dess gagn. Jag vill nu icke fästa mig vid, huru det härmed förhåller sig i England och America. Men i Frankrike funnos för tillsyn öfver Folkskolorna icke blott Pastor och Mairen öfver hvarje socken, utan äfven cantonal- eller kretsombuden för större districter, vidare en Inspectör, tillsatt af Ministern öfver Arondissementet, så Academiens Inspectör och slutligen 3:ne kringresande General-Inspectörer öfver hela landet. Dessa särskilda personer icke blott biträdde med råd och upplysningar, utan afgåfvo äfven årliga rapporter om undervisningens tillstånd. Här var man följaktligen icke så angelägen om att förbehålla tillsynen öfver denna del af allmänna undervisningen åt Presterskapet allena. För min del tillstyrker jag således det föreslagna stats-bidraget för meranämnde Folkskole-inspectioner.

Professor **Carlson**: Hvad jag egentligen har emot den föreslagna Inspections-institutionen, sträcker sig endast till namnet, hvilket synes mig bort vara något annat, enär desse tjenstemän icke just skulle utöfva någon controll på Skol-Styrelsens och Skollärarnes verksamhet, utan fastmera tillhandagå med råd och upplysningar. De skulle vara män, som egde en speciel kännedom i hithörande ämnen och hade samlat en rik erfarenhet af de åtgärder, som så väl här som i främmande land blifvit i afseende å Folkskolan vidtagne. Huruvida Seminarii-föreståndarne kunde vara de lämpligaste att härtill använda, derom kan man visserligen hysa tvekan; hvarföre jag ock inom Utskottet yrkade, att det i förslaget måtte så heta: *Seminarii-föreståndarne eller andra i folkskole-väsendet kunnige och erfarne män.* Hos dessa Inspectörer skulle Skol-Styrelserna kunna hemta vägledning i afseende å läromethoder, råd i valet af läroböcker och undervisnings-materiel, likasom i flera andra hänseenden och deras besök i Skolan sålunda blifva af Skol-Styrelserna gerna sedt och värderadt. Till Dom-Capitlen skulle de hvar för sitt Stift årligen afgifva berättelse om sin verksamhet och denna myndighet sålunda komma i tillfälle att ega en närmare kännedom än nu om verkliga förhål-

landet med Folkskolorna i Stiftet. En annan värd talare har redan fästat uppmärksamhet på hvad Hernösands Dom-Capitel i detta hänseende yttrat. Visserligen afgifves äfven nu berättelser från Skol-Styrelserna till Dom-Capitlen, men dels äro de alltför knapphändiga, dels har icke erfarenheten visat, att, der brister finnas, Skol-Styrelserna lagt någon vigt vid att inför Dom-Capitlet framlägga dem. Ieke heller bearbetas och sammanställas de inkomna uppgifterna. Det låter väl besynnerligt, men det är dock factiskt, att man i denna stund icke känner huru många Folkskolor finnas i landet. Denna bearbetning skulle enligt förslaget hufvudsakligen tillkomma den föreslagne Öfver-Inspectören. Denna tjensteman skulle enligt Utskottets åsigt komma i ungefärligen samma förhållande till Folkskolan som den föreslagne nya Expeditions-Secreteraren i Ecclesiastik-Departementet till Elementar-läroverket. Liksom det sednare behöfver äfven den förra en öfver-inspection, så att enhet och sammanhang mellan dess skiljda delar må kunna åvägabringas och lifaktighet i dess verksamhet öfverallt befordras. I andra länder förefinnes redan den föreslagna institutionen och den har visat sig der bära goda frukter. Jag vill endast nämna Scottland, England, Frankrike, Tyskland, Danmark. Man bör väl kunna hoppas detsamma här. Den omständighet, att ett annat Riks-Stånd redan förkastat detta Utskottets förslag, bör väl icke hindra oss från en sjelfständig pröfning. I Dom-Capitlets i Hernösand ofvan antydda yttrande, som är af år 1854, tillstyrkes vidtagandet af den nu föreslagna åtgärden, och jag ber dessutom få erinra hvad Biskop *Fahlcrantz* härom yttrade vid 1850 års Riksdag i en reservation till Ekonomi-Utskottets rörande folkundervisningen afgifna Betänkande. Biskopen säger: "Om det framställda förslagets "egentliga syftning vore en förökad controll, hvarigenom onek-"ligen ett intrång skedde i Contracts-Prostars, Pastorers och "Skol-Styrelsers befattning, så skulle äfven jag afstyrka bifall "dertill: men så har jag icke trott mig böra förstå dess me-"ning eller förutse dess följd. Af de besök, hvilka Seminarii-"föreståndaren i Folkskolorna skulle företaga, hade man att "hoppas en flerfaldig nytta, nemligen ej blott för lärarne, "hvilka härigenom skulle vinna fortfarande upplysningar, upp-"muntran, råd och stöd af den kände, erfarne och respecterade "ledaren, utan ock för denne sjelf, hvilken genom de härvid "gjorda observationer visserligen skulle utvidga sin egen för "bildningsanstalten fruktbärande bildning. Äfven församlingar-"nes och sjelfva Skol-Styrelsernas intresse behöfver icke sällan "genom en sådan uppmärksamhet lifvas och ledas. Ändtligen "skulle ock de för Consistorierna nödiga underrättelser härige-"nom blifva vida fullständigare och mera upplysande än de nu "vanligtvis äro. Med afseende på dessa serskilda behof skulle

"då Seminarii-föreståndarens besök ordnas" etc. Dessa skäl tror jag ännu kunna ega gällande kraft.

Emellertid är jag öfvertygad, att frågan nu faller, churu jag är lika öfvertygad, att den ändock har en framtid.

Doctor **Nordlander**: Visserligen bör man kunna antaga, att den här föreslagna General-Inspectören med sina underlydande många Inspectörer bör kunna *något* uträtta; men om detta *något* kommer att svara mot de ganska ansenliga kostnader, som med denna nya institution blefvo förknippade, kan man draga i tvifvelsmål. Till Inspectörer skola enligt förslaget Seminarii-föreståndarne företrädesvis förordnas. Men hvilken tid af året skola dessa kunna företaga dessa sina Inspections-resor? Naturligtvis under den tid, då ferier vore vid Seminariet, såvida de icke skulle försumma sina primitiva vigtiga tjensteåligganden. Men just vid den tiden äro ock ferier vid Folkskolan. När Inspectören kom resande, fann han sålunda denna tom. Han kunde väl få tillfälle att samtala med läraren, möjligtvis ock att sammankalla några i närheten boende af skolbarnen och med dem anställa någon slags examen; men hvilken synnerlig nytta Skolan häraf skulle draga eller hvilken noggrann kännedom om densamma den resande Inspectören skulle kunna inhemta, är ej alldeles så lätt att fatta. Men General-Inspectören åter, som årligen skulle resa kring i landets särskilda Stift, erinrar om en annan General-Inspectör, som outtröttligen reste för att inspectera vissa Kamrar i riket. Hvilken frukt för öfrigt visade sig af denna hans trägna verksamhet, känner jag icke, men betydliga reseräkningar härledde sig åtminstone deraf, som Staten fick den förmonen att betala.

Jag tror icke, att det fordras dessa stora yttre tillställninningar för att bringa Folkskolan till lif och blomstring. Den hufvudsakliga kraften måste här vara *deras nit och skicklighet*, som hafva den alldagliga vården derom, och visar sig detta nit kärleksrikt och oegennyttigt, paradt med den skicklighet, att barnen synbarligen hemta gagn af sin skolgång, då vinner Skolan ock alltmera förtroende bland menigheten och den kommer att bära frukt. Hvad den yttre tillsynen beträffar, så finnes deraf redan tillräckligt, och jag har icke hört, att vederbörande i detta fall försummat sitt åliggande. Skulle det ock någorstädes hafva händt, så kan det ock hända både med General-Inspectör och Inspectörer.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt**: Jag instämmer med dem som yrka afslag. En värd talare har väl nämnt, att utlandets exempel kunde i detta hänseende vara oss till ledning samt att, då man der hemtat gagn af en likartad inrättning, borde man äfven kunna hoppas detsamma här. Förhållandena äro dock der och här betydligen olika just i berörde hänseende. Hos

oss står skolan på kyrklig grund och vårdas af kyrklig hand; så är icke fallet i de land, hvarifrån man vill hemta föredömet. Införde man nu detta Inspectörs-väsende, så skulle Folkskole-lärarne och Folkskole-styrelserna komma att tjena två herrar, hvilket aldrig är fördelaktigt, och man lade dermed grunden till en söndring emellan Skola och Kyrka, skadlig isynnerhet för samhället. Jag önskar, att den dag sent måtte komma, då en dylik brytning skulle inträffa, af hvars skadliga verkningar äfven utlandet kan lemna oss varnande exempel.

Efter härmed slutad discussion blefvo uppå derom vederbörligen gjord proposition förevarande förslag af Ståndet *afslagna*.

Punkterna litt. E, F och G. *Biföllos.*

Härefter öfvergick Ståndet till pröfning af den i punkten litt. A sidd. 19 och 20 gjorda hemställan.

Vice-Talman Biskop **Annerstedt** begärde härvid ordet och yttrade: Såsom följd af de uppskofsbeslut, Högv. Ståndet nu fattat i afseende å vissa af Utskottet tillstyrkta anslag, anser jag frågan om indragning af de å Riks-Statens 8:de Hufvudtitel för närvarande uppförda anslag till folkundervisningens befrämjande å 61,650 R:dr äfven böra lemnas oafgjord, för att i sammanhang med regleringen af öfriga utgifter under nämnda Hufvudtitel förekomma. Hvad punkten för öfrigt innehåller, torde få anses afgjordt genom Ståndets på förmiddagen fattade beslut i frågan om medels anvisande till Folkskolans behof af den personliga skyddsafgiften. Detta sednare beslut torde härvid endast behöfva åberopas.

Häruti hördes flere af Ståndets Ledamöter instämma.

Prosten **Schram**: Förekommen af den förre talaren, fortfar jag att, såsom jag förut här yttrat mig, vördsamt yrka, det Högv. Ståndet behagade hålla beslutet öfver denna fråga öppet och oafgjordt, till dess Stats-Utskottets yttrande om 8:de Hufvudtitelns extra Statsreglering till *folkskoleväsendets befrämjande* hinner till Ståndet inkomma, då jag för min del vill ytterligare bestrida så väl indragning som nedsättande af det för samma ändamål hittills afsatta anslaget. Det torde vara tillräckligt, om Högv. Ståndet nu blott *utesluter* Utskottets mellanmening om detta anslagets indragning och för öfrigt i afseende på den större föreslagna summan i allmänhet endast hänvisar till hvad Högv. Ståndet i mom. 2 litt. C redan beslutat, eller att halfva nu till Statsverket ingående skyddsafgiften med omkring 250,000 R:dr R:mt årligen må till hvarje commun efter dess anpart deruti åter ingå till dess folk-

skoleväsendes ordnande och Skollärarnes förhöjda aflöning, såsom nu redan tillgår med folkskole-afgifternas erläggande och uppbärande församlingsvis.

Doctor **Sandberg**: Jag är också förekommen af de begge näst föregående talarne och ber att med dem få instämma. I följd af de uppskofsbeslut, Högv. Ståndet redan fattat i afseende å vissa tillstyrkta anslag, lärer väl blifva nödigt, att äfven den delen af ifrågavarande punkt, som handlar om de 61,650 R:drna, till afgörande uppskjutes; och i öfrigt är punkten redan afgjord genom det beslut, Ståndet på förmiddagen fattade i fråga om skyddsafgiftens användande till folkskolans behof. Jag hoppas emedlertid, att oftanämnde summa, långt ifrån att blifva indragen, erhåller en högst behöflig tillökning för att blifva tillräcklig till att meddela understöd åt små och fattiga församlingar, som eljest icke kunna förse sin Skollärare med nödtorftig lön.

Kyrkoherden **Otterström**: Om icke Högv. Ståndet genom beslutet på förmiddagen hade fixerat den summa, som skulle af personliga skyddsafgiften anslås till folkundervisningens befrämjande, och således med detsamma nära afskurit all discussion öfver denna första punkt, som skulle gömmas till sist, så ville jag hafva yrkat bifall till Doctor Sandbergs motion, att nemligen hela personliga skyddsafgiften borde för ändamålet anslås. Jag anser mig således nu kunna inskränka mig till den förhoppning, att de 61,000 R:dr, som hittills utgått å 8:de Hufvudtiteln, äfven härefter få utgå för samma ändamål, som med dem före detta varit afsedde.

Discussionen förklarades härmed slutad, hvarefter Ståndet, som ansåg frågan om indragning af de å Riksstatens 8:de Hufvudtitel för närvarande uppförda anslag till folkundervisningens befrämjande, tillsammans 61,650 R:dr R:mt, böra lemnas oafgjord att i sammanhang med regleringen af öfriga utgifter under nämnde Hufvudtitel förekomma, åberopade med afseende på Utskottets hemställan rörande anvisandet af den personliga skyddsafgiftens halfva belopp sitt vid punkterna litt. B och C mom. 2 fattade beslut.

§ 2.

Föredrogs ånyo och *bifölls Sammansatta Stats-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Utlåtande N:o 23, i anledning af väckt motion, angående åtgärders vidtagande för fortsatt utgifvande utaf samling af författningar rörande arméen, dess styrelse och förvaltning.

§ 3.

Föredrogs ånyo och *bifölls Sammansatta Stats-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Utlåtande N:o 24, i anledning af väckt motion om Statens öfvertagande på passevolance af rustnings-besväret.

§ 4.

Föredrogs ånyo och *bifölls Sammansatta Stats-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Utlåtande N:o 25, i anledning af väckt motion om antingen indragning af Landsfiscals-tjensterna eller anslående af lön åt Landsfiscalerna.

§ 5.

Föredrogs ånyo och *bifölls Sammansatta Stats-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Utlåtande N:o 26, i anledning af väckt motion om förhöjdt tractamente åt Nämnde- och Fjerdingsmän vid extra förrättningar.

§ 6.

Föredrogs ånyo och *bifölls Sammansatta Stats-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Utlåtande N:o 27, i anledning af väckt motion om förtydligande af Kongl. Kungörelsen den 11 Augusti 1854, i fråga om ersättning till Nämnde- och Fjerdingsmän för extra förrättningar.

§ 7.

Föredrogs ånyo och *bifölls Sammansatta Stats-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Utlåtande N:o 28, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående understöd af allmänna medel för uppehållande af gästgifveri vid Malmagens by i Jemtlands Län.

§ 8.

Föredrogs ånyo Högv. Preste-Ståndets *Enskilda Utskotts Lag-Afdelnings* Memorial N:o 5, med förslag till Preste-Ståndets särskilda underdåniga skrifvelse till Kongl. Maj:t, angående beredande af ersättning åt Pastor i Södertelje för indragna 36 tunnor vederlags-spanmål; och blef detta skrifvelse-förslag *godkändt.*

§ 9.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Lag-Utskottets* Betänkande N:o 45, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga

Proposition om antagande af en förordning om verkställighet af domar och utslag, meddelade af Norrsk Rätt, och om det biträde, som i andra afseenden bör lemnas rättsskipningen i Norrige.

§ 10.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Lag-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 33, om dels förklaring af Kongl. Brefvet den 8 April 1811, dels ock ny lagstiftning rörande flott- och farled.

§ 11.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Lag-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 34, om utfärdande af särskilda föreskrifter rörande barkmätning.

§ 12.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Lag-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 35, om förändradt sätt för utfärdande af sådana författningar, hvarigenom en förut gällande lagstiftning i en eller flera delar förändras.

§ 13.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Lag-* samt *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 36, om tillägg till och förtydligande af 2 Cap. 6 § 1 mom. i Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga, angående försvarslöse och till allmänt arbete förfallne personer den 29 Maj 1846.

§ 14.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 112, om vidtagande af åtgärder för utfärdande af nya krigsartiklar, tjenstgörings-reglemente, m. m.

§ 15.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 113, angående motion, att en af f. d. Lieutenanten Törnsten i Norrköping inrättad läroanstalt måtte godkännas såsom högre Elementar-läroverk m. m.

§ 16.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 114, om rättighet för Skolorna i Lunds Stift att dimittera elever till Universiteten.

§ 17.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottets* Betänkande N:o 115, om utsträckt fraktningsrätt öfver Calmar Sund för personer, boende emellan färjeplatserna Röhälla och Fröbygårda på Ölands vestra kust.

§ 18.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 125, i fråga om sättet och ordningen för utbetalningen och förvaltningen af de till Statens jernvägsbyggnader anslagna medel.

§ 19.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 126, angående användandet af influtna memedel för ett exporteradt och i Tripoli försåldt parti krut.

§ 20.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 127, om beviljande af en gratification åt Capitaine *Hahr* för utgifvandet af hans general-charta öfver Sverige.

§ 21.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 128, om anslående af indragna pipare-bostället Fiskevik till boställe åt Domaren i Jösse härad af Wermlands Län.

§ 22.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Stats-Utskottets* Utlåtande N:o 129, om befrielse för f. d. bergsmanshemman från så stor del af dem pålagda frälseräntor, som motsvara

svara den skattenedsättning nuvarande bergslagshemman erhållit eller vid denna Riksdag kunna erhålla.

§ 23.

Föredrogs ånyo *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 46, i anledning af ej mindre Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående utvidgad religionsfrihet och vissa dermed gemenskap egande ämnen, än äfven särskilda dermed sammanhängande inom Riks-Stånden väckta motioner.

Lades andra gången på bordet för att till afgörande företagas, efter det de beslutade gemensamma öfverläggningarne i ämnet egt rum.

§ 24.

Föredrogs ånyo och *bordlades andra gången Högv. Preste-Ståndets Enskilda Utskotts Pastoral-Afdelnings* Memorial N:o 5, med förslag till underdånigt utlåtande i anledning af Kongl. Maj:ts till Preste-Ståndet aflåtna Nådiga Remiss med Committerades omarbetade förslag till ny Kyrko-Handbok.

§ 25.

Föredrogs och *bordlades Constitutions-Utskottets* Memorial N:o 47, i anledning af Riks-Ståndens beslut rörande de af Constitutions-Utskottet uti Memorialet N:o 32 framlagda förslag till ändring uti 15:de §:n Riksdags-Ordningen, angående hemmansegares representations-rätt.

§ 26.

Föredrogos och *bordlades* följande från *Stats-Utskottet* ankomna Utlåtanden och Memorial:

N:o 130, om befrielse för hemmanet Rannäs Holstagården från grundränta och rotering samt nämnde skyldigheters öfverflyttande på nya Capellans-bostället Hafrida Ågården i Jönköpings Län;

N:o 131, om lindring i roteringsskyldigheten för fiskläget Fjällbacka i Götheborgs och Bohus Län;

N:o 132, om jordafsöndring från f. d. Hautboist-bostället Ingelshult vid Elfsborgs Regemente till plats för en folkskola i Seglora församling af Elfsborgs Län;

N:o 133, angående öfverlåtelse på Ferlåsa församling af Kronans rätt till dana-arf efter Seraphia Lindberg;

N:o 134, angående förändradt sätt för utgörandet af Kronotionde-anslagen till Kyrkoherdarne i Nöbbelöfs och Ottarps Pastorater i Malmöhus Län;

N:o 135, i anledning af återremiss af Utlåtandet N:o 78;

N:o 137, om utbyte af åtskilliga Häradsskrifvare-boställen inom Elfsborgs Län;

N:o 138, angående Landshöfdingarne Friherre von Kræmers, Grefve Frölichs och Grefve Lewenhaupts bibehållande vid deras rätt till framtida pensioner från Arméens Pensions-Cassa;

N:o 139, om anställande af en fullständig inventering af Flottans förråder i Carlscrona;

N:o 140, angående den åtskilliga hemman åliggande dagsverksskyldighet till Kungsgårdar och andra Krono-lägengenheter;

N:o 141, om anslag till bestridande af kostnaderna för Sveriges deltagande i en blifvande exposition i Paris af race-djur och landtmanna-producter;

N:o 142, om upphäfvande af skatt å socken-allmänningar;

N:o 143, om anslag till aflöning åt 2:ne tolkar af Finska språket i Norrbottens Län; och

N:o 144, om statsbidrag för beredande af en förbättrad communicationsled mellan det inre Jemtland och Norrige.

§ 27.

Föredrogs och *bordlades Bevillnings-Utskottets* Utlåtande N:o 26, i anledning af ytterligare återremiss af vissa delar utaf Betänkandet N:o 10, angående Tullbevillningen, äfvensom af Betänkandet N:o 24, angående Tullbestämmelserna för artikeln Bränvin och Sprit.

§ 28.

Föredrogos och *bordlades* följande från *Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottet* ankomna Betänkanden och Utlåtanden:

N:o 116, angående omarbetning eller ändring af Kongl. Stadgan för Rikets allmänna Elementar-Läroverk den 14 Augusti 1856, m. m.;

N:o 117, om förklaring af 2 mom. 11 § i Folkskole-Stadgan, i fråga om Folkskole-lärares pensionering;

N:o 118, i anledning af återremiss utaf Betänkandet N:o 95;

N:o 119, i anledning af återremiss utaf Betänkandet N:o 99, i fråga om ändring af Handels-Ordningen den 22 December 1846 m. m.;

N:o 120, om utfärdande af Kungörelse, innehållande föreskrifter för resandes anteckningar i dagbok; och

N:o 121, i anledning af väckta motioner rörande Seglations-Ordningen den 15 Maj 1843.

§ 29.

Upplästes meddelade Utdrag, N:o 416 af Höglofl. Ridderskapets och Adelns Protocoll den 7 innevarande månad, äfvensom N:o 377 af vällofl. Borgare-Ståndets Protocoll samma dag, hvaraf inhemtades, det bemälde 2:ne Riks-Stånd bifallit väckta förslag, att samtliga Riks-Stånden må sammanträda till gemensamma öfverläggningar rörande *Lag-Utskottets* Betänkande N:o 46, öfver Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition om utvidgad religionsfrihet; och lade Preste-Ståndet, som fann, att omförmälda gemensamma öfverläggningar, i öfverensstämmelse med stadgandet i 46 § 2 mom. Riksdags-Ordningen, böra efter 2:ne Riks-Stånds derom fattade beslut ega rum, ofvannämnda Protocolls-Utdrag *till handlingarne*.

Ståndet åtskildes kl. $\frac{3}{4}$10 e. m.

Ut supra

In fidem.

S. H. Almqvist.